

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

DOKTORA TEZİ

**TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ BUĞDAY ORTAK PIYASA DÜZENİNE
UYUMUNUN İÇ ANADOLU BÖLGESİ ÜRETİCİLERİNE
OLASI YANSIMALARI**

Hasan ARISOY

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

**ANKARA
2010**

Her hakkı saklıdır

ÖZET

Doktora Tezi

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ BUĞDAY ORTAK PİYASA DÜZENİNE UYUMUNUN İÇ ANADOLU BÖLGESİ ÜRETİCİLERİNE OLASI YANSIMALARI

Hasan ARISOY

Ankara Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Gülcan ERAKTAN

Türk tarımında hububatın çok önemli bir yeri vardır. Türkiye’de işlenen tarla alanının %72,8’inde hububat tarımı yapılmaktadır. Toplam hububat ekilişi içerisinde İç Anadolu Bölgesi’nin payı %40,2’dir. Hububat grubu içinde buğdayın özel bir önemi vardır. Türkiye’de toplam buğday ekim alanları içerisinde İç Anadolu Bölgesi’nin payı ise %38,0’dır. Buğday üretimi, başta İç Anadolu Bölgesi üreticilerini olmak üzere Türkiye’deki üreticilerin tamamına yakınına yakını ilgilendirmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı; Türkiye’nin AB’ye olası tam üyelik durumunda, üretim ve tüketim açısından büyük önem taşıyan bir ürün olan buğdayın üretiminde uygulaması gereken buğday ortak piyasa düzeninin, Türkiye’deki buğday piyasalarına olası etkisini, İç Anadolu Bölgesi örneği ile ortaya koymaktır.

Bu araştırmanın materyali, araştırma bölgesinde örneğe çıkan işletmelerden anket yolu ile elde edilen birincil veriler ve çeşitli kurumlardan toplanan ikincil verilerden oluşmaktadır. Birincil verilerin toplanması aşamasında örnekleme yöntemi kullanılmıştır. İkincil verilerin analizinde kısmi denge modeli kullanılmıştır.

Çalışmada, Türkiye ve AB tarım politikaları karşılaştırılarak, politika değişikliklerinin buğday pazarına etkileri ortaya konmuştur. Elde edilen verilere göre, Türkiye’nin AB’ye üye olması durumunda tüketici refahı ve sosyal refah artacak, buğday üreticilerinin refahı ise azalacaktır. Araştırma bölgesinde buğday üretim maliyeti 0,424 TL/kg ve buğday geliri 1.180 Euro/ha hesaplanmıştır. Türkiye’nin AB’ye olası tam üyelik durumunda birim buğday maliyeti %29, birim buğday arazi geliri ise %46 azalacaktır. Sonuçta Türkiye’deki buğday üreticilerinin refahı azalacaktır. Türkiye buğday üretimini artıracak politikalar izlemelidir.

Kasım 2010, 212 sayfa

Anahtar Kelimeler: Buğday, etki analizi, Avrupa Birliği, İç Anadolu Bölgesi, kısmi denge analizi, refah analizi, buğday maliyeti, khi kare testi

ABSTRACT

Ph. D.Thesis

POSSIBLE REFLEXIONS OF THE ADAPTATION WITH THE EUROPEAN UNION'S WHEAT COMMON MARKET ORGANIZATION ON THE WHEAT PRODUCERS IN THE CENTRAL ANATOLIA REGION, TURKEY

Hasan ARISOY

Ankara University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economics

Supervisor: Prof. Dr. Gülcan ERAKTAN

Cereals play a very important role in Turkish agriculture sector. 72,8% of the cultivated land in Turkey is occupied by cereals. 40,2% of the produced cereals are cultivated in the Central Anatolia Region. Rate of Central Anatolia Region in total wheat cultivation of Turkey is 38%. Wheat production is very important for Turkish agricultural producers, especially the ones in the Central Anatolia Region.

The main purpose of the study is to search the possible effect of the wheat common market organization on wheat markets in Turkey after on probable full membership to the EU through scrutinizing Central Anatolia Region sample.

The material of the study have consist of the primary data which has been collected from the surveys carried out with the local producers in the research area and the subsidiary data which has been gathered from the several institutions In the phase of primary data collection, sampling method was made use of. Partial Equilibrium Model was used for the analysis of the secondary data.

The comparison of Turkish and EU agricultural policies and the impacts of policy changes on the wheat market were revealed in this study. According to the data obtained, consumer welfare and social welfare will increase in case of a full membership but welfare of wheat producers will decrease. Cost of wheat production and wheat income has been determined 0,424 TL/kg and 1.180 Euro/ha in the research area. Unit wheat cost and unit wheat income will be decreased 29% and 46% probable full membership of Turkey to EU. Eventually welfare level of the wheat producers in Turkey will decrease. Turkey should follow policy to increase the production of wheat.

November 2010, 212 pages

Key Words: Wheat, impact assessment, European Union, Central Anatolia Region, partial equilibrium analysis, welfare analysis, wheat cost, chi square test

TEŞEKKÜR

Bana kendileriyle çalışma fırsatı veren, araştırmanın her aşmasında yol gösteren ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen danışman hocam Sayın Prof. Dr. Gülcan ERAKTAN'a, çalışmaya değerli fikirleriyle yön veren Tez İzleme Komitesi üyeleri Sayın Prof. Dr. Ayhan TUFAN'a ve Sayın Doç. Dr. Mehmet BOZOĞLU'na şükranlarımı sunarım.

Çalışmanın analiz aşamasında yardımlarını esirgemeyen bölümümüzdeki değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. Emine OLHAN, Sayın Doç. Dr. İlkey DELLAL ve Sayın Doç. Dr. Halil FİDAN'a ve kıymetli arkadaşlarım Yrd. Doç. Dr. Zeki BAYRAMOĞLU ve Dr. Osman Orkan ÖZER'e teşekkür ederim.

Çalışmanın anket aşamasında desteğini esirgemeyen kıymetli arkadaşlarım Arş. Gör. Yener ATASEVEN'e, Arş. Gör. Özdal KÖKSAL'a, Ziraat Yüksek Mühendisi Umut GÜL'e, Ziraat Yüksek Mühendisi Halit SIVÜK'e, Ziraat Yüksek Mühendisi Şevket KALANLAR'a ve anket sorularına sabırla cevap veren cefakâr çiftçilerimize teşekkürü bir borç bilirim.

Doktora süresince görev yapma fırsatı bulduğum Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nün tüm akademik ve idari personeline göstermiş oldukları dostluk nedeniyle şükranlarım sonsuzdur.

Hasan ARISOY

Ankara, Aralık 2010

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
SİMGELER DİZİNİ.....	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	ix
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	x
1. GİRİŞ	1
1.1 Araştırmanın Önemi.....	1
1.2 Araştırmanın Amacı	3
1.3 Araştırmanın Kapsamı	4
2.KAYNAK ÖZETLERİ	6
2.1 Hububat – Buğday Politikaları İle İlgili Kaynak Özetleri	6
2.2 AB'ye Uyum İle İlgili Kaynak Özetleri.....	7
2.3 Etki Analizi İle İlgili Kaynak Özetleri	8
2.4 Kısmi Denge Modeli İle İlgili Kaynak Özetleri	9
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	13
3.1 Materyal.....	13
3.2 Yöntem	13
3.2.1 Model analizi sırasında uygulanan yöntem	14
3.2.2 Projeksiyonların yapılması sırasında uygulanan yöntem	23
3.2.3 Refah analizi sırasında uygulanan yöntem.....	25
3.2.4 Örnek şehir, ilçe, köy ve işletmelerin seçiminde uygulanan yöntem.....	27
3.2.5 Anket aşamasında uygulanan yöntem.....	31
3.2.6 Buğday maliyetinin hesaplanması sırasında uygulanan yöntem.....	32
3.2.7 Verilerin analizinde uygulanan yöntem.....	34
4. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	35
4.1 Türkiye ve AB'de Buğday Üretim, Tüketim ve Dış Ticareti	35
4.1.1 Buğday üretimi.....	35
4.1.2 Buğday tüketimi	44
4.1.3 Buğday ticareti	48

4.1.3.1 Buğday ithalatı	48
4.1.3.2 Buğday ihracatı	51
4.1.3.3 Buğday fiyatları.....	54
4.1.3.4 Türkiye’de 1980 sonrası buğday piyasalarında yaşanan gelişmeler	56
4.2 Buğday Politikaları	63
4.2.1 AB politikaları	63
4.2.1.1 Hububat ortak piyasa düzeninden Tek Ortak Piyasa Düzenine geçiş.....	63
4.2.1.2 Günümüzde uygulanan politikalar.....	68
4.2.2 Türkiye’nin tarım politikası.....	77
4.2.2.1 Mevcut durum	77
4.2.2.2 Uyum durumu	84
4.3 Ekonometrik Model Tahmini	87
4.3.1 Buğday kısmi denge analizi.....	87
4.3.1.1 Yapısal modeller.....	87
4.3.1.2 Yapılan projeksiyonlar	102
4.3.2 Buğday refah analizi	105
4.4 Araştırmanın Yürütüldüğü Köylerin Genel Durumu	109
4.5 İncelenen İşletmelerden Elde Edilen Sonuçlar	118
4.5.1 Sosyo ekonomik durum	118
4.5.1.1 Nüfus ve yaş durumu	118
4.5.1.2 Eğitim ve çalışma durumu.....	120
4.5.2 Arazi durumu	121
4.5.2.1 Arazi mülkiyet durumu	121
4.5.2.2 Arazi kullanım durumu	124
4.5.2.3 Buğday ekim alanı ve verimi.....	124
4.5.3 Yıllık faaliyet sonuçları.....	126
4.5.3.1 Buğday maliyeti.....	126
4.5.3.2 Üretici gelir karşılaştırması.....	128
4.5.4 Buğday üreticilerinin tutum ve davranışları	133
4.5.4.1 Tarımsal konularda karar verme davranışı.....	133
4.5.4.2 Ekim kararı	135
4.5.4.3 Tohumluk kullanımı	139

4.5.4.4 Buğday fiyatları.....	140
4.5.4.5 Satış davranışı	142
4.5.4.6 Diğer üretici bilgileri.....	144
4.5.5 TMO ile ilgili beklentiler	150
4.5.6 Borsa ve tüccarlar ile ilgili beklentiler	153
4.5.7 AB ile uyum konusundaki düşünceler	155
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	158
KAYNAKLAR	174
AB’de Buğday İle İlgili Başlıca Mevzuat	180
Türkiye’de Buğday İle İlgili Başlıca Mevzuat.....	182
EKLER.....	183
EK 1: ÜRETİCİ ANKETİ.....	184
EK 2: KÖY BİLGİ FORMU	196
EK 3: BUĞDAY GELİR ÇİZELGELERİ	204
ÖZGEÇMİŞ.....	210

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABGS	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
ADF	Augmented Dickey Fuller Birim Kök Testi
AKP	Afrika Karayip ve Pasifik Ülkeleri
APK	Araştırma Planlama ve Koordinasyon Birimi
CIF	Mal bedeli, sigorta ve navlunu ödenmiş teslim fiyatı
ÇATAK	Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
da	Dekar
DB	Dünya Bankası
DGD	Doğrudan Gelir Desteği
DIATK	Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Daire Başkanlığı
DIR	Dahilde İşleme Rejimi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	Dış Ticaret Müsteşarlığı
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EAGF	Avrupa Tarımsal Garanti Fonu (European Agricultural Guarantee Fund)
EAFRD	Avrupa Kırsal Kalkınma İçin Tarım Fonu (European Agricultural Fund for Rural Development)
ESIM	Avrupa Simülasyon Modeli (European Simulation Model)
EUROSTAT	Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (Statistical Office of the European Commission)
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization of the United Nations)
FAPRI	Gıda ve Tarım Politikaları Araştırma Enstitüsü (Food and Agricultural Policy Research Institute)
FEOGA	AB Tarımsal Garanti ve Yönverme Fonu (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund)
GAMS	Genel Cebirsel Modelleme Sistemi (General Algebraic Modelig System)
GHDT	Genel Hizmet Desteği Tahmini
GV	Gümrük Vergisi
ha	Hektar
IGC	Uluslararası Tahıl Konseyi (International Grains Council)
IMF	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
KDV	Katma Değer Vergisi
Kg	Kilogram
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKGM	Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğu
KOB	Katılım Ortaklığı Belgesi
kr	Kuruş

MISS	Basitleştirilmiş Dünya Ticaret Modeli (Simplified World Trade Model)
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
OGT	Ortak Gümrük Tarifesi
OJL	AB Resmi Gazetesi (Official Journal of the European Union)
OKK	Ortaklık Konsey Kararı
OLS	En Küçük Kareler Yöntemi (Ordinary Least Square)
OPD	Ortak Piyasa Düzenleri
OTP	Ortak Tarım Politikası
RG	Resmi Gazete
TAGEM	Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
TASM-AB	Türkiye Bölgesel Tarım Sektör Modeli
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEAE	Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü
TİGEM	Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TKB	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
TKK	Tarım Kredi Kooperatifleri
TL	Türk Lirası
TMO	Toprak Mahsulleri Ofisi
TR	Türkiye
TSE	Türk Standardları Enstitüsü
TTT	Toplam Transfer Tahmini
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜGEM	Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
UP	Ulusal Program
USDA	Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı (United States Department of Agriculture)
ÜDT	Üretici Destek Tahmini
VAR	Vektör Otoregresif Regresyon Analizi
ZMO	Ziraat Mühendisleri Odası

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1 AB fiyatının Türkiye fiyatı olmasının refah etkisi.....	26
Şekil 4.1 Dünya buğday üretiminde ülkelerin payı (%) (2008).....	36
Şekil 4.2 Dünya durum buğday üretiminde ülkelerin payı (%) (2008)	38
Şekil 4.3 AB buğday üretiminde ülkelerin payı (%) (2008).....	39
Şekil 4.4 AB ülkelerinin buğday ekim alanları payı (%) (2008).....	41
Şekil 4.5 Dünya buğday tüketiminde ülkelerin payı (%) (2008).....	45
Şekil 4.6 Dünya buğday stokunda önemli ülkelerin payı (%) (2008).....	46
Şekil 4.7 Dünya buğday ithalatındaki önemli ülkelerin payları (%) (2008).....	49
Şekil 4.8 Dünya buğday ihracatındaki önemli ülkelerin payları (%) (2008).....	51
Şekil 4.9 Türkiye’de yıllar itibariyle buğday üretimi.....	56
Şekil 4.10 Türkiye’de yıllar itibariyle buğday ekim alanı.....	58
Şekil 4.11 Türkiye’de yıllar itibariyle buğday verimi.....	59
Şekil 4.12 Buğday fiyatları.....	60
Şekil 4.13 Türkiye’de yıllar itibariyle buğday ithalat-ihracat miktarı.....	61
Şekil 4.14 Türkiye’de yıllar itibariyle buğday ithalat-ihracat fiyatları.....	62
Şekil 4.15 Türkiye nüfusu.....	62
Şekil 4.16 Türkiye’de yıllar itibariyle buğday stoku.....	63
Şekil 4.17 Buğday üretimi.....	91
Şekil 4.18 Buğday ithalatı.....	93
Şekil 4.19 Yurtiçi buğday tüketimi.....	95
Şekil 4.20 Buğday ihracatı.....	97
Şekil 4.21 Buğday stoku.....	99
Şekil 4.22 Buğday arzı.....	100
Şekil 4.23 Buğday talebi.....	101
Şekil 4.24 Buğday denge fiyatı.....	102
Şekil 4.25 Üretim projeksiyonu.....	103
Şekil 4.26 Arz projeksiyonu.....	103
Şekil 4.27 Yurtiçi tüketim projeksiyonu.....	104
Şekil 4.28 Talep projeksiyonu.....	105

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3.1 Örneklemede popülasyonu oluşturan işletmelerin tabakalara göre dağılımı ve her bir tabakadan örneğe seçilen işletme sayısı.....	31
Çizelge 4.1 Dünya buğday üretimi ve başlıca üretici ülkeler (bin ton)	35
Çizelge 4.2 Dünya durum buğday üretimi ve önemli üretici ülkeler (bin ton)	37
Çizelge 4.3 AB buğday üretimi ve önemli üretici ülkeler (bin ton).....	38
Çizelge 4.4 Türkiye’de buğday ekim alanı, üretimi ve verimi	40
Çizelge 4.5 AB’de buğday ekim alanları (bin ha).....	40
Çizelge 4.6 Dünya ve çeşitli ülkelerde buğday verimi (kg/da)	42
Çizelge 4.7 AB ülkelerinde buğday verimi (kg/da)	42
Çizelge 4.8 Türkiye’nin AB üyesi olması durumunda buğday rakamlarındaki değişim	44
Çizelge 4.9 Dünya buğday tüketimi ve başlıca tüketici ülkeler (bin ton).....	44
Çizelge 4.10 Dünya ve bazı ülkelerde kapanış buğday stokları (000 ton).....	46
Çizelge 4.11 TMO’nun peşin ve emanet alım miktarları (ton).....	47
Çizelge 4.12 Dünya buğday ithalatı ve başlıca ithalatçı ülkeler (000 ton)	49
Çizelge 4.13 Dünya buğday ihracatı ve başlıca ihracatçı ülkeler (000 ton).....	51
Çizelge 4.14 Türkiye’nin buğday mamulleri ihracatı (000 ton, 000 dolar)	52
Çizelge 4.15 Türkiye’nin buğday mamulleri ihracatının buğday karşılığı (000 ton).....	53
Çizelge 4.16 Türkiye’nin buğday ithalatındaki DİR payı (%).....	54
Çizelge 4.17 Dünya buğday fiyatları (fob/dolar/ton).....	54
Çizelge 4.18 TMO'nun buğday alım fiyatı.....	55
Çizelge 4.19 AB’de 1992 reformu sonrası buğday fiyatları (Euro/ton).....	66
Çizelge 4.20 İthalat vergi/tarifelerini hesaplamada kullanılan referans hububatlar	75
Çizelge 4.21 Müdahale alım dönemlerinde geçiş süreci.....	86
Çizelge 4.22 Üretim modelinde yer alan değişkenlerin durağanlıklarına ait ADF birim kök test sonuçları	90
Çizelge 4.23 Buğday üretim modeline ait parametre ve istatistikler.....	90
Çizelge 4.24 İthalat modelinde yer alan değişkenlerin durağanlıklarına ait ADF birim kök test sonuçları	92
Çizelge 4.25 Buğday ithalat modeline ait parametre ve istatistikler.....	92
Çizelge 4.26 Tüketim modelinde yer alan değişkenlerin durağanlıklarına ait ADF birim kök test sonuçları	94
Çizelge 4.27 Buğday tüketim modeline ait parametre ve istatistikler.....	95
Çizelge 4.28 Buğday ihracat modeline ait parametre ve istatistikler.....	96
Çizelge 4.29 Stok modelinde yer alan değişkenlerin durağanlıklarına ait ADF birim kök test sonuçları	98
Çizelge 4.30 Buğday stok modeline ait parametre ve istatistikler.....	99
Çizelge 4.31 Refah analizi temel verileri	107
Çizelge 4.32 AB fiyatının Türkiye fiyatı olmasının refah etkileri	108
Çizelge 4.33 Dünya fiyatının AB ve Türkiye fiyatı olmasının refah etkileri.....	109
Çizelge 4.34 Köylerde zaman içinde yaşanan sosyal değişim	114
Çizelge 4.35 Köylerde zaman içinde yaşanan tarımsal değişim	115
Çizelge 4.36 Köylerdeki toprak mülkiyet durumu ve değişimi	116
Çizelge 4.37 Köylerde toprak hareketliliği	117

Çizelge 4.38 İncelenen işletmelerde aile genişliği (%).....	119
Çizelge 4.39 İncelenen işletmelerde işletme sahiplerinin yaşı (%).....	119
Çizelge 4.40 İncelenen işletmelerde işletme sahiplerinin eğitim durumu (%)	120
Çizelge 4.41 İncelenen işletmelerde işletme sahiplerinin çalışma durumu (%)	121
Çizelge 4.42 İncelenen işletmelerde arazi mülkiyet durumu	122
Çizelge 4.43 İncelenen işletmelerde ortalama parsel sayısı ve büyüklüğü.....	123
Çizelge 4.44 İncelenen işletmelerde arazi kullanım durumu	124
Çizelge 4.45 İncelenen işletmelerde buğday ekim alanı ve verimi	125
Çizelge 4.46 İncelenen işletmelerde buğday cinsine göre ekim alanı ve verim	126
Çizelge 4.47 İç Anadolu Bölgesinde buğday üretim masraflarının dağılımı (TL/da) ..	128
Çizelge 4.48 İncelenen işletmeler ortalamasına göre buğday geliri	130
Çizelge 4.49 İncelenen işletme gelirlerinin Türkiye ve AB ile karşılaştırılması.....	131
Çizelge 4.50 Türkiye'nin AB'ye üye olması durumunda buğday üretim masraflarının dağılımı (TL/da).....	132
Çizelge 4.51 Türkiye'nin AB'ye üye olması durumundaki üretici gelir karşılaştırması.....	133
Çizelge 4.52 Üretim planlaması kararı (%).....	134
Çizelge 4.53 Tarımla ilgili karar almada yararlanılan bilgi kaynağı (%)	135
Çizelge 4.54 İncelenen işletmelerin buğday tarımı yapma nedeni (%)	136
Çizelge 4.55 Buğday fiyatlarının düşmesi durumundaki üretici davranışı (%).....	137
Çizelge 4.56 Devletin buğday üretiminden vazgeçen üreticinin mevcut gelirini	138
Çizelge 4.57 İncelenen işletmelerde sertifikalı tohumluk kullanım sıklığı (yıl).....	139
Çizelge 4.58 İncelenen işletmelerde tohumluk temin yeri (%).....	140
Çizelge 4.59 Buğday fiyatını belirlemesi gereken kuruluşlar (%).....	141
Çizelge 4.60 Buğday fiyatının açıklanma zamanı (%).....	141
Çizelge 4.61 Devletin buğdayda fiyat açıklamasını bırakması karşısındaki (%)	142
Çizelge 4.62 İncelenen işletmelerde buğday satış yeri (%)	142
Çizelge 4.63 İncelenen işletmelerde buğdayın ilk satış zamanı (%).....	143
Çizelge 4.64 İncelenen işletmelerde ürünü erken satış nedeni (%)	144
Çizelge 4.65 İncelenen işletmelerde göç durumu	145
Çizelge 4.66 İşletme sahiplerinin kendilerinden sonra işletmelerini devretme eğilimi.....	146
Çizelge 4.67. İşletmecilerin tarımsal kayıt tutma durumu (%)	146
Çizelge 4.68 İşletmecilerin tarımsal örgütlere üyelik durumu (%).....	147
Çizelge 4.69 Üreticilerin kooperatiften beklentileri (%).....	148
Çizelge 4.70 Üreticilerin tarım sigortası yaptırma durumu (%)	148
Çizelge 4.71 Üreticilerin politika tercihi (%).....	149
Çizelge 4.72 Üreticilerin tarımsal faaliyetten vazgeçme düşüncesi (%).....	149
Çizelge 4.73 Üreticilerin tarımı bırakmak zorunda kalmaları durumundaki beklentileri (%).....	150
Çizelge 4.74 Buğday alım ve işlemlerini yapması gereken kuruluşlar (%).....	151
Çizelge 4.75 TMO'nun destekleme alımına son vermesi halindeki üretici tutumu	152
Çizelge 4.76 Üreticilerin TMO'dan şikâyetleri (%)	152
Çizelge 4.77. Üreticinin ürününü borsada satma nedeni (%).....	153
Çizelge 4.78 Üreticinin ürününü tüccara satma nedeni (%)	154
Çizelge 4.79 Tüccara karşı güçlü olabilme yolları (%).....	154
Çizelge 4.80 Üreticilerin AB'nin asgari buğday alım uygulaması	156
Çizelge 4.81 Üreticilerin AB üyeliğinden beklentileri (%)	157

1. GİRİŞ

1.1 Araştırmanın Önemi

Sosyo-ekonomik özellikleri bakımından hububat, Türkiye tarımının en önemli ürün grubu niteliğindedir. 2008 yılı itibariyle Türkiye’de 4,3 milyon hektar nadas alanı ayrı tutulduğunda, 16,5 milyon hektar işlenen tarla alanının 12 milyon hektarı hububata ayrılmıştır (TÜİK 2008). Başka bir deyişle, ülkenin işlenen tarla alanının %72,8’inde hububat tarımı yapılmaktadır. Toplam hububat ekilişi içerisinde İç Anadolu Bölgesi’nin (Tarım Bölgeleri sınıflandırmasına göre Orta Kuzey ve Orta Güney Bölgelerini kapsayan 18 il) payı ise %40,2’dir.

Tarım ürünleri içinde buğday her zaman özel bir öneme sahip olmuştur. Buğday yüzyıllardır her toplumda beslenmenin temeli olmuş ve tarımsal istikrarın esasını teşkil etmiştir. Türkiye’de buğday ekim alanı 8,2 milyon hektar olup (TÜİK 2008), toplam ekim alanları içerisindeki payı %49,7’dir. Türkiye’de toplam buğday ekim alanları içerisinde tek başına İç Anadolu Bölgesi’nin payı ise %38’dir.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2008 yılı verilerine göre Türkiye’deki hububat üretimi 29,3 milyon tondur. Bu rakamın 17,8 milyon tonluk kısmı buğday üretimine aittir. Türkiye’deki toplam hububat üretim miktarı içinde İç Anadolu Bölgesi’nin payı %38,1, Türkiye’deki toplam buğday üretim miktarı içinde İç Anadolu Bölgesi’nin payı ise %36,2’dir (TÜİK 2008).

Rakamlardan da açıkça anlaşılacağı gibi hububat sektörü Türk çiftçilerinin büyük çoğunluğunu ilgilendiren bir faaliyet alanıdır. Bu nedenle hububat sektöründe izlenen politikalar, üretici – işleyici – tüccar - tüketici konumundaki büyük bir kitleyi çok yakından ilgilendirmektedir. Rakamlardan da anlaşılacağı üzere, özellikle İç Anadolu Bölgesi üreticileri için, hububat tarımının ayrı bir önemi vardır.

Avrupa Birliği'nde (AB) de gerek ekim alanı gerekse üretim miktarı açısından buğday üretiminin önemi büyüktür. AB İstatistik Ofisi'nin (EUROSTAT) 2008 yılı verilerine göre, AB-27'de toplam işlenen tarım alanı 178,8 milyon ha, toplam hububat ekim alanı 60 milyon ha ve toplam buğday ekim alanı da 26,5 milyon hektardır. Başka bir değişle AB-27'deki toplam tarım alanının yaklaşık %34'ü hububat tarımına ayrılmıştır. Ayrıca toplam tarım alanının %15'i de sadece buğday tarımı için ayrılmıştır. Aynı yıl AB-27 toplam hububat üretim miktarı yaklaşık 314 milyon ton, buğday üretim miktarı ise 149 milyon ton olmuştur (EUROSTAT 2008). AB buğday ekim alanı Türkiye'deki buğday ekim alanının 3,2 katıdır. Buna karşılık AB buğday üretimi Türkiye buğday üretiminin 8,4 katıdır.

AB katılım müzakerelerine 3 Ekim 2005 tarihinden itibaren resmen başlayan Türkiye, yeni bir döneme girmiştir. Tarım konusunda tanıtıcı ve ayrıntılı tarama süreci Ocak 2006 itibariyle tamamlanmıştır. AB'ye tam üyelik durumunda diğer tüm konularda olduğu gibi, tarım alanında da ilgili tüm yasal düzenlemelerin kabul edilmesi gerekecektir. AB müktesebatının üstlenileceği ve uygulanacağı bu dönem, son derece kapsamlı bir dönüşümü de beraberinde getirecektir. Bu dönüşümün başarıyla tamamlanması için sürecin doğru yönetilmesi amacıyla kullanılacak en etkili araç düzenleyici etki analizleridir.

Türkiye'de hem üreticiler hem de karar alıcılar, AB ile ortak bir tarım politikasına geçişin etkileri hakkında yeterli veriye sahip değillerdir. Ancak yapılacak etki analizleri ile ilgili kesimlerin önünü görmesi mümkün olabilir. Etki analizi ile uygulanacak politika seçenekleri belirlenmekte, bunlar arasında bir karşılaştırma yapılabilmekte ve sakıncaları ortaya konulmaktadır. Nitekim son yıllarda etki analizleri büyük önem kazanmıştır. Etki analizi, AB müktesebatında ilk kez 2002 yılında yayımlanan bir Avrupa Komisyonu Tebliği ile düzenlenmiş ve bu tarihten itibaren AB kurumları için zorunlu tutulmuştur. Türkiye'de de 15 Temmuz 2004 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından kabul edilen "Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması" hakkındaki Kanuna Mevzuat Etki Değerlendirmesi yapılmasına ilişkin bir hüküm konmuştur.

Ancak bu etki analizleri çok zaman isteyen bir çalışma takvimi gerektirmektedir. Türkiye’de, AB’ye özellikle tarımsal uyumunun sağlanması açısından gerekli çalışmaların eksikliği hissedilmektedir.

Bu çalışmada, etki analizi kısmi denge modelleri ile ortaya konmuştur. Kısmi denge modeli ile ilgili olarak literatür kısmında bir çok çalışmaya yer verilmiştir. Elbette bu araştırmalar hem bu çalışmaya hem de ilgili kurumlara katkı sağlamaktadır. Ancak bu çalışmalar, tarım konusunda Türkiye’nin AB’ye uyum kapsamında alacağı kararları belirlemede yeterli değildir. Özellikle yapılmış çalışmalarda, saha çalışmalarına yeterince yer verilmediği görülmüştür.

Bu çalışma ile sadece model sonuçlarına değil üreticilere uygulanan anket sonuçlarına da yer verilmiştir. Anket analizleri ile beraber daha somut veriler ortaya konulmuştur. AB ile müzakere süreci devam eden Türkiye, uygun politikalar seçerek katılım sürecinin olumsuz etkilerini gidermeye çalışmalıdır. Bu ve benzeri çalışmalar ile karar alıcıların uygun politika seçimine katkı sağlanabilir. Ayrıca AB’den gerçekçi geçiş süreleri veya mali/teknik yardım talep edilebilmesi için bu taleplerin bilimsel, kantitatif ve güncel araştırma sonuçlarına dayandırılması gereği de, bu ve benzeri çalışmaların önemini artırmaktadır.

Eğer bu süreç, bu tür etki analiz çalışmaları yapılmadan veya yapılan bilimsel çalışmalara itibar edilmeden tamamen afakî politikalarla geçirilirse, telafisi olmayan sonuçlar doğabilecektir. Unutmamak gerekir ki, Türkiye’deki buğday üreticilerinin bu süreçten göreceği zarar sadece üreticileri değil toplumun tamamını etkileyebilecektir.

1.2 Araştırmanın Amacı

Türkiye’nin AB’ye tam üyeliği tarım sektörü ve ürün bazında alt sektörler itibariyle bir takım etkiler yapacak, sektör ve alt sektörler bu üyelikten olumlu veya olumsuz yönde etkileneceklerdir. Bu alt sektörlerden birisi hububattır. Bu üretim alanında tam üyelik sonrasında getirebileceği değişiklikleri incelemeye, Türk tarımı açısından büyük önem

taşıyan bir ürün grubunun geleceği hakkında bilgi sahibi olmayı sağlar. Bu ürün grubu içinde yer alan buğday araştırma için temel alınmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik durumunda, uygulaması gereken buğday ortak piyasa düzeninin, Türkiye'deki buğday piyasaları ile birlikte İç Anadolu Bölgesi'ndeki buğday işletmelerine olası etkilerini ortaya koymaktır.

Bu nedenle AB Hububat Piyasa Düzeni Uygulamaları ile Türkiye'deki uygulamalar ele alınarak; AB'de ve Türkiye'de buğday politikalarında geçmişten günümüze kadar yaşanan gelişmeler ve politika değişiklikleri ortaya konmuştur.

Tam üyelik durumunda, İç Anadolu Bölgesi'ndeki buğday üreticilerinin üretim, tüketim, ticaret, fiyatlar gibi temel ekonomik konularda nasıl etkileneceği hesaplanmıştır. Bunun yanında üretim koşulları, üretim istekliliği, üretime devam etme durumları gibi sosyal sonuçlar irdelenmiştir.

AB Buğday Piyasa Düzeni uygulaması süreci ile İç Anadolu Bölgesi buğday üreticilerinin nasıl etkileneceği ekonometrik modeller ile tahmin edilerek, bu etki değerlendirmesine göre öneriler sunulmuştur.

1.3 Araştırmanın Kapsamı

Altı ülke tarafından kurulan AB, geçtiğimiz yarım asırlık dönemde sürekli genişleyerek üye sayısını 27'ye çıkarmıştır. Türkiye neredeyse ilk günden beri bu Birliğin içinde yer almak istemesine rağmen, çeşitli sebeplerden beklenen hedef gerçekleşmemiştir. Ancak Türkiye ile AB arasında 3 Ekim 2005'de alınan müzakerelere başlama kararı, adeta bir milat olmuştur. Bu tarihten itibaren Türkiye, yeni bir heyecan ile üyelik yolundaki çalışmalarını hızlandırmıştır.

Buğday tarımı, Türkiye'nin sosyo-ekonomik koşulları düşünüldüğünde nüfusun tamamına yakınına ilgilendirmektedir. Buğday Türkiye'nin her bölgesinde yetiştirilen ve en fazla tarımı yapılan üründür. Kapsamı böylesine geniş olan bu stratejik ürün için araştırma alanı olarak üretiminin en yoğun olarak yapıldığı, yetiştiricilik alternatiflerinin su ve iklim kısıtları nedeniyle sınırlı olduğu bir bölge olarak İç Anadolu Bölgesi seçilmiştir.

Bu çalışmada üreticilere yönelik olarak hazırlanan anket formları, araştırma alanında uygulanmıştır. Anket uygulamasının yanı sıra uzun zaman verileri kullanılarak ekonometrik modeller kurulmuş ve kısmi denge analizi yapılmıştır. Anket ve model analizleri neticesinde AB buğday piyasa düzenine uyumun Türkiye'deki buğday üreticileri üzerindeki etkisi, sosyal ve ekonomik boyutları ile değerlendirilmiştir. Çalışmanın anket uygulaması 2008 - 2009 üretim dönemini kapsamaktadır.

2. KAYNAK ÖZETLERİ

2.1 Hububat – Buğday Politikaları İle İlgili Kaynak Özetleri

Tarım ürünleri içinde buğday, her zaman ayrı bir öneme sahip olmuştur. Buğday yüzyıllardır her toplumda temel besin maddesi olmuş, toplumlarda kendine güvenin ve istikrarın esasını teşkil etmiştir. Bu nedenle buğday ile ilgili birçok çalışma yapılmış, yapılmaya da devam edecektir. Buğday toplumların geniş kesimlerine hitap etmesi nedeniyle hemen her ülkede destekleme kapsamına alınmış bir üründür. **Yıldırım vd. (1998)** yaptıkları çalışmada, Türkiye buğday pazarında destekleme fiyat politikalarının, üretici ve tüketicilerin refah düzeyi üzerine olan etkilerini incelemişlerdir. Bu çalışma ile, buğday politikaları geçmişten itibaren özetlenmiştir. Ayrıca bu politikaları analiz etmek için buğday sektör modeli oluşturularak, politika alternatifleri ortaya koymuşlardır. Üreticilerin buğday söz konusu olduğunda sürekli desteklendiği vurgulanmıştır. Buğday piyasasında yurt içinde ve yurt dışında serbest bir ticaret ortamına geçilerek, Türkiye'deki buğday fiyatlarının dünya fiyatlarına yaklaştırılıp, kaliteye prim ödenmesinin sektörün etkinliğinin ve rekabet gücünün artması açısından önemi vurgulanmıştır. **Özkan (2005)** yaptığı çalışmada, Türkiye'de hububat destekleme politikalarındaki değişmelerin üretici kararlarına etkisini incelemiştir. Destekleme politikalarının üreticilerin işletme yapılarını iyileştirici yönde bir etkisi olmamıştır. Türkiye'de tarımsal girdi kullanımı önemli derecede azalmış, bu durum daha çok az gelirlili üreticileri etkilemiştir. Araştırma bulguları işletme büyüklüğü arttıkça üreticilerin devletten beklentilerinin azaldığını göstermektedir. **Konyalı (2007)** çalışmasında, Türkiye'de buğdayda uygulanan tarım politikalarının Trakya Bölgesi'ndeki üreticiler ve tüketiciler üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Türkiye'de uygulanan politikalar dört döneme (1923-1945, 1946-1961, 1962-1980, 1981-2005 dönemi) ayrılarak incelenmiştir. Politikalar sonucu ortaya çıkan üretici ve tüketici transferleri analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda buğday üreticilerinin çok desteklendiği sonucuna varılsa da, bu desteğin üreticilere doğrudan ödenmediği hatta üreticilere yapılan desteklerin bazen tamamının tüketicilerce karşılandığı görülmüştür. Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) alım miktarlarının Türkiye buğday üretimine, buğday ithalatına ve ihracatına olan etkisi Vektör Otoregresif Regresyon Analizi (VAR) ile incelenmiştir.

VAR modelinden elde edilen sonuca göre; TMO alım miktarında yapılan değişikliğin buğday üretim miktarını ve ihracatını azaltan yönde etkilediği, buğday ithalatını ise artıran yönde etki yaptığı ortaya konmuştur.

2.2 AB'ye Uyum İle İlgili Kaynak Özetleri

Türkiye, AB'ye aday bir ülkedir ve tam üyelik istemektedir. Bu durumda uyum konusunda üzerine düşeni yapmakla yükümlüdür. Bir başka deyişle; girmek istediği topluluğun kurallarına uymak zorundadır. Bu nedenle uyum için öncelikle AB'nin tarım konusundaki uygulamaları esas algılanmalı ve sonrasında gereken adımlar atılmalıdır. **Özkaya vd. (2000)** yaptıkları çalışmada, Türkiye'de ve AB'de tarım sektörüne yönelik destekleri karşılaştırmışlardır. Bu karşılaştırmada Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından hesaplanan Üretici Destek Tahmini (ÜDT), Genel Hizmet Desteği Tahmini (GHDT) ve Toplam Transfer Tahmini (TTT) kavramları kullanılmıştır. **Tan vd. (2004)** yaptıkları çalışmada, Türkiye ile AB ilişkilerinde tarım konusunda yaşanan gelişmeleri ve AB'ye tam üyeliğin gerçekleşmesi durumunda Türk tarımı üzerine olan etkileri incelemişlerdir. **Işın (2005)** çalışmasında, Türkiye - AB ilişkilerini tarihsel süreç içinde incelemiş, mali ilişkileri de ortaya koyarak tarım sektörü açısından değerlendirme yapmış ve AB ile Türkiye arasındaki dış ticaret ilişkisi ortaya koymuştur. **Olgun (2005)** yaptığı çalışmada, Ortak Tarım Politikası (OTP)'yi geçmişten günümüze kadar her yönüyle incelemiş ve Türkiye'nin OTP'ye uyumu amacıyla gerçekleştirilmesi gerekenlere yönelik bazı önerilerde bulunmuştur. Öncelikle Türkiye kendi tarımsal yapısına uygun destekleme uygulamalarına gitmelidir. Doğrudan Gelir Desteği (DGD) uygulaması üretimle bağlantılı hale getirilmeli ve üreticilere girdi desteği yapılmalıdır. Ayrıca Türk tarımının OTP'ye uyumu için tarıma yapılan desteklerin artırılması gerektiği belirtilmiştir. **Eraktan (2007)** yaptığı çalışmada; AB ve Türkiye'nin tarımsal açıdan durumlarını, AB'nin OTP karşısında Türkiye'nin tarım politikasının benzerlik ve farklılıklarını, uyum sürecinin unsurlarını, tam üyeliğin tarım kesimi açısından Türkiye'ye neler getirebileceği ve AB'nin Türkiye'nin tarım sektörüne yönelik yaklaşımını ana hatlarıyla ortaya koymuştur. Mevcut durumun gereği olarak, AB karşısında varlığını sürdürebilecek bir tarım sektörü oluşturulması gereği

vurgulanmakta ve bu kapsamda Türkiye'nin ilk etapta verimliliği artırarak maliyetleri düşürme ve rekabet gücü kazanmayı hedeflemesi gerektiği belirtilmektedir.

AB adaylığı için Türkiye'nin uyum çalışmaları yanında AB'nin de Türkiye'ye karşı bakışı son derece önemlidir. **Güreşçi (2005)**, AB'nin Türkiye'nin tarım sektörüne endişeli bakışını üç ana eksenle irdelemiştir. Bunlar, AB'nin genişlemesinin etkisi, Türkiye-AB ilişkilerinin etkisi ve OTP'nin gelişim sürecinin etkisi şeklindedir. Sonuç olarak her üç açıdan bakıldığında da, AB'nin Türk tarımına karşı giderek daha mesafeli durmayı ve mali destek vermemeyi öngördüğü vurgulanmaktadır. **Işıklı (2005)**'nin araştırmasında; Türk tarımının AB tarımına nasıl uyum sağlayacağını sorgulamış ve çeşitli öneriler geliştirmiştir. Uyum stratejisine bağlı bir Tarım Proje Paketi hazırlanması, tarıma hizmet götüren kurumların dağılımının giderilmesi, üreticilerin etkin örgütlenmesi gereği gibi çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Ancak globalleşen dünyada, AB istediği için değil çağdaş normlara ulaşmak için, Türk tarımını rekabete açık, kalite odaklı ve sürdürülebilir niteliğe dönüştürme zorunluluğu vardır. Çünkü hedef AB'den ziyade AB standartlarını yakalamaktır. O halde, üyelik olmasa bile, Türk tarımı bazı önemli iyileştirmeleri gerektirmektedir.

2.3 Etki Analizi İle İlgili Kaynak Özetleri

Türkiye, AB Müktesebatını üstleneceği ve uygulayacağı bir dönemden geçmektedir. Bu dönem son derece kapsamlı bir dönüşümü de beraberinde getirecektir. Bu dönüşümün başarıyla tamamlanması için sürecin doğru yönetilmesi amacıyla düzenleyici etki analizlerine ihtiyaç vardır. **Çakmak ve Kasnakoğlu (2001)**, tarım sektöründe Türkiye ve AB etkileşimini, Türkiye Bölgesel Tarım Sektör Modeli (TASM-AB) ile ortaya koymuşlardır. Bu model doğrusal olmayan programlama modelidir. Modelden elde edilen sonuçlar, hayvancılık alt sektöründe üretimin büyük oranda daralacağını, bitkisel üretimin bazı mal gruplarında rekabet gücünün sürdürülebileceğini işaret etmektedir. Üyelik sonrası, fiyat setindeki değişiklik nedeniyle, hem tüketim miktarı artması hem de tüketim harcamalarının düşmesi nedeniyle tüketicilerin olumlu etkileneceği vurgulanmıştır. **Bayramoğlu (2003)** yaptığı çalışmada, düzenleyici etki analizi

kavramını ortaya koymuş ve düzenleyici etki analizlerinden daha fazla yarar sağlayabilmek için geliştirilen kriterleri belirtmiştir. **Solak (2006)** yaptığı çalışmada, müzakere sürecinin olmazsa olmaz aracı olan düzenleyici etki analizlerini incelemiş, AB üyesi ülkelerden çeşitli etki analizi örnekleri vermiştir. AB üyesi ülkeler hazırladıkları etki analizleri ile müzakerelerde pazarlık güçlerini artırmışlardır. Böylece çeşitli istisnalar ve geçiş süreleri hakkı elde etmişlerdir. Ayrıca çalışmada Türkiye’de düzenleyici etki analizleri ile ilgili son durum ana hatlarıyla ortaya konulmuştur. **Nazlıoğlu (2006)** yaptığı çalışmada, Etki Değerlendirme Analizlerini, Türk Tarım Sektörü üzerinde uygulamıştır. Basitleştirilmiş Dünya Ticaret Modeli (MISS) kullanılarak geliştirilen ampirik bir model ile buğday, süt, sığır ve dana eti, koyun eti, kümes hayvanları eti, şeker ve mısır piyasalarında Türkiye’nin AB’ye katılımı sonucu ortaya çıkabilecek üretim, tüketim, dış ticaret, kamu bütçesi, üretici rantı ve tüketici rantı üzerindeki etkiler ölçülmüştür. Türkiye’nin AB’ye katılımı durumunda, buğday piyasası için, buğday üretim ve tüketim miktarları ile dış ticaret hacmi artacaktır. Ancak kamu bütçe tasarrufu üzerinde negatif etkiler olacaktır.

2.4 Kısmi Denge Modeli İle İlgili Kaynak Özetleri

Tarım politikalarına yönelik etki analiz çalışmaları incelendiğinde ağırlıklı olarak iki tür model yaklaşımı ortaya konulmaktadır. Bu modeller, kısmi ve genel denge modelleridir. Genel denge analizinde olayı açıklamaya yönelik bütün değişkenler modele dahil edilmekte ve birbirleri arasındaki ilişkiler analiz edilmektedir. Kısmi denge analizinde ise ekonomik olayların bir kısmının değişmediği kabul edilmektedir (Dinler 1997). **Çakmak vd. (1998)** Uygulanan destekleme politikalarından fark ödeme sistemine geçişin üretici ve tüketici refahına ve bütçe açıklarına etkisini incelemişlerdir. Çalışma buğday, pamuk ve ayçiçeği ürünlerini kapsamaktadır. Tarım destekleme politikaları basit kısmi denge analiz modelleriyle incelenmiştir. Destekleme alımından fark ödeme sistemine geçildiğinde, veri üretici desteğinin bütçeye olan yükünün artacağı, talep esnekliğinin sabit kaldığı varsayıldığında artan arz esnekliklerinin bütçeye maliyet artışını beraberinde getirdiği ve tüketicilerin bu araç değişikliğinden karlı çıkan kesim olacağı belirlenmiştir. **Mechemache and Requillart (2000)** AB’nin sütçülük politikalarının analizini kısa dönem kısmi denge modeli kullanarak yapmışlardır. AB

sütçülük sektöründe fiyat, üretim, tüketim ve süt ürünleri ihracatı üzerinde yapılan farklı politika senaryoları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu sektörde talep elastikiyetinin düşük olması nedeniyle kotalarda 1 birimlik artış çiftlik süt fiyatlarında 4,5 birimlik bir azalmaya neden olacağı tahmin edilmiştir. Çalışma şunu göstermiştir ki, Gündem 2000’de karar verilen kota artışları, AB refahını azaltmıştır. Ayrıca ihracat geri ödemelerinin azaltılması, AB için daha iyi bir politika seçeneği olacağı belirtilmiştir. **Şengül vd. (2001)** Türkiye’de pamuk pazarını ve gelecekte talebi etkileyen faktörleri değerlendirmişlerdir. Pamuk arz, talep ve dış ticareti, oluşturulan kısmi denge modeli yardımıyla analiz edilmiştir. Çalışmada zaman serisi ve yatay kesit verileri olmak üzere iki genel grup veri kullanılmıştır. Türkiye’de pamuk pazarının analizi için hazırlanmış olan kısmi denge modeli, pamuk pazarındaki yapısal ilişkileri kantitatif olarak ortaya koymaktadır. **Tan (2001)**, Türkiye’de sütçülük sektöründe arz, talep ve politika faktörlerinin bölgeler arası yapısal değişiklikler üzerine etkisini kısmi denge modeli ile analiz etmiştir. Modelin güvenilirliğini test etmek için modelden elde edilen veriler, gerçek verilerle mukayese edilmiştir. Modelden elde edilen sonuçlar doğrultusunda, politika yapıcılarının sütçülük politikalarını belirlerken bölgeler arası farklılıkları dikkate alması ve destekleme politikalarından çok yapısal politikalara önem vermesi gerektiği vurgulanmıştır. **Van Tongeren vd. (2001)**, tarım ve ticaret politikalarındaki küresel model uygulamalarına yer vermişlerdir. Alternatif model yaklaşımları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş, 16 kısmi ve genel denge modeli kullanılmıştır. Öncelikle teorik olarak modeller kurulmuş, veri setleri hazırlanmış ve sonuçlar bulunmuştur. **Dequilbet and Guyomard (2002)** çalışmalarında; iki ülke işlenmiş ürünlerin üretiminde kullanılan girdiler ve iki kısmi denge modeline yer vermişlerdir. Analiz, etkili yeniden dağıtım ile ilgilidir. Çalışmadaki enstrümanlar, sübvansiyonlar veya vergiler ve kamu fonları için fırsatlardır. Çalışmada ambalajlanmış ve ambalajlanmamış ürünler için en uygun sübvansiyon veya vergilerin uygulanması hedeflenmiştir. Teorik analiz, AB’de tahıllar, domuz eti ve kümes hayvanları eti örnekleri ile verilmiştir. **Anonymous (2002)** Avrupa Komisyonu tarafından Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB’ye katılımından doğan etkileşim kısmi denge modeli ile incelenmiştir. Bu Avrupa Simülasyon Modelidir (ESIM). Model gelir, kur farkları ve bunlar gibi makroekonomik değişkenleri içermektedir. Modeli oluşturan aktörler; AB15, yeni 10 ülke ve dünyanın kalan kısmıdır. Analiz, buğdayın da bulunduğu 15 tarım ürünü ve çeşitli işlenmiş ürünler için

yapılmıştır. **Demirci (2003)** yaptığı çalışmada, 2001 tarihli Şeker Kanunu'nun şeker piyasasına etkilerini kısmi denge modeli yardımıyla incelemiştir. Şeker kanunundaki değişiklikle uzun dönemde üreticilerin olumsuz, tüketicilerin ise olumlu etkilenecekleri ve dış ticaret maliyetinin azalacağı tespit edilmiştir. **Breisinger vd. (2003)** yaptıkları çalışmada, Japonya'daki pirinç pazarı serbestliğinin politika analizini yapmışlardır. Pirinç pazarında daha fazla açıklık ve politika reformları tartışılmıştır. Japonya'daki pirinç pazarı sanayileşmiş ülkelerdeki ulusal pazar korumaları ile kıyaslandığında oldukça ekstrem bir örnektir. Nitekim bu korumacı politikalar sonucunda, iç fiyatlar ortalama dünya fiyatının 4 katına çıkmaktadır. Kısmi denge modeli kullanılarak geniş ticaret serbestliğinin faydaları ölçülmeye çalışılmıştır. Analiz sonuçları, bugünkü politikaların ekonomik olarak Japonya tarımını ulaştırmak istediği hedefe taşıyacak en iyi araç olmadığını göstermektedir. Bu çalışma ile durumun değiştirilmesi konusunda ortaya konan alternatif, Japonya pirinç üretiminin rekabet edebilirliğinin sağlanmasının direk ödeme sistemi ile mümkün olabileceğidir. **Nacak (2004)** Türkiye'de pamuk dış ticaretinin yapısını ortaya koyarak, bunu etkileyen faktörlerin belirlenmesinde kısmi denge modelini kullanmıştır. Sonuç olarak üretimin tüketimi karşılama oranı, giderek düşmekte ve dış alım hızla artmaktadır. **Fidan (2005)**, sığır eti fiyatları ve Katma Değer Vergisinin (KDV) tavuk eti tüketimi üzerine etkisini kısmi denge modeli ile ortaya koymuştur. Model Türkiye'de sığır eti fiyatları ve tavuk eti tüketimi için simülasyon ve tahminlerde kullanılabilir bir kısmi denge yaklaşımını sunmaktadır. **Kızılaslan vd. (2005)** çalışmalarında pazar fiyatı desteği ile farklı ödeme sisteminin üretici ve tüketici refahına olan etkisini kıyaslamıştır. Çalışmada, en önemli ürünlerden biri olan buğday değerlerinin analizinde kısmi denge modeli uygulanmıştır. Çalışma sonucuna göre sosyal gelir sözkonusu olduğunda fark ödeme sisteminin, bütçe yükünün azaltılması sözkonusu olduğunda pazar fiyat desteğinin tercihi bir kez daha ortaya konulmuştur. **Moschini vd. (2005)** yaptıkları çalışmada, AB'deki gıda ürünlerini genetiği değiştirilmiş, geleneksel ve organik ürünler olarak ele almışlardır. Bu ürün grupları kısmi denge modeli ile analiz edilmiştir. Sonuç olarak, genetiği değiştirilmiş ürünlerin AB refahını düşürdüğü tespit edilmiştir. **Niemi (2005)** yaptığı çalışmada, OTP uygulaması sonrası Finlandiya tarımının daha fazla rekabet ortamına girmesi ile refahındaki etkiyi ölçmeye çalışmıştır. Standart karşılaştırmalı kısmi denge analizi, sekiz temel tahıl ve hayvansal ürün için kullanılarak refah etkisi ortaya konulmuştur.

Finlandiya'daki 2003 yılı üretim değerleri kullanılmıştır. Sonuç olarak, direkt ödemelerdeki artışa rağmen çiftçilerin yıllık refah kayıplarının 600 milyon eurodan 570 milyon euroya düşeceği ileri sürülmüştür. Diğer taraftan tüketicilerin üyelikle beraber yıllık 815-875 milyon euro fayda sağlayacağı tahmin edilmiştir. Vergi mükelleflerinin de 470-580 milyon euro arasında bir fayda sağlayacağı tahmin edilmiştir. Sadece tarım sektöründe 2003 yılı için net refah artışının 500-700 milyon euro olacağı tahmin edilmiştir. **Milner vd. (2005)** yaptıkları araştırmayla, AB ile Afrika Karayip ve Pasifik (AKP) ülkeleri arasındaki ekonomik işbirliği anlaşmasının refah etkisini ortaya koymuşlardır. AKP ülkeleri bir takım tercihli ticaret anlaşmaları ile AB pazarına girebilmektedirler. Bu çalışmada basit bir yöntemle AKP ülkelerinin kısa dönemli refah artışı, ticaret akışındaki etkiler ve tarifelerden sağlanan gelir ölçülmüştür. Analizlere göre AB ile yapılan karşılıklı anlaşmaların refahı çok fazla artırmayacağını ancak AKP ülkelerinin kısa dönem masraflarını ayarlama tecrübe kazanacaklarını ortaya koymuşlardır. **Ciaian ve Swinnen (2006)** tarım politikalarının yeni AB üyesi ülkelerdeki etkisini kısmi denge analizi ile ortaya koymaya çalışmışlardır. Özellikle arazi kullanımı değerlendirilmiştir. AB'ye katılan yeni Doğu Bloku ülkelerindeki tarımsal sübvansiyonlardan yeni destek sistemine geçişin nasıl bir etki yapacağı araştırılmıştır. Araziye yönelik destekler sonlandığında arazi sahiplerinin ve küçük üreticilerin nasıl etkileneceği, hatta kiracıların durumunun ne olacağı araştırılmıştır. **Gohin and Moschini (2006)** yaptıkları çalışmada gelişmiş ülkelerdeki tarım politikalarının pazar ve refah etkisinin değerlendirilmesinde genel ve kısmi denge modellerini kullanmışlardır. AB'nin OTP kademeli olarak kalktığından bundan pazarın nasıl etkileneceği modelle ortaya konulmuştur. Ancak ölçülen refah etkilerinin model seçimine bağlı olarak değişebileceği belirtilmiştir. **Bakhsoodeh and Thomson (2006)**, değişen döviz kurunun sosyal refaha etkisini İran'da pirinç ticareti örneği ile incelemiştir. Kısmi denge analizleri, 1961-1999 verileri ile yapılmıştır. Sonuç olarak döviz sözkonusu olduğunda pirinç pazarındaki liberalizasyon pirinç ithalatının artmasına ve içerde arzın azalmasına yol açacaktır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1 Materyal

İç Anadolu Bölgesi'nde buğday üretimi yapan tarım işletmelerinin, AB buğday Ortak Piyasa Düzenine (OPD) uyum durumunu ortaya koyan bu araştırmanın ana materyalini, örneğe çıkan işletmelerden anket yolu ile elde edilen birincil veriler oluşturmuştur.

Anketlerden elde edilen yatay kesit verileri dışında kısmi denge modelinde kullanılmak üzere 1980-2007 dönemini kapsayan zaman serisi veri grubundan yararlanılmıştır. Model aşamasında kullanılan bu 28 yıllık veri seti, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB), TÜİK, Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM), TMO, EUROSTAT, OECD, Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı (USDA), Gıda ve Tarım Politikaları Araştırma Enstitüsü (FAPRI), Uluslararası Tahıl Konseyi (IGC), Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) gibi kuruluşların kayıtlarından temin edilmiştir.

Ayrıca konu ile ilgili olarak yurt içinde ve yurt dışında yapılmış araştırmalar ve çeşitli kuruluşların çalışmalarından da yararlanılmıştır.

Çalışmada kullanılan anket formları (EK1, EK2) konunun amacına uygun olarak hazırlanmıştır. Anket uygulaması, her köyde işletme sahipleri ile bizzat görüşmek suretiyle yapılmıştır. Araştırmada toplanan veriler 2008-2009 üretim dönemine ait olup, anketler Aralık 2009 – Nisan 2010 tarihleri arasındaki dönemde yapılmıştır.

3.2 Yöntem

Tezde Türkiye'nin AB'ye üye olması durumunda hububat konusunda uygulayacağı politikaların İç Anadolu'daki buğday yetiştiricilerine etkisi iki şekilde incelenmek istenmiştir. Bunlar, AB politikalarının Türkiye'de geçerli olması halinde Türkiye'nin buğday alanındaki üretim, tüketim, dış ticaret ve refah üzerindeki etkilerinin genel

olarak ortaya konulması (ki İç Anadolu çiftçisi de aynı koşullardan etkilenecektir), bunun dışında İç Anadolu'daki yetiştiricilerin AB'deki buğday yetiştiricileri karşısındaki durumu ve tam üyeliğin getireceği değişikliklere karşı zamanımızdaki görüş ve tepkilerinin neler olabileceğinin belirlenmesidir.

Yöntem de bu iki arayış çerçevesinde 1) modellerin oluşturulması, 2) çiftçilerle yüzyüze görüşmelerle birinci elden buğday tarımı konusundaki durumlarını ve AB tam üyeliğinden olası beklentilerini saptama yönünde belirlenmiştir.

3.2.1 Model analizi sırasında uygulanan yöntem

Ekonomik bir modelde, modele alınmış birbirinden bağımsız değişkenlerin belirli andaki durumlarının analiz edilmesi ve model içindeki ve dışındaki değişkenlerden dolayı modelde herhangi bir değişimin söz konusu olup olmadığının incelenmesine denge analizi denir (Ağılı 1987).

Tarım politikalarına yönelik etki analizi çalışmaları incelendiğinde; ağırlıklı olarak iki tür model yaklaşımı ortaya konulmaktadır. Bu modeller, Kısmi Denge Modeli ve Genel Denge Modelidir. Bu modellerde piyasaların dengelenmesini gözetten bir işleyiş ele alınmaktadır. Amaç, her hangi bir değişim sonrası piyasalarda denge fiyat ve miktarların oluşturulmasıdır.

Genel tanımıyla ekonomi biliminde denge, seçilmiş ve aralarında mantıksal ilişki bulunan değişkenlerin, mevcut durumu değiştirme yönünden kendilerinden herhangi bir eğilim göstermedikleri durumdur. Denge durumunda model dışındaki dışsal (egzojen) faktörler ve parametreler sabit kalır, değişmez. Aksi durumda, içsel (endojen) değişkenler değişir ve yeni bir denge konumuna ulaşır. Dolayısıyla denge meydana gelmiş ise değişim olmaz ve statik bir durum ortaya çıkar (Karluk 1998).

Genel denge modelleri, ekonominin tümünü içerir ve küresel ölçekte ekonomiler arasındaki ticari ilişkileri belirler. Sektörler arası faktör hareketleri, uluslararası ticaretin etkileri, gelir ve harcama akımları ve sektörler arası ilişkiler genel denge modellerinde

çıktı olarak elde edilebilmektedir. Uluslararası ticaretin fiyatlarda yarattığı değişim sonucu, ekonominin kaynaklarının alternatif kullanım alanları arasında nasıl değiştiğinin incelenmesi, bu modellerin belli başlı özelliğidir. Ayrıca, kısmi dengede dışsal kabul edilen nüfus, gelir ve teknolojik değişiklik gibi bazı değişkenler, genel denge modellerinde içsel olarak bulunabilmektedir (Çağatay 1996, Tongeren and Meijl 1999).

Kısmi denge modelleri ise sadece ticarete konu bazı ürünleri modele dahil ederken, sistemi ekonominin diğer unsurlarına kapalı kabul etmektedir. Bu modeller, incelemeye konu ürünler bazında çeşitli detaylar sağlamaktadır. Tek ya da çok ürünlü olabilen bu modellerde, seçilen ürünler genelde işlenmemiş hammadde niteliğinde tarımsal ürünler olarak alınmakta ya da işlenmiş ürünler ve yan ürünler gruplandırılarak modele dahil edilmektedir. Sonuçta, kısmi denge analizleri küçük bir mal grubundaki değişimleri incelediğinden genel varsayım, ekonominin geneline olabilecek etkilerin de küçük olduğu şeklindedir. Çok ülke ve çok ürünlü kısmi denge modellerinin tarım sektöründeki ilişkilerin ortaya konulmasında ülkeler arası ilişkilerin spesifikasyonu ve modelin zaman boyutu (dinamik/statik) özellikleri etkilidir. Bu modellerin bir başka özelliği, fiyatların dengeye gelmesiyle çözümleridir. Böylece herhangi bir politika değişimi ile oluşan fiyat değişimleri sonrası dünya piyasalarında ürün ve ülke bazında toplam arz ve talep eşitlenmektedir. Kısmi denge modellerinin genel bir özelliği de, ürünlerin genelde homojen kabul edilmesi ve ülkelerin aynı malı ithal ve ihraç etmelerinin mümkün olmamasıdır. Fiyat değişimleri ile oluşan refah değişimi de yine bu modellerle incelenebilen konulardandır. Birçok model, temel parametreleri diğer çalışmalardan alarak kullanır ve bu yönüyle de sentetik (synthetic) modellerdir (Kıymaz 2008).

Kısmi denge analizi, ekonomik olayların bir kısmının değişmediğini kabul etmektedir. Böylece mevcut piyasa, sınırlı sayıda değişkenle incelenmektedir (Dinler 1997). Kısacası, ekonomide genel ve kısmi denge arasındaki temel fark, değişkenler ve ekonomi arasındaki ilişkiler ortaya konulurken yapılan varsayımlardır. Eğer bir ekonomik olay hakkında analiz yaparken çok az değişkeni esas alıp, olayı açıklayan diğer değişkenleri sabit veya olaya etki etmeyecek derecede önemsiz olarak

tanımlarsak, bu kısmi denge analizidir. Genel denge analizinde olayları açıklamaya yönelik bütün değişkenler modele dahil edilir ve birbirleri arasındaki ilişkiler analiz edilir.

Kısmi denge analizleri, daha çok bir mal veya girdi piyasasında fiyat ve miktarların nasıl belirlendiğini açıklamayı amaçlayan analizlerdir. Bu analizlerde fiyat, arz ve talebin karşılaştırılmasından oluşan bir orandır. Burada bir malın arzı ve talebi, yalnızca o malın fiyatının fonksiyonudur. Başka bir deyişle, diğer malların fiyatları veri kabul edilmiştir. Bunun yanısıra, kısmi dengede bir malın piyasasında denge oluşurken, tüketicilerin gelirleri, üretim girdilerinin fiyatları, fayda ve üretim fonksiyonları da veri kabul edilmiştir. Bir malın piyasasında kısmi dengenin gerçekleşmiş sayılması için, fiyatın (P) ve miktarın (Q) belirlenmiş olması yeterli görülmektedir. Eğer denge gerçekleşmiş ise, denge fiyatından eşit miktarlarda mal veya girdi alım satımı sonucu, alıcı ve satıcıların buna ilişkin kararlarının ekonomik rasyonalizme tam uygunluğundan söz edilmektedir (Karaer 2002).

Söz konusu olan mal piyasası ile alıcıların denge fiyatından, denge miktarı kadar mal satın aldıklarında en yüksek fayda veya tatmini sağladıkları, aynı şekilde satıcıların da aynı denge fiyatından o kadar malı satmakla en yüksek kârı sağladıkları kabul edilmektedir. Böylece, kısmi denge analizlerinde her piyasa için birbirinden bağımsız dengelerin yan yana konularak ilişkilendirildikleri kabul edilmiştir (Warren and Stokes 1985).

Bir malın piyasasında karşılaşılan arz ve talep yalnızca o malın fiyatına değil, arz ve talebi etkileyen diğer etkenler bir yana, aynı zamanda diğer malların fiyatlarına da bağlıdır. Denge analizlerinde tamamlayıcı ve rakip malların fiyatlarını da dikkate almak zorunlu olmaktadır (Yiğitbaşı 1996).

Bir piyasada talep edilen mal ve hizmet miktarı, arz edilen miktara eşit ise dengededir. Denge fiyatı ise, alıcıların talep ettiği mal miktarının, satıcıların arz ettikleri miktara eşit olan fiyatıdır. Böyle bir durumda, arz ve talep arasında bir fark yoktur (Dinler 1989).

Kısmi denge modeli, herhangi bir ürünün pazarının yapısal ve politik analizini ortaya koymak amacıyla da kullanılmaktadır (Nacak 2004).

Çalışmanın konusuna uygun olarak yapılan etki analizinde, bütün bu özellikleri nedeniyle kısmi denge modelinin kullanılması uygun bulunmuştur. Ürün bazında çalışmaya da olanak sağlayan kısmi denge analizi ile hububat (buğday) piyasa düzeni için Türkiye ve AB tarım politikaları karşılaştırması ve politika değişikliklerinin etkileri ortaya konmuştur. Buğdayda etkinin büyüklüğü sayısal olarak verilmiştir. Bu çalışmada 1980-2007 yılları arasındaki dönemi kapsayan zaman serisi verileri kullanılmıştır.

Kısmi denge modelleri (ekonometrik olarak tahmin edilen) davranış denklemleri ve özdeşliklerden oluşur. Türkiye’de buğday pazarının yapısal ve politik analizi için geliştirilen “buğday kısmi denge modeli” nin davranışsal eşitlikleri; buğday üretimi, buğday ithalatı, buğday yurtiçi tüketimi, buğday ihracatı ve buğday stokudur. Modellerde kantitatif olarak ifade edilemeyen değişkenler kukla (Dummy) değişken olarak ifade edilmiştir. Ayrıca, modellerde trend değişkenine de yer verilmiştir. Davranışsal eşitliklerin tanımlamaları aşağıda verilmiştir.

(1) Üretim Modeli

$$\dot{U}_t = f (F_{t-1}^B, F_{t-1}^M, EA_t, D1, T)$$

\dot{U}_t = buğday üretimi

F_{t-1}^B = buğday çiftçi eline geçen reel fiyatı (bir önceki yıl)

F_{t-1}^M = mısır çiftçi eline geçen reel fiyatı (bir önceki yıl)

EA_t = buğday ekim alanı

$D1$ = dummy (kukla) değişken (kuraklık yılları)

T = üretim trendi

t = zaman (yıl)

(2) İthalat Modeli

$$\dot{I}th_t = f(\dot{U}_t, \dot{I}FDFO_t, T)$$

$\dot{I}th_t$	=	buğday ithalatı
\dot{U}_t	=	buğday üretimi
$\dot{I}FDFO_t$	=	iç fiyatların dünya fiyatlarına oranı
T	=	üretim trendi
t	=	zaman (yıl)

(3) Yurtiçi Tüketim Modeli

$$T_t = f(F_t^B, T)$$

T_t	=	yurtiçi buğday tüketimi
F_t^B	=	buğday çiftçi eline geçen reel fiyatı
T	=	yurtiçi tüketim trendi
t	=	zaman (yıl)

(4) İhracat Modeli

$$\dot{I}hr_t = f(T)$$

$\dot{I}hr_t$	=	buğday ihracatı
T	=	ihracat trendi
t	=	zaman (yıl)

(5) Stok Modeli

$$St_t = f (F_t^{Des} , İFDFO_t , T)$$

St_t	=	buğday stok miktarı
F_t^{Des}	=	buğday destekleme reel fiyatı
$İFDFO_t$	=	iç fiyatların dünya fiyatlarına oranı
T	=	stok trendi
t	=	zaman (yıl)

Bu davranışsal eşitliklerden arz ve talep modelleri aşağıda gösterilen formüller ile tahmin edilmiştir.

$$\text{Arz} = \text{Üretim} + \text{ithalat} + \text{başlangıç stoku}$$

$$\text{Talep} = \text{Yurtiçi tüketim} + \text{ihracat} + \text{kapanış stoku}$$

Arz ve talep denklemlerinin birbirine eşitlenmesiyle buğday denge fiyatı ve buğday denge miktarı aşağıdaki eşitlikler kullanılarak tahmin edilmiştir. Eşitliklerde Z_1 ve Z_2 bağımsız değişkenleri, β_0 ve γ_0 sabit değerleri, β_1 , β_2 , γ_1 ve γ_2 değişkenlere ait katsayıları ve P değeri de denge fiyatını simgelemektedir.

$$Q = \beta_0 - \beta_1 P + \beta_2 Z_1 \quad \text{Arz}$$

$$Q = \gamma_0 + \gamma_1 P + \gamma_2 Z_2 \quad \text{Talep}$$

Bu arz ve talep eşitliklerinden denge fiyatı ve denge miktarı aşağıdaki formüller yardımıyla bulunur (Perali 2003).

$$P = \frac{1}{\beta_1 + \gamma_1} (\beta_0 - \gamma_0 + \beta_2 Z_1 - \gamma_2 Z_2)$$

$$Q = \frac{1}{\beta_1 + \gamma_1} (\beta_0 \gamma_1 + \beta_1 \gamma_0 + \gamma_2 \beta_2 Z_1 + \beta_1 \gamma_2 Z_2)$$

Modeller oluşturulurken, birçok farklı bağımsız değişken modellerde denenmiştir. Sonuçta anlamlı olan değişkenler, modellere dahil edilmiştir. Bu değişkenler ilgili bölümlerde açıklanmıştır.

Bu çalışmada Türkiye’de buğdayın ithalatı, ihracatı, arzı, talebi gibi unsurlar analiz edilirken esnekliklerin hesaplanması amaçlanmıştır. Bu amaçla tüm değişkenlerin logaritması alınmıştır. Böylece modeller iki taraflı logaritmik olup, katsayılar aynı zamanda ilgili değişkenin esnekliğini vermektedir.

Bütün modellerde kullanılan parasal veriler, 1980=100 bazlı fiyat deflatörü ile reele dönüştürülmüştür. Fiyatlar reel yapılırken; “F = cari fiyat / TEFE x 100” formülü kullanılmıştır.

Modellerde tahmin yöntemi olarak En Küçük Kareler Yöntemi (OLS) kullanılmıştır. Ekonometrik araştırmalarda ana kütle regresyon denklemi, ana kütle için bir örneği incelenerek tahmin edilir. Bu örnek regresyon modelinin tahmininde kullanılan ekonometrik metotlardan biri ve en önemlisi En Küçük Kareler Yöntemidir (Akkaya ve Pazarlıoğlu 1995). Ayrıca OLS bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ortalama ilişkiyi gerçeğe en yakın şekilde tahmin eden yöntemdir (Tarı 2006). Birden fazla açıklayıcı değişkenin bulunduğu modellerin bilgisayar kullanılmaksızın çözümü güç olmaktadır. Birden fazla açıklayıcı değişkeni bulunan modellerin çözümünde farklı bilgisayar programları kullanılmaktadır. Bu araştırmada modellerin tahminlemede “Econometric Views” paket programı kullanılmıştır.

Model tahmini yaparken, her bir model için modelde yer alan tüm değişkenlerin durağan olup olmadıkları kontrol edilmiştir. Durağanlık bir zaman serisinin belirli bir istatistiksel denge durumunda bulunması demektir. Zaman serisinin ortalaması, varyansı ve kovaryansı sabitse, zaman orijini değişmesinden etkilenmiyorsa, yani ortalaması

sıfır, kovaryansı sıfır ve varyansı sabitse, söz konusu zaman serisi durağandır (Tambi 1999, Türkekul 2003).

Durağan olan ve olmayan zaman serileri arasında büyük farklar mevcuttur. Bir durağan zaman serisindeki dalgalanmalar geçicidir ve zaman serisinin içerisinde dalgalanmaların etkisi dağılmıştır. Seriler uzun dönem ortalama seviyesine dönecektir. Durağan zaman serileri, zamana bağlı olarak değişmeyen varyansa ve ortalamaya sahiptir (Enders 2004).

Serilerin durağanlıklarını test etmek için, değişkenlere Augmented Dickey Fuller (ADF) birim kök testi uygulanmıştır (Gujarati 2001). Her bir değişken için ADF test istatistiği değerleri MacKinnon kritik değerleri ile karşılaştırılmış ve “ $t_{ADF} > \text{MacKinnon kritik değeri}$ ” olması durumunda H_0 hipotezi red edilmiştir. Hipotezler;

H_0 : Durağan değildir

H_1 : Durağandır şeklinde kurulmuştur.

Durağan olmayan seriler, birinci dereceden farkları alınarak, birinci derece entegre olmuş durağan bir model elde edilmiştir. Aynı hipotez birinci derece farklar alındıktan sonra da tekrarlanmıştır.

Birim kök testinde gecikme uzunluğunun belirlenmesi, Akaike veya Schwartz bilgi kriterlerine göre yapılır. Schwartz kriteri daha tutarlı modeli belirlediğinden (Enders 2004), tercih edilmiştir.

Tahmin edilen her bir modelin iktisadi, istatistiki ve ekonometrik kriterlere göre uygunluğu test edilmiştir. Öncelikle tahmin edilen parametrelerin işaretlerinin ve büyüklüklerinin iktisat teorisine uygunluğu aranmıştır. Katsayıların işaretleri ve büyüklükleri teori ile uyuyorsa bir sorun yoktur. Eğer uyumsuzluk varsa, örneğin pozitif işaretli olarak çıkması beklenen bir katsayı negatif işaretli olarak çıkmışsa, bu durum değerlendirilmiştir. Bu aşamada iktisadi teoriye uygun bulunmayan modeller

değiştirilmiştir. Örneğin buğday üretim modelinde, buğday fiyatı ve buğday ekim alanı bağımsız değişkenlerine ait katsayıların işaretlerinin pozitif, mısır fiyatı ve kuraklık yıllarını gösteren dummy bağımsız değişkenlerine ait katsayıların işaretlerinin negatif çıkması modelin iktisadi teoriye uygun olduğunu göstermektedir.

Ayrıca her bir modele ait bağımsız değişkenlerin istatistiki olarak anlamlı olup olmadığı test edilmiştir. Her bir değişkene ait t-istatistik değerleri kontrol edilerek, değişkenlerin %1 ile %10 arasındaki önem seviyelerinde istatistiki açıdan anlamlı olup olmadığı test edilmiştir. Modellerin her biri için, modelin bir bütün olarak anlamlılığını test eden F değerleri de kontrol edilerek uygun modeller seçilmiştir.

Bunun yanında modellere ait değişkenlerin belirlenmesinde, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücünü gösteren R^2 değerinin 1'e yakın olmasına da dikkat edilmiştir. Çünkü modele ait R^2 değeri ne kadar yüksek olursa, modelin incelenen iktisadi olayı açıklama başarısı da o kadar yüksek olmaktadır.

Modelin ekonometrik anlamda uygunluğu bir takım varsayımların sağlanması ile mümkündür. Bu varsayımların en önemlilerinden birisi, içsel bağlantı veya otokorelasyon sorunudur ve zaman serilerinde sıkça karşılaşılmaktadır. Hata terimlerinin birbiri ile ilişkili olması durumunda otokorelasyon problemi vardır. Yani hata teriminin herhangi bir dönemde aldığı değer, daha önceki herhangi bir dönemden bağımsızdır şeklindeki varsayımdan sapmayı ifade etmektedir. Tahmin edilen her bir model için otokorelasyon probleminin varlığı, Durbin-Watson testi yapılarak sınanmıştır.

Modellerin tahminlemede kullandığımız Econometric Views Programı ile elde edilen model tahmin sonuçlarında yer alan Durbin-Watson istatistik değeri test edilmiştir. Kısaca d ile ifade edilen Durbin-Watson katsayısının değeri 2'den küçükse pozitif otokorelasyon testi, 2'den büyükse negatif otokorelasyon testi uygulanmıştır (Özçelik 1994).

a. Pozitif otokorelasyon testi:

Modelden elde edilen d değerinin, Darbin-Watson İstatistik tablosundan bulunacak d_L ve d_U (alt ve üst sınırları ifade etmektedir) değerlerinin neresine düştüğüne bakılır.

$d \leq d_L$ ise pozitif otokorelasyon olduğunu,

$d \geq d_U$ ise pozitif otokorelasyon olmadığını,

$d_L < d < d_U$ ise otokorelasyon konusunda bir karar verilemeyeceğini belirtir.

b. Negatif otokorelasyon testi

Yine d değeri ile d_L ve d_U değerlerine bakılır.

$4 - d \leq d_L$ ise negatif otokorelasyon olduğunu,

$4 - d \geq d_U$ ise negatif otokorelasyon olmadığını,

$d_L < 4 - d < d_U$ ise otokorelasyon konusunda karar verilemeyeceğini ifade eder.

Otokorelasyon problemi olan model tahminleri değiştirilerek yeni model tahminleri yapılmıştır. Sonuç olarak en uygun modeller tahmin edilmiştir.

Ayrıca 1980-2007 yıllarını kapsayan dönemde seçilen her bir model için gerçekleşen gerçek değerler ile aynı yıllara ait model tahminlemesiyle elde edilen tahmin değerleri aynı grafik üzerinde gösterilmiştir. Modellerin seçiminde tahmin değerlerinin gerçekleşen değerlere yakın olması durumu etkili olmuştur.

3.2.2 Projeksiyonların yapılması sırasında uygulanan yöntem

Türkiye'nin buğday üretimi, buğday arzı, buğday tüketimi ve buğday talebi yapılan projeksiyonlar ile ortaya konmuştur. 1980-2023 arasındaki 44 yıllık dönem ele

alınmıştır. Bu dönemin 1980-2007 yılları arasındaki bölümü gerçekleşen değerlerdir. Bu değerlerden yola çıkılarak 2008- 2023 yılları arasındaki dönem tahmin edilmiştir.

Yapılan tahminler 3 senaryo için ayrı ayrı gösterilmiştir. Bu senaryolar;

- 1- Türkiye'nin mevcut durumunu devam ettirmesi yani AB'ye üye olmadığı durumdaki tahmin senaryosu. Kısaca "üye değil" olarak ifade edilmiştir.
- 2- Türkiye'nin AB'ye üye olması durumu ve fiyatların AB'deki mevcut fiyat düzeyinde seyretmesi durumundaki tahmin senaryosu. Kısaca "üye (AB) fiyatı" olarak ifade edilmiştir.
- 3- Türkiye'nin AB'ye üye olması durumu ve fiyatların dünya fiyatları düzeyinde seyretmesi durumundaki tahmin senaryosu. Kısaca "üye (dünya) fiyatı" olarak ifade edilmiştir.

Birinci senaryoda yani, Türkiye'nin AB'ye üye olmadığı durumda, her tahmin yılı için ayrı ayrı hesaplanan denge fiyatları modellere yerleştirilerek tahmin yapılmıştır.

İkinci senaryoda yani, Türkiye'nin AB'ye üye olması durumunda, Türkiye'de de AB fiyatları geçerli olacağı için modellere yerleştirilen AB fiyatı ile tahmin yapılmıştır.

Üçüncü senaryoda ise Türkiye'nin AB'ye üye olması ve AB'de muhtemel bir politika değişikliği sonucu fiyatların dünya fiyatları seviyesinde olması durumunda, modellerde dünya fiyatlarına yer verilerek tahmin yapılmıştır.

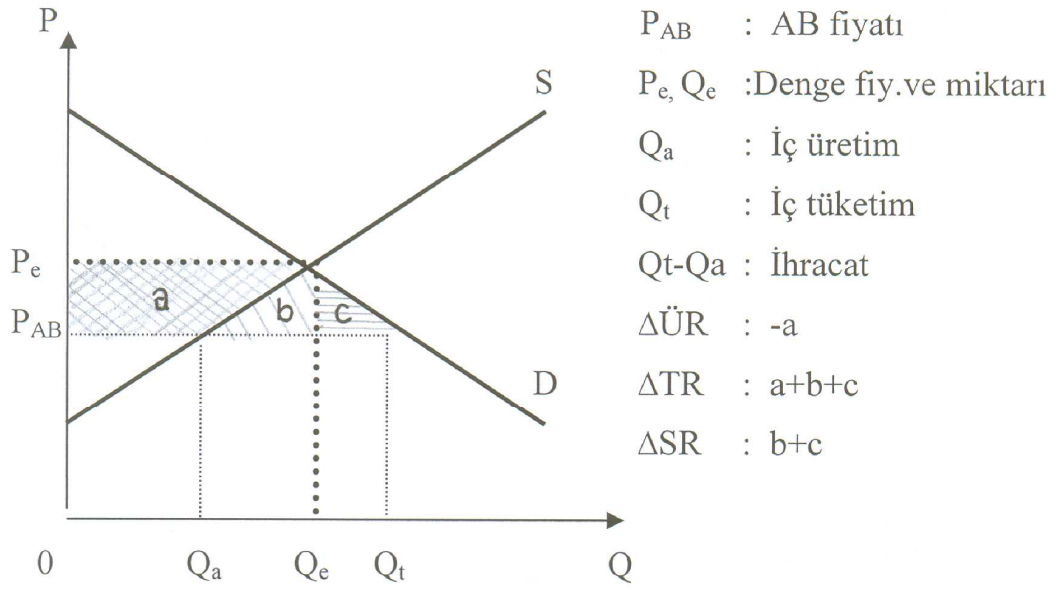
Hesaplanan değerler modellerde yerine konularak, belirlenen bu üç senaryo için 2023 yılına kadar projeksiyonlar yapılmıştır. Projeksiyonlar bilgisayar ortamında Microsoft Excel paket programı kullanılarak grafik şeklinde verilmiştir.

3.2.3 Refah analizi sırasında uygulanan yöntem

Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin gerçekleşebileceği, 2014 ve 2023 yılları kamuoyunda da sıklıkla telaffuz edilmektedir. Bu nedenle bu tarihlerdeki üyeliğin refah etkileri Klasik Refah Analizi yöntemi uygulanarak araştırılmıştır.

Klasik refah analizleri, arz ve talep doğrularını kullanarak, bir politika değişikliğinin etkilerini değer olarak üreticiler, tüketiciler ve vergi ödeyenler açısından ortaya koymaktadır. Bu analizlerde üretici ve tüketici dolayısıyla sosyal rantın azalması veya artması temeline dayanmaktadır. Üretici rantı, üreticinin ürününü satmaya istekli olduğu fiyatla satabildiği fiyat (piyasa fiyatı) arasındaki farktır. Tüketici rantı ise, tüketicinin bir mal için ödemeğe hazır olduğu fiyatla o mal için ödemek durumunda olduğu fiyat (piyasa fiyatı) arasındaki farktır (Yavuz vd. 2003).

Refah analizinin üreticiler, tüketiciler ve vergi ödeyenler açısından etkileri Türkiye'nin AB'ye üye olması durumunda buğday fiyatlarının düşeceği varsayımı ile Şekil 3.1'de gösterilmektedir. AB fiyatının Türkiye fiyatı olarak kabul edilmesi yani AB ile Türkiye'nin tek pazar olması durumunda Türkiye'deki fiyatlar P_e 'den P_{AB} 'ye düşerken, üretim Q_e 'den Q_a 'ya düşecek, tüketim ise Q_e 'den Q_t 'ye artacaktır. Bu durumda Türkiye net ithalatçı bir ülke konumuna geçecektir. Bu durum, tüketici rantını $(a+b+c)$ artıracak, üretici rantını $(-a)$ azaltacak ve sosyal rantı $(b+c)$ artıracaktır. Yani fiyatların düşmesi sonucu tüketicinin rantındaki artış, üretici rantındaki azalıştan daha fazla olacak ve bu durum sosyal rantı yükseltecektir.

Şekil 3.1 AB fiyatının Türkiye fiyatı olmasının refah etkisi

Türkiye'nin AB'ye üyeliği durumundaki etkiler, buğday üreten ve tüketen kesim ile toplumun tamamında görülecek refah değişimi ile ortaya konmuştur. Etki analizlerinde, üyeliğin özellikle tarım kesimine olan etkisini daha iyi görebilmek için üretici rantına yer verilmiştir. Ayrıca tüketici rantı ve sosyal rant da hesaplanmıştır.

Refah analizlerinin yapılabilmesi için gerekli olan üretim, ithalat, tüketim, ihracat değerleri, yapılan kısmi denge modellerinden alınmıştır. Fiyatlar, trend analizi yapılarak tahmin edilmiştir. Analiz, reel fiyatlar üzerinden yapılmıştır. Bulunan rakamlar, cari fiyatlara dönüştürülerek rant hesaplamaları yapılmıştır. Denge fiyatları ise arz ve talep modellerinin eşitlenmesi ile hesaplanmıştır. Arz ve talep esneklikleri, kısmi denge analizlerinde tahmin edilen arz ve talep denklemlerinden elde edilmiştir. Bu değerler ile 2014 ve 2023 yılları için Türkiye'nin AB'ye üye olması ve AB'deki fiyatların Türkiye'de geçerli olması halinde ortaya çıkacak refah değişimi araştırılmıştır. Bu durum, önümüzdeki yıllarda AB'de geçerli olabilecek iki ayrı fiyat senaryosu üzerinden irdelenmiştir. Bu senaryolar aşağıda verilmiştir.

Birinci Senaryo: AB’de buğday fiyatları 2001’den beri 101,31 Euro/ton olarak gerçekleşmiştir. Bu fiyat, 2023’e kadar bu şekilde devam edecektir.

İkinci Senaryo: AB’nin buğdayda destekleme alımına tamamıyla son vermesi, AB fiyatlarının serbest kalması ve dünya fiyatları geçerli olmasıdır.

Birinci senaryodaki buğday fiyatı 101,31 Euro/ton’dur. Bu fiyat TL/kg biriminden ifade edilmiştir (Euro kuru 2,16 TL alınmıştır). İkinci senaryodaki fiyatlar, OECD ve FAO tarafından yapılan dünya buğday fiyat projeksiyonlarından alınmıştır (Anonymous 2008). Yapılan tahminler 2017-2018 yılına kadardır. Bu nedenle mevcut veriler yapılan trend hesaplaması ile 2023’e kadar türetilmiştir. Elde edilen veriler, TL/kg biriminden ifade edilmiştir (Dolar kuru 1,47 TL alınmıştır).

Bu fiyatlar, üretim ve tüketim modellerinde Türkiye buğday fiyatı bağımsız değişkeninin yerine konulmuştur. Böylece her iki senaryo için yeni arz, talep, net ihracat rakamları bulunmuştur. Bu rakamlarla da üretici rantı, tüketici rantı ve sosyal rant hesaplanmıştır.

3.2.4 Örnek şehir, ilçe, köy ve işletmelerin seçiminde uygulanan yöntem

Araştırmada birincil verilerin toplanması aşamasında örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma, İç Anadolu Bölgesi’nde yürütülmüştür. Örnekleme yaparken Türkiye’nin 9 tarım bölgesi esas alınmıştır. Tarım bölgelerine göre yapılan sınıflandırmada, İç Anadolu Bölgesi’ni iki tarım bölgesi temsil etmektedir. Bu bölgeler Orta Kuzey (Uşak, Kütahya, Bilecik, Eskişehir, Bolu, Ankara, Çankırı, Kırıkkale, Çorum, Kırşehir, Yozgat) ve Orta Güney (Afyon, Konya, Aksaray, Nevşehir, Niğde, Kayseri, Karaman) olup 18 ilden oluşmaktadır. İç Anadolu Bölgesi’ni temsil eden bu iki tarım bölgesinden birer il gayeli olarak örnekleme kapsamına alınmıştır. Orta Kuzey grubundan Ankara ve Orta Güney grubundan Konya illeri üretim potansiyelleri, doğal faktörler, tarım tekniği ve üretim deseni, ulaşım imkânları gibi kriterler dikkate alınarak seçilmiştir. Bu illerin Tarım İl

Müdürlükleri'nden ilçe faaliyet raporları alınarak anket yapılacak ilçelerin seçimi yapılmıştır. Ankara ilinden, Ankara İli toplam buğday ekim alanının %51'ine sahip Polatlı ve Haymana ilçeleri, Konya İlinden Konya İli toplam buğday ekim alanının %39'una sahip Cihanbeyli, Karatay, Yunak ve Çumra ilçeleri gayeli olarak seçilmiştir. Örnek seçilen ilçelerin buğday üretim potansiyelleri dikkate alınarak her bir ilçeyi temsil edecek 2 köy gayeli olarak seçilmiştir. Polatlı ilçesinden İner ve Türktaciri, Haymana ilçesinden Oyaca ve Dikilitaş, Cihanbeyli İlçesinden Hodoğlu ve Karabağ, Karatay ilçesinden Ovakavağı ve İsmil, Yunak ilçesinden Odabaşı ve Saray, Çumra İlçesinden İçeriçumra ve Karkın köyleri seçilmiştir. Örnek seçilen köylerde buğday üretimi yapılan bütün tarım işletmeleri araştırmanın popülasyonunu oluşturmuştur. Bu popülasyondan örnek işletmelerin sayısı hesaplanırken, örnekleme birimi olarak işletmelerin 2008 Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) kayıtlarını esas alan buğday arazi genişlikleri kullanılmıştır.

Böylece popülasyona dahil 12 köyde bulunan toplam 6.591 adet işletmenin buğday ekim alanları tespit edilerek, bir çerçeve tablosu hazırlanmıştır.

Örneklerin varyasyon bakımından karşılaştırılmalarında kullanılan varyasyon katsayısı aşağıda verilen formül yardımı ile hesaplanmıştır.

$$C.V = \frac{S}{\bar{X}} 100$$

C.V = Varyasyon Katsayısı

S = Standart Sapma

\bar{X} = Ortalama

Bu katsayı, standart sapmanın ortalamaya bölümünün yüzdesi olarak ifade edilir (Çiçek ve Erkan 1996). Varyasyon katsayısı bir popülasyon veya örneğe ait birimlerin değerlerinin, homojen veya heterojen olup olmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca varyasyon katsayısı %33'ün üzerinde olan bir örneğin, normal bir popülasyonu temsil etmesi şüphelidir (Düzgüneş vd. 1983).

Çalışmada varyasyon katsayısı (C.V) %95 olarak hesaplanmıştır. Bu nedenle çalışmada tesadüfî örnekleme yöntemlerinden tabakalı örnekleme yöntemi kullanılması uygun görülmüştür.

Tabakalı örneklemede temel ilke, ana kitleyi kendi içinde homojen tabakalara ayırıp varyansı azaltmaktır. Bu şekilde örneklemenin sağlık derecesi bozulmadan daha az örnekle çalışmanın olası olduğu belirtilmektedir (Güneş ve Arıkan 1988).

Tabakalı örneklemeyle, popülasyona ait tahminlerin doğruluğunu artırmak ve popülasyondaki farklı bölümlerin yeterince temsil edilmesini sağlamak mümkün olacaktır (Güneş ve Arıkan 1988).

Örnek hacmi tabakalı örnekleme yöntemlerinden Neyman Yöntemi ile hesaplanmıştır. Bu yöntemin esası, her tabakanın ortalaması ve varyansının ağırlıkları dikkate alınarak tabakaların tamamı için tek bir örnek hacmi belirlenmesidir (Çiçek ve Erkan 1996). Tarım işletmelerinde, tabakalar arasında hacim ve varyasyon bakımından büyük farklılıklar varsa, Neyman Yöntemini kullanmak örneklemenin etkinliğini artırmaktadır (Yamane 1967).

Seçilen köylerde, buğday tarımı yapan işletmelerin 2008 yılı ÇKS kayıtlarına göre buğday ekim alanları üzerinden örnekleme yapılmıştır. Örneklemenin buğday ekim alanları üzerinden yapılmasının nedeni, araştırmanın amacına uygun olarak buğday üreticilerinin AB'ye uyum durumunu daha iyi analiz etmektir. Özellikle buğday ekim alanları belirli tabakalar halinde ele alınmıştır. Böylece buğday ekim alanı çok az olan işletmeler yerine, AB buğday üreticileri ile rekabet edebilecek durumda olan buğday işletmelerinin rekabet edebilirlik durumu ortaya konmuştur.

İşletmelerin buğday ekim alanları, 5 dekar sınıf genişliğinde frekans dağılımı yapılarak, frekans poligonu çizilmiştir. Frekans poligonu yardımıyla popülasyon aşağıda belirtilen dört tabakaya ayrılmıştır.

1. Tabaka < 50 dekar,
2. Tabaka 51-100 dekar
3. Tabaka 101-200 dekar
4. Tabaka > 200 dekar genişlikleri kapsamaktadır.

Neyman Yöntemine göre örnek hacminin belirlendiği eşitlik aşağıdaki gibi formüle edilmektedir (Yamane 1967).

$$n = \frac{[\sum (N_h S_h)]^2}{N^2 D^2 + \sum [N_h (S_h)^2]}$$

Formülde;

n = Örnek Hacmi

N_h = h'inci tabakadaki birim sayısı (frekans)

S_h = h'inci tabakanın standart sapması

N = Toplam birim sayısı

D = d / Z

d = ortalamadan belirli bir oranda (%5, %10 gibi) veya mutlak bir değer büyüklüğünde (5 da, 10 da, 3 hayvan, 10 kg vs. gibi) sapmayı ifade etmektedir

Z = t dağılım çizelgesinde (N-1) serbestlik derecesi ve belirli bir güven sınırına (%90, %95, %99 gibi) ait t değeri (eğer birim sayısı 30'un üzerinde ise t-dağılım çizelgesindeki Z değeri)

Örnek hacmini belirlerken %5 hata payı ve %95 güven sınırına göre değerler formülde yerine konulup hesaplamalar yapılmıştır. Buna göre araştırma bölgesinde örnek hacmini oluşturan işletme sayısı 104 olarak belirlenmiştir.

Belirlenen örnek hacminin tabakalara dağıtılmasında aşağıdaki formül kullanılmıştır (Yamane 1967).

$$n_i = N_h S_h \times n / \sum N_h S_h$$

n_i = Her bir tabakaya düşen işletme sayısı

Sonuç olarak, araştırma bölgesinde bulunan işletmelerin arazi genişlik grupları itibariyle dağılımları ve bunlardan araştırma için seçilen örnek işletme sayıları belirlenmiştir (Çizelge 3.1).

Çizelge 3.1 Örneklemede popülasyonu oluşturan işletmelerin tabakalara göre dağılımı ve her bir tabakadan örneğe seçilen işletme sayısı

Tabakalar	Arazi genişlik grupları (dekar)	Toplam işletme sayısı (adet)	Örneğe seçilen işletme sayısı (adet)
1	0-50	2682	23
2	51-100	1755	17
3	101-200	1452	25
4	201-+	702	39
TOPLAM	-	6591	104

Örnekleme sonucu seçilen işletmeler, tabakalar itibariyle köylerdeki işletme sayıları dikkate alınarak oransal olarak dağıtılmıştır. Böylece anket uygulaması yapılmadan önce, her köyde yapılacak anket sayısı tabakalar itibariyle belirlenmiştir.

Hesaplanan örnek genişliği doğrultusunda, popülasyondan işletmelerin seçimi tesadüfi olarak yapılmıştır.

3.2.5 Anket aşamasında uygulanan yöntem

Anket formları, araştırma alanındaki tarım işletmelerinin özellikleri göz önüne alınarak, araştırmanın amaçlarına uygun olacak şekilde düzenlenmiştir. Örneğe giren her tarım işletmesi için bir anket formu hazırlanmıştır. Anket formları, işletme sahiplerine sorulan sorulara karşılık alınan cevaplarla doldurulmuştur.

Hazırlanan anket formlarının uygunluğu sahada yapılan anket çalışması ile test edilmiştir. Bu amaçla Haymana'nın İkizce köyünde 10 adet deneme anketi yapılmıştır. Anket uygulaması ile anket sorularındaki eksiklerin, fazlaların ve hataların görülmesi mümkün olmuştur. Deneme anketleri yapıldıktan sonra anket soruları tekrar gözden geçirilmiş ve son şekli verilmiştir. Deneme anketlerinden elde edilen bilgiler, bu çalışmada veya başka bir çalışmada kullanılmamıştır.

Ankette, işletmeci ve hane halkının durumu, arazi varlığı ve mülkiyet durumu, arazi kullanım durumu, işletmeciye ait bilgiler ve işletmeci görüşleri, buğday üretim faaliyeti, buğday üretim – tüketim bilgileri, satış durumu gibi konular ortaya konulmuştur.

Ayrıca örnekleme kapsamında anket çalışmasının gerçekleştirildiği 12 köyün her biri için “köy bilgi formu” doldurulmuştur. Bu bilgi formları köylerin genel durumunu, değişim nedenlerini ve eğilimlerini belirleyecek soruları içermektedir. Bunlara verilen cevaplar, deneklerle yapılan anketleri daha kolay yorumlamaya ve sonuçlarını daha iyi kontrol edebilmeye yardımcı olmuştur.

Köy bilgi formları da anket formlarında olduğu gibi bizzat araştırmacı tarafından köyün ileri gelenlerinden alınan bilgiler doğrultusunda doldurulmuştur.

3.2.6 Buğday maliyetinin hesaplanması sırasında uygulanan yöntem

Araştırma bölgesinde yapılan saha çalışması ile 2008-2009 üretim dönemine ait buğday maliyet hesabı yapılmıştır. Maliyet hesabı yapılmasının amacı sadece üreticilerin buğday fiyatları karşısında korunabilip korunamadıklarını belirlemek değil, Türkiye'deki fiyatların AB'ye uyum halinde (ve maliyet koşullarının aynı kalması durumunda) nasıl bir faktör olacağını da araştırmaktır. Buğday üretim maliyetinin hesaplanmasında, birleşik maliyet hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Buğdayın yan ürün geliri olduğu için kalıntı yöntemi ile 1 kg. buğday maliyeti hesaplanmıştır. Bu yöntemde birim maliyetler bulunurken, ilgili faaliyet kolu için yapılan toplam üretim

masraflarından yan ürün geliri çıkartılıp, geriye kalan değer, üretilen ana ürün miktarına bölünmektedir (Kıral vd. 1999).

Toplam üretim masrafları – Yan ürün geliri

$$\text{Ana ürün maliyeti (TL/Kg)} = \frac{\text{-----}}{\text{Ana ürün miktarı}}$$

Buğday bakım masrafları, kullanılan işgücünün yevmiye bedeli ve çekigücünün kira bedeli dikkate alınarak hesaplanmıştır.

Buğday üretim maliyetinin hesaplanmasında kullanılan genel idare giderleri, işletmenin sevk ve idaresi, sosyal hizmetler ile işletmenin tüm üretim faaliyetlerini ilgilendiren ortak hizmetler için yapılan masraflardan oluşmaktadır (Kıral 1991). Bu amaçla değişen masraflar toplamının %3-7'si olup buğday için genellikle %3 hesaplanmaktadır (Kıral vd. 1999). Bu çalışmada da değişen masraflar toplamının %3'ü kadar genel idare giderleri hesaplanmıştır.

Döner sermaye faizi değişen bir masraf olup, üretim faaliyetine yatırılan sermayenin fırsat maliyetini temsil etmektedir. Bu amaçla yatırımın en iyi alternatifine getireceği gelir esas alınmalıdır. Türkiye'de bu amaçla T.C. Ziraat Bankası'nın bitkisel üretim kredi faiz oranının yarısı, üretim masraflarının üretim dönemlerine yayılmış olduğu ve tarımsal üretimde sermayenin bağlı kaldığı süre dikkate alınarak kullanılmaktadır (Güneş ve Arıkan 1988). Ziraat Bankası'nın tarımsal kredi faiz oranı 2008-2009 döneminde %17,5'dir. Ancak üreticilere sübvansiyonlu kredi uygulaması kapsamında %25 indirim ile belirtilen dönemde %13,13 kredi faizi uygulanmıştır. Bu çalışmadaki buğday maliyetinin hesaplanmasında bu oranın yarısı olan %6,6 döner sermaye faizi olarak kullanılmıştır.

3.2.7 Verilerin analizinde uygulanan yöntem

Buğday üreticilerine uygulanan toplam 104 anket için genel bir veri tabanı oluşturulmuştur. Anket sorularına verilen cevaplara göre bir kod planı hazırlanmıştır. Bu kod planına göre, anket verileri, SPSS 15 Paket Programı kullanılarak bilgisayara girilmiştir. Analizler işletme büyüklük grupları ve işletmeler ortalaması olarak ayrı ayrı yapılmıştır.

Araştırma bölgesinde, buğday üreticilerinin bazı tutum ve davranışları ile yaşları ve eğitim düzeyleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde, istatistikte önemli bir sürekli dağılım olan khi kare (χ^2) dağılımı kullanılmıştır (Kesici ve Kocabaş 1998). Yapılan khi kare testi ile %90 güven aralığında $p < 0,10$ değerleri anlamlı kabul edilmiştir.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1 Türkiye ve AB’de Buğday Üretim, Tüketim ve Dış Ticareti

4.1.1 Buğday üretimi

Dünya buğday üretimi, yıllık ortalama 560-580 milyon ton arasında değişmekte iken, son yıllarda 600 milyon tonu aşmıştır. Ancak bu artış 2006-2007 yıllarında dünyayı saran kuraklığın da etkisiyle azalmıştır. Üretimin düşmesi ile dünyayı saran gıda krizi, fiyatların artmasına yol açmıştır. Buğdayın öneminin daha iyi anlaşılması ve kuraklığın da azalması ile 2008 yılında üretim miktarı 680 milyon tona ulaşmıştır. Dünyadaki son yıllar buğday üretim miktarları ile üretimde pay sahibi ülkeler 2008 yılı değerlerine göre Çizelge 4.1’de sıralanmıştır.

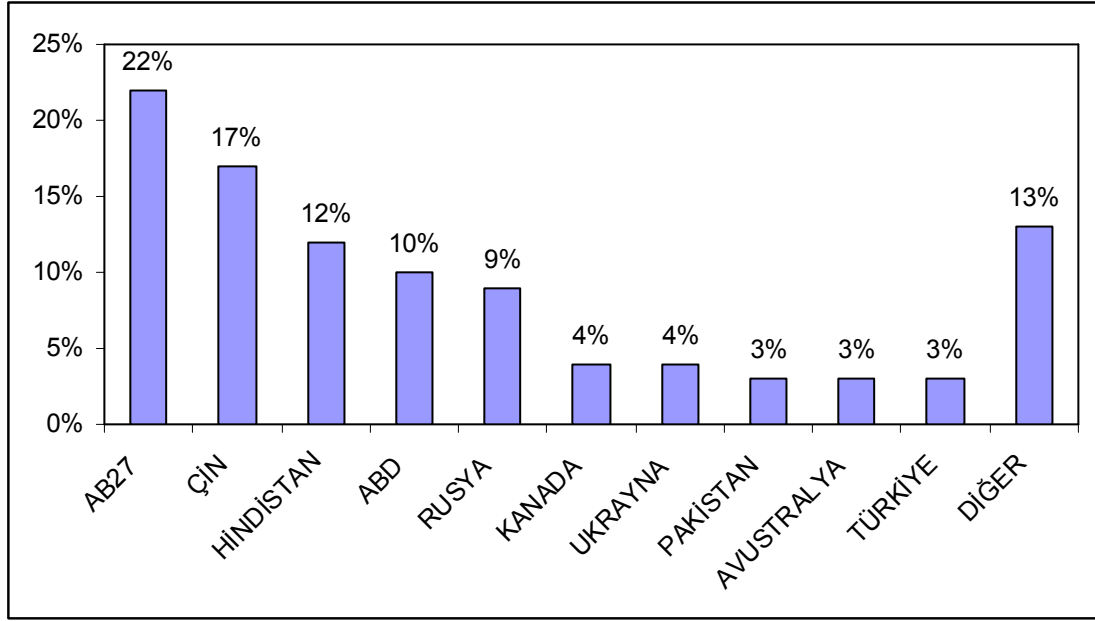
Çizelge 4.1 Dünya buğday üretimi ve başlıca üretici ülkeler (bin ton)

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
AB27*	126.062	133.385	111.443	149.085	135.179	126.580	120.216	149.057
Çin	93.873	90.290	86.490	91.952	97.445	108.466	109.298	113.000
Hindistan	69.680	71.810	65.100	72.150	68.640	69.350	75.810	78.600
ABD	53.001	43.705	63.805	58.698	57.243	49.217	55.821	68.026
Rusya	46.900	50.550	34.100	45.400	47.700	44.900	49.400	63.700
Kanada	20.568	16.198	23.049	24.796	25.748	25.265	20.054	28.610
Ukrayna	21.349	20.556	3.600	17.500	18.700	14.000	13.900	25.900
Pakistan	19.024	18.227	19.183	19.500	21.612	21.277	23.300	21.500
Avustralya	24.299	10.132	26.132	21.905	25.173	10.822	13.838	21.500
Türkiye**	19.000	19.500	19.000	21.000	21.500	20.010	17.234	17.782
Kazakistan	12.700	12.600	11.000	9.950	11.000	13.500	16.600	12.500
İran	9.459	12.450	13.440	14.568	14.308	14.500	15.000	10.000
Arjantin	15.500	12.300	14.500	16.000	14.500	16.000	16.800	8.400
Mısır	6.130	6.300	6.443	7.177	8.184	8.274	8.275	7.883
Diğer	45.533	49.877	56.228	55.896	52.631	53.459	53.517	55.596
Dünya	583.078	567.880	553.513	625.577	619.563	595.620	609.063	682.054

Kaynak: USDA, 2009a , *EUROSTAT, 2009a, **TÜİK, 2009

Dünya toplam buğday üretiminde 2008 yılı değerlerine göre en büyük pay %22 ile AB’ye aittir. AB’den sonra %17 ile Çin, %12 ile Hindistan, %10 ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve %9 ile Rusya dünya buğday üretiminde söz sahibi olan ülkelerdir.

Dünya buğday üretiminde Türkiye'nin payı %3'dür (Şekil 4.1). Bu şekliyle de Türkiye buğday üretiminde dünyada ilk on ülke (AB tek ülke kabul edildiğinde) arasında bulunmaktadır.

Şekil 4.1 Dünya buğday üretiminde ülkelerin payı (%) (2008)

Dünya toplam buğday üretimi içinde durum buğday (makarnalık buğday) üretiminin payı 2008 değerlerine göre yaklaşık %6'dır. Genellikle buğday üreten ülkelerin, yurtiçi toplam buğday üretim miktarları içerisinde durum buğday üretiminin payı da bu orana yakındır.

Dünya durum buğdayı üretiminde de ilk sırayı AB almaktadır. Toplam 38,5 milyon ton olan 2008 yılı dünya durum buğdayı üretiminin 10 milyon tonu (%26) AB27'ye aittir. AB üyesi olan İtalya tek başına 5,2 milyon tonluk üretim ve %13,5 payı ile dünya durum buğday üretiminde Kanada ile birlikte ilk iki sırayı almaktadır. Kanada ve Kazakistan dünya toplam buğday üretimi içindeki paylarının aksine, durum buğday üretiminde çok önemli pay sahibi ülkelerdir. Dünya durum buğday üretimi içinde Kanada'nın payı %14,3, Kazakistan'ın payı ise %6,8'dir. Türkiye için de 2008 yılı rakamlarına bakacak olursak, Türkiye'nin toplam buğday üretiminde durum buğday

üretiminin payı %16,9'dur. Türkiye 3 milyon ton olan durum buğday üretimi ile dünya durum buğday üretiminin %7,8'ini karşılamakta ve üretici ülkeler arasında üçüncü sırada yer almaktadır (Çizelge 4.2).

Çizelge 4.2 Dünya durum buğday üretimi ve önemli üretici ülkeler (bin ton)

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
AB27	6.900	8.900	8.200	11.400	8.400	9.100	8.400	10.000
İtalya	3.000	4.300	3.700	5.600	4.600	4.100	4.000	5.200
Fransa	1.300	1.600	1.400	2.100	2.000	2.100	2.000	2.100
İspanya	1.500	1.800	2.100	2.400	700	1.600	1.200	1.200
Kanada	3.000	3.900	4.300	5.000	5.900	3.300	3.700	5.500
Türkiye	3.000	3.000	3.200	3.200	3.200	3.000	2.700	3.000
Kazakistan	2.500	2.600	2.600	2.200	2.400	2.600	3.000	2.600
ABD	2.300	2.200	2.600	2.500	2.800	1.500	2.000	2.300
Meksika	1.100	1.100	900	1.100	1.300	1.900	1.800	2.000
Suriye	3.100	2.800	3.000	2.500	2.500	2.000	1.800	1.200
Diğer	9.900	10.100	12.000	12.600	11.000	12.300	11.100	11.900
Dünya	31.800	34.600	36.800	40.500	37.500	35.700	34.500	38.500

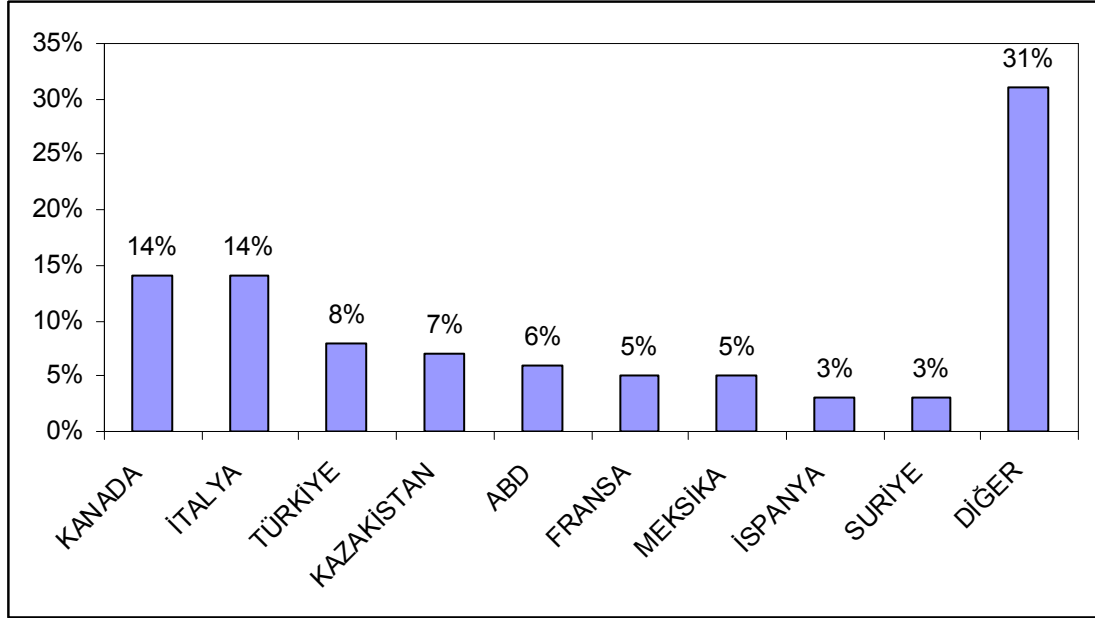
Kaynak: Anonim, 2008. *Tahmin

Not: AB'ye üye ülke sayısı toplamı 2001-03 döneminde 15, 2003-07 döneminde 25, 2007 yılından sonra ise 27'dir.

AB'de buğday üretimi 2004 yılından itibaren azalma eğilimi içindedir. Bunun nedenlerinden biri AB'de ürün fazlasının önüne geçmek için yapılan reformlardır. Ayrıca 2007 yılında yaşanan küresel kuraklık da üretimdeki azalmayı desteklemiştir. Bunun yanısıra dünyada yaşanan bir takım gelişmeler üretimin azalmasına neden olmuş ve beraberinde bir gıda krizi de yaşanmıştır. Ortaya çıkan gıda kriziyle üretimin önemi anlaşılmış ve 2008 yılı AB buğday üretimi tekrar 2004 yılındaki 150 milyon ton seviyesine ulaşmıştır (Çizelge 4.3).

AB'de Malta dışındaki her üye ülkede buğday tarımı yapılmaktadır. AB'de önemli buğday üreticisi ülkelerin üretim miktarları Şekil 4.3'de verilmiştir. 2008 yılı itibariyle AB toplam buğday üretiminin yaklaşık dörtte birini tek başına Fransa üretmektedir. AB buğday üretiminin %17,4'ünü Almanya, %10,7'sini İngiltere, %6,2'sini Polonya, %5,9'unu İtalya, %4,8'ini Romanya ve %4,5'ini İspanya üretmektedir. Daha az

miktarlarda üretim yapan diğer yirmi ülke ise toplam üretimin dörtte birini karşılamaktadır.

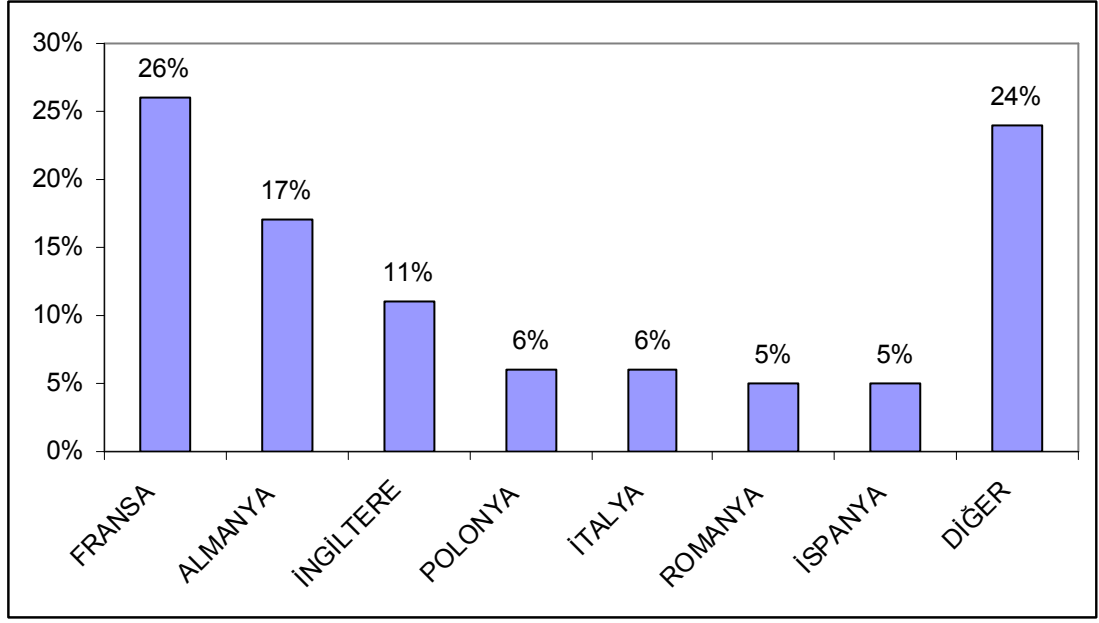
Şekil 4.2 Dünya durum buğday üretiminde ülkelerin payı (%) (2008)

Çizelge 4.3 AB buğday üretimi ve önemli üretici ülkeler (bin ton)

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Fransa	31.540	38.933	30.481	39.693	36.886	35.364	32.770	39.137
Almanya	22.838	20.818	19.260	25.427	23.693	22.428	20.828	25.989
İngiltere	11.580	15.973	14.327	15.473	14.877	14.747	13.362	15.920
Polonya	9.283	9.304	7.858	9.893	8.771	7.060	8.317	9.275
İtalya	6.413	7.548	6.230	8.639	7.717	7.182	7.170	8.845
Romanya	7.735	4.421	2.479	7.812	7.341	5.526	3.045	7.110*
İspanya	5.008	6.822	6.019	7.057	4.027	5.522	6.436	6.714
Diğer AB ülkeleri	31.665	29.566	24.789	35.091	31.867	28.751	28.288	36.067
AB27	126.062	133.385	111.443	149.085	135.179	126.580	120.216	149.057
Türkiye	19.000	19.500	19.000	21.000	21.500	20.010	17.234	17.782

Kaynak: EUROSTAT, 2009b. *Tahmini değer

Türkiye'nin AB üyesi olması durumunda, 2008 yılı buğday üretim değerleri dikkate alındığında, AB ülkeleri arasında Fransa ve Almanya'dan sonra en fazla buğday üreten üçüncü ülke olacağı ve toplam buğday üretiminin yaklaşık %11 olacağı anlaşılmaktadır.

Şekil 4.3 AB buğday üretiminde ülkelerin payı (%) (2008)

Türkiye’de buğday üretimi, Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki küçük bir şerit dışında tüm bölge ve illerde yapılmaktadır. Buğday tarla ürünleri içerisinde ekiliş alanı ve üretim miktarı bakımından ilk sırayı almaktadır. Türkiye’de buğday ekim alanları 1980 yılından 2005 yılına kadar geçen süreçte 9 milyon hektarın üzerinde gerçekleşmiştir. Ancak son yıllarda yıllık buğday ekim alanı 8 milyon hektar seviyesine inmiştir. Üretim yıllar itibariyle değişmekle birlikte 18 - 21,5 milyon ton arasındadır. 2007 yılında kuraklığın etkisiyle üretim, bir önceki yıla göre % 13’lük düşüş ile 17,2 milyon ton olmuştur (Çizelge 4.4).

AB’de ülkeler itibariyle buğday ekim alanlarını inceleyecek olursak, Fransa en fazla buğday ekim alanına sahip olan ülkedir. Fransa’yı Almanya takip etmektedir (Çizelge 4.5). Fransa ve Almanya ekim alanlarının büyüklüğüne paralel olarak üretim bakımından da ilk iki sırayı almaktadır (Çizelge 4.3, Şekil 4.3). Ancak AB ülkeleri içinde de verimlilik farklılıkları göze çarpmaktadır. Özellikle 2004 yılından sonra AB’ye katılan Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri’nin buğday verimleri eski üyelere göre düşüktür. Örneğin tarımsal açıdan Türkiye ile çeşitli benzerlikler taşıyan Polonya, AB’de buğday ekim alanı bakımından Fransa ve Almanya’nın arkasından üçüncü sırada yer almasına rağmen, üretim katkısı bakımından İngiltere’nin çok gerisinde kalmıştır.

Çizelge 4.4 Türkiye’de buğday ekim alanı, üretimi ve verimi

Yıllar	Ekim Alanı (ha)	Üretim (ton)	Verim (kg/ha)	Yıllar	Ekim Alanı (ha)	Üretim (ton)	Verim (kg/ha)
1930	2.809.300	2.586.377	921	1999	9.380.000	18.000.000	1.919
1940	4.381.420	4.067.950	928	2000	9.400.000	21.000.000	2.234
1950	4.477.191	3.871.926	864	2001	9.350.000	19.000.000	2.032
1960	7.700.000	8.450.000	1.097	2002	9.300.000	19.500.000	2.097
1970	8.600.000	10.000.000	1.163	2003	9.100.000	19.000.000	2.088
1980	9.020.000	16.500.000	1.829	2004	9.300.000	21.000.000	2.258
1990	9.450.000	20.000.000	2.116	2005	9.250.000	21.500.000	2.324
1995	9.400.000	18.000.000	1.915	2006	8.490.027	20.010.000	2.357
1996	9.350.000	18.500.000	1.979	2007	8.097.700	17.234.000	2.128
1997	9.340.000	18.650.000	1.997	2008	8.200.000	17.782.000	2.200
1998	9.400.000	21.000.000	2.234				

Kaynak: TÜİK, 2009.

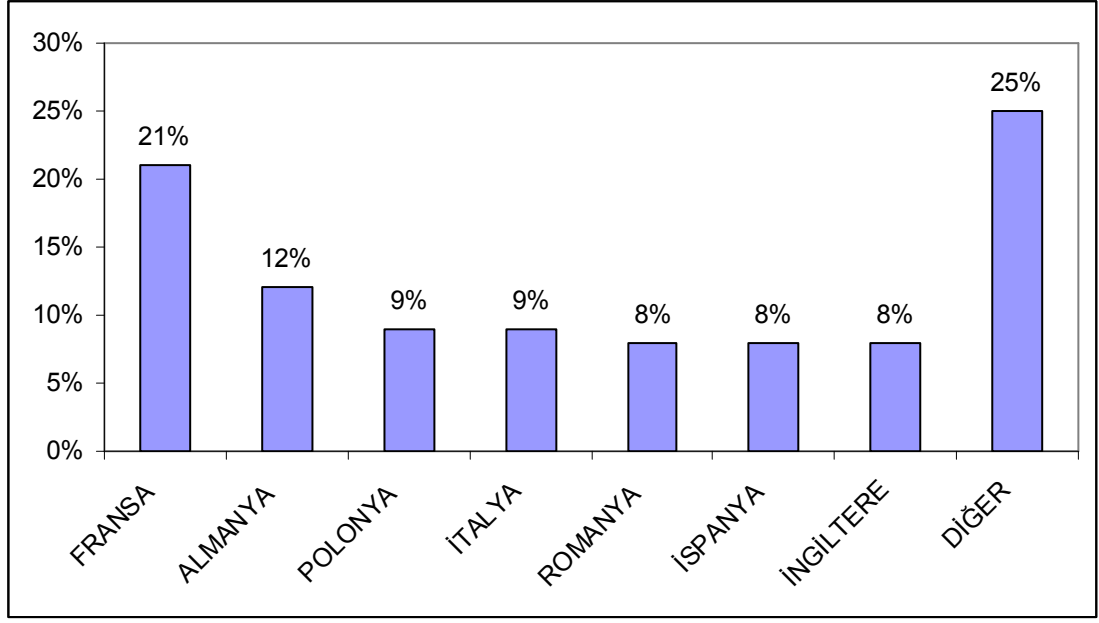
AB’de buğday ekim alanları sıralaması Şekil 4.4’de verilmiştir. Fransa tek başına AB buğday ekim alanlarının yaklaşık beşte birine (%21) sahiptir. Almanya’da bu oran %12, Polonya ve İtalya’da ise %9’dur.

Çizelge 4.5 AB’de buğday ekim alanları (bin ha)

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Fransa	4.767	5.230	4.877	5.237	5.278	5.246	5.239	5.504
Almanya	2.897	3.015	2.964	3.112	3.174	3.115	2.992	3.214
İtalya	2.289	2.415	2.266	2.354	2.123	1.926	2.100	2.282
Polonya	2.627	2.414	2.308	2.311	2.218	2.176	2.112	2.278
Romanya	2.546	2.298	1.735	2.296	2.476	2.013	1.975	2.103
İspanya	2.177	2.407	2.221	2.175	2.274	1.920	1.803	2.067
İngiltere	1.635	1.996	1.637	1.990	1.869	1.835	1.819	2.046
Diğ. AB ülkeleri	7.534	7.280	6.726	7.176	7.065	6.628	6.760	6.970
AB27	26.472	27.055	24.734	26.651	26.477	24.859	24.800	26.464
Türkiye*	9.350	9.300	9.100	9.300	9.250	8.490	8.098	8.200

Kaynak: EUROSTAT, 2009a. * TÜİK, 2009.

Türkiye’nin AB üyesi olması durumunda, 2008 yılı buğday ekim alanları dikkate alındığında, AB ülkeleri arasında en fazla ekim alanına sahip ülke olacağı ve toplam buğday ekim alanlarının yaklaşık dörtte birine sahip olacağı anlaşılmaktadır.

Şekil 4.4 AB ülkelerinin buğday ekim alanları payı (%) (2008)

Dünya buğday üretiminde ortalama verim son yıllarda 280 kg/da seviyesinde iken, 2008 yılında yaklaşık %10'luk artışla 304 kg/da olmuştur. Dünyada buğday veriminin en yüksek olduğu ülkeler, Hollanda başta olmak üzere, Almanya, İngiltere ve Fransa gibi AB ülkeleridir. AB ülkelerini 600 kg/da üzerindeki verimi ile Mısır takip etmektedir. ABD, Kanada gibi geniş tarım arazilerine sahip ülkelerde verimlilik daha düşük düzeydedir. Türkiye ise 200-230 kg/da arasındaki yıllık ortalama verim ile dünya ortalamasının gerisinde kalmıştır (Çizelge 4.6).

AB ülkeleri arasında buğday veriminin en fazla olduğu ülkeler; Hollanda, Almanya, İngiltere, Fransa ve Belçika'dır. Bu ülkelerde verim yaklaşık 800 kg/da düzeyindedir. Bu rakam, Türkiye'deki verimin yaklaşık dört katıdır. Ancak AB'nin Romanya, Güney Kıbrıs, Portekiz, Bulgaristan ve Yunanistan gibi ülkelerinde verim düzeyleri Türkiye'deki değerlere yakındır (Çizelge 4.7).

Buğday verimliliği, başta doğal koşullar olmak üzere çeşitli parametrelere göre yıldan yıla değişiklik göstermektedir. Bu nedenle tek bir yıla göre değil, son yıllardaki verim rakamlarına göre yorum yapmak daha yerinde olur. Son yıllardaki verim değerlerine

göre AB27'deki buğday veriminin Türkiye'nin yaklaşık 2,5 katı düzeyinde olduğu görülmektedir (Çizelge 4.7).

Çizelge 4.6 Dünya ve çeşitli ülkelerde buğday verimi (kg/da)

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Hollanda*	797	781	874	891	866	846	721	873
Almanya*	788	691	650	817	747	720	696	809
İngiltere*	708	800	780	777	796	804	735	778
Fransa*	662	744	625	758	699	674	626	711
Mısır	612	625	626	656	650	643	643	643
Çin	381	378	393	425	428	459	461	471
ABD	270	236	297	290	282	260	270	302
Kanada	194	183	226	264	274	261	232	285
Rusya	197	197	154	188	188	189	202	239
Avustralya	210	92	200	163	202	92	109	159
Türkiye**	203	210	209	226	232	236	213	220
AB27*	476	493	451	559	511	509	485	563
Dünya	271	265	264	288	284	281	280	304

Kaynak: USDA, 2009b. , *EUROSTAT, 2009b. , **TÜİK, 2009.

Çizelge 4.7 AB ülkelerinde buğday verimi (kg/da)

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Hollanda	797	781	874	891	866	846	721	873
Belçika	805	828	849	898	842	817	783	836
Almanya	788	691	650	817	747	720	696	809
İngiltere	708	800	780	777	796	804*	735	778
Fransa	662	744	625	758	699	674	626	711
Bulgaristan	301	301	238	381	316	340	220	417
Polonya	353	385	340	428	395	324	395	407
İtalya	280	312	275	367	364	373	341	388
Romanya	304	192	143	340	296	275	154	338*
İspanya	230	283	271	326	177	288	357	325
Yunanistan	197	200	192	211	208	230	222	295
Portekiz	84	179	86	156	66	238	186	219
G.Kıbrıs	194	219	198	133	176	111	203	183*
AB15	547	578	528	626	579	593	568	631
AB25	506	534	483	589	543	538*	528	591*
AB27	476	493	451	559	511	509*	485	563*
Türkiye	203	210	209	226	232	236	213	220

Kaynak: EUROSTAT, 2009b. *EUROSTAT tahmini, geçici değer

AB ile Türkiye arasındaki verim farkının en temel sebeplerinden biri, şüphesiz yağış farklılığıdır. Türkiye’de yağışın azlığı yanında, sulama imkânlarının da yetersiz oluşu verimi etkilemektedir.

Buğday verimine etki eden diğer bir faktör ise, yüksek vasıflı (sertifikalı) tohumluk kullanımınıdır. Türkiye’de buğday ekimine ayrılan ortalama 8,5 milyon hektar arazi dikkate alındığında, hektara 200 kg tohumluk kullanımı ile yıllık tohumluk talebi yaklaşık 1,7 milyon tondur. Buğdayın kendine döllen bir bitki olması nedeniyle, tohumluğun üç yılda bir yenilenmesi gerekmektedir. Ekilen alanların tamamında sertifikalı tohumluk kullanılacağı düşünüldüğünde, yıllık tohumluk talebi yaklaşık 600 bin ton civarındadır (Anonim 2007). Ancak kullanılan sertifikalı tohumluk bu rakamın çok altındadır. 2008 yılında dağıtılan sertifikalı tohumluğun ihtiyacı karşılama oranı ortalama %29 gerçekleşmiştir (Anonim 2008).

AB’de genişlemelerle beraber buğday veriminin azaldığı görülmektedir. Çizelge 4.7’deki 2008 yılı değerlerine göre AB15’de verim 631 kg/da, AB25’de 591 kg/da, AB27’de 563 kg/da olmuştur.

AB ve Türkiye için son üç yıl değerleri dikkate alınarak, Türkiye’nin AB üyesi olduğu varsayımından bir değerlendirme Çizelge 4.8’de yapılmıştır. Bu değerlendirme ile 2006, 2007, 2008 yıllarında Türkiye’nin AB üyesi bir ülke olduğu varsayılarak, AB27 ve AB28’de (AB27 + Türkiye) buğday ekim alanı, üretim ve verim değerlerindeki değişim ortaya konulmuştur.

Mevcut rakamlar üzerinden gidildiğinde Türkiye’nin üyeliği, AB buğday ekim alanlarını yaklaşık %33, üretimi de %14 artıracaktır. Buna karşılık AB’nin buğday verimi yaklaşık %14 azalacaktır. Amacımız, trendler yardımıyla bu varsayımı gelecek yıllara taşımaktır.

Çizelge 4.8 Türkiye'nin AB üyesi olması durumunda buğday rakamlarındaki değişim

	2006			2007			2008		
	AB27	AB27+TR	Değiş. Oranı (%)	AB27	AB27+TR	Değiş. Oranı (%)	AB27	AB27+TR	Değiş. Oranı (%)
Ekim Alanı (000 ha)	24.859	33.349	+34	24.800	32.898	+33	26.464	34.664	+31
Üretim (000 ton)	126.580	146.590	+16	120.216	137.450	+14	149.057	166.839	+12
Verim (kg/da)	509	440	-14	485	418	-14	563	481	-15

4.1.2 Buğday tüketimi

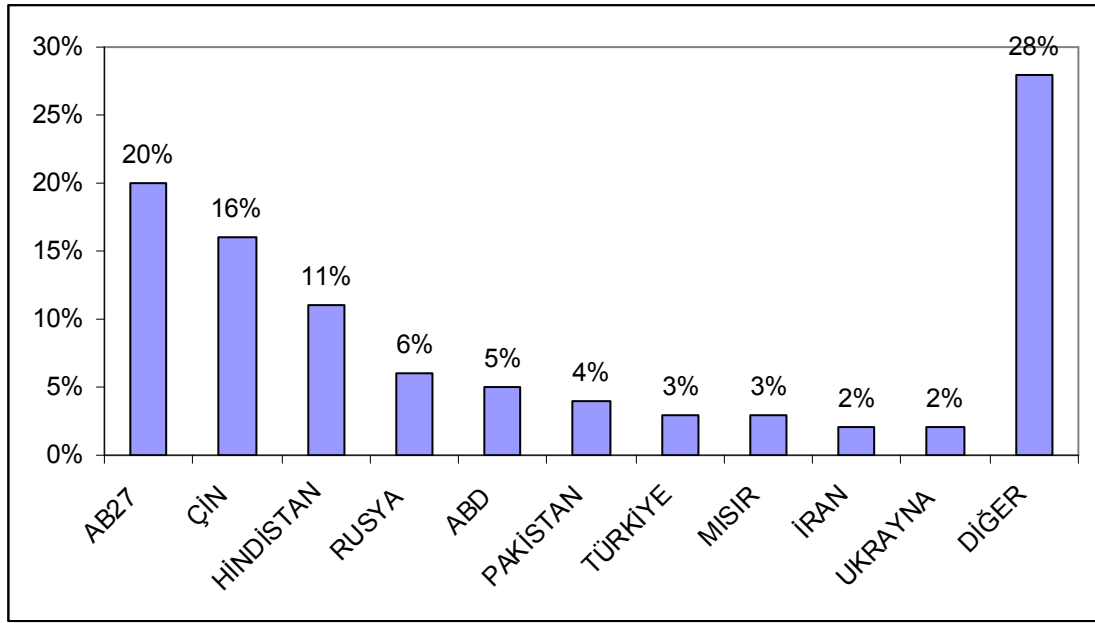
Son yıllarda dünya buğday tüketimi artmaktadır. Dünya buğday tüketimi 2008 yılında yaklaşık 634 milyon ton olmuştur (Çizelge 4.9). Buğday tüketimindeki artışın başlıca sebebi, buğdayın bioetanol ve hayvan yemi olarak kullanılmasının yaygınlaşmasıdır. Tüketimin üretimden fazla olması, dünya buğday stoklarını eritmiştir. Ancak 2007 gıda krizi sonrasında çıkarılan dersler 2008 üretiminde artışa yol açmıştır. Dünyadaki son yıllar buğday tüketim miktarları ile önemli tüketici ülkeler Çizelge 4.9'da verilmiştir.

Çizelge 4.9 Dünya buğday tüketimi ve başlıca tüketici ülkeler (bin ton)

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
AB27	118.456	124.991	115.095	123.220	127.525	125.500	116.536	127.500
Çin	108.742	105.200	104.500	102.000	101.500	102.000	106.000	102.500
Hindistan	65.125	74.294	68.258	72.838	69.980	73.365	76.345	70.300
Rusya	38.078	39.320	35.500	37.400	38.400	36.400	37.700	41.200
ABD	32.434	30.448	32.498	31.783	31.320	30.940	28.574	34.046
Pakistan	19.800	18.380	19.100	19.600	20.900	21.900	22.400	22.800
Türkiye	16.501	16.800	16.800	16.800	16.100	16.650	16.800	16.900
Mısır	12.750	12.800	13.300	14.200	14.800	15.450	15.950	16.250
İran	15.050	14.800	14.550	14.550	14.800	15.300	15.500	15.600
Ukrayna	13.450	14.500	9.025	11.700	12.500	11.700	12.900	14.000
Diğer	147.226	150.625	151.909	161.324	169.101	168.989	164.047	172.764
DÜNYA	587.612	602.158	580.535	605.415	616.926	618.194	612.752	633.860

Kaynak: USDA, 2009a.

Dünya buğday tüketiminde en büyük payı %20 ile AB almaktadır. AB'yi %16 ile Çin, %11 ile Hindistan ve %6 ile Rusya izlemektedir. Dünya buğday tüketiminde Türkiye'nin payı %3'dür. Türkiye, yıllar itibariyle değişmekle birlikte, buğday tüketimi kadar üretim yapabilen bir ülkedir. Dünya buğday tüketimindeki başlıca tüketici ülkeler ve tüketimde aldıkları paylar Şekil 4.5 de verilmiştir.

Şekil 4.5 Dünya buğday tüketiminde ülkelerin payı (%) (2008)

Dünyada buğday stokları son yıllarda erimeye başlamıştır. Özellikle 2007 yılında krizin etkisiyle 120 milyon ton ile en düşük seviyeye ulaşmıştır. 2008 yılı stokları 167 milyon ton ile tekrar normal seviyeyi yakalamıştır (Çizelge 4.10).

Dünya buğday stoklarını bazı ülkeler elinde tutmaktadır. Stokların %29'u Çin'dedir. Çin'den sonra %13 ile AB27, %11 ile ABD, %8 ile Hindistan gelmektedir. Bu ülkeler dünya buğday stokunun yaklaşık %60'ına sahiptir. Türkiye yaklaşık 1,5 milyon tonluk buğday stoku ile toplam dünya stokunda %1'lik paya sahiptir (Şekil 4.6).

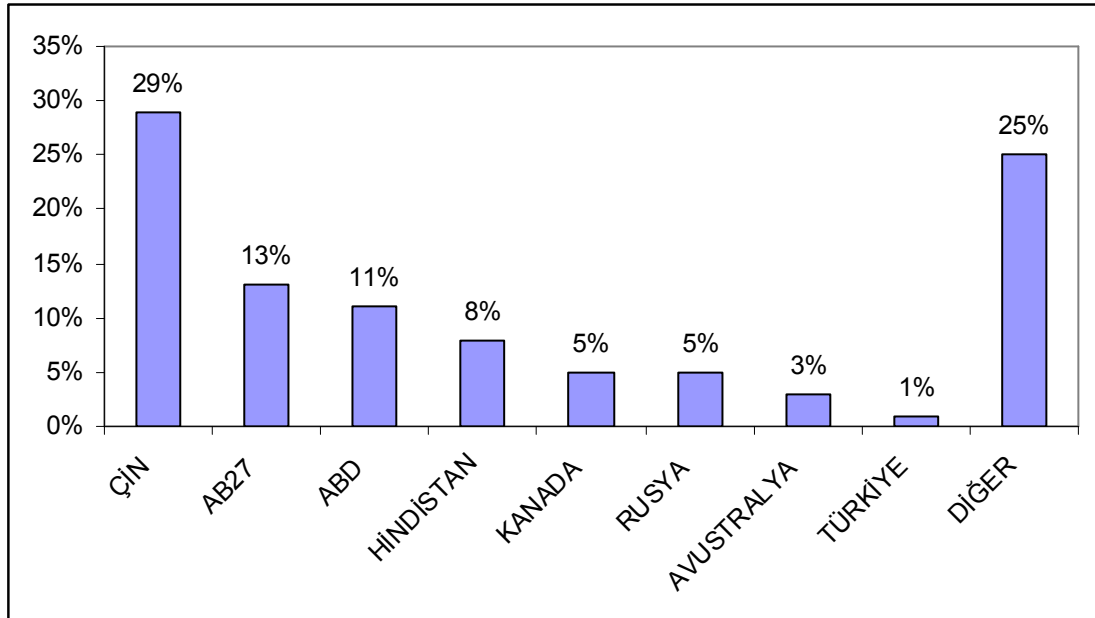
Çizelge 4.10 Dünya ve bazı ülkelerde kapanış buğday stokları (000 ton)

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Çin	76.588	60.378	43.293	38.821	34.387	38.450	38.963	48.913
AB27	18.349	18.491	11.514	27.496	23.384	14.075	12.414	20.982
ABD	21.150	13.374	14.872	14.699	15.545	12.414	8.323	18.217
Hindistan	23.000	15.700	6.900	4.100	2.000	4.500	5.800	13.910
Kanada	6.549	5.725	5.985	7.922	9.698	6.865	4.561	7.531
Rusya	6.479	6.133	2.645	3.386	3.454	2.231	1.819	7.469
Avustralya	8.042	3.185	5.436	6.797	9.640	4.426	4.687	5.462
İran	3.820	3.545	3.201	3.419	3.257	3.507	3.157	4.507
Mısır	1.499	1.316	1.744	2.861	4.006	4.120	4.130	4.248
Kazakistan	4.084	3.673	3.666	3.194	3.013	953	1.907	2.507
Türkiye	986	1.435	1.685	1.758	1.069	1.278	420	1.520
Türkiye*	2.083	1.154	1.550	2.402	3.522	1.029	338	
Diğer	32.630	33.681	30.498	35.208	37.211	34.162	33.884	31.786
DÜNYA	203.176	166.636	131.439	149.661	146.664	126.981	120.065	167.052

Kaynak: USDA, 2009a.

*TMO Stokları, Anonim, 2007.

Türkiye’de buğday stoklarının önemli bir kısmı TMO depolarında bulunmakta ve TMO stok verilerine ulaşılabilir. Ancak üretici ve diğer kesimlerdeki stok miktarları ile ilgili veriler çok sağlıklı değildir.

Şekil 4.6 Dünya buğday stokunda önemli ülkelerin payı (%) (2008)

TMO'nun 528.000 ton Liman Silosu ve Yatay Deposu, 1.300.300 ton İç silo, 1.586.000 ton Yatay Depo, 690.000 ton Modern Açık Yığın Depolama Ünitesi olmak üzere toplam 4.104.300 tonluk kullanılabilir depolama kapasitesi mevcuttur (Anonim 2008). TMO, 1993 yılından beri 2699 sayılı Umumi Mağazacılık Kanunu'na göre, makbuz senedi düzenleyerek emanet alım yapmaktadır. Bu uygulama ile yeterli deposu olmayan üretici ve diğer kesimlere depolama imkanı sağlayarak, ürünlerini hasat dönemi dışında pazarlayabilme imkanı sağlanmaktadır. Ayrıca, ürününü emanete bırakan kesimlere makbuz senedi karşılığı finans sağlamalarına da imkân tanınmıştır. TMO, tüm ürünlerde emanet ve yerinde emanet alım uygulamasıyla emanet alımları teşvik ederek, ürün arzının hasat dönemi dışında ötelenmesini, ürünün daha yüksek fiyattan pazarlanmasını ve lisanslı depoculuğa geçişe öncülük etmeyi amaçlamaktadır.

TMO'nun emanet alım uygulamasına başladığı 1993 yılından günümüze kadar olan peşin ve emanet alım miktarları Çizelge 4.11'de verilmiştir. Bu rakamlar buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır ve çeltik alımlarının toplamını ifade etmektedir. Yıllar itibariyle rakamlar incelendiğinde TMO'nun emanet alım uygulaması ile ulaşmak istediği hedeflere sadece son birkaç yılda yaklaşabildiği görülmektedir.

Çizelge 4.11 TMO'nun peşin ve emanet alım miktarları (ton)

Yıllar	Peşin Alım	Emanet Alım
1993	3.786.935	105.282
1994	2.484.193	258.740
1995	117.137	96.433
1996	1.281.854	102.485
1997	5.347.614	62.630
1998	7.264.365	18.691
1999	5.113.680	2.522
2000	3.489.829	70.012
2001	2.425.262	62.503
2002	734.279	119.477
2003	578.186	120.628
2004	1.877.059	108.000
2005	4.983.093	115.553
2006	2.276.744	291.800
2007	158.144	652.085
2008	842.489	688.169

Kaynak: Anonim, 2008.

Umumi Mağazacılık faaliyeti ile arzın ötelenerek piyasa oluşumunun sağlanması hedeflenmektedir. Umumi Mağazacılık faaliyetleri kapsamında çıkarılan makbuz senetleri, gerek TMO'nun, gerekse diğer piyasa aktörlerinin piyasalardan kredi temin etmesinde finansal bir enstrüman niteliği taşımaktadır (Anonim 2008).

Türkiye'de artan nüfusa paralel olarak buğday talebi de artmaktadır. Ekmek, bulgur, makarna, irmik, bisküvi, nişasta ve diğer buğdaya dayalı unlu mamuller tüketimi dikkate alındığında, Türkiye'nin buğday tüketimi gıda olarak 11-12 milyon ton seviyelerindedir. Dolayısıyla; Türkiye'de kişi başına buğday tüketimi 155-165 kg seviyesinde olmaktadır (Eraktan ve Olhan 2009). Buğday gıda tüketiminin dışında yaklaşık 2 milyon ton tohumluk ve 1,5-2 milyon ton da yemlik olarak kullanılmaktadır (Anonim 2008).

TÜİK bitkisel ürünler için yıllar itibariyle denge tabloları hazırlamaktadır. Bu tablolarda 2000-2008 yılları için buğday kendine yeterlilik dereceleri verilmiştir. Buna göre Türkiye'de buğdayın yeterlilik derecesi 2000 yılında %106,51 iken 2008 yılında %94,51'e gerilemiştir (TÜİK 2008). Buğday tarımının yoğun olarak yapıldığı Türkiye gibi bir ülkede kendine yeterliliğin sağlanamaması, uygulanan politikaların gözden geçirilmesi gereğini ortaya koymaktadır.

4.1.3 Buğday ticareti

4.1.3.1 Buğday ithalatı

Dünyada üretilen buğdayın yaklaşık 1/6'sı ticarete konu olmaktadır. En önemli ithalatçı ülkeler Mısır, Brezilya, AB27, Cezayir, Japonya ve Endonezya'dır. Yıllar itibariyle dünya buğday ithalatı ve başlıca ithalatçı ülkeler Çizelge 4.12'de verilmiştir.

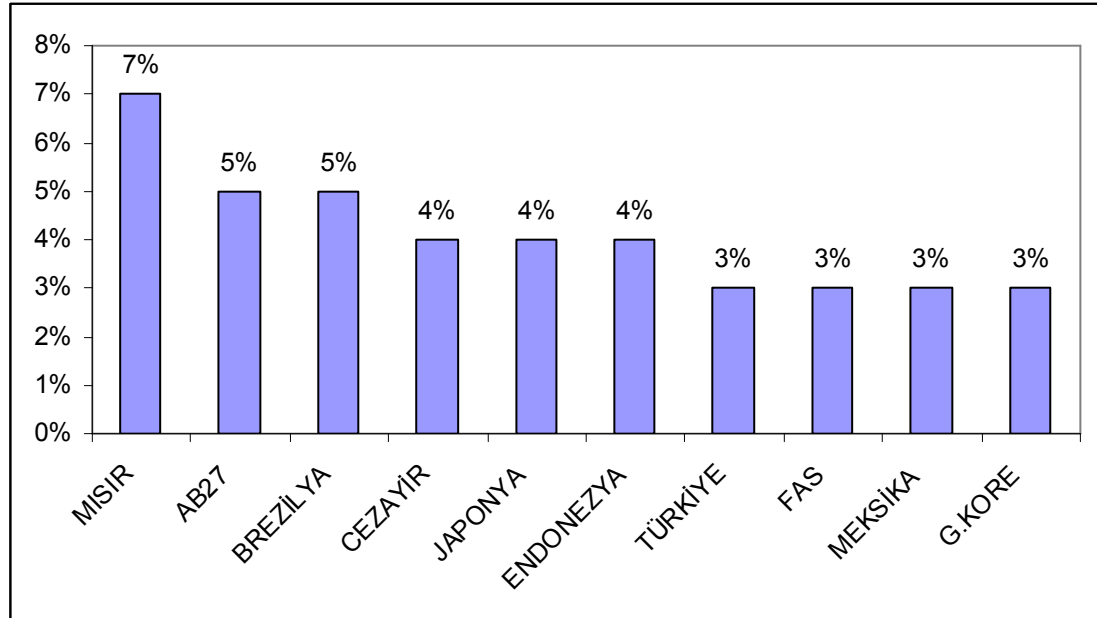
Dünyada 2008 yılında ticarete konu olan buğdayın %7'sini tek başına Mısır ithal etmektedir. Mısır'ı %5'lik payları ile AB27 ve Brezilya izlemektedir. Türkiye 2008

yılında yaptığı 3,7 milyon tonluk ithalat ile yaklaşık %3'lük paya sahiptir (Şekil 4.7). Türkiye 2008 yılında yaptığı 3,7 milyon ton ithalatın 1,6 milyon tonunu (%43) Rusya Federasyonu'ndan yapmıştır. Rusya'yı 991 bin ton (%27) ile Kazakistan izlemiştir (UN Comtrade 2010).

Çizelge 4.12 Dünya buğday ithalatı ve başlıca ithalatçı ülkeler (000 ton)

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Mısır	6.944	6.327	7.295	8.150	7.771	7.300	7.700	8.500
AB27	8.720	10.686	7.374	7.061	6.758	5.137	6.942	6.500
Brezilya	6.675	6.563	4.898	4.904	6.348	8.048	6.711	6.000
Cezayir	4.572	5.792	3.746	5.358	5.476	4.874	5.904	5.600
Japonya	5.836	5.579	5.751	5.744	5.469	5.747	5.701	5.500
Endonezya	3.677	3.984	4.535	4.661	4.981	5.711	5.458	5.300
Türkiye	1.037	1.243	1.089	390	125	1.736	2.164	3.700
Türkiye*	347	1.117	1.846	1.065	136	240	2.147	3.708
Fas	3.075	2.720	2.414	2.272	2.418	1.801	4.191	3.500
Meksika	3.171	3.161	3.644	3.717	3.549	3.610	3.136	3.400
G.Kore	3.979	4.052	3.434	3.591	3.884	3.439	3.092	3.200
Diğer	58.412	53.373	56.298	63.880	64.189	67.124	62.652	76.739
Dünya	106.098	103.480	100.478	109.728	110.968	114.527	113.651	127.939

Kaynak: USDA, 2009a. *Anonim, 2008.

Şekil 4.7 Dünya buğday ithalatındaki önemli ülkelerin payları (%) (2008)

Türkiye, Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üye bir ülke olarak DTÖ Tarım Anlaşması kurallarına göre hareket etmektedir. Türkiye'nin hububat ithalat ve ihracatında, 1994 yılında imzalanan ve 1995 yılında yürürlüğe giren DTÖ Tarım Anlaşmasında yer alan hususlar dikkate alınmaktadır.

DTÖ Tarım Anlaşmasına göre, Türkiye'nin buğday ithalatında 1995-2004 döneminde temel aldığı gümrük tarife oranı %200, konsolide vergi oranı %180'dir.

Bu dönemden sonra, ekmeklik ve makarnalık buğdayda DTÖ'ye bildirilen taahhütler %180'dir. Uygulanan gümrük vergisi (GV) oranı 30.12.2006 tarihli Resmi Gazeteye göre Ekmeklik buğdayda %130, makarnalık buğdayda %100 olmuştur. Buğdayda uygulanan GV oranı 23.02.2008 tarihli Resmi Gazetenin yayınlanmasından itibaren sıfırlanmış, ancak 15.05.2008 tarihli Resmi Gazetenin yayınlanmasıyla %50 olarak uygulanmaya başlamıştır. 01.01.2009 tarihinden itibaren buğdayda uygulanan GV oranı %80 olmuştur. 15.05.2009 tarihinden itibaren ise ekmeklik ve makarnalık buğdaya uygulanan GV oranı tekrar %130'a çıkartılmış ve halen geçerliliğini sürdürmektedir.

Yıllar itibariyle Türkiye'nin hem buğday ihracatı, hem de ithalatı söz konusudur. Son yıllara kadar yapılan ithalat, Türkiye'nin kaliteli buğday gereksinimini karşılamaya yönelik olarak yapılmakta idi. İthalat rakamları da çok ciddi boyutlarda değildi. Ayrıca süne mücadelesi konusunda yapılan çalışmalar ve sertifikalı tohumluk kullanımına verilen destekler, Türkiye'nin kaliteli buğday gereksinimini azaltabilecek uygulamalardır. Bu uygulamalar ile Türkiye'nin kaliteye dayalı buğday ithalatının azalması beklentisine rağmen, son yıllarda buğday ithalatı hızla artmaktadır. Belirgin bir şekilde görülen bu ithalat artışının sebebi, üretim yetersizliğinden ziyade Dahilde İşleme Rejimi (DİR) kapsamında yapılan ithalat sonucudur. DİR, ihraç ürünleri üretmek için gerekli olan ve yurtdışından ithal edilen, bu yüzden de ithali GV'ye tabi ara mallara ya da girdilere gümrük muafiyeti getiren bir ihracatı teşvik sistemidir. Buğdayın 2004 yılından beri DİR kapsamında gümrüksüz ithalatına izin verilmektedir.

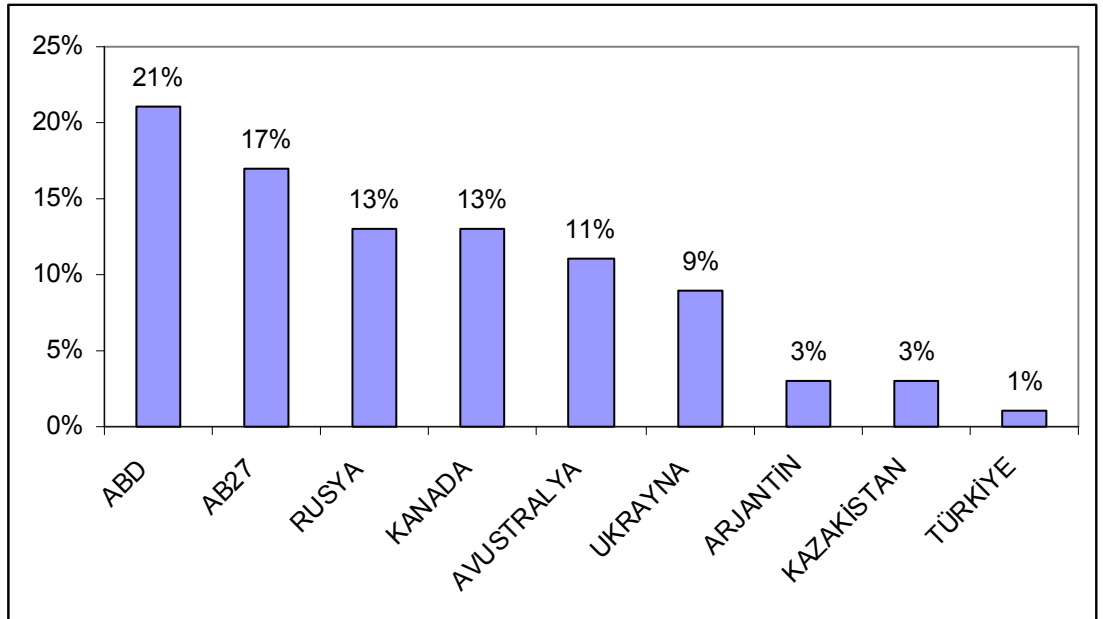
4.1.3.2 Buğday ihracatı

Dünyada buğday ihracatını yapan ülkeler ABD, AB27, Rusya, Kanada, Avustralya gibi üretim ve stok fazlası olan ülkelerdir (Çizelge 4.13). Çin ve Hindistan gibi dünya buğday üretimine en büyük katkıyı veren ülkelerin, önemli bir ithalat ve ihracat gereksinimleri yoktur.

Çizelge 4.13 Dünya buğday ihracatı ve başlıca ihracatçı ülkeler (000 ton)

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
ABD	26.190	23.139	31.524	29.009	27.291	24.725	34.403	27.488
AB27	12.751	18.132	9.834	14.745	15.701	13.816	12.271	22.000
Rusya	4.372	12.621	3.114	8.456	10.514	10.584	12.552	17.000
Kanada	16.272	9.432	15.843	14.872	16.020	19.434	16.375	16.800
Avustralya	16.409	9.146	18.031	14.722	16.012	8.728	7.487	14.000
Ukrayna	5.486	6.569	66	4.403	6.461	3.366	1.236	12.000
Arjantin	10.075	6.759	9.407	11.748	9.478	10.709	11.197	4.500
Kazakistan	3.977	6.238	4.217	3.039	3.817	8.089	8.181	4.500
Türkiye	753	794	839	2.017	3.214	2.377	1.722	1.800
Türkiye*	1.118	55	1	1	328	686	18	8
Diğer	9.439	12.912	15.778	8.657	8.094	9.808	12.088	9.688
Dünya	105.724	105.742	108.653	111.668	116.602	111.636	117.512	129.776

Kaynak: USDA, 2009a. * Anonim, 2009.

Şekil 4.8 Dünya buğday ihracatındaki önemli ülkelerin payları (%) (2008)

2008 yılında dünya buğday ihracatının %21'ini, tek başına ABD yapmıştır. ABD'yi %17 ile AB27, %13 ile Rusya ve Kanada, %11 ile Avustralya ve %9 ile Ukrayna izlemektedir. Sadece AB ve bu beş ülke, dünya buğday ihracat hacminin %84'üne sahiptir. Türkiye'nin ise 2008 yılı itibariyle yaptığı 1,8 milyon tonluk ihracatı ile toplam ihracattaki payı %1,4'tür (Şekil 4.8).

Çizelge 4.14 Türkiye'nin buğday mamulleri ihracatı (000 ton, 000 dolar)

Ürünler		Un	Bulgur	İrmik	Makarna	Ekmek, Pasta, Kek, Bisküvi ve Diğer	Toplam
Yıllar							
2001	Miktar	172	18,4	13,2	34,3	98,7	336,6
	Değer	30.887	5.680	3.308	11.587	98.764	150.226
2002	Miktar	254	19,9	18,8	49,1	124	465,8
	Değer	47.608	7.125	4.952	17.018	125.608	202.311
2003	Miktar	593	30,5	13,2	69,1	162	867,8
	Değer	111.482	12.832	4.512	26.848	180.913	336.587
2004	Miktar	786	36,1	25,3	126	164	1.137,4
	Değer	197.487	14.399	7.900	50.263	215.550	485.599
2005	Miktar	1.980,10	68,6	34,1	164,4	165,9	2.413,1
	Değer	426.152	24.193	9.759	65.507	230.809	756.420
2006	Miktar	1.245,82	62,52	18,82	193,12	160,89	1.681,17
	Değer	272.343	24.097	18.823	81.805	225.378	622.446
2007	Miktar	1.194,45	75,45	26,27	177,11	188,96	1.662,24
	Değer	430.073	39.122	14.500	108.564	295.790	779.593,6
2008	Miktar	1.197,0	74,1	25,9	175,3	180,4	1.652,7
	Değer	619.516	59.463	22.440	183.476	360.908	1.245.803

Kaynak: DTM, 2010.

ABD ve AB önemli ihracat sübvansiyonları vermekte ve dünya piyasalarına üretim maliyetlerinin çok altında ürün satabilmektedirler. Türkiye'de ürün maliyetleri yüksektir ve devlet fiyatlara müdahale etmektedir. Bu durum, Türkiye'deki fiyatların (son yıllarda yaşanan dünya krizi nedeniyle tablo terse dönmektedir) dünya fiyatının üstünde olmasıyla sonuçlanmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin buğday üreticisi diğer önemli ülkelere göre buğday ihracatı azdır. Az olan ihracatın büyük bölümünü TMO yapmaktadır. Türkiye son yıllarda buğday ihracatı yerine DİR kapsamında un, makarna, bulgur, bisküvi gibi unlu mamuller ihraç etmektedir. Türkiye'nin son yıllardaki buğday

mamulleri ihracatı miktar ve değer olarak artış göstermiş, 2008 yılı verilerine göre bir milyar doları aşmıştır (Çizelge 4.14).

Türkiye'nin buğday mamulleri ihracatında kullanılan buğday karşılıkları Çizelge 4.15'de verilmiştir. İhraç edilen mamul maddelerin buğday karşılıkları, buğdaya çevirme katsayıları ile hesaplanmaktadır. Bu katsayılar, un için 1,358, makarna için 1,612, bulgur için 1,090, bisküvi için 0,870, ırmik için 1,660'dır (Anonim 2009).

Çizelge 4.15 Türkiye'nin buğday mamulleri ihracatının buğday karşılığı (000 ton)

Yıllar	Mamul Madde İhracatları Buğday Karşılığı		
	Durum Buğday	Ekmeklik+Bisküvilik Buğday	Buğday Toplamı
2001	79	529	608
2001	102	527	629
2003	114	1.050	1.164
2004	243	1.414	1.657
2005	366	2.889	3.255
2006	400	1.832	2.232
2007	396	1.786	2.182
2008	392	1.783	2.175

Kaynak: Anonim, 2009.

Türkiye'de buğday ithalatı son yıllarda çok ciddi rakamlara ulaşmıştır. Artan ithalat ihtiyacı iç tüketimden çok, mamul madde ihracatının (un, makarna, bulgur, bisküvi) karşılığı olarak DİR kapsamında yapılan ithalattan kaynaklanmaktadır. Buğday ithalatı içinde DİR kapsamında kullanılan buğdayın oranı oldukça yüksektir. Kriz yılları olan 2007 ve 2008 yıllarında bu oran biraz daha düşüktür. Bu yıllarda buğday üretimindeki açık ithalat ile karşılanmıştır. Ayrıca bu yıllarda, düşük tutulan GV oranları da ithalat artışına etki etmiştir (Çizelge 4.16).

Çizelge 4.16 Türkiye'nin buğday ithalatındaki DİR payı (%)

Yıllar	DİR payı (%)	
	Makarnalık Buğday	Ekmeklik Buğday
2004	-	91
2005	-	93
2006	85	98
2007	46	81
2008	67	46

Kaynak: Anonim, 2009.

4.1.3.3 Buğday fiyatları

Dünya buğday fiyatları; üretim, stok durumu, kalite, yükleme limanı ile üretici ve tüketici ülkelerin taleplerine göre değişmektedir. ABD HRW (sert kırmızı kışlık) buğdayı, Fransız buğdayı ve Kanada Durum buğdayı dünya fiyatlarında belirleyicidir. Bu çeşitlerin yıllar itibariyle fiyatları Çizelge 4.17'de verilmiştir. Buğday fiyatlarının son yıllarda giderek arttığı görülmektedir. Özellikle 2007 ve 2008 yıllarındaki fiyat artışları, yaşanan kıtlığın da etkisiyle çok daha fazla olmuştur. Kıtlığın etkilerinin azaldığı 2009 yılından itibaren dünya fiyatları yaklaşık 270 dolar/ton seviyesine inmiştir.

Kalite itibariyle ABD HRW buğdayı Türkiye'deki Anadolu Kırmızı Sert, Fransız Buğdayı Türkiye'deki Kırmızı Yarı Sert, Kanada Durum Buğdayı ise Türkiye'deki Anadolu Durum Buğdayı eşdeğeri olarak değerlendirilebilir.

Çizelge 4.17 Dünya buğday fiyatları (fob/dolar/ton)

Çeşitler	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
ABD HRW (GULF)	117,70	129,86	149,76	151,49	161,40	167,67	202,19	267,32	346,71
Fransız Buğdayı	97,71	113,34	110,50	146,11	162,94	136,44	164,18	275,61	300,77
Kanada Durum	170,63	199,82	214,97	222,44	216,23	210,30	210,26	237,71	668,55

Kaynak: Anonim, 2008.

Buğday, Türkiye’de 1938 yılından beri Devlet destekleme alımları kapsamında olan bir üründür ve alım fiyatları, Bakanlar Kurulu tarafından belirlenip Resmi Gazete’de ilan edilmektedir. Buğday alımında, alıcı kuruluş olarak TMO görevlendirilmiştir. 2002 yılından itibaren fiyatları belirleme yetkisi de TMO’ya verilmiştir.

Çizelge 4.18 TMO’nun buğday alım fiyatı

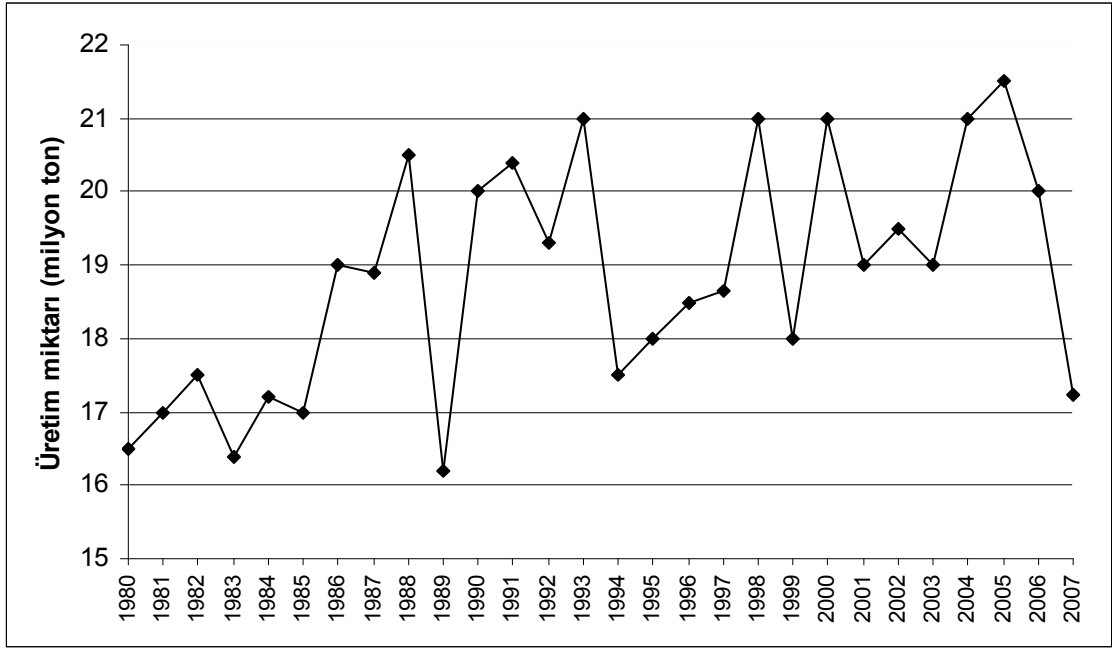
Yıl	Anadolu Kırmızı Sert Ekmeklik Buğday Alım Fiyatı (Kı/Kg)	Artış (%)	ÜFE Artış Oranı (%)	Alım Fiyatının Dolar Karşılığı (\$/Ton)	Dünya Buğday Fiyatı (Fob/\$/Ton)	Makarnalık Buğday (Kı/Kg)	Artış (%)
2000	10,2	27,5	32,5	167	115	11,7	27,5
2001	16,4	60,8	88,6	150	132	18,9	60,8
2002	23,0	40,2	30,8	153	130	26,0	37,8
2003	32,5	41,3	13,9	220	144	36,7	41,2
2004	37,0	14,0	13,8	240	166	39,2	6,8
2005	35,0+3,0	2,6	4,5	258	148	36,0+3,0	-0,5
2006	37,5+3,5	7,9	11,6	261	207	38,5+3,5	7,7
2007	42,5+4,5	14,6	5,9	322	208	44,0+4,5	15,1
2008	50,0+4,5	17,6	12,7	445	363	50,0+4,5	13,6

Kaynak: Anonim, 2008.

Türkiye’deki buğday alım fiyatları Çizelge 4.18’de verilmiştir. Çizelge 4.16’da görüldüğü gibi Türkiye’deki buğday fiyatları, dünya fiyatlarının üzerinde gerçekleşmektedir. Artan dünya fiyatlarına karşılık Türkiye’de de 2005 yılında prim uygulamasına geçilmiştir. Üreticilere 2005 yılında 3 Kuruş/Kg, 2006 yılında 3,5 Kı./Kg, 2007 ve 2008 yıllarında 4,5 Kı./Kg prim ödemesi yapılmıştır.

4.1.3.4 Türkiye’de 1980 sonrası buğday piyasalarında yaşanan gelişmeler

Türkiye’nin buğday üretim değerleri 1980 yılından itibaren incelendiğinde, genel bir artış olduğu görülmektedir. Gözlenen artışa rağmen iklim koşullarına bağlı olarak yıllar itibariyle çeşitli dalgalanmalar olmaktadır. Üretimdeki artış trendinin, verim artışından kaynaklandığını söylemek mümkündür (Şekil 4.9).

Şekil 4.9 Türkiye’de yıllar itibariyle buğday üretimi

Türkiye’de 1980 sonrası dönemde buğday ekim alanlarında yaşanan değişimi anlamak için, öncelikle toplam tarım alanlarındaki değişimi incelemek yararlı olacaktır. Türkiye’de 1980 yılında 24,6 milyon hektar olan toplam tarım alanı 2007 yılında 21,2 milyon hektara gerilemiştir. 1980 yılında toplam tarım alanı içinde 16,4 milyon hektarı ekilen alan, 8,2 milyon hektarı ise nadasa bırakılan alandır. 2007 yılında ekilen tarım alanı 16,9 milyon hektar iken nadasa bırakılan alan 4,3 milyon hektar olmuştur (TÜİK 2009). Rakamlardan anlaşılacağı gibi Türkiye’de 1980 sonrası dönemde ekilen alanlarda fazla bir değişiklik olmamasına rağmen, toplam tarım alanları azalmıştır.

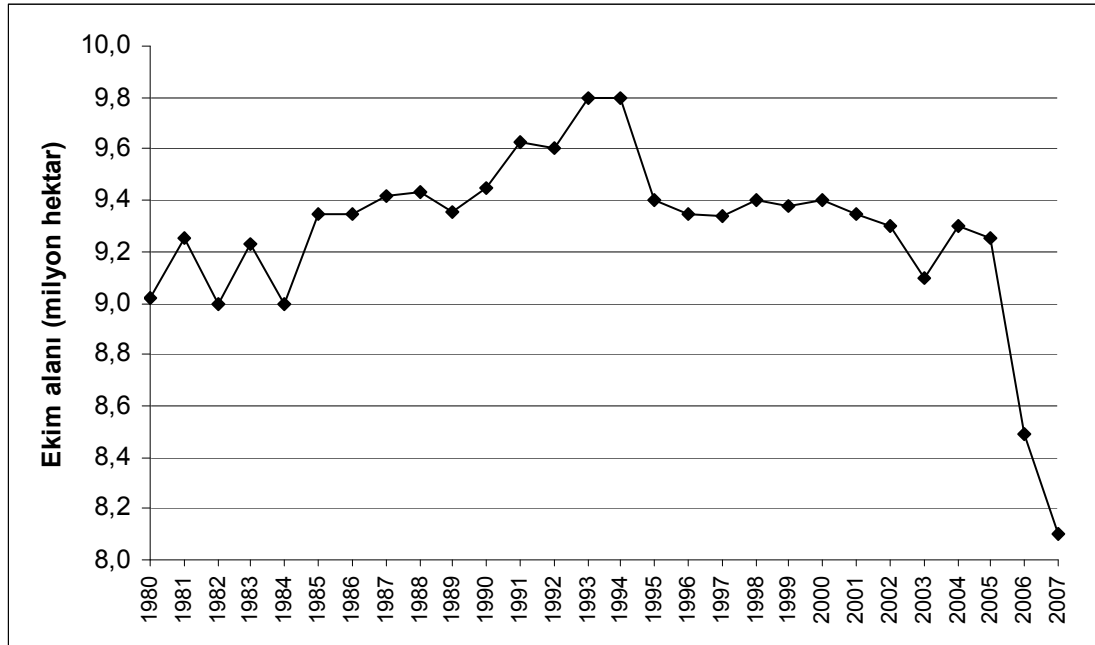
Çünkü bu dönemde nadasa bırakılan alanlar yarıya inmiş ve toprak üzerindeki baskı artmıştır.

Türkiye’de 1980 yılında buğday ekim alanı 9 milyon hektar iken, arpa ekim alanı 2,8 milyon hektar, mısır ekim alanı ise 0,6 milyon hektar olmuştur. Bu üç önemli ürünün ekim alanları 2007 yılında buğday için 8,1 milyon hektar, arpa için 3,4 milyon hektar ve mısır için 0,5 milyon hektar olmuştur (TÜİK 2009). Bu dönemde buğday ekim alanları %10 azalmıştır. Bu azalmanın sebeplerinden biri buğday üretiminin bir kısmının ikame ürün olan arpa üretimine kaymasıdır.

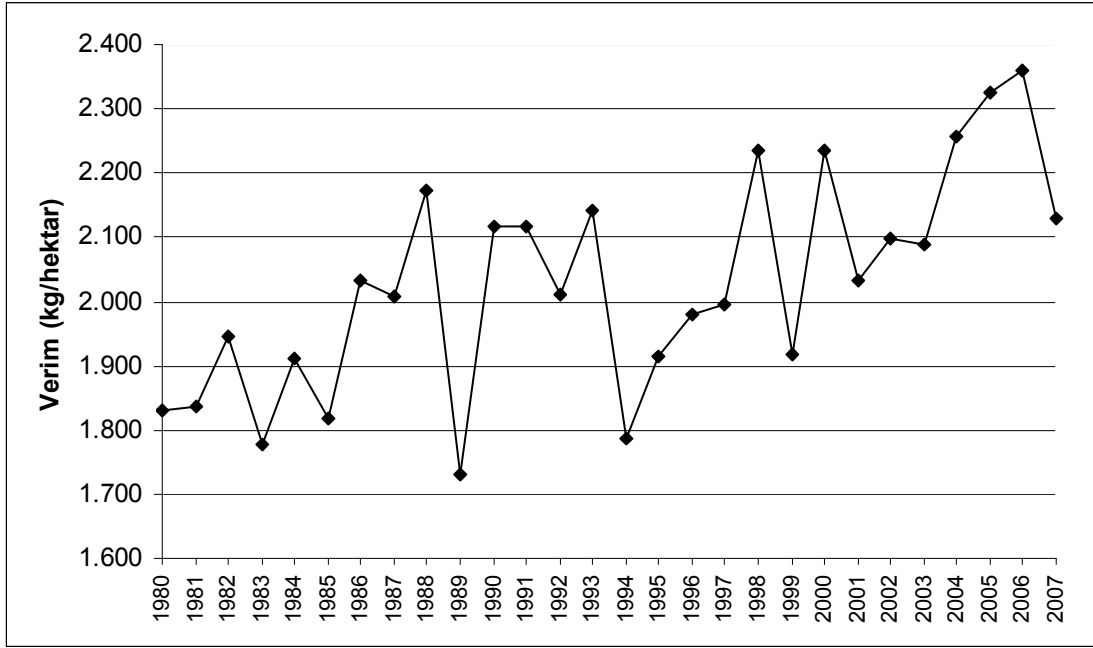
Buğday ekim alanlarındaki değişimi 28 yıllık dönem içinde değerlendirecek olursak; seksenli yılların başında 9 milyon ha olan ekim alanı, 1985 yılından başlayarak 1994 yılına kadar sürekli artmış ve 9,8 milyon hektara ulaşmıştır (Şekil 4.10). Bu dönemde arpa ekim alanları da artmıştır. 1994 yılından itibaren buğday ekim alanları azalma eğilimine girmiştir. Özellikle 2006 yılında bu azalış, çok ciddi şekilde görülmüştür. Ekim alanı, bir önceki yıla göre 750 bin hektar azalarak 8,5 milyon hektara gerilemiştir. Bu eğilim, 2007 yılında da sürmüş ve buğday ekim alanları 8,1 milyon hektara inmiştir. Bu dönemde arpa ekim alanlarında ciddi bir değişim yaşanmamıştır. Dolayısıyla buğday ekim alanlarındaki daralmanın tek nedeninin arpa üretimine kaymadan kaynaklanmadığı açıktır. Kaldı ki, bahsi geçen 28 yıllık dönemde buğday ekim alanlarındaki azalma, arpa ekim alanı artışından fazladır. Son yıllarda buğday ekim alanlarında görülen bu daralmada, alım fiyatlarının üreticiyi tatmin etmemesi sonucu, değişik tarımsal faaliyetlere yönelen veya tamamen tarımı bırakan üreticilerin de payı vardır.

Yapılan saha çalışması sonucunda da, bu durumu doğrulayan bazı verilere ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında yer alan 12 köyde muhtarlar ile köy bilgi formu doldurulmuştur. Son yıllarda köylerin 7’sinde şehre göçler nedeniyle nüfusta ve hane sayısında azalma olduğu belirlenmiştir. Ayrıca yapılan üretici anketleri sonucunda son on yılda işletme başına göç eden kişi sayısı 0,55 bulunmuştur. Anket yapılan dönemde tarımsal faaliyeti bırakmayı düşünen üreticilerin oranı ise %31,7’dir.

Türkiye’de 1980 sonrası buğday verimindeki gelişmeler incelendiğinde (Şekil 4.11) verimlilikte bir artış eğilimi olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, yıllara göre özellikle iklim şartları ve girdi kullanımındaki değişmeye bağlı olarak önemli dalgalanmalar yaşanmıştır. 1980’li yıllarda 180 kg/da olan verim, 2000’li yıllarda 230 kg/da’ya kadar çıkmıştır. Ülke genelinde 2007 yılında yaşanan kuraklık, diğer ürünler gibi buğday verimini de olumsuz yönde etkilemiştir. Bu ekstrem yıl dışında son yıllarda verimde artış olduğu görülmektedir. ÇKS’ye kayıtlı olan ve sertifikalı tohumluk kullanan üreticilere 2005 yılından itibaren destek uygulaması başlamıştır. Devlet bu destek kapsamında üreticilere 2005 yılında 3 TL/da, 2006 yılında 5 TL/da, 2007 yılında 5 TL/da ve 2008 yılında 4,5 TL/da destek vermiştir (TMO 2010). Araştırma kapsamında yapılan anket çalışması ile sertifikalı tohumluk kullanımına verilen desteğin verimdeki artışa etkisi araştırılmıştır. Üreticilerin %70,8’inde sertifikalı tohumluk kullanımına verilen destek neticesinde, sertifikalı tohumluk kullanım alışkanlıklarında bir değişiklik ortaya çıkmadığı belirlenmiştir. Verimdeki artışın genel olarak tarımsal mekanizasyondaki ilerleme, gübre ve mücadele ilacı kullanımındaki artış ile ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Bahsedilen bu artışa rağmen buğday verimi, 563 kg/da olan AB ortalamasına göre çok düşük düzeydedir.

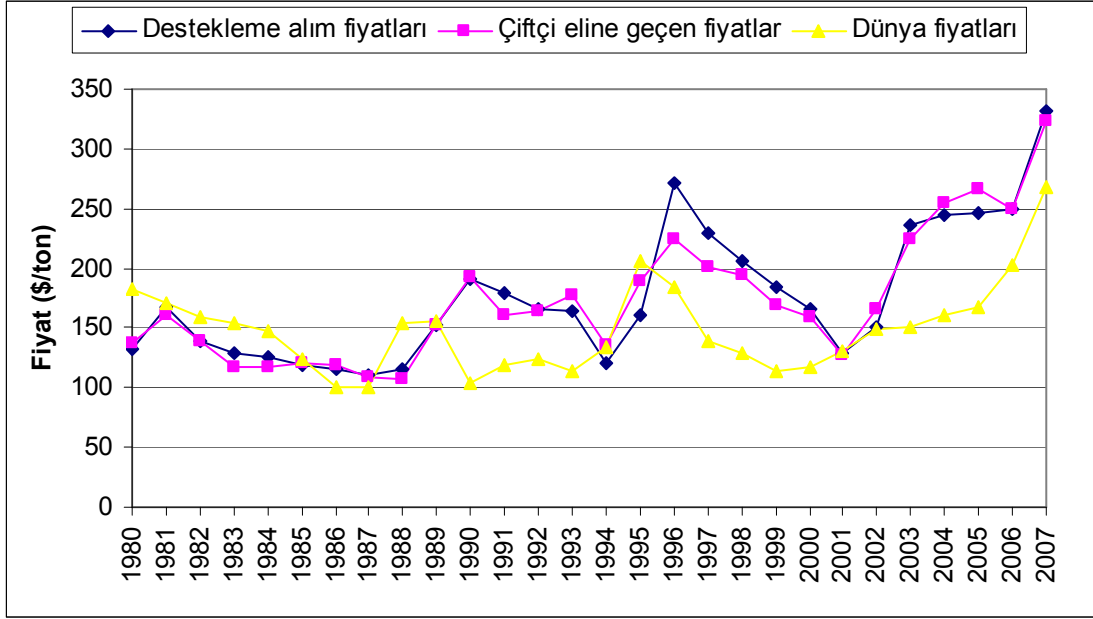
Şekil 4.10 Türkiye’de yıllar itibariyle buğday ekim alanı

Şekil 4.11 Türkiye’de yıllar itibariyle buğday verimi

Türkiye’de 1980 sonrası dönemde, buğday destekleme alım fiyatları, çiftçi eline geçen fiyatlar ve dünya fiyatlarındaki gelişmeler Şekil 4.12’de verilmiştir. Buradan Türkiye’de tarım politikalarında yıllara göre yaşanan değişkenliğin, fiyatlara da yansıdığı görülmektedir. Türkiye’de son yıllardaki fiyat artışları 2007 yılında yaşanan kuraklığın da etkisiyle hızını artırmıştır. Türkiye’deki buğday fiyatları, birkaç ekstrem yıl dışında dünya fiyatlarının üzerinde gerçekleşmiştir ve dünya fiyatlarındaki trendin benzerinin büyük ölçüde Türkiye’de de gerçekleştiği anlaşılmaktadır. (Şekil 4.12).

Dünya fiyatları, arz-talep dengesi ve hükümetlerin iç ve dış piyasalara yaptıkları müdahalelere göre değişmektedir. Son yıllarda yaşanan kuraklığa bağlı olarak dünyada yaşanan gıda krizi, fiyatların artmasına neden olmuştur (Şekil 4.12). AB, uyguladığı OTP ile üreticilerinin çıkarlarını düşünmektedir. Çeşitli koruma yöntemleri ile dünya piyasalarındaki rekabet ortamından üreticilerini korumuştur. Fakat son yıllarda DTÖ baskısı, AB tüketicilerinden gelen baskılar ve artan destekleme maliyetleri, AB reformlarını zorunlu kılmıştır. Bu reformlar içerisinde, fiyatların zaman içerisinde azaltılması konusu da yer almaktadır.

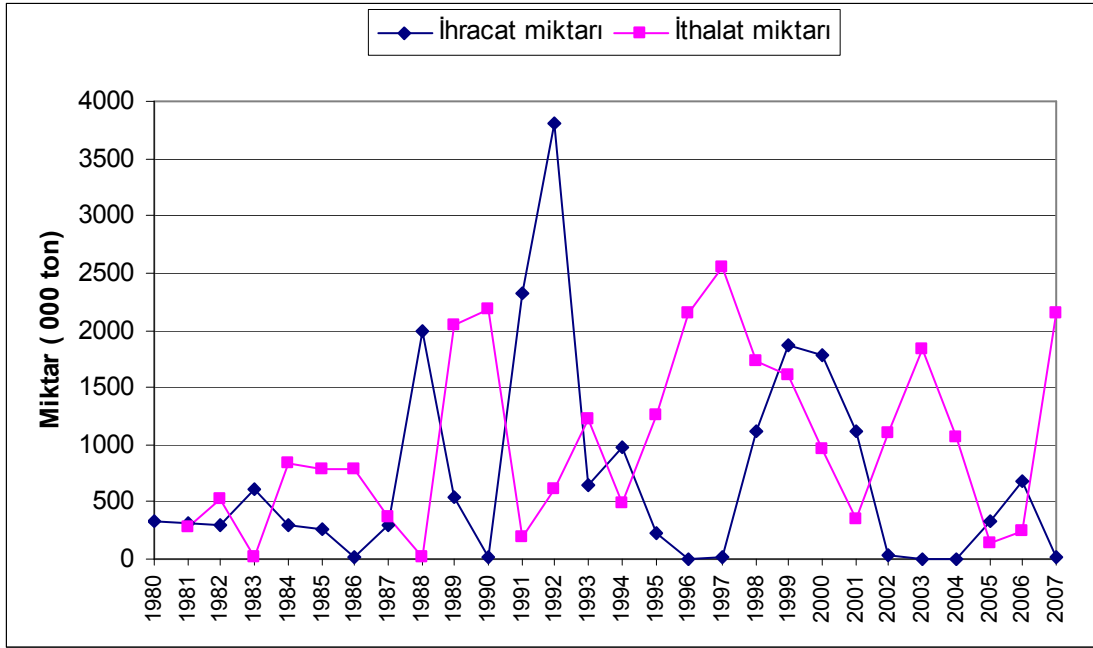

Şekil 4.12 Buğday fiyatları

Türkiye’de 1980 sonrası dönemde, buğday ithalat ve ihracat miktarları Şekil 4.13’de verilmiştir. Türkiye’de ithalat genel olarak kaliteli buğday gereksinimini karşılamaya yönelik olarak yapılmaktadır. Ancak, üretimin ortalamanın altına düştüğü 1989, 1990, 1996, 1997, 2003, 2007 yıllarında gereksinimi karşılamak için ciddi boyutta ithalat yapılmak zorunda kalınmıştır. İhracat miktarı da, yurtiçi üretim ve stok durumu göz önünde bulundurularak dalgalanma göstermektedir. Özellikle 1990’lı yılların başındaki yüksek ihracat rakamları dikkat çekicidir. Bu yıllarda, verimde yaşanan ciddi artışa paralel olarak üretim de artmış ve yurtiçi tüketimin oldukça üzerinde seyretmiştir. Dolayısıyla ciddi ihracat rakamlarına ulaşılmıştır. Ancak takip eden yıllarda, nüfusa bağlı olarak tüketimin de artması ve uygulanan politikalar ihracatı azaltmıştır (Şekil 4.13).

Türkiye buğday üretimi konusunda kendine yeterli olacak potansiyele sahiptir. Hatta doksanlı yıllarda ciddi ihracat rakamlarına ulaşılmıştır. Ancak 2000 yılından itibaren uygulanan politikalar, Türkiye’yi buğday ithal etmek zorunda bırakmıştır. Bu politikaların başında, çiftçilere üretimden bağımsız olarak arazi büyüklüğü üzerinden

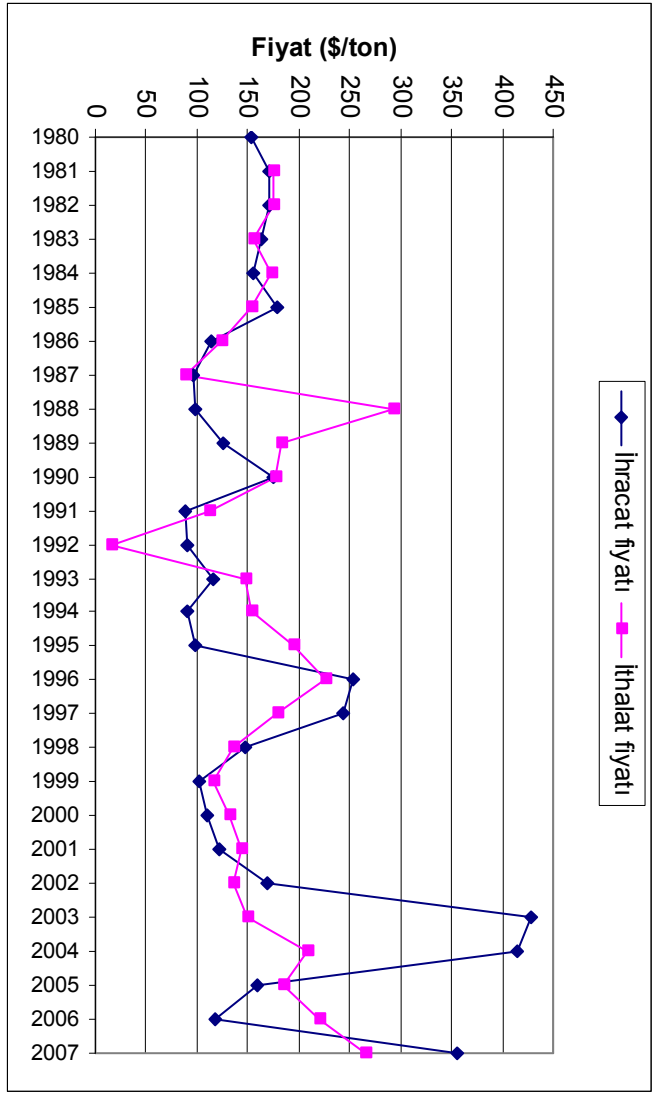
yapılan DGD ödemeleri gelmektedir. Bu ve benzeri politikalar, buğday üretmek yerine, dünya piyasasından daha ucuza satın almayı teşvik etmiştir. Ancak yaşanan gıda krizi ile dünya piyasalarındaki fiyat artışı, uygulanan politikaların ne kadar yanlış olduğunu ortaya koymuştur. Tarımsal politikaların, piyasalardaki liberalleşme eğiliminden etkilenmeyecek şekilde belirlenmesi gerektiği bir kez daha anlaşılmıştır.

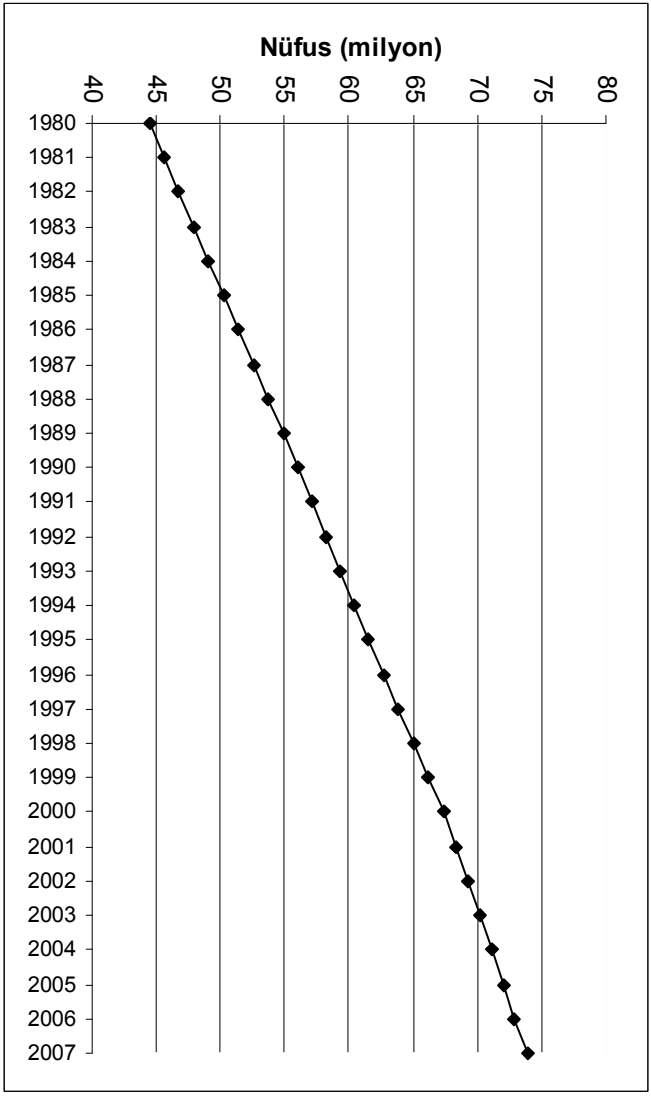
Şekil 4.13 Türkiye’de yıllar itibariyle buğday ithalat-ihracat miktarı

Buğday ithalat ve ihracat fiyatları Şekil 4.14’de gösterilmiştir. Dünya buğday üretim, tüketim, stok durumuna göre dış ticaret fiyatları değişkenlik arz etmektedir. Türkiye’nin son yıllarda buğday ithalatı artarken, ithalat fiyatlarında da artış olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla buğday ticaretinin, genel ekonomiye getirdiği yük artmaktadır.

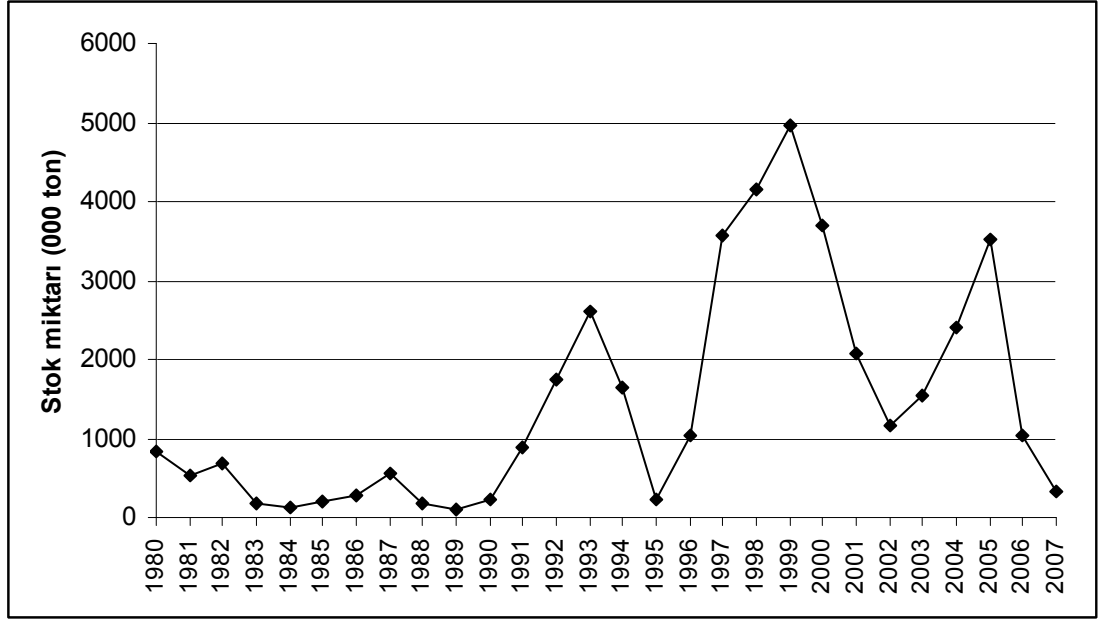
Türkiye nüfusu sürekli artış eğilimindedir (Şekil 4.15). Nüfus artışıyla birlikte buğday talebi de artacaktır. Dolayısıyla uygulanan politikalar üreticileri üretimden uzaklaştırmak yerine, üretime teşvik edecek şekilde belirlenmelidir.

Şekil 4.14 Türkiye’de yıllar itibariyle buğday ithalat-ihracat fiyatları

Şekil 4.15 Türkiye nüfusu

Şekil 4.16 Türkiye’de yıllar itibariyle buğday stoku

Buğday stok durumu Şekil 4.16’da verilmiştir. Stok rakamları, TMO dışındaki rakamlara ulaşamadığı için TMO stokları ile sınırlı tutulmuştur. Son yıllarda buğday stoklarındaki istikrarsızlık dikkat çekicidir.

4.2 Buğday Politikaları

4.2.1 AB politikaları

4.2.1.1 Hububat ortak piyasa düzeninden Tek Ortak Piyasa Düzenine geçiş

Topluluk OTP’sinin en karmaşık en masraflı, ama içerdiği önlemlerle amaca ulaşmada en çabuk sonucu alınan müdahale alanı, pazar ve fiyat politikasıdır. Tarım pazarlarının düzenlenmesi, tarımın diğer sektörlerdeki serbest piyasa düzeninden farklı bir yaklaşım gerektirmiş ve tarım pazarlarının yönlendirilmesi için çabalar pazar ve fiyat politikalarında yoğunlaştırılmıştır (Eraktan 1988).

OTP'nin amaçlarına ulaşılabilmesi için, 1962 yılından itibaren Avrupa Toplulukları içinde OPD'ler gerçekleştirilmiştir. OPD'nin amacı, üye ülkelerdeki değişik biçimlerde yapılan piyasa düzenlemeleri yerine, ortak bir tarım politikası geliştirmek, üye ülkeler arasındaki ticari ilişkileri geliştirecek şartları temin etmek ve bu sayede mal alış-verişinin serbestçe yapılmasını sağlamak ve AB içinde ortak bir tarımsal pazar oluşturarak iç pazar ve Birlik üretimini üçüncü ülkelere karşı korumaktır (Tan ve Dellal 2003).

AB OTP'nin yürütülmesinde kullanılan 21 piyasadan birisi, hububat OPD'dir. AB'nin ilk piyasa düzeni olan hububat OPD, 1962 yılında 19 sayılı Tüzükle oluşturulmuş ve 2 Temmuz 1962 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Hububat üreticilerinin gelirlerini korumak amacıyla ortak piyasa düzeni mekanizmaları kurgulanmıştır.

Hububat OPD, yapılan OTP reformlarıyla zaman içinde önemli değişiklikler geçirmiştir. Toplulukta yaşanan genişlemeler dahi, hububat ve dolayısıyla buğday üretiminin önemini azaltmamıştır.

Üye devletler arasındaki sınır koruma tedbirleri, 19 sayılı Konsey Tüzüğü ile kaldırılmış ve üye devletler arasındaki ticarete (iç fiyatlara göre) değişen gümrük vergileri uygulanmaya başlamıştır. Ortak fiyatlar konusunda 1964 yılı sonunda uzlaşma olmuş, Topluluk tarafından kontrol altında tutulan kendi aralarındaki değişen vergi uygulamaları, 30 Haziran 1967 tarihi itibarıyla son bulmuştur. 1 Temmuz 1967 tarihli 120/67 sayılı Konsey Tüzüğü, hububat OPD açısından temel tüzük olarak benimsenmiştir. Hububat OPD'ye giren ürünler de bu tüzükle belirlenmiştir (Anonymous 2005).

Toplulukta ilk genişlemenin yaşanmasından sonra EEC 2727/75 sayılı hububat OPD'ye ilişkin Konsey Tüzüğü çıkartılmıştır. Bu Tüzük ile müdahale fiyatları ve satın alma merkezleri konusunda düzenlemeler yapılmıştır. Üreticiler için bir güvenlik ağı kurulması, eşik fiyat uygulaması ile belirli bir fiyat aralığında bir fiyat dengesi kurulması, düşük dünya fiyatlarından korunmak ve ürün fazlalarını dünya piyasasında

eritmek amacıyla gümrük vergileri ve ihracatta geri ödemeler gibi konularda yeni kurallar getirilmiştir (Anonymous 2005).

AB müdahale fiyatlarının, dünya fiyatlarının üzerinde olması, topluluk içinde yüksek miktarlarda ihtiyaç fazlası stok oluşmasına ve fazla stokların sübvansiyon yolu ile dünya pazarlarına ihraç edilmesine yol açmıştır. Bu durum da DTÖ Uruguay Turu görüşmeleri doğrultusunda, özellikle ABD'nin baskısı ile AB'yi tarım reformuna zorlamıştır (Anonim 2006).

Fiyat politikalarıyla tarımsal ürün piyasalarını desteklemek yerine, desteği yardımlara kaydırma yaklaşımının sergilendiği 1992 reformunun bir unsuru olarak, hububat OPD'de yeniden bir düzenlemeye gidilmiştir. EEC 1766/92 sayılı Konsey Tüzüğü ile hububat üretiminde rekabet gücü artışı ve kaynakların daha iyi kullanımı amacıyla müdahale fiyatlarında indirimle gidilmiştir. Fiyatlardaki indirimin gelirler üzerindeki istenmeyen sonuçlarını telafi edebilmek ve hububat üreticilerine gelir garantisi sağlamak amacıyla "Telafi Edici Ödemeler" uygulamaya konulmuştur. Ayrıca ürün fazlalarının azaltılması ve aynı zamanda çevre koşullarında iyileştirme sağlanabilmesi için zorunlu nadas, yani arazilerin boş bırakılması (set-aside) uygulamasına geçilmiştir.

AB'de 1992 reformu ile müdahale fiyatı 175 Euro/ton'dan dünya fiyatları seviyesine düşürülmüştür. Telafi edici ödemeler ise indirimli fiyatlardan doğan üretici kaybını, telafi etmek amacıyla uygulanmaktadır. AB'de 1992 reformu sonrası uygulanan müdahale fiyatları ve telafi edici ödemeler Çizelge 4.19'da verilmiştir.

AB'de Gündem 2000 doğrultusunda, hububat alım fiyatlarının 2006 yılına kadar %5 kadar daha düşürülmesi öngörülmesine rağmen özellikle Fransa'nın muhalefeti karşısında 101,31 Euro/ton olan müdahale fiyatının sabit olarak devam etmesi kararlaştırılmıştır (Anonim 2006).

Çizelge 4.19 AB’de 1992 reformu sonrası buğday fiyatları (Euro/ton)

Yıllar	Müdahale Fiyatı	Telafi Edici Ödeme	Üretici eline geçen
1993	144,90	30,19	175,09
1994	130,41	42,26	172,67
1995-1999	119,19	54,34	173,53
2000	110,25	58,67	168,92
2001 ve sonrası	101,31	63,00	164,31

Kaynak: Anonim, 2006a.

Çiftçi gelirlerini artırma amacıyla verilen yardımların, üretimden bağımsız hale gelmesiyle artık yardımlar buğday üretimine değil, üreticiye geçmişte yapılan ödemeler üzerinden verilmektedir. 1992 reformuyla, bölgesel planlar çerçevesinde ton başına verilen yardım, o bölgedeki hektar başına ortalama verim üzerinden arazi genişliğine çevrilerek arazi ödemeleri şekline çevrilmekteydi. Burada belirlenen referans verimler, Konsey tarafından saptanan genel ulusal bütçe tahsisleri kapsamında, ulusal düzeyde belirlenmekteydi. Gündem 2000 ile ton başına doğrudan ödeme miktarı artırılmış, ekim alanlarının bir kısmını üretimden çekme koşuluyla bağlantı sürdürülmüştür. Ancak durum buğdayı için hektar başına ek ödeme yapılmıştır. İtalya ve İspanya için de ortalama verimler yükseltilmiştir. Ara dönem değerlendirmesinin bir parçası olarak getirilen, Tek Çiftlik Ödemesi sistemi ise arazi ile olan bağlantıyı da kesmektedir (Anonymous 2005). Ancak bu yardıma hak kazanma, çapraz uyum olarak adlandırılan ve daha önce 1259/1999 sayı ve 17 Mayıs 1999 tarihli Konsey Tüzüğüyle getirilmiş olan çevre, gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı, hayvan refahı standartları, iyi tarımsal uygulamalar ve çevre koşulları ile bağlantılı kılınmaya devam edilmektedir. Bu uygulama ile OTP çerçevesinde verilecek doğrudan yardımlar için ortak kurallar getirilmekte ve bu kurallara uyulmaması halinde üretici verilecek yardımın kısılması/kesilmesi veya para cezaları gibi üye devletin inisiyatifinde olarak belirlenen şekilde cezalandırılmaktadır (OJL 160, 1259/1999).

Gündem 2000 çerçevesinde tarım alanında yapılan radikal değişiklikler hububat piyasalarında da yeni uygulamaları zorunlu kılmıştır. Gündem 2000 yaklaşımıyla rekabet gücünün artırılması ve AB üreticilerinin dünya piyasalarına daha kolay açılabilmelerinin yolu iç fiyatları dünya fiyatlarına yaklaştırmaktan geçtiği için, EC 1251/1999 sayılı Konsey Tüzüğüyle müdahale fiyatlarında daha radikal kesintilere gidilmiş, müdahale alımları artık bir güvenlik ağı oluşturma aracının ötesinde düşünülmemeye başlanmıştır. Buna karşılık telafi edici ödemeler artırılmış, hububat ve yağlı tohumlar arasındaki ikamenin kolaylaşması için, bu iki ürün grubu arasında tazminat ödemeleri açısından bir uyum sağlanmıştır. Arazilerin boş bırakılması için yapılan ödemelerle telafi edici ödemeler arasında bir uyum sağlanmış, üretime yönelik desteklerin büyük ölçüde azalmasıyla kaynakların daha etkin kullanımı özendirilmek istenmiştir. Çevre koruma önlemleri üretim destekleriyle bağlantılı hale getirilmiştir (OJL 160, 1251/1999).

OTP'de en radikal değişim 2003 yılında yapılan Ara Dönem Değerlendirmesi sonrası gerçekleştirilmiştir. Yardımlar, üretimden bağımsız hale getirilmiştir. Böylece üretim artışını teşvik edici bir destek verilmemesi, pazar politikalarının dışında kırsal kalkınma politikaları ile tarımsal gelişmenin sürdürülmesi, desteklerin verilebilmesi için çevre korumanın koşul haline getirilmesi bu politikanın temel unsurları olmuştur.

Bu kapsam içinde hububat OPD'de de değişiklik yapılmıştır. OTP kapsamındaki doğrudan gelir programları için ortak kurallar saptayan (EC) 1782/2003 sayılı Konsey Tüzüğü ile müdahale yükümlülükleri sınırlanmış, hububat için yapılan ödemelerin üretimle bağlantısı kesilerek, geçmiş yıllarda alınan yardımlar üzerinden ödemeler yapılmaya başlanmış, Çapraz Uyum zorunlu hale getirilmiştir (Anonymous 2005).

Hububat OPD hakkında temel tüzük özelliğindeki 30 Haziran 1992 tarih ve (EEC) 1766/92 sayılı Konsey Tüzüğü birçok kez büyük ölçüde değişikliğe uğramıştır. Yalnız hububatla ilgili olarak en son Hububat OPD hakkındaki 29 Eylül 2003 tarih ve (EC) 1784/2003 sayılı Konsey Tüzüğü çıkartılmıştır. Bu tüzük 2004/2005 pazarlama yılından itibaren uygulamaya geçirilmiştir.

Avrupa Komisyonu, OTP'nin sadeleştirilmesi amacıyla 18 Aralık 2006'da 21 OPD'nin yerine "Tek Ortak Piyasa Düzeni" kurulması amacıyla öneride bulunmuştur. Bu öneri doğrultusunda çalışmalar başlatılmış ve 22 Ekim 2007 tarih ve 1234/2007 sayılı Konsey Tüzüğü çerçevesinde 21 OPD'nin iptal edilerek tek bir tüzükle ikame edilmelerine karar verilmiştir. Tek OPD ile her bir piyasayı ilgilendiren ortak uygulamalar aynı maddeler çerçevesinde değerlendirildiği için tüzüğün sadeleştirilmesi mümkün olmuştur. Tek OPD mevzuatı ile tüm kuralların, yani toplam 44 tüzüğün tek bir yasal metinde birleştirilmesi, böylelikle 600'den fazla maddenin yerini 204 maddenin alması sağlanmıştır. Tek OPD ile piyasa düzenlerine ait eski uygulamaların büyük ölçüde, geçmişte geliştirilmiş oldukları biçimi ile sürdürülmelerine karar verilmiştir. Tek OPD, mevzuata getirdiği sadelik yanında, bir takım değişiklikler de getirmiştir. Bu yeni bütüncül yapı 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren tüm piyasalarda uygulanmaya başlanmıştır. Hububat ürünleri de 1 Temmuz 2008 tarihinden itibaren yeni düzene dâhil edilmiştir.

4.2.1.2 Günümüzde uygulanan politikalar

a. İç piyasa müdahaleleri

Hububat alt sektöründe üretim yapanlar için adil bir yaşam standardının sağlanması amacıyla, özellikle bir müdahale sistemini ve ortak bir ithalat ve ihracat sistemini içeren iç piyasa önlemlerinin alınması gerekmektedir. Bu çerçevede AB, temeli (EC) 1784/2003 sayılı Konsey Tüzüğüne dayalı olup, Tek OPD ile de önceki uygulamalara göre bazı değişiklikler içeren bir takım düzenlemeler getirmiştir:

- (1) İç piyasa fiyatlarının müdahale fiyatlarından daha az etkilenmesi ve piyasa hareketliliğinin sağlanması amacıyla aylık fiyat artışı uygulamasına son verilmiştir. Bu uygulama makarnalık buğday için 1 Temmuz 2009, ekmeçlik buğday için 1 Temmuz 2010 tarihinden itibaren uygulanmaya başlamıştır (OJL 30, 72/2009),

- (2) Müdahale kurumları, özel durumlarda, uygun müdahale tedbirleri alabilmelidir. Müdahale sistemlerinde gerekli homojenliğin korunabilmesi için uygun tedbirlerin Topluluk düzeyinde uygun önlemlerin belirlenmesi,
- (3) Hububatı hammadde olarak kullanacak sanayiye ortak fiyatların altında bir fiyatla ürün temin edilmesine yönelik bir üretim geri iadesi sağlanması,
- (4) Hububat için tek bir Topluluk OPD'sinin oluşturulması bir ortak dış ticaret sisteminin uygulanmasını gerektirdiğinden, müdahale sistemini tamamlayacak ithalat vergileri ve ihracat geri ödemeleri de sürdürülecektir. Esasları:
 - Bu ticaret sisteminin Uruguay Çok Taraflı Ticaret görüşmeleri turunda kabul edilen taahhütleri temel alması;
 - Bu çerçevede Ortak Gümrük Tarifesinde (OGT) belirtilen gümrük vergilerine ek mekanizma getirecek derogasyonlara gidilebilmesi;
 - Topluluk ithalatında pazarı tehdit edecek çapta artış olması halinde, (pazara girişle ilgili olarak) belirli koşulların varlığı halinde ek ithalat vergisi konulabilmesi;
 - Uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan tarife kotalarının açılma ve yönetilmesi;
 - İhracat geri ödemelerinin değer ve miktar olarak ve varış noktaları itibariyle sınırlamaya tabi olmasıdır,
- (5) Üçüncü ülkelerle yapılan hububat ticaret hacminin izlenmesi için, talep edilmeye devam edilecek lisanslara ait işlemlerin yerine getirilmesini sağlamak üzere bir teminat verilmesi, ithalat ve ihracat lisans planlarının yapılması,
- (6) Dahilde ve dışarıda işleme işlemlerinin gerekli şekilde yürütülmesini sağlayacak şekilde, bu işlemlerin düzenlenmesi veya piyasadaki durumun gerektirmesi halinde bunların yasaklanması,
- (7) Çapraz uyum koşullarının çevre, kamu sağlığı, hayvan refahı ve iyi tarımsal uygulamalara bağlanması,
- (8) Buğday için OPD'ye getirilen en önemli değişiklik, tarla ürünlerinin üreticileri için tek ödeme planlarına ilişkin olarak ortak kuralları belirleyen 29 Eylül 2003 tarih ve (EC) 1782/2003 sayılı Konsey Tüzüğü Kararı ile verilecek yardım ödemeleridir. Böylece yardımlar adı geçen Tüzük gereği üretimden bağımsız hale gelmekte, 1784/2003 sayılı Konsey Tüzüğü de destek planlarının buna göre

yapılacağını öngörmektedir. Diğer önlemlerin hepsi 2004/2005 üretim yılı itibariyle yürürlüğe girerken, Tek Çiftlik Ödemesi Sistemi 2005/2006 pazarlama yılında uygulanmaya başlamıştır. Ancak bazı Üye Devletler, geçiş döneminin avantajından yararlanarak, uygulamayı en geç 2007/2008 üretim yılına kadar erteleme hakkından yararlanmıştır,

- (9) Fazla yardım alan çiftçiye yapılan ödemelerden kesilerek oluşturulan fonun, kırsal kalkınma amacıyla kullanıma ayrılması da (EC) 1782/2003 sayılı Konsey Tüzüğüyle öngörülmektedir.

Buğdayda pazarlama yılı 1 Temmuzda başlamakta ve bir sonraki yılın 30 Haziran tarihinde sona ermektedir (OJL 299, 1234/2007). Topluluk ürün piyasasında yapılan müdahaleler şu şekilde sıralanabilir:

Müdahale alımları

Müdahale alımları, otomatik bir işlem olmayıp, Topluluğun bir veya daha fazla bölgesinde piyasa fiyatlarının müdahale fiyatlarına bağlı olarak düşmesi veya böyle bir tehlikenin varlığı halinde gündeme gelir. Hububat Yönetim Komitesinin önerileriyle Komisyon müdahale alımlarına karar vermektedir.

Müdahale kurumlarınca, alımlarda ekmeçlik buğday için 80 ton, makarnalık buğday için 10 ton asgari alım sınırı uygulanmaktadır (OJL 100, 824/2000).

AB OPD çerçevesinde müdahale alımı, depolama, iç ve dış satışlar gibi tüm faaliyetler müdahale alımlarından sorumlu Ödeme Kurumlarınca yerine getirilmektedir. Toplulukta, çok yaygın ve gelişmiş bir özel sektör depoculuğu olduğundan, müdahale alımlarından sorumlu ödeme kurumlarının kendilerine ait depoları olmayıp stoklamayı sözleşmeli özel depolar aracılığıyla yapmaktadırlar (Anonim 2006). Depolama masrafları içerisinde yer alan yükleme, boşaltma ve muhafaza giderleri, AB Tarımsal Garanti ve Yönverme Fonu (FEOGA) tarafından karşılanmakta idi. Ancak 2003 yılındaki AB reformu, tarımsal destekleme sistemini tamamen değiştirmiştir. Bu reform

ile direkt ödemeler önemli oranda üretimden bağımsız hale getirilmiştir. AB’de tarımın finansmanından sorumlu, FEOGA’nın yapısı tamamen değiştirilmiş ve bu fonun görevlerini yerine getirmek üzere Avrupa Tarımsal Garanti Fonu (EAGF) ve Avrupa Kırsal Kalkınma İçin Tarım Fonu (EAFRD) kurulmuştur. Depolama masrafları, EAGF tarafından karşılanmaktadır. Bu depolar, ödeme kurumunca sürekli olarak denetlenmektedir

Müdahale fiyatı, üreticinin eline geçecek en az fiyat düzeyinin garantisidir. Müdahale fiyatları, üretimin sürdürülebilir olmasını ve üreticinin refahının korunmasını sağlamaktadır (Anonim 2008a). Toplulukta hububat için belirlenmiş olan tüm müdahale merkezlerinde geçerli olmak üzere müdahaleye tabi buğday için müdahale fiyatı Gündem 2000’de belirlendiği gibi, 101,31 Euro/ton olarak korunmuştur. Bu fiyat müdahale merkezlerine teslim edilen mallar için toptan satış fiyatıdır. Ürünün kalite özelliklerine göre gerekirse müdahale fiyatında artış veya indirim yapılabilir. Bu müdahale alımları yoluyla, piyasada ürünün fiyatı müdahale fiyatının çok altına inmemektedir.

Toplulukta müdahale alımları, ülkelere göre farklı dönemlerde yapılmakta idi. Müdahale dönemleri Yunanistan, İspanya, İtalya ve Portekiz için 1 Ağustos - 30 Nisan arası, İsveç için 1 Aralık - 30 Haziran arası, diğer üye ülkeler için 1 Kasım - 31 Mayıs arasıydı. Tek OPD’ye geçilmesi ile birlikte buğday müdahale alım dönemi, tüm üye ülkeler için 1 Kasım – 31 Mayıs olarak belirlenmiştir. Bu uygulama makarnalık buğday için 1 Temmuz 2009, ekmeklik buğday için 1 Temmuz 2010 tarihinden itibaren uygulanmaya başlamıştır. Ödemeler, hububatta alımı takip eden 30-35 gün sonra yapılmaktadır (OJL 30, 72/2009).

Ekmeklik buğday müdahale alımları, Topluluk bazında 3.000.000 ton ile sınırlandırılmıştır. Ancak Komisyon gerekli gördüğü takdirde, bu üst sınırın üzerinde İhale yöntemi ile alım yapılabilecektir. İhaledeki teklif hiçbir zaman referans müdahale fiyatı olan 101,31 Euro/ton’u aşamayacaktır. Bu uygulama, 1 Temmuz 2010 tarihinden itibaren uygulanmaya başlamıştır (OJL 30, 72/2009).

Makarnalık buğday müdahale alımı için üst sınır sıfır olarak tespit edilmiştir. Bunun anlamı, makarnalık buğday için ekmeklik buğdayda olduğu gibi önceden sabit bir üst sınır konulmayıp, şartlar gerektirdiği takdirde üst sınırı Komisyonun belirleyecek olmasıdır. Bu uygulama, 1 Temmuz 2009 tarihinden itibaren uygulanmaya başlamıştır (OJL 30, 72/2009).

Müdahale alımı yapılan stokların gerek Topluluk iç pazarına satışı, gerekse topluluk dışına satışı “Tahıl Yönetim Komitesinin” (Cereals Management Committee) teklifi üzerine AB Komisyonunun onayı alınarak ihale yoluyla gerçekleştirilir. Tahıl Yönetim Komitesi, üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan ve üyelerden gelen önerileri değerlendirip nitelikli oy çoğunluğuna dayalı olarak görüş oluşturan ve oluşan görüşü Komisyona sunan bir alt çalışma organıdır. Komite her hafta Perşembe günleri Brüksel’de toplanarak hububat piyasasındaki arz ve talep durumunu, müdahale stoklarını değerlendirmektedir. Satışlar için yapılan ihale ilanı, Topluluk Resmi Gazetesinde yayımlanarak, ihale konusu stokları elinde bulunduran müdahalelerden sorumlu ödeme kurumunun adı, ihaleye çıkılması kararlaştırılan miktar ve son teklif verme tarihleri ilanda belirtilir. Söz konusu ödeme kurumu ihale tekliflerinin alınmasından ve alınan tekliflerin listesini yaparak (firma ismi belirtmeksizin) AB Komisyonuna bildirmekten sorumludur. AB Komisyonu ihaleyi sonuçlandırmaktan sorumlu nihai organdır. Komisyonun yaptığı değerlendirme neticesinde ihale neticesi tüm teklif sahiplerine ilgili ödeme kurumu vasıtasıyla bildirilir. Teklifi kazananlar, 30 gün içerisinde mal bedelini yatırmakla mükellefler (OJL 270, 1784/2003).

Yardım ödemeleri

AB’de 2001 yılından beri buğday müdahale alım fiyatı 101,31 €/ton, telafi edici ödemeler ise 63 €/ton olarak uygulanmaktadır. Telefi edici ödemeler, AB’nin 2003 reformu ile uygulamaya başladığı “Tek Çiftlik Ödemesi” kapsamında verilmeye başlamıştır. Tek Çiftlik Ödemesi adı verilen bu sisteme göre, üreticilerin 2000-2002 yılları arasındaki referans dönem içerisinde üretimini yaptıkları ürünler için almış oldukları (örneğin hububatta 63 Euro/ton, çeltikte 177 Euro/ton, yağlı tohumlarda 63

Euro/ton) toplam üç yıllık ortalama destek tutarının üç yıllık ortalama ekim alanına bölünmesiyle bir hektara düşen referans doğrudan gelir desteği hesaplanmıştır. Böylece üretici, arazisine hangi ürünü ekerse eksin alacağı destek tutarı, beyan ettiği arazi büyüklüğü ile referans miktarın çarpımına eşitlenmiş ve üretimden bağımsız olarak verilmeye başlanmıştır. Bu sistemde amaçlanan, üreticinin üretim kararını verirken piyasa sinyallerine göre (pazar odaklı) hareket etmesini sağlamaktır. Böylece piyasa istikrarının daha iyi korunacağı düşünülmektedir. 2012 yılından itibaren tüm AB ülkeleri, bölgesel plan altında uygulanan destek sisteminden Tek Çiftlik Ödemesine geçmiş olacaktır (OJL 94, 1782/2003).

Alan sınırlamaları

Zorunlu ekimden alıkoyma uygulaması, arz kontrolünün bir aracı olarak 1992 reformuyla getirilmiştir. Ticari anlamda üretim yapan, yani bölgesel planlar çerçevesinde yılda 92 tonun üzerinde hububat üretimi için gerekli araziden fazlasına sahip olan üretici (Winkler 1992) için getirilen zorunlu boş/nadasa bırakma oranı buğday/arpa ekili arazinin %15'idir. Bu daha sonra %10'a indirilmiş, 2007-2008 üretim dönemi için ise bu uygulamaya son verilmiştir. Çünkü, eğer bir yıl ürünün verimi düşmüşse, ertesi yıl bu oranın ne olacağı Konsey tarafından belirlenmektedir. Ancak ekim alanlarının boş bırakılması uygulamasıyla hedeflenen arz kısıtlaması gerçekleştiği, stoklar azaldığı, özellikle biyoyakıt hammaddesi üretimi için yeni ekim alanlarına ihtiyaç duyulduğu ve dünya piyasalarında değişim trendleri yaşandığı için artık arazilerin mecburi boş bırakılması uygulaması daha çok çevre koruma önlemleri açısından öne çıkartılmaktadır (Anonymous 2008b). Ancak 1988 reformuyla getirilen gönüllü nadas uygulaması halen devam etmektedir.

b. Üçüncü ülkelerle ticarete uyulması gereken kurallar

Buğday ithalatı ve ihracatı, bir ithalat veya ihracat lisansının ibrazı ile olur. Bu lisanslar, gerekli koşulları yerine getirenlere verilir ve Topluluğun her yerinde geçerli olurlar. Lisans geçerlilik süresi içinde bir teminat yatırılmaktadır

İthalatla ilgili önlemler

Aksi gerekmediği sürece, Ortak Gümrük Tarifesindeki GV oranları geçerlidir. DTÖ Marakeş Anlaşması sonucu AB'nin değişen gümrük vergileri (prelevmanlar) yerine geçirdiği minimum vergiye tabi ithalat fiyatı, müdahale fiyatının %155'ine eşdeğerdir. Belirli ürünler için müdahale fiyatının %55 artırılması ile bulunacak fiyattan söz konusu ürün için geçerli CIF ithalat fiyatının düşülmesi ile GV hesaplanacaktır. Bununla birlikte, söz konusu ithalat vergisi, OGT vergi oranını aşmamaktadır.

İthalat artışı nedeniyle belirli ürünlerin Topluluk piyasası üzerinde olumsuz etkilerin ortaya çıktığı veya ortaya çıkmasının muhtemel olduğu herhangi bir yıl içerisindeki ithalat hacminin, son üç yıl içerisindeki iç tüketimin belli bir yüzdesi olarak tanımlanan piyasa erişim imkânına dayalı bir düzeyi (tetikleme hacmi) aşması halinde, ek bir ithalat vergisi uygulanabilir. Gene Topluluk tarafından DTÖ'ye bildirilen düzeyin altındaki bir fiyatla ("tetik fiyatı") yapılan ithalat ek ithalat vergisine tabi olabilir (OJL 80, 299/2007).

DTÖ kuralları çerçevesinde bir kota içinde veya belirli kaynaklardan geliyorsa farklı tarife kotaları uygulanabilir. Tarife kotaları aşağıdaki yöntemlerden biri veya bunların bir birleşimi olarak yönetilir (OJL 80, 299/2007):

- Başvuruların yapılmasındaki kronolojik sırayı temel alan bir yöntem (ilk başvuran hizmetlerden ilk önce yararlanır),
- Başvurular yapıldığında talep edilen miktarlarla orantılı bir dağıtım yöntem,
- Geleneksel ticaret şekillerinin dikkate alınmasına dayalı bir yöntem.

Hububat ürünlerinden bir veya birden fazlasının dünya piyasalarındaki referans borsa fiyatı veya borsa dışı piyasa fiyatlarının Topluluk piyasa arzını bozacak veya bozma tehdidi yaratacak bir seviyeye ulaşması veya bu tür bir durumun devam etmesi veya kötüye gitmesi ihtimalinin bulunduğu hallerde, yani çok acil durumlarda koruyucu bir tedbir olarak uygun önlemler alınabilir.

Avrupa Komisyonu dünya temsili CIF fiyatını bulmak için altı çeşit hububat kategorisi seçmiştir. Bu altı değişik fiyat, altı değişik ithalat vergisi anlamına gelebilmektedir. Çizelge 4.20 ithalat vergilerini hesaplamada temel alınan ölçütleri vermektedir.

Hububat çeşitleri için temsili CIF fiyatı Çizelge 4.20’de görüldüğü gibi fiyat belirtilen piyasalardaki temsili fiyatlara ABD’nin ihraç limanına (ABD Körfez veya Dulluth olarak alınır) kadar olan taşıma masrafları ile bu limanla Rotterdam arasındaki taşıma masraflarının ilavesiyle bulunmaktadır (Anonymous 2005).

Çizelge 4.20 İthalat vergi/tarifelerini hesaplamada kullanılan referans hububatlar

	Minimum kalite özelliği	Referans çeşit	Referans piyasa
Yüksek kalite buğday	%14 protein muhtevası, 77.0 kg/hl özgül ağırlık, maksimum %1.5 katkı	ABD sert kırmızı yazlık No.2, %14 protein	Minneapolis
Orta kalite buğday	%11.5 protein muhtevası, 74.0 kg/hl özgül ağırlık, maksimum %1.5 katkı	ABD sert kırmızı kışlık No.2, %11.5 protein	Kansas Ticaret Borsası
Düşük kalite buğday	Yok	ABD yumuşak kırmızı kışlık No.2	Şikago Ticaret Borsası
Durum buğdayı (yüksek kalite)	76.0 kg/hl özgül ağırlık, maksimum %1.5 katkı, minimum camısı tane %75	ABD sert amber durum No.2	Minneapolis
Durum buğdayı (orta kalite)	76.0 kg/hl özgül ağırlık, maksimum %1.5 katkı, minimum camısı tane %62	ABD sert amber durum No.2	Minneapolis
Arpa	Yok	ABD arpası No 2	Minneapolis

Kaynak: Anonymous 2005.

Temsili CIF fiyatı ile saptırılmış ithalat vergileri, her hububat çeşidi için iki haftada bir saptanmaktadır. Ancak Komisyon tarafından fiyatlar günlük olarak izlenmekte ve hesaplanan GV daha önce saptanmış olana göre 5 Euro/ton ve daha fazla sapma gösterirse, en fazla ayda iki vergi saptaması için GV/tarife değişikliği yapılmaktadır.

Bazı durumlarda belirtilen piyasalardaki fiyatlardan indirim yapılarak bu miktar ithalat vergisine eklenmektedir. Bunlar, İngiltere, İrlanda, Danimarka, İsveç, Finlandiya ile İspanya ve Portekiz'in Atlantik kıyısındaki limanları için 2 Euro/ton; Cebelitarık ve Süveyş kanalından Akdeniz bölgesine yapılan ithalatta 3 Euro/ton; kara veya su yoluyla veya Akdeniz, Karadeniz ve Baltık Denizindeki limanlara gelen üründe belirtilen piyasalardaki fiyattan 10 Euro/ton indirim yapılmaktadır.

İhracatla ilgili önlemler

Topluluk dışına yapılacak ihracatlar, ithalatta olduğu gibi lisansa tabidir. İhracat lisanslarının geçerlilik süresi 4 aydır. Dünya fiyatları, Topluluk fiyatlarından düşük olduğu takdirde, ihracat geri ödemesi yoluyla ihracatçılar EAGF fonundan desteklenmektedir. İhracat geri ödemelerinde AB'nin DTÖ'ye taahüt ettiği limitler gözetilmektedir. Dünya fiyatlarının Topluluk fiyatlarından yüksek olması durumunda aradaki fark, ihracatçıdan vergi olarak alınmakta ve EAGF adına gelir kaydedilmektedir (Anonim 2006). Büyük ve küçük ihracatçılar arasında ayırım yapılmaksızın mevcut kaynakların en etkin şekilde kullanılması esastır.

İhracat geri ödemeleri, tüm Topluluk için aynıdır. Dünya piyasasının durumu veya belirli piyasaların şartları bunu gerekli kıldığında, varış noktasına göre ihracat geri ödemeleri değişiklik gösterebilmektedir. İhracat geri ödemeleri, düzenli aralıklarla veya geçmişte uygulanan prosedürle hüküm verilmiş ürünler için ihaleye davet yoluyla tespit edilmektedir. Başka bir işleme tabi tutulmadan ihraç edilecek olan ürünler için geçerli olan ihracat geri ödemesi, lisans başvurusunun yapıldığı gün geçerli olan geri ödeme miktarında olmaktadır. Ancak farklılaştırılmış bir geri ödeme olması durumunda, bu aynı gün uygulanan ihracat geri ödemesi kadar olmaktadır. Bu ödemeler, lisans üzerinde

belirtilen varış noktası veya lisans üzerinde belirtilen varış noktasından farklı olması durumunda, gerçek varış noktasına göre yapılmaktadır. Bu durumda, geçerli miktar, lisans üzerinde belirtilen geçerli miktarı aşmayacaktır.

Ürönlere yapılacak geri ödeme, müdahale fiyatında yapılan aylık artış düzeyi ve bu fiyattaki değışikliklere göre ayarlanmaktadır. Ayrıca, ihracat geri ödemelerine uygulanabilir düzeltici bir miktar tespit edilebilmektedir.

Eğer Komisyon müdahale stoklarında bulunan hububatı ihraç etme durumundaysa, ihracat limanlarına kadar olan ulaştırma masrafları da Komisyon tarafından üstlenilmektedir.

4.2.2 Türkiye'nin tarım politikası

4.2.2.1 Mevcut durum

a) Türk tarım politikasının değışim süreci

Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi öncesinde tarımsal vergiler, devlet vergi gelirlerinin temelini oluşturmaktaydı. Bu dönemde tarım kesimini kalkındırmak ve tarımsal üretimi artırmak yönünde bir çaba olmamıştır. Tarım (aşar, ağnam, haraç, tütün, ipek, orman gelirleri, yalnız tarıma dayalı olan ihracattan alınan) her türlü vergi ve resimlerle devlete gelir sağlamada yararlanan, ama gelişmesi için bir önlem düşünölmeyen bir sektör olma özelliğini korumuştur. Tarımsal üretim en ilkel koşullarda gerçekleştirilmiş, ulaştırma olanaklarının da olmaması nedeniyle tarım ürünleri ancak üretildiği yerde tüketilebilmiş, İstanbul'un gereksinimleri bile Anadolu'dan değil ithalat yoluyla dışarıdan gelen ürünlerle karşılanabilmiştir (Eraktan 2001).

1950'ler arazi genişlemesine bağlı ekstansif tarımın göröldüğü bir dönemdir. 1960'lı ve 1970'li yıllarda tarımsal üretimin, yeşil devrim arayışları ile beraber pazar politikaları

yoluyla artırılması çabaları başlamıştır (Eraktan 2001). Bu arada, 1963 yılında planlı döneme geçilmesiyle birlikte, tarıma yönelik politikalar kalkınma planları çerçevesinde belirlenmeye başlamıştır. 1970’lerde ithalat yoluyla sağlanması nedeniyle artan fiyatlar karşısında gübre tüketiminin sürdürülmesi için gübre sübvansiyonlarına geçilmesi, sübvansiyonların başka girdilere de yaygınlaştırılması, destekleme alımlarının kapsamının genişletilmesi yoluna gidilmiştir. 1980’ler piyasa ekonomisinin egemen kılınmaya çalışıldığı yıllar olarak tarıma yönelik yardımların azaltılması fikrine yönelik uygulamalarla geçmiştir (Eraktan 2001). Belirli tarımsal ürünlerdeki “taban fiyatı” uygulamasında eski yıllara göre daha ölçülü bir fiyat artışının benimsenmesi yanında ürün bedellerinin ödenmesi de çeşitli dönemlere dağıtılmıştır. Bu dönemde tarımda, üretim metotlarını modernleştirerek üretimin hava koşullarına bağımlılığını azaltmak, artan nüfusun gıda maddeleri ihtiyacını karşılamak ve tarımsal ürünlerin dış satımını geliştirmek temel amaç olmuştur (Tufan 1997).

Geçmişten günümüze ülkemizdeki tarımsal politikalar incelendiğinde; destekleme alımları, girdi destekleri, zirai kredi faiz sübvansiyonları, doğal afet ödemeleri, süt teşvik primi ödemeleri, destekleme primleri ve ekim alanlarının sınırlandırılması; araştırma, eğitim, yayım ve denetim gibi kamu hizmetleri, tarımsal alt yapı yatırımları, yatırım teşvikleri, ihracat iadesi ödemeleri, ithalat korumaları ve vergi politikaları gibi araçlarla tarımın desteklendiği ve yönlendirildiği görülmektedir. Ancak, mevcut politika uygulamalarının en önemlilerinden biri olan destekleme alımları zamanla, üretimin pazar koşullarına uygun olarak gelişmesini engellemiş, üretici gelirlerinde istikrarsızlık yaratmış ve bazı ürünlerin iç ve dış pazarlarda değerlendirilmesini zorlaştıracak şekilde aşırı stokların oluşmasına neden olmuştur (Anonim 2007a).

Küreselleşmenin etkisi ile dünyada yaşanan değişimden Türkiye’de etkilenmiş ve yeni arayışlar içine girmiştir. Dünyada ve Türkiye’de özellikle destekleme politikaları konusunda değişim yaşanmış ve yaşanmaya da devam etmektedir.

b) Türkiye’de tarımsal destekleme politikalarında yaşanan değişim ve nedenleri

Türkiye’de uzun yıllardan beri en yaygın kullanılan destekleme aracı, pazar fiyatı desteklemeleri olmuştur. Bu yöntemde hükümetler, hangi ürünlerin hangi fiyattan satın alınacağını belirleyerek alım yapacak kuruluşları görevlendirmişlerdir.

İlk pazar fiyat desteği uygulaması olan buğday destekleme alımlarına, 1932 yılında başlanmıştır. 1960 yılında devlet destekleme alımı kapsamına alınmış ürün sayısı 6 iken (buğday, arpa, çavdar, tütün, çay, seker pancarı), bu sayı 1970 sonlarında 24’e çıkarılmıştır. Bu ürünler; buğday, arpa, çavdar, yulaf, pamuk, tütün, yaş çay yaprağı, şeker pancarı, soya, ayçiçeği, fındık, Antep fıstığı, kuru incir, çekirdeksiz kuru üzüm, çekirdekli kuru üzüm, zeytin, haşhaş, gül çiçeği, yer fıstığı, kolza, zeytinyağı, tiftik, yapağı ve yaş ipek kozasıdır (Anonim 2007a). Türkiye ekonomisinde yapısal dönüşümleri içeren ve tarihe 24 Ocak Kararları olarak geçen program 24 Ocak 1980’de açıklanmıştır. Bu program ile KİT’lerdeki uygulamaya paralel olarak tarım ürünleri destekleme alımları sınırlandırılmış, ürün sayısında tekrar azalma olmuştur. Destekleme kapsamındaki ürün sayısı 1990 yılında 10’a (buğday, arpa, çavdar, mısır, çeltik, yulaf, tütün, şekerpancarı, haşhaş, nohut) düşmüştür. Bu sayı 1991 yılında 24’e, 1992 yılında ise 26’ya yükselmiştir. 5 Nisan 1994 kararlarıyla birlikte kapsama alınan ürün sayısı 9’a (buğday, arpa, mısır, çeltik, çavdar, yulaf, şekerpancarı, haşhaş ve tütün) düşürülmüş ve bu sayıda 2000’li yıllara kadar önemli bir değişiklik olmamıştır (Anonim 2007a). 2000’li yıllarda ise, mevcut destekleme sisteminin tümüyle elemine edilerek, DGD sistemine geçilmesi amaçlanmıştır. DGD ile beraber başlatılan ÇKS ile çiftçiler kayıt altına alınmaya başlamıştır. Tüm desteklerde olduğu gibi devam etmekte olan hububat destekleri ÇKS esas alınarak yapılmaktadır.

Türkiye’de tarım alanında verilen genel hizmetler olan araştırma – eğitim ve yayım hizmetleri, denetim ve kontrol hizmetleri, hastalık ve zararlılara karşı yapılan kamu mücadelesi ve altyapı hizmetleri ise geçmişle kıyaslandığında önemini yitirmesine rağmen, sürdürülmektedir (Anonim 2007a).

Tarım Strateji Belgesi (2006-2010) ve ona bağılı olarak, 2005/8629 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 02.04.2005 tarih ve 25774 sayılı Resmi Gazete’de ilan edilmiştir. Kararın hemen ardından patatese alternatif ürün desteğı, DGD, sulama suyu için kullanılan elektrik enerjisi desteğı gibi destek uygulamaları yürürlüğe girmiştir. Aynı karardan hareketle; mazot desteğı ve tarımda kullanılan kimyasal gübreyle ilişkin desteklemeler uygulanmıştır (RG 25774, 2005/8629).

Tarım Reformu Uygulama Projesi ile Türk tarımının sorunlarını çözmek mümkün olmadığı gibi sorunlar daha da artmıştır. Bu nedenle bu proje, 31 Aralık 2008’de resmen sona ermiştir. Projenin temel bileşeni olan DGD uygulamasının da sona ermesi, yeni arayışları gündeme getirmiştir. Henüz üzerinde çalışmaların devam ettiği yeni destekleme politikasının temelini, “Havza Bazlı Destekleme Modeli” oluşturacaktır. Halen üzerinde çalışmaların devam ettiği bu model ile tarımsal üretimi belirli bir plan dahilinde yapmak amaçlanmıştır. TKB ürün desenleri, ekoloji gibi kriterleri dikkate alarak 30 tarım havzası belirlemiştir (RG 27695, 2010). Belirlenen havzalarda en iyi yetişen, en verimli, en karlı ürünler desteklenerek ülkesel üretim planlamasının doğru bir şekilde yapılması amaçlanmaktadır. Bu model ile içlerinde buğdayın da bulunduğu 16 ürünün desteklenmesi hedeflenmektedir.

c) Türkiye’de buğday politikalarında yaşanan değışim

Dünyada 1929-1930 yıllarında yaşanan ekonomik kriz sonucu ülkeler, bazı önlemlere başvurarak tarımsal ürünleri destekleme programına almışlardır. Bu yıllarda dünyada birçok ülkede tarıma destek veren kanunlar çıkarılmıştır. Türkiye’de bu dönemde tarım konusuna kayıtsız kalmamış ve 1932 yılında çıkartılan 2056 Sayılı Kanun ile Ziraat Bankası’na belli bir taban fiyatıyla ve gerekli görülen yerlerde buğday satın alınması konusunda yetki vermiştir. TMO’nun ilk kuruluş kanunu olan 13.7.1938 tarih ve 3491 sayılı kanun ile ve son olarak çıkarılan 8.6.1984 tarih ve 233 sayılı kanun hükmündeki kararnameye göre destekleme görevi 1938 yılından beri TMO’ya verilmiştir.

TMO, sermayesinin tamamı devlete ait olan; 08.06.1984 tarih, 233 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname (KHK) hükümlerine tabi, tüzel kişiliğe ve faaliyetlerinde özerkliğe sahip, sorumluluğu sermayesi ile sınırlı bir İktisadi Devlet Teşekkülüdür. TMO'nun amaç ve faaliyet konuları, hukuki bünyesi ve denetimine ilişkin usul ve esasları, 1984 yılında yürürlüğe giren TMO Ana Statüsü'nde yer almıştır (Anonim 2006b).

TMO Ana Statüsünde yapılan değişiklik 19 Ağustos 2006 tarih ve 26264 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. TMO Ana Statüsü'nün 4.üncü maddesinde, Kuruluşun amaç ve faaliyet konuları (RG 26264, 2006);

“Yurtta hububat fiyatlarının üreticiler yönünden normalin altına düşmesini ve tüketici halk aleyhine anormal derecede yükselmesini önlemek, bu ürünlerin piyasasını düzenleyici tedbirler almak ve gerektiğinde Bakanlar Kurulu Kararı ile hububat dışındaki diğer tarım ürünleri ile ilgili verilecek görevi yürütmek, afyon ve uyuşturucu maddelere konulan Devlet tekeli işletmek, bu ürünlerin alım-satımını yapmak, gerekli stokların tesisini ve muhafazasını sağlamak” şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca 4. maddeye uzun süreli depo kiralaması ile ilgili olarak 19 numaralı bent eklenmiştir. Bu bentte; “Görev alanındaki ürünlerin piyasasını düzenlemek için, ürünlerin kapalı depolarda muhafazasını sağlamak amacıyla diğer kişi ve kuruluşlar tarafından inşa edilmiş ve/veya inşa edilecek depoları uzun sürelerle kiralamak; bu amaçla yapılacak depolara kiralama garantisi vermek” hükmü yer almaktadır (Anonim 2006b).

Stratejik ürün olma özelliğini her zaman koruyan buğday için Devlet, yaptığı alımlarda depolama masrafları, ürün korunma giderleri, ürün fiyatlarının gelecekte düşme riski ve faiz kaybı gibi masraf kalemlerini göz ardı etmektedir. Devletin, piyasa koşullarında oluşabilecek fiyat seviyesindeki üretici mağduriyetinin engellenmesi ve buğday gibi stratejik bir ürün için güvenlik stoku bulundurarak tüketicilerin korunması amacıyla yaptığı destekleme alımlarının bazı olumsuz etkileri de mevcuttur. Bu etkilerden bazıları, devlet alımları ile piyasa dengelerinin bozulması, çok sayıda ürün için yapılan destekleme alımının esas desteklenmesi gereken ürünlerin zararına desteklemenin

etkisini azaltması, destekleme kapsamına alınan ürünlerin seçiminde yapılabilecek hataların kaynak israfına yol açması, destekleme alımı için yapılan harcamaların devlet bütçesine getirdiği yükün yanında enflasyonist etki gibi genel ekonomi üzerinde yaratacağı bazı olumsuzluklar olarak sıralanabilir.

TMO'nun kurulduğu 1938 yılından 1988 yılına kadar hububat alım politikasında hemen hemen hiçbir değişiklik yapılmamıştır. Bu dönemde her yıl için bir baş alım fiyatı açıklanmış ve ödemeler bu fiyatlar üzerinden peşin yapılmıştır.

1988/89 alım sezonundan itibaren baş alım fiyatı yerine destekleme alım fiyatı ilan edilmiştir. Takip eden yıllarda peşin olarak ödenen ürün bedellerinde, peşin ödeme oranında değişiklikler yapılmıştır. Yıllar itibariyle değişen haftalık fiyat artışları, üreticilerden alınan ürünlere miktar sınırlaması, üreticilere destekleme primi verilmesi gibi uygulamalar yapılmıştır.

TMO'nun 1993/94 alım sezonundan itibaren “Umumi Mağazacılık” faaliyeti başlamıştır. Bu uygulama ile TMO altyapısı üretici ve tüccar dâhil olmak üzere özel sektörün kullanımına açılmıştır. Bu olanak, ilk yıl yalnızca üreticilere tanınırken, ertesi yıldan itibaren kapsamı tüm kişi ve kuruluşlar olarak değiştirilerek tüccarlara da tanınmıştır.

TMO, 2005 yılından itibaren satış fiyatlarını serbestçe belirlemektedir. TMO, fiyatı belirlerken yıllık üretim maliyeti, piyasa fiyatı, dünya fiyatı, ithal fiyatı ile enflasyon oranını dikkate almaktadır (Anonim 2009).

Destekleme fiyat düzeylerinde dönemsel dalgalanmalar yaşanmıştır. Ancak son yıllarda Türkiye’de uygulanacak destekleme fiyat düzeyleri, IMF ile yapılan Stand by Anlaşması çerçevesinde verilen niyet mektuplarına konu olmaktadır. Bu bağlamda hububat, tütün, seker fiyatları, genellikle “dünya fiyatlarına” endekslenerek istikrar programı metinlerine “yapısal kriter” olarak konulmakta ve fiyatlar bu doğrultuda ilan edilmektedir.

d) Türkiye’de uygulanan tarımsal destekler ve buğday üreticilerine etkisi

Türkiye’de günümüzde uygulanan tarımsal destekler, Alan bazlı tarımsal destekler (Mazot, gübre ve toprak analizi desteği, Organik tarım ve iyi tarım uygulamaları desteği, Alternatif ürün desteği, Fındık üreticilerine alan bazlı gelir desteği ve alternatif ürüne geçen üreticilere telafi edici ödeme), Fark ödemesi destekleri (Kütlü pamuk desteği, Yağlık ayçiçeği desteği, Soya fasulyesi desteği, Kanola desteği, Dane mısır desteği, Zeytinyağı desteği, Aspir desteği, Hububat ve baklagil desteği, Yaş çay desteği), Hayvancılık destekleri, Kırsal kalkınma destekleri, Tarım sigortası destekleri, Telafi edici ödemeler kapsamındaki tarımsal destekler (Patates siğili desteği, Çay budama tazminatı desteği), Diğer tarımsal amaçlı destekler (Yurt içi sertifikalı tohum, fidan, çilek fidesi ve standart fidan kullanımı ile sertifikalı tohum üretiminin desteklenmesi, Çevre amaçlı tarımsal arazilerin korunması desteği, Ar-Ge destekleri) ve Faiz indirimli tarımsal kredilerdir (TÜGEM 2010).

Uygulanan bu genel tarımsal desteklerden buğday üreticilerini ilgilendiren destekleri değerlendirmek yararlı olacaktır.

ÇKS’ye kayıtlı olan her üreticiye alan bazlı olarak mazot, gübre ve toprak analiz desteği uygulanmaktadır. Toprak analizi desteği 2010 yılında dekar başına 2,5 TL’dir. Toprak analizi desteği ödemesinden faydalanmak isteyen çiftçilerin TKB tarafından yetkilendirilmiş laboratuvarlarda 1/1/2010 tarihi ile son müracaat tarihi arasında toprak analizi yaptırması zorunludur. Her toprak analizine en fazla 50 dekar için ödeme yapılacaktır. Her analiz en fazla 50 dekarlık bir tarım arazisini temsil etmektedir. Mazot ve gübre desteği ürün gruplarına göre değişmektedir. 2010 yılında buğday için uygulanan mazot desteği dekara 3,25 TL, gübre desteği ise 4,25 TL’dir. ÇKS’ye kayıtlı 50 dekar ve üzeri her bir tarım arazisinin gübre destekleme ödemesinden yararlanabilmesi için, her 50 dekarlık alan için bir analiz olmak üzere Bakanlıkça yetkilendirilmiş laboratuvarlarda 1/1/2010 tarihi ile son müracaat tarihi arasında toprak analizi yaptırılması zorunludur. Bu şart 50 dekarın altındaki tarım arazisi için aranmaz.

Müracaat ettikleri toplam arazi miktarı 1 dekarın altında olan çiftçilere mazot, gübre ve toprak analizi destekleme ödemesi yapılmaz (RG 27505, 2010/118).

Tarım havzaları yönetmeliği ile belirlenen otuz adet tarım havzasında, 2010 yılı üretim sezonunda üretilen ve satışı yapılan ürünlere verilecek fark ödemesi desteği belirlenmiştir. Belirlenen havzalarda 2010 yılı üretim sezonunda üretilerek satışı yapılan; yağlık ayçiçeği, kütlü pamuk, soya fasulyesi, kanola, dane mısır, aspir, zeytinyağı, buğday, arpa, çavdar, yulaf, tritikale, çeltik, kuru fasulye, nohut ve mercimek üreticilerinin desteklenmesi amaçlanmıştır (RG 27297, 2009/15173).

Türkiye tarım havzaları üretim ve destekleme modeline göre, destekleme kapsamında yer alan ürünlerden biri olan buğday, belirlenen 30 tarım havzasının her birinde yani Türkiye'nin tamamında desteklenmektedir. Buğday için 2010 yılında yapılacak fark ödemesi desteği 5 kr/kg olarak açıklanmıştır (RG 27685, 2010/41).

4.2.2.2 Uyum durumu

AB mevzuat uyum çalışmaları Resmi Gazetede yayınlanan “*Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı*” çerçevesinde TMO'nun koordinatörlüğünde sürdürülmektedir (RG 25178, 2003/5930).

TMO, AB mevzuatını esas almak suretiyle aşağıdaki çalışmaları gerçekleştirerek hububat uygulama yönetmeliği hazırlamıştır (Anonim 2006):

-Ulusal Programda TMO'nun sorumlu olduğu yukarıda belirtilen AB tüzüklerinin TMO olarak tercümesi yaptırılmıştır,

-Tercüme edilen mevzuatlar, TMO bünyesinde oluşturulan bir çalışma grubu marifetiyle 11 ayrı toplantıda çok detaylı olarak incelenmiştir,

-Mukabil Türk mevzuatını oluşturan; TMO Ana Statüsü, ilgili Bakanlar Kurulu Kararları, iç izahnameler, detaylı bir şekilde incelenerek ilgili AB tüzükleri ile karşılaştırmaları yapılmıştır. Ayrıca ilgili Türk mevzuatı İngilizceye çevrilmiştir,

-TMO bünyesinde oluşturulan çalışma grubu neticede hangi maddelerinin nasıl uyumlaştırılacağı konusunda çalışma yaparak hububat ve çeltik uygulama yönetmeliklerini hazırlamıştır. Hazırlanan taslaklar TMO merkez birimlerinin görüşüne sunularak önce yazılı görüşleri alınmış daha sonra geniş bir toplantıda genel değerlendirme yapılmıştır,

-TMO görüşünü oluşturan taslak yönetmelikler gerek alt çalışma grubu içerisinde yer alan, gerekse diğer tüm ilgili Kurumlara (DPT, Hazine Müsteşarlığı, DTM, TKB DİATK, APK Kurul Başkanlığı, KKG, TÜGEM, TAGEM, TSE, Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri, Polatlı Ticaret Borsası, Konya Ticaret Borsası, Edirne Ticaret Borsası, ABGS) görüşleri alınmak üzere gönderilmiştir,

-Kurumlardan gelen görüşler, TMO içerisinde ilgili birimlerin katılımıyla tekrar değerlendirilerek taslak yönetmeliklere nihai şekli verilmiştir.

AB'deki hububat müdahale alım dönemi 1 Kasım - 31 Mayıs arasındadır. Müdahale kurumlarının minimum alım miktarı ekmeklik buğdayda 80 ton, makarnalık buğdayda 10 tondur. TMO'nun AB Hububat OPD'sine mevzuat uyum çalışmaları kapsamında "TMO Hububat Alım ve Satış Esaslarına İlişkin Uygulama Yönetmeliği" 24.01.2008 tarih ve 2/16-6 sayılı TMO Yönetim Kurulu Kararı ile 01.06.2009 tarihinden itibaren yürürlüğe girmek üzere kabul edilmiştir. Yönetmelik üzerinde bugüne kadar altı değişiklik yapılmıştır. Altıncı ve son değişiklik, AB'nin Tek OPD'ye geçmesi ile yapılan değişikliklere uyum için 04.06.2010 Tarih ve 619 nolu Makam Oluru kapsamında yapılmıştır. Belirtilen asgari limitleri ve müdahale dönemlerine Türkiye'de bir müdahale kurumu olan TMO'nun uyumunu sağlamak üzere bir geçiş dönemi öngörülmektedir. Yönetmelikte müdahale alım dönemlerindeki geçiş aşağıda yer alan Çizelge 4.21'de verilmiştir.

Çizelge 4.21 Müdahale alım dönemlerinde geçiş süreci

Alım Dönemleri	Üretici, kooperatif ve üretici birlikleri	Tüccar ve şirketler
2009/10	1 Haziran – 31 Mayıs	1 Kasım – 31 Aralık
2010/11 - 2011/12	1 Haziran – 31 Mayıs	1 Kasım – 31 Mayıs
2012/13 – 2013/14	15 Haziran – 31 Mayıs	1 Kasım – 31 Mayıs
2014/15	1 Temmuz – 31 Mayıs	1 Kasım – 31 Mayıs
2015/2016	1 Ağustos – 31 Mayıs	1 Kasım – 31 Mayıs
2016/2017	1 Eylül – 31 Mayıs	1 Kasım – 31 Mayıs
2017/18'den itibaren	1 Kasım – 31 Mayıs	1 Kasım – 31 Mayıs

Kaynak: TMO, 2010b.

Aynı Yönetmeliğin 7. Maddesinde “tüccar ve şirketlerden yapılacak alımlarda asgari alım miktarı tüm dönemler için, makarnalık buğdayda 10 ton, ekmeçlik buğdayda ise 80 ton olup, asgari tonajın alım esnasında sağlanması zorunlu” olduğu belirtilmiştir.

Üretici, kooperatif ve üretici birliklerinin TMO'ya getirebilecekleri asgari tonaj miktarları her ürün cinsi için aşağıda gösterilmiş olup, bu tonajların aynı gün alım esnasında sağlanması zorunludur.

Ekmeçlik buğday için;

—	2010/11 döneminde asgari	: ----
—	2011/12 döneminde asgari	: 5 ton
—	2012/13 döneminde asgari	: 10 ton
—	2013/14 döneminde asgari	: 15 ton
—	2014/15 döneminde asgari	: 25 ton
—	2015/16 döneminde asgari	: 40 ton
—	2016/2017 döneminde asgari	: 60 ton
—	2017/18 dönemi ve sonrası asgari	: 80 ton

Makarnalık buğday için;

- 2010/11 döneminde asgari : -----
 - 20011/12 döneminde asgari : 5 ton
 - 2012/13 dönemi ve sonrası asgari :10 ton üzerinden
- alımların yapılması gerekmektedir (TMO 2010b).

TMO alım ödemelerini, AB’de olduğu gibi ürün teslim tarihinden sonraki 30 -35 gün içerisinde yapacaktır.

Bu yönetmeliğin uygulamaya girmesi ile AB müdahale sistemine büyük ölçüde uyum sağlanacak, bu şekilde üreticilerin örgütlü davranış alışkanlığının geliştirilmesine ve AB’ye uyumlu alım standartları vasıtasıyla kalitenin daha etkili bir unsur olmasına katkıda bulunulacaktır. Bu da un, makarna, bisküvi vb. hububat mamulleri sektörünün dış pazarlarda rekabet gücünü artırıcı bir husustur (Eraktan ve Olhan 2009).

Türkiye’nin AB’ye uyum kapsamında yaptığı çalışmalar, AB Komisyonu tarafından her yıl ilerleme raporlarıyla açıklanmaktadır. Son olarak açıklanan 2010 yılı İlerleme Raporunda, Türkiye’nin en sorunlu alanlarından biri olan tarım konusuna fazla yer verilmemiştir. Türkiye’nin OTP’ye uyum konusunda sınırlı bir ilerleme gösterdiği belirtilmiştir.

4.3 Ekonometrik Model Tahmini

4.3.1 Buğday kısmi denge analizi

4.3.1.1 Yapısal modeller

Bu çalışmada, Türkiye buğday pazarının yapısal ve politik analizi için “buğday kısmi denge modeli” geliştirilmiştir. Türkiye’de buğday arz, talep ve dış ticaretini etkileyen temel ekonomik faktörler ve politika uygulamaları yanında sayısız değişken de

mevcuttur. Tüm ekonomik faktörleri, politika uygulamalarını ve sayısız değişkeni bu çalışma kapsamında dahil etmek ve kantitatif olarak ölçmek mümkün olmadığı için kısmi denge analizinden yararlanılması uygun görülmüştür.

Buğday kısmi denge modelini kurmak için üretim, ithalat, yurtiçi tüketim, ihracat ve stok davranışsal eşitliklerinden yararlanılmıştır. Bu davranışsal eşitliklerden arz ve talep modelleri aşağıda gösterilen formüller ile tahmin edilmiştir.

$$\text{Arz} = \text{Üretim} + \text{İthalat} + \text{Başlangıç Stoku}$$

$$\text{Talep} = \text{Yurtiçi tüketim} + \text{İhracat} + \text{Kapanış stoku}$$

Arz ve talep denklemlerinin birbirine eşitlenmesiyle buğday denge fiyatı tahmin edilmiştir.

Araştırmada en uygun fonksiyon tipini belirlerken doğrusal (linear) ve doğrusal olmayan (nonlinear) modeller denenmiştir. En uygun modelin logaritmik model olduğuna karar verilmiştir.

Zaten ekonometrik çalışmalarda en yaygın olarak kullanılan dönüşümlerden birisi logaritmik dönüşümlerdir. Tarım ekonomisine ilişkin çalışmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Bunun için orijinal verilerin logaritmasını almak yeterlidir (Karkacier 2001).

Böylelikle modellerde kullanılan bütün değişkenlerin logaritması alınmıştır. Böylece modeller iki taraflı logaritmik olup, katsayılar aynı zamanda ilgili değişkenin esnekliğini vermektedir.

Buğday kısmi denge modeline ait davranışsal eşitlikler ve açıklamaları aşağıda verilmiştir.

a) Üretim modeli

Buğday üretim modeli; buğday fiyatı, ikame ürün fiyatı, ekim alanı ve kukla (dummy) bağımsız değişkenleri ile açıklanmıştır. Buğday fiyatı olarak TMO'nun destekleme fiyatı yerine, çiftçi eline geçen buğday fiyatlarının kullanılması uygun bulunmuştur. Mısır fiyatı da ikame ürün olarak modele dahil edilen diğer bir değişkendir. Mısır fiyatları da çiftçi eline geçen fiyatlardır. Fiyatların üretime etkisi bir yıl sonra görülmektedir. Bu nedenle buğday ve mısır fiyatlarının bir yıl gecikmeli değerleri modele dahil edilmiştir. Fiyatlar reel yapılmıştır ($f = \text{cari fiyat} / \text{TEFE} \times 100$). Rakamları reel yapmak için yapılan hesaplamalarda 1980 yılı baz yıl alınmıştır. Fiyatlar yanında ekim alanı da bağımsız değişken olarak modele dahil edilmiştir. Ayrıca iklim koşullarının üretim üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla kukla (dummy) değişken kullanılmıştır. D1 kukla değişkeni ile, meteorolojinin kriterlerine göre Türkiye'de kurak olarak ifade edilen yıllar (1989, 1994, 1998, 1999, 2001, 2007) gösterilmiştir. D1 kukla değişkenine kurak geçen yıllar için 1, diğer yıllara ise 0 değeri verilmiştir. Yıllar itibariyle buğday üretim trendi de açıklayıcı değişken olarak eklenmiştir.

Modelde belirtilen açıklayıcı değişkenler dışında farklı değişkenler de denenmiştir. Buğday verimi, mazot, gübre gibi girdi fiyatları, arpa, ayçiçeği, şeker pancarı, pirinç gibi ikame olabilecek ürün fiyatları, 2000 yılından sonraki politika değişikliğini gösteren kukla değişken gibi değişkenler denenmiştir.

Sonuç olarak model aşağıda yer alan denklemde görüldüğü gibi tahmin edilmiştir.

$$\ddot{U}_t = f (F_{t-1}^B, F_{t-1}^M, EA_t, D1, T)$$

Model tahmini yapılmadan önce her bir serinin durağanlığı test edilmiştir. Bütün seriler %5 önem düzeyinde durağan bulunmuştur (Çizelge 4.22). Değerlendirmeye tabi tutulan seriler belirli bir denge durumunda bulunmaktadır.

Çizelge 4.22 Üretim modelinde yer alan değişkenlerin durağanlıklarına ait ADF birim kök test sonuçları

Değişkenler	Düzey yok					1.Sıra fark				
	ADF	McK			Gecikme Uzunluğu	ADF	McK			Gecikme Uzunluğu
		%1	%5	%10			%1	%5	%10	
Üretim	4,04	3,70	2,98	2,63	0	8,80	3,71	2,98	2,63	0
Buğday fiyatı	3,28	3,70	2,98	2,63	0	4,09	3,75	3,00	2,64	3
Mısır fiyatı	3,64	3,70	2,98	2,63	0	7,62	3,71	2,98	2,63	0
Ekim alanı	3,15	3,70	2,98	2,63	0	4,45	3,71	2,98	2,63	0

Buğday üretim modelinde yer alan bağımsız değişkenlerin işaretleri iktisadi olarak beklenene uygun bulunmuştur. Modelde yer alan bağımsız değişkenlerin üretimi açıklama gücü (R^2) %68 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca değişkenler %1 ile %10 arasındaki önem seviyelerinde istatistiki açıdan anlamlı bulunmuştur. Modelin tamamının istatistiki uygunluğunu test eden F değeri de anlamlı bulunmuştur.

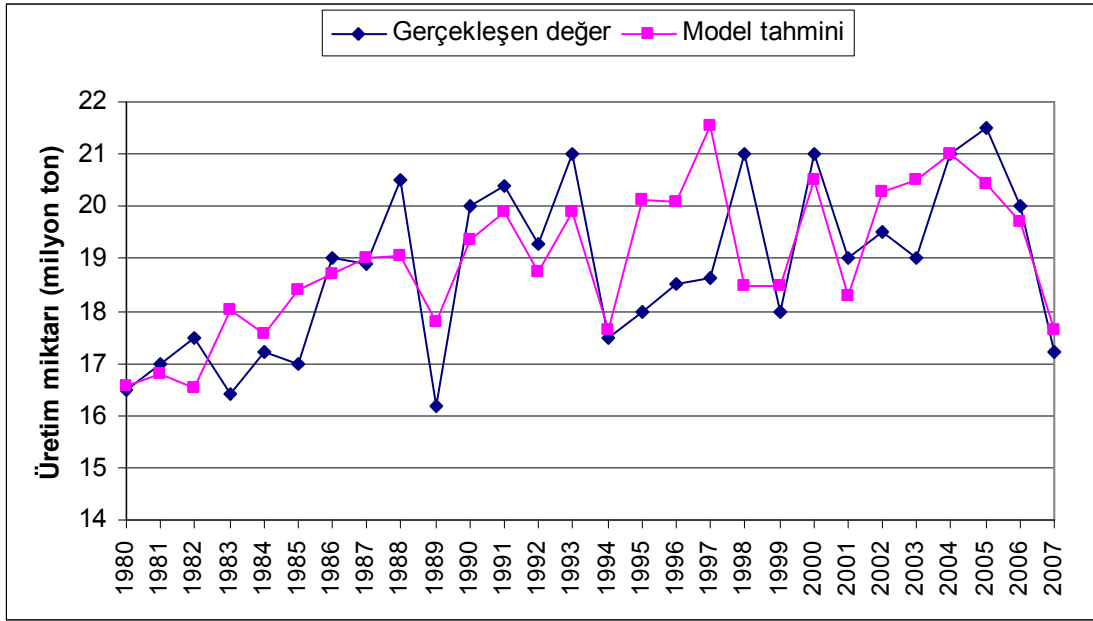
Çizelge 4.23 Buğday üretim modeline ait parametre ve istatistikler

Değişkenler	Katsayı	Standart hata	t-istatistik değeri	t-olasılığı
C	4.515444	4.751083	0.950403	0.3527
@Trend	0.006806	0.001749	3.892621	0.0008
Buğday fiyatı (-1)	0.264866	0.131229	2.018344	0.0565**
Mısır fiyatı (-1)	-0.335683	0.139045	-2.414202	0.0250**
Ekim alanı	0.770332	0.295807	2.604169	0.0166**
D1	-0.101421	0.027180	-3.731418	0.0012*
R^2	0.676238	Bağımlı değ. ortalaması		16.75130
Düzeltilmiş R^2	0.599152	Bağımlı değ. st. sapması		0.083686
Standart hata	0.052984	Akaike kriteri		-2.844531
Artık kareler toplam	0.058953	Schwarz kriteri		-2.556568
Olabilirlik	44.40117	F istatistik değeri		8.772505
Durbin-Watson istatistiği	2.157764	F olasılık değeri		0.000129*

* %1 düzeyde anlamlı

** %10 düzeyde anlamlı

Buğdayda yıllar itibariyle gerçekleşen üretim değerleri ile üretim modelinden elde edilen tahmin değerleri, Şekil 4.17’de verilmiştir. Gerçek değerler ile tahmin değerlerinin birbirine yakın bulunması, modelin tutarlı ve kullanılabilir olduğunu göstermektedir.

Şekil 4.17 Buğday üretimi

b) İthalat modeli

Buğday ithalat modeli, buğday üretimi ve buğdayda iç fiyatların dünya fiyatlarına oranı bağımsız değişkenleri ile açıklanmıştır. İç fiyatlar çiftçi eline geçen fiyatlardır. Dünya fiyatı, ABD borsa fiyatıdır. Her iki fiyat da TL cinsinden reel olarak hesaplanmıştır. Yıllar itibariyle buğday ithalat trendi de açıklayıcı değişken olarak eklenmiştir.

Modeli oluşturan sözü edilen değişkenler dışında farklı değişkenler de denenmiştir. Buğday çiftçi eline geçen fiyat, destekleme fiyatı, üretimin tüketimi karşılama oranı, döviz kuru, ithalat fiyatı, TMO başlangıç ve kapanış stok miktarları gibi değişkenler denenmiştir.

Sonuç olarak model aşağıda yer alan denklemde görüldüğü gibi tahmin edilmiştir.

$$\dot{I}th_t = f(\ddot{U}_t, \dot{I}FDFO_t, T)$$

Model tahmini yapılmadan önce her bir serinin durağanlığı test edilmiştir. Bütün seriler %5 önem düzeyinde durağan bulunmuştur (Çizelge 4.24). Değerlendirmeye tabi tutulan seriler belirli bir denge durumunda bulunmaktadır.

Çizelge 4.24 İthalat modelinde yer alan değişkenlerin durağanlıklarına ait ADF birim kök test sonuçları

Değişkenler	Düzyer yok					1.Sıra fark				
	ADF	McK			Gecikme Uzunluğu	ADF	McK			Gecikme Uzunluğu
		%1	%5	%10			%1	%5	%10	
İthalat miktarı	9,81	3,70	2,98	2,63	0	4,99	3,75	3,00	2,64	3
Üretim	4,04	3,70	2,98	2,63	0	8,80	3,71	2,98	2,63	0
İç fiyat/dünya fiyatı	3,34	3,71	2,98	2,63	1	5,30	3,75	3,00	2,64	3

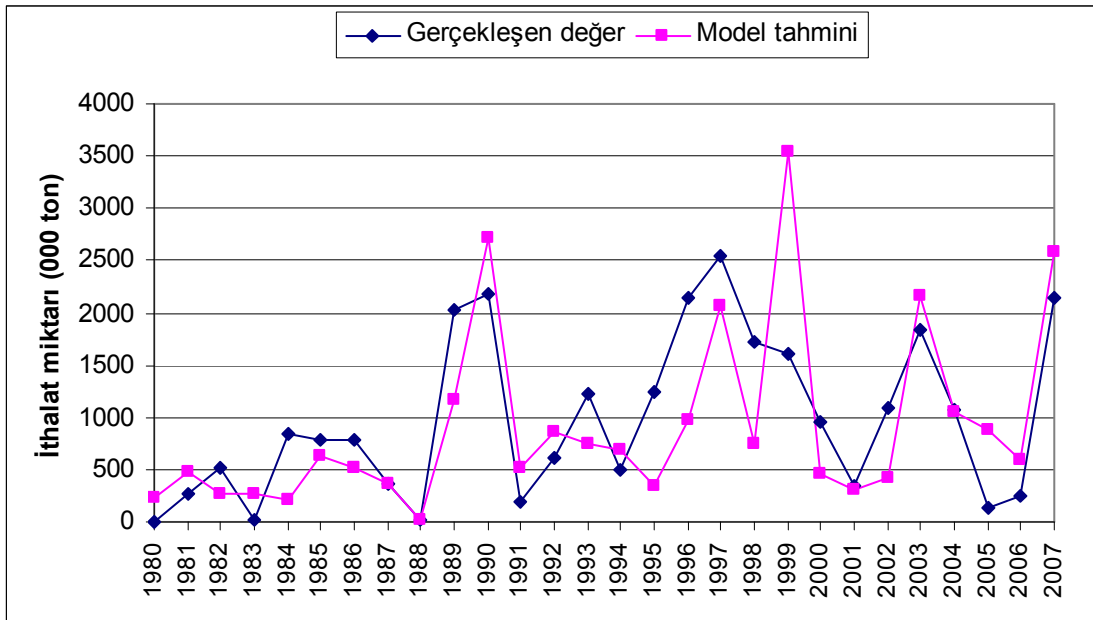
Çizelge 4.25 Buğday ithalat modeline ait parametre ve istatistikler

Değişkenler	Katsayı	Standart hata	t-istatistik değeri	t-olasılığı
C	165.6077	49.71441	3.331180	0.0029
@Trend	0.025236	0.031290	0.806528	0.4282
Üretim	-10.43552	3.105580	-3.360250	0.0027*
İç fiyat/dünya fiyatı	4.658235	1.078716	4.318316	0.0003*
R ²	0.528432	Bağımlı değ. ortalaması		13.30661
Düzeltilmiş R ²	0.466923	Bağımlı değ. st. sapması		1.402407
Standart hata	1.023927	Akaike kriteri		3.021121
Artık kareler toplam	24.11381	Schwarz kriteri		3.213097
Olabilirlik	-36.78514	F istatistik değeri		8.591142
Durbin-Watson istatistiği	2.416326	F olasılık değeri		0.000523*

* %1 düzeyde anlamlı

Buğday ithalat modelinde yer alan bağımsız değişkenlerin işaretleri iktisadi olarak beklenene uygun bulunmuştur. Modelde yer alan bağımsız değişkenlerin ithalatı açıklama gücü (R^2) %53 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca değişkenler %1 önem seviyesinde istatistiki açıdan anlamlı bulunmuştur. Modelin tamamının istatistiki uygunluğunu test eden F değeri de anlamlı bulunmuştur.

Buğdayda yıllar itibariyle gerçekleşen ithalat değerleri ile ithalat modelinden elde edilen tahmin değerleri Şekil 4.18’de verilmiştir. Gerçek değerler ile tahmin değerlerinin birbirine yakın bulunması, modelin tutarlı ve kullanılabilir olduğunu göstermektedir.

Şekil 4.18 Buğday ithalatı

c) Yurtiçi tüketim modeli

Buğday tüketim modeli, buğday fiyatı ve tüketim trendi ile açıklanmıştır. Buğday fiyatı çiftçi eline geçen fiyatlardır. Fiyatlar 1980 yılı baz yıl alınarak reel fiyata çevrilmiştir.

Modeli oluşturan sözü edilen değişkenler dışında farklı değişkenler de denenmiştir. Kişi başına gayri safi milli hasıla, nüfus, arpa, ayçiçeği, mısır ve pirinç fiyatları gibi değişkenler denenmiştir.

Sonuç olarak model aşağıda yer alan denklemde görüldüğü gibi tahmin edilmiştir.

$$T_t = f(F_t^B, T)$$

Model tahmini yapılmadan önce her bir serinin durağanlığı test edilmiştir. Bütün seriler %5 önem düzeyinde durağan bulunmuştur (Çizelge 4.26). Değerlendirmeye tabi tutulan seriler, belirli bir denge durumunda bulunmaktadır.

Çizelge 4.26 Tüketim modelinde yer alan değişkenlerin durağanlıklarına ait ADF birim kök test sonuçları

Değişkenler	Düzyer yok					1.Sıra fark				
	ADF	McK			Gecikme Uzunluğu	ADF	McK			Gecikme Uzunluğu
		%1	%5	%10			%1	%5	%10	
Tüketim	4,26	3,70	2,98	2,63	0	5,70	3,74	2,99	2,64	2
Buğday fiyatı	3,28	3,70	2,98	2,63	0	4,09	3,75	3,00	2,64	3

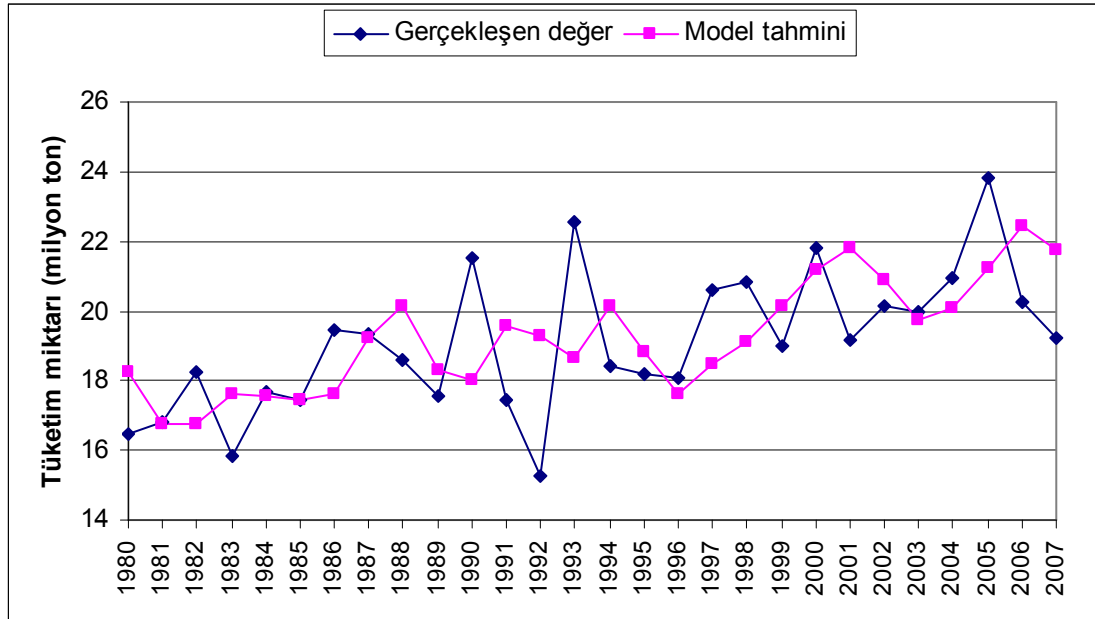
Buğday yurtiçi tüketim modelinde yer alan bağımsız değişkenlerin işaretleri iktisadi olarak beklenene uygun bulunmuştur. Modelde yer alan bağımsız değişkenlerin üretimi açıklama gücü (R^2) %59 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca değişkenler %1 önem seviyelerinde istatistiki açıdan anlamlı bulunmuştur. Modelin tamamının istatistiki uygunluğunu test eden F değeri de anlamlı bulunmuştur.

Buğdayda yıllar itibariyle gerçekleşen yurtiçi tüketim değerleri ile yurtiçi tüketim modelinden elde edilen tahmin değerleri Şekil 4.19'da verilmiştir. Gerçek değerler ile tahmin değerlerinin birbirine yakın bulunması, modelin tutarlı ve kullanılabilir olduğunu göstermektedir.

Çizelge 4.27 Buğday tüketim modeline ait parametre ve istatistikler

Değişkenler	Katsayı	Standart hata	t-istatistik değeri	t-olasılığı
C	17.78771	0.355067	50.09672	0.0000
@Trend	0.011840	0.002003	5.912331	0.0000
Buğday fiyatı	-0.457400	0.140684	-3.251261	0.0034*
R ²	0.594526	Bağımlı değ. ortalaması		16.75912
Düzeltilmiş R ²	0.560737	Bağımlı değ. st. sapması		0.107416
Standart hata	0.071192	Akaike kriteri		-2.342442
Artık kareler toplam	0.121638	Schwarz kriteri		-2.198460
Olabilirlik	34.62296	F istatistik değeri		17.59502
Durbin-Watson istatistiği	2.581920	F olasılık değeri		0.000020*

* %1 düzeyde anlamlı

Şekil 4.19 Yurtiçi buğday tüketimi

d) İhracat modeli

Buğday ihracat modeli, ihracat trendi ile tahmin edilmiştir. Modelde ihracat fiyatı, dolar kuru, dünya buğday üretimi, buğday destekleme alım ve çiftçi eline geçen fiyatlar gibi birçok değişken denenmiştir. Ancak ihracat ile bu değişkenler arasında uygun bir ilişki kurulamamıştır.

Sonuç olarak model aşağıdaki gibi tahmin edilmiştir.

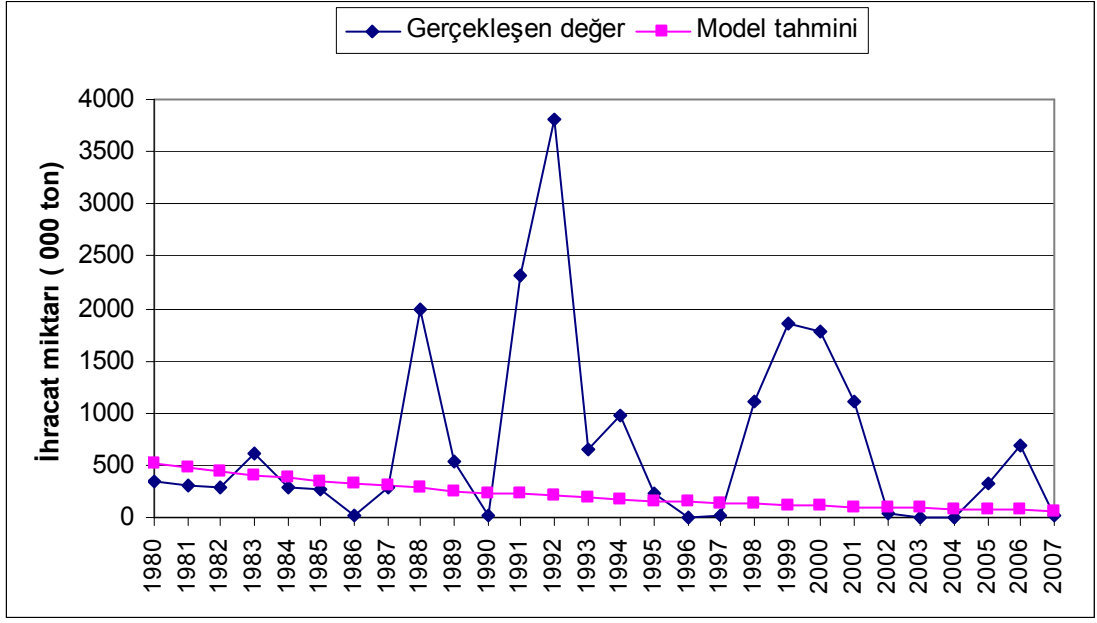
$$\dot{I}hr_t = f(T)$$

Buğday ihracat modeli, sadece ihracat trendi ile açıklandığı için modelin uygunluğunu tartışmak gerekmez. Model sonucuna göre Türkiye’de buğday ihracatının azalma eğilimi içinde olduğu görülmektedir.

Çizelge 4.28 Buğday ihracat modeline ait parametre ve istatistikler

Değişkenler	Katsayı	Standart hata	t-istatistik değeri	t-olasılığı
C	13.23702	0.817678	16.18855	0.0000
@Trend	-0.077793	0.051975	-1.496738	0.1465
R ²	0.079327	Bağımlı değ. ortalaması		12.18682
Düzeltilmiş R ²	0.043917	Bağımlı değ. st. sapması		2.272041
Standart hata	2.221590	Akaike kriteri		4.503073
Artık kareler toplam	128.3220	Schwarz kriteri		4.598230
Olabilirlik	-61.04302	F istatistik değeri		2.240224
Durbin-Watson istatistiği	1.272160	F olasılık değeri		0.146503

Buğdayda yıllar itibariyle gerçekleşen ihracat değerleri ile ihracat modelinden elde edilen tahmin değerleri Şekil 4.20’de verilmiştir. Türkiye’de buğday ihracat miktarındaki değişimi çeşitli değişkenler ile açıklamak mümkün olmamıştır. Bu nedenle ihracatta yaşanan dalgalanma trend modeli ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Şekil 4.20 Buğday ihracatı

e) Stok modeli

Türkiye'nin buğday stok miktarının, TMO dışındaki stok değerleri ile ilgili veri elde etme imkanı bulunmadığından, TMO stokları ile sınırlı olduğu varsayılmıştır. Buğday stok modeli, buğday fiyatı ve buğdayda iç fiyatların dünya fiyatlarına oranı bağımsız değişkenleri ile açıklanmıştır. Stok modelinde buğday fiyatı olarak TMO'nun destekleme fiyatının alınması uygun bulunmuştur. İç fiyatlar, çiftçi eline geçen fiyatlardır. Dünya fiyatı, ABD borsa fiyatıdır. Bütün fiyat değişkenleri, TL cinsinden reel olarak hesaplanmıştır. Fiyat değişkenlerini reele dönüştürmede, 1980 yılı baz olarak alınmıştır. Ayrıca yıllar itibariyle buğday stok trendi de, açıklayıcı değişken olarak eklenmiştir.

Modeli oluşturan sözü edilen değişkenler dışında farklı değişkenler de denenmiştir. Buğday üretimi, bir önceki yılın stok miktarı, ihracat miktarı, ihracat fiyatı, yurtiçi talep, buğday tüketimi, dünya buğday üretimi, dünya fiyatı, üretimin tüketimi karşılama oranı, ithalat miktarı, 2000 yılından sonraki politika değişikliğini gösteren kukla değişken gibi değişkenler denenmiştir.

Sonuç olarak model aşağıda yer alan denklemde görüldüğü gibi tahmin edilmiştir.

$$St_t = f (F_t^{Des} , IFDFO_t , T)$$

Model tahmini yapılmadan önce her bir serinin durağanlığı test edilmiştir. Stok miktarı, durağan olmadığı için bütün seriler birinci sıra farkları alınarak %1 önem düzeyinde durağan yapılmıştır (Çizelge 4.29).

Çizelge 4.29 Stok modelinde yer alan değişkenlerin durağanlıklarına ait ADF birim kök test sonuçları

Değişkenler	Düzey yok					1.Sıra fark				
	ADF	McK			Gecikme Uzunluğu	ADF	McK			Gecikme Uzunluğu
		%1	%5	%10			%1	%5	%10	
Stok	1,96	3,70	2,98	2,63	0	5,08	3,72	2,99	2,63	1
Destekleme fiyatı	3,45	3,71	2,98	2,63	1	5,08	3,72	2,99	2,63	1
İç fiyat/dünya fiyatı	3,08	3,71	2,98	2,63	1	5,30	3,75	3,00	2,64	3

Buğday stok modelinde yer alan bağımsız değişkenlerin işaretleri iktisadi olarak beklenene uygun bulunmuştur. Modelde yer alan bağımsız değişkenlerin stok miktarını açıklama gücü (R^2) %47 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca değişkenler %1 ile %10 arasındaki önem seviyelerinde istatistiki açıdan anlamlı bulunmuştur. Modelin tamamının istatistiki uygunluğunu test eden F değeri de anlamlı bulunmuştur.

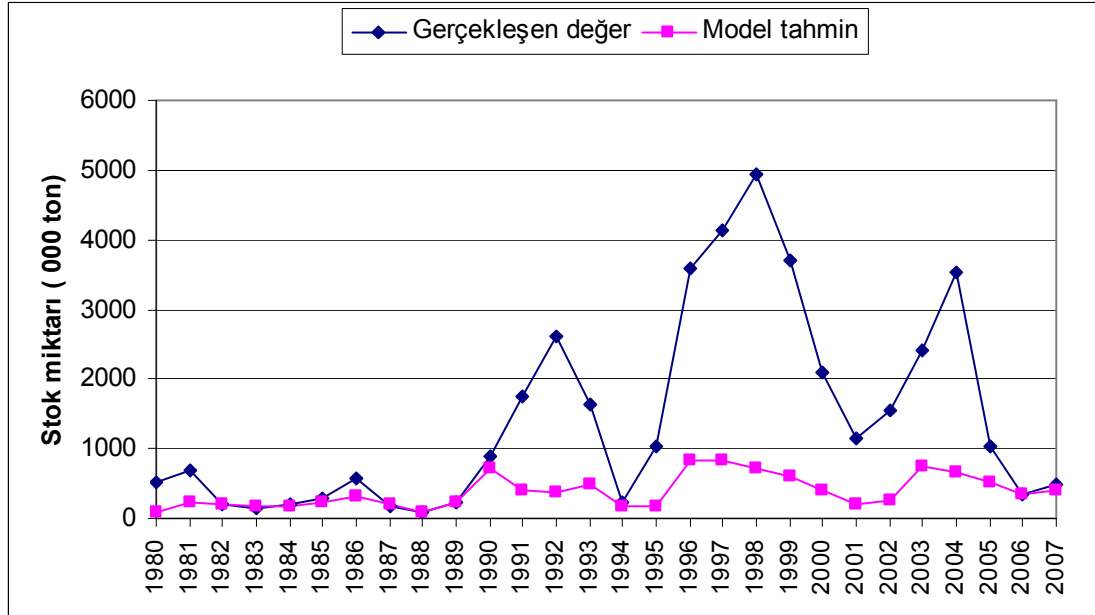
Buğdayda yıllar itibariyle gerçekleşen stok değerleri ile stok modelinden elde edilen tahmin değerleri Şekil 4.21’de verilmiştir. Gerçek değerler ile tahmin değerlerinin bazı yıllarda birbirine çok yakın olmadığı görülmektedir. Bunun nedeni, stok değerlerinin sadece TMO stokları ile sınırlı tutulması şeklinde açıklanabilir. TMO dışındaki stok değerleri ile ilgili veri elde etme imkânı bulunmadığından ve birçok yıla ait model tahmin değerlerinin gerçek değerlere yakın bulunması nedeniyle modeli kullanmak mümkündür.

Çizelge 4.30 Buğday stok modeline ait parametre ve istatistikler

Değişkenler	Katsayı	Standart hata	t-istatistik değeri	t-olasılığı
C	-0.067606	0.270098	-0.250303	0.8046
@Trend	0.000737	0.016792	0.043898	0.9654
Destekleme fiyatı	1.985683	0.952316	2.085110	0.0483**
İç fiyat/dünya fiyatı	1.589637	0.606299	2.621868	0.0152**
R ²	0.474537	Bağımlı değ. ortalaması		-0.001659
Düzeltilmiş R ²	0.405999	Bağımlı değ. st. sapması		0.876201
Standart hata	0.675301	Akaike kriteri		2.188638
Artık kareler toplam	10.48874	Schwarz kriteri		2.380614
Olabilirlik	-25.54662	F istatistik değeri		6.923645
Durbin-Watson istatistiği	2.053090	F olasılık değeri		0.001734*

* %1 düzeyde anlamlı

** %10 düzeyde anlamlı

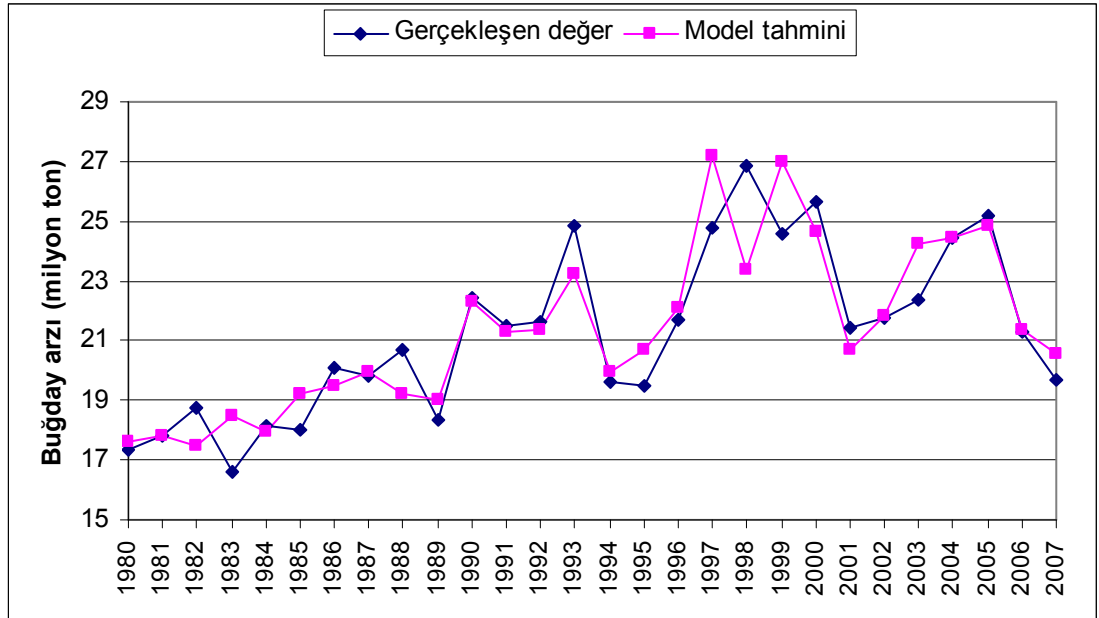

Şekil 4.21 Buğday stoku

f) Arz denklemi

Türkiye'nin buğday arzını; buğday üretimi, buğday ithalatı ve buğday başlangıç stok değerlerinin toplamı oluşturmaktadır. Üretim modeli ve ithalat modellerinin toplamına başlangıç stoku da eklenerek buğday arz tahmini yapılmıştır.

Yıllar itibariyle gerçekleşen buğday arz değerleri ile modellerden elde edilen arz tahmin değerleri Şekil 4.22'de verilmiştir. Gerçek değerler ile tahmin değerlerinin birbirine yakın bulunması, modelin tutarlı ve kullanılabilir olduğunu göstermektedir.

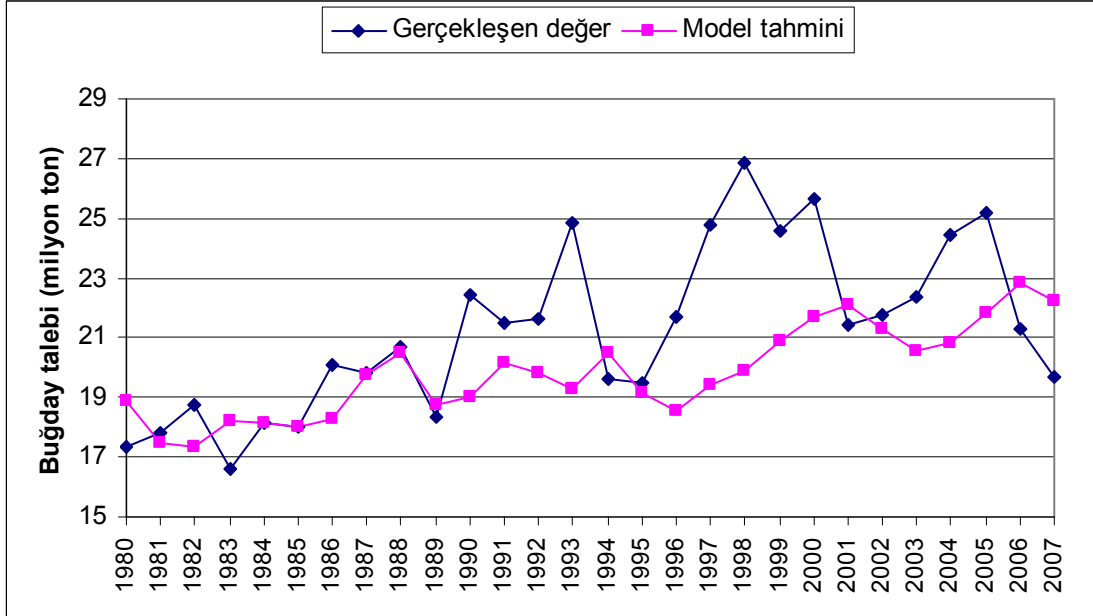

Şekil 4.22 Buğday arzı

g) Talep denklemi

Türkiye'nin buğday talebini; yurtiçi buğday tüketimi, buğday ihracatı ve buğday kapanış stok değerlerinin toplamı oluşturmaktadır. Yurtiçi tüketim, ihracat ve kapanış stoku model değerlerinin toplamı ile buğday talebi tahmin edilmiştir.

Yıllar itibariyle gerçekleşen buğday talep değerleri ile modellerden elde edilen talep tahmin değerleri Şekil 4.23’de verilmiştir. Gerçek değerler ile tahmin değerlerinin birbirine yakın bulunması, modelin tutarlı ve kullanılabilir olduğunu göstermektedir.

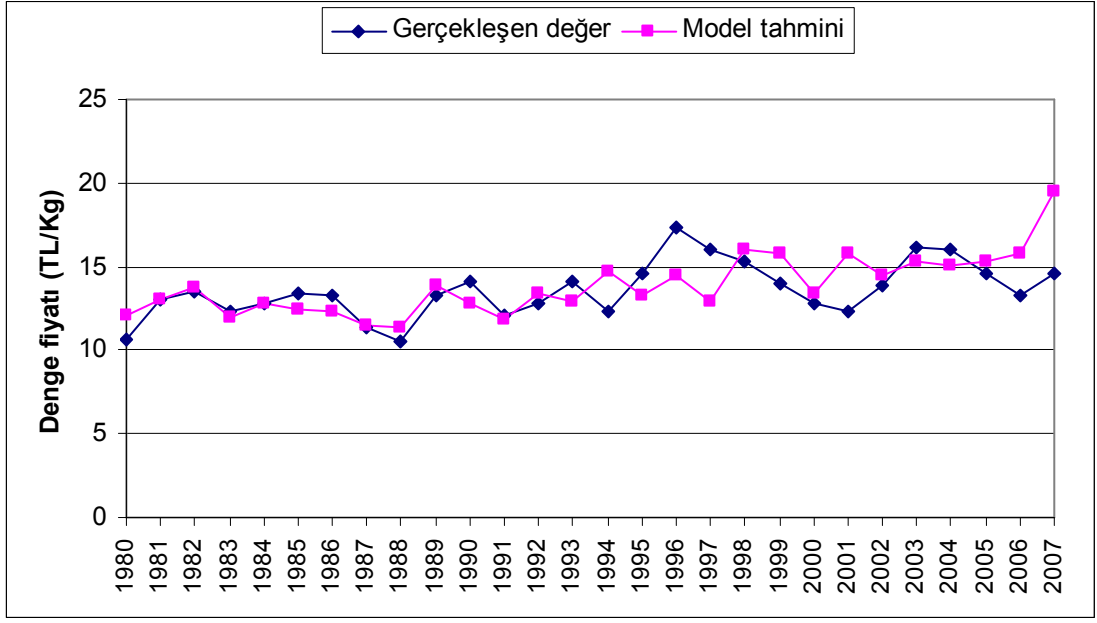

Şekil 4.23 Buğday talebi

h) Buğday denge fiyatı

Buğday denge fiyatı, buğday arz ve talep miktarlarının eşit olduğu fiyat seviyesini göstermektedir. Bu nedenle tahmin edilen arz ve talep modelleri birbirlerine eşitlenerek denge fiyatına ulaşılmıştır.

Yıllar itibariyle gerçekleşen fiyat değerleri ile modellerden elde edilen denge fiyat tahmin değerleri, Şekil 4.24’de verilmiştir. Gerçek değerler ile tahmin değerlerinin birbirine yakın bulunması, modellerin tutarlı ve kullanılabilir olduğunu göstermektedir.

Şekil 4.24 Buğday denge fiyatı

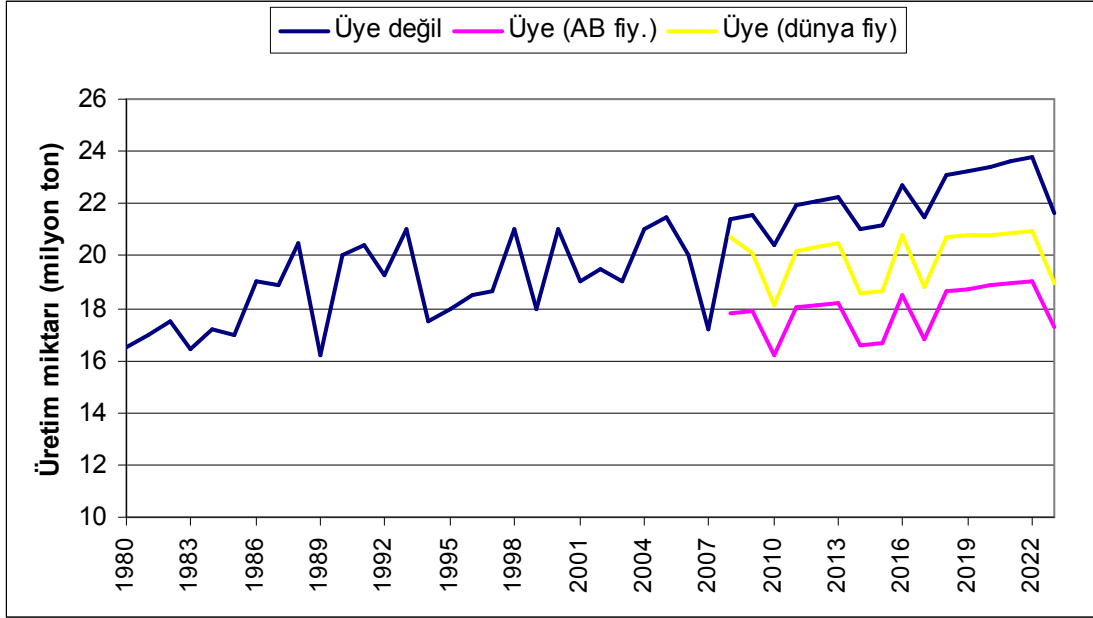
4.3.1.2 Yapılan projeksiyonlar

Türkiye'nin buğday üretimi, arzı, tüketimi ve talebi 2008-2023 yılları arasındaki dönem için tahmin edilmiştir. Yapılan tahminler üç senaryo için ayrı ayrı gösterilmiştir. Bu senaryolardan ilki, Türkiye'nin mevcut durumunu devam ettirmesi yani AB'ye üye olmadığı durumdur. İkinci senaryo, Türkiye AB'ye üye ve fiyatlar AB'deki mevcut fiyat düzeyinde seyredecek, Üçüncü senaryoda ise Türkiye AB'ye üye ve fiyatlar dünya fiyatları düzeyinde olacak şeklindedir.

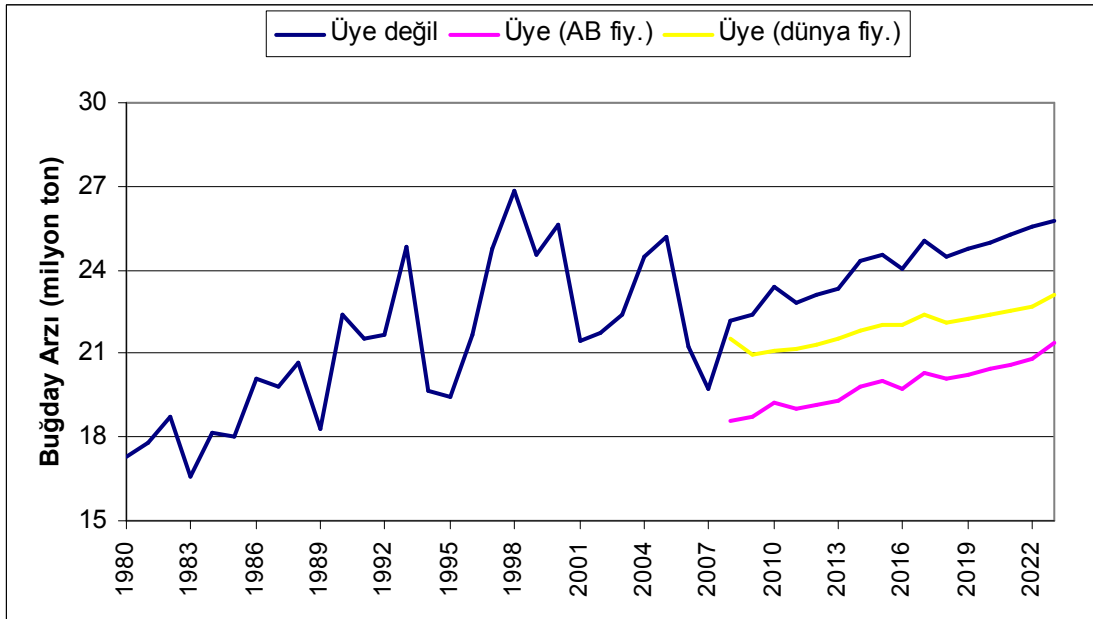
Türkiye'nin mevcut durumunun (üye değil) devam etmesi, projeksiyonları hesaplanan denge fiyatlarının modellere yerleştirilmesi ile tahmin edilmiştir. Üyelik durumunda ise, ikinci senaryoda modellere AB fiyatları, üçüncü senaryoda da dünya fiyatları yerleştirilmiştir.

Üretim projeksiyonu, Şekil 4.25'de verilmiştir. Türkiye'nin AB'ye üye olması durumunda, buğday üretiminin azalacağı görülmektedir. Özellikle üye olunması

durumunda mevcut AB fiyatlarının geçerli olması senaryosunda üretim oldukça azalacaktır. Üyelik durumunda dünya fiyatlarının geçerli olması senaryosunda da bir önceki senaryodaki kadar olmasa da üretim azalacaktır. Türkiye'nin AB'ye üye olmadan mevcut durumunu devam ettirmesi halinde üretim genel seyrini korumaktadır.

Şekil 4.25 Üretim projeksiyonu

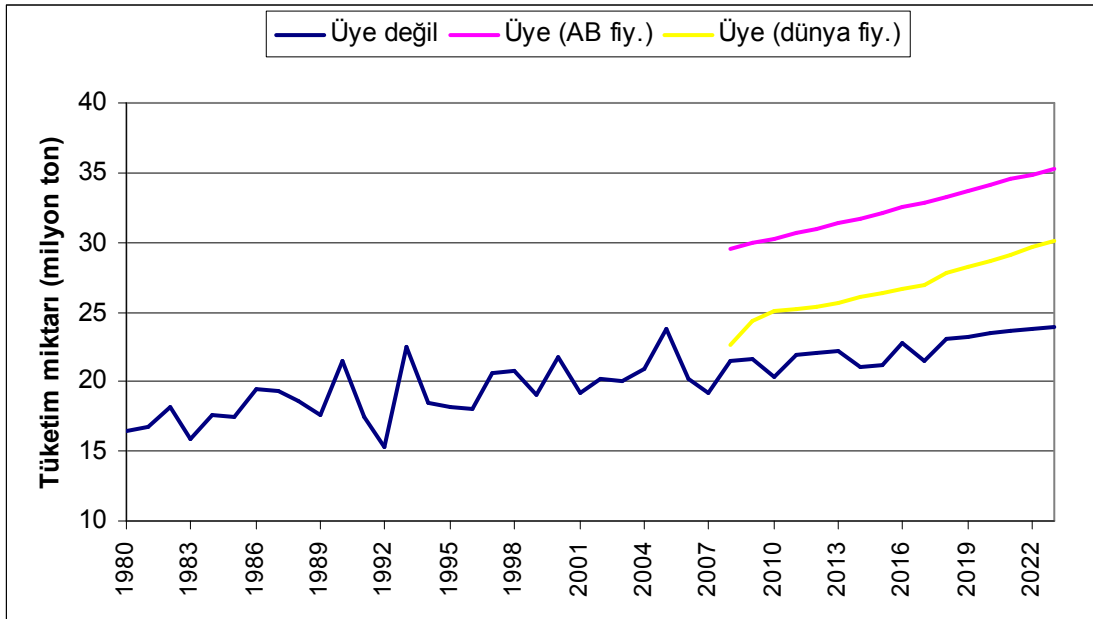

Şekil 4.26 Arz projeksiyonu

Arz projeksiyonu, Şekil 4.26'da verilmiştir. Her üç durum için de arz projeksiyonu üretim projeksiyonuna paraleldir. Ancak arz projeksiyonunda, üretimde görüldüğü kadar dalgalanmalar yoktur. Bunun nedeni, arz hesabında üretimin yanında başlangıç stokları ve ithalatın da yer almasıdır. Üretimin az olduğu yıllarda açık, ithalat ve stoklar ile kapatılmaktadır.

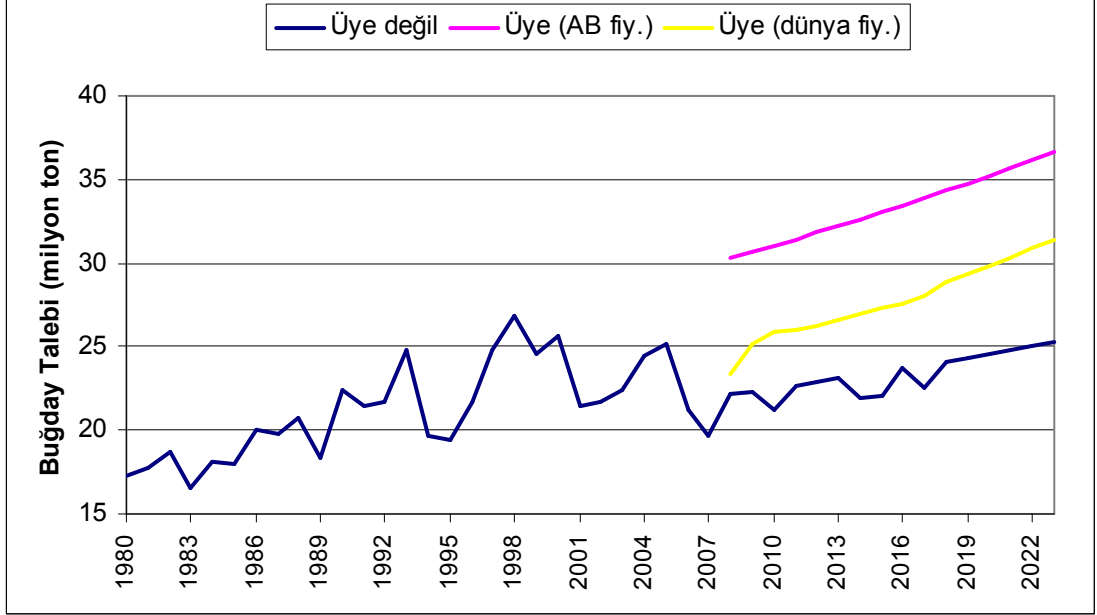
Türkiye'nin buğday tüketim projeksiyonu, Şekil 4.27'de verilmiştir. Türkiye'de buğday tüketiminin önümüzdeki dönemde artacağı tahmin edilmektedir. Bu durumun temel nedenini, Türkiye nüfusundaki hızlı artış olarak gösterebiliriz. Ayrıca nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan düşük ve orta gelirli halkın buğday tüketim eğilimi artabilecektir.

En fazla tüketim, AB fiyatlarının geçerli olacağı üyelik senaryosunda ortaya çıkacaktır. Tüketicilerin talebi düşük fiyat nedeniyle artacaktır.

Şekil 4.27 Yurtiçi tüketim projeksiyonu

Talep projeksiyonu, Şekil 4.28’de verilmiştir. Talep projeksiyonu da tüketim projeksiyonundan çok farklı değildir. Çünkü üretim açığı ithalat ile karşılanacak, ihracat sifıra yaklaşacaktır. Her üç senaryo için de buğday talebi artış eğilimindedir.

Şekil 4.28 Talep projeksiyonu

4.3.2 Buğday refah analizi

Bu bölümde buğday piyasası ile ilgili modellerden elde edilen sonuçlara Klasik Refah Analizi uygulanmıştır. Çalışmada 1980-2007 yıllarını kapsayan 28 yıllık veri seti kullanılmıştır. Türkiye'nin AB üyeliğinin gerçekleşebileceği 2014 ve 2023 yılları için refah analizi yapılmıştır. Bu yıllardaki durum, eldeki mevcut veri setinin son yılı olan 2007 rakamları ile karşılaştırılmıştır. Ancak 2007 yılında dünyada ve Türkiye’de yaşanan kuraklığın, tarım kesimindeki olumsuz etkileri de göz ardı edilmemelidir.

Refah analizinde kullanılan temel veriler, Çizelge 4.31’de verilmiştir. Türkiye’de 2007 yılındaki buğday üretimi 17,2 milyon ton olmasına rağmen, son yıllardaki ortalama üretim değeri yaklaşık 20 milyon ton’dur. Model analiz sonuçlarına göre Türkiye’nin

AB'ye üye olmaması halinde buğday üretimi 2014 yılında 20,2 milyon ton, 2023 yılında 21,5 milyon ton olacaktır. Model sonuçlarına göre önümüzdeki yıllarda üretim az da olsa artış gösterecektir. Ancak bu artış, nüfusu sürekli artma eğiliminde olan Türkiye'nin ihtiyacını karşılayacak düzeyde değildir. Başka bir ifade ile buğday üretiminde kişi başına düşen oran zamanla azalmaktadır. Nitekim tüketim modeli ile elde edilen rakamlar da bu düşüncüyü doğrulamaktadır. Buğday tüketiminin ise 2014 yılında 22,6 milyon ton, 2023 yılında 24,3 milyon ton olacağı hesaplanmıştır.

İthalat ve ihracat modelleri ile elde edilen rakamlar da, bu gelişmelere paraleldir. Türkiye 2007 yılında 2,1 milyon ton buğday ithal etmiştir. Bu rakam aslında üretim değerinde olduğu gibi ekstrem bir değerdir. Türkiye aslında önemli miktarda buğday ithalatı yapan bir ülke değildir. Ancak, son yıllardaki ithalat verileri incelendiğinde ithalatta hızlı bir artış eğilimi olduğu da görülmektedir. Model değerleri de, bu artışı doğrulamaktadır. Buğday ithalatının 2014 yılında 2 milyon ton, 2023 yılında 3,4 milyon ton olacağı tahmin edilmiştir.

Çiftçi eline geçen fiyatlar, trend analizi ile çiftçi eline geçen denge fiyatları ise kısmi denge modellerinden arz – talep dengesi kurularak hesaplanmıştır. Hesaplar reel fiyatlar üzerinden yapılmıştır. Rant hesapları, bugünkü kur üzerinden TL ve Euro cinsinden yapılmıştır.

Çalışmada kurulan modeller çift taraflı logaritmik olduğu için, katsayılar doğrudan esneklikleri vermektedir. Refah analizinde kullanılan arz esnekliği üretim modelindeki fiyat katsayısından, talep esnekliği ise tüketim modelindeki fiyat katsayısından alınmıştır. Yapılan benzer çalışmalarda arz esnekliğini Yavuz ve Bilgiç (2009) 0,10996, Koç vd. (2001) 0,28 , talep esnekliğini Yavuz ve Bilgiç (2009) -0,10936 , Akbay vd. (2008) -1,092 bulmuşlardır.

Çizelge 4.31 Refah analizi temel verileri

	2007	2014	2023
Üretim (kg)	17.234.000.000	20.167.260.000	21.468.193.000
İthalat (kg)	2.147.107.000	2.047.515.000	3.436.503.000
Tüketim (kg)	19.198.826.000	22.557.357.000	24.285.860.000
İhracat (kg)	18.281.000	36.837.000	18.290.000
Fiyat (TL/Kg)	0,42	0,46	0,49
Arz esnekliği	0,26	0,26	0,26
Talep esnekliği	-0,46	-0,46	-0,46
Denge fiyatı (TL/Kg)	0,56	0,54	0,51

Türkiye'nin AB üyeliğinin gerçekleşebileceği 2014 ve 2023 yıllarında AB buğday fiyatı aynı zamanda Türkiye fiyatı olacaktır. Bu yıllar için AB fiyatını, elimizdeki mevcut fiyat veri setinden trend analizi ile bulmak mümkündür. Ancak bulunan rakamlar gerçeği yansıtmayacaktır. Çünkü AB'de buğday fiyatları, son yıllarda yapılan radikal reformlar ile ciddi oranda düşürülmüştür. Eldeki bu veri seti ile yapılan trend analizinden çıkan sonuçlar, önümüzdeki yıllar için AB buğday fiyatlarının, maliyetlerin dahi altında olacak şekilde düşeceği yönündedir. Bu nedenle bu değerleri kullanmak yerine, iki ayrı AB fiyat senaryosu üzerinden refah analizi yapılmıştır.

İlk olarak AB fiyatının, önümüzdeki yıllarda da 2001 yılından beri uygulanan 101,31 Euro/ ton fiyat düzeyinde olacağı senaryosudur. Bu senaryoya göre yapılan refah analizi Çizelge 4.32'de verilmiştir. Türkiye'de AB fiyatlarının geçerli olması durumunda, mevcut fiyatlar önemli ölçüde azalacaktır. Türkiye'de tarımsal girdi fiyatları da AB'deki fiyatlara göre oldukça yüksektir. Bu durumda AB üreticileri ile rekabet şansı azalan Türk üreticiler zor durumda kalacağı bir kısmının ise üretimden vazgeçeceği öngörülmektedir.

Sonuç olarak fiyatların düşmesi ve buğday tüketicilerinin daha fazla tüketim yapacak olması, tüketicilerin refahını artıracaktır. Tüketici refahındaki değişim 2014 yılında 8,45 milyar TL (3,91 milyar Euro), 2023 yılında 8,42 milyar TL (3,90 milyar Euro) olacaktır. Üreticiler ise AB rekabeti ve düşük fiyat karşısında refah kaybına uğrayacaktır. Üretici refahındaki kayıp 2014 yılında 6,40 milyar TL (2,96 milyar Euro), 2023 yılında 6,22

milyar TL (2,88 milyar Euro) olacaktır. Fakat tüketici refahındaki artış üretici refahındaki azalıştan daha fazla olduğundan, net sosyal refah artışı 2014 yılında 2,05 milyar TL (949 milyon Euro), 2023 yılında 2,21 milyar TL (1,02 milyar Euro) olacaktır.

Çizelge 4.32 AB fiyatının Türkiye fiyatı olmasının refah etkileri

		2007	2014	2023
Arz (kg)		19.381.107.000	19.828.945.000	21.409.661.000
Talep (kg)		19.217.107.000	32.636.265.000	36.622.184.000
Net ihracat (kg)		164.000.000	-12.807.320.000	-15.212.523.000
Fiyat (TL/Kg)		0,42	0,22	0,22
Üretici rantı	(TL)		-6.399.392.800	-6.217.288.830
	(Euro)		-2.962.681.940	-2.878.374.458
Tüketici rantı	(TL)		8.448.564.000	8.423.104.665
	(Euro)		3.911.372.220	3.899.585.493
Sosyal rant	(TL)		2.049.171.200	2.205.815.835
	(Euro)		948.690.278	1.021.211.035

*Euro = 2,16 TL

İkinci senaryo, AB’de destekleme alımlarına son verilerek dünya fiyatlarının geçerli olacağı yönündedir. Türkiye’nin üye olduğunda karşılaşılabileceği böyle bir senaryo için yapılan refah analizi Çizelge 4.33’de verilmiştir.

AB fiyatının geçerli olduğu senaryo ile benzerlik görülmektedir. Bu senaryoda da üretici refahı azalacaktır. Üretici refahındaki kayıp 2014 yılında 4,2 milyar TL (1,9 milyar Euro), 2023 yılında 4,5 milyar TL (2,1 milyar Euro) olacaktır. Daha düşük fiyattan buğday alabilecek olan tüketicilerin ise refahı artacaktır. Tüketici refahındaki artış, 2014 yılında 4,7 milyar TL (2,2 milyar Euro), 2023 yılında 5,3 milyar TL (2,4 milyar Euro) olacaktır. Tüketici refahındaki artış üretici refahındaki kayıptan daha fazla olduğundan, net sosyal refah 2014 yılında 513 milyon TL (238 milyon Euro), 2023 yılında 831 milyon TL (385 milyon Euro) artacaktır.

Çizelge 4.33 Dünya fiyatının AB ve Türkiye fiyatı olmasının refah etkileri

		2007	2014	2023
Arz (kg)		19.381.107.000	21.828.047.000	23.088.224.000
Talep (kg)		19.217.107.000	26.961.062.000	31.398.961.000
Net ihracat (kg)		164.000.000	-5.133.015.000	-8.310.737.000
Fiyat (TL/Kg)		0,42	0,34	0,31
Üretici rantı	(TL)		-4.199.530.700	-4.455.641.700
	(Euro)		-1.944.227.176	-2.062.797.083
Tüketici rantı	(TL)		4.712.832.200	5.286.715.400
	(Euro)		2.181.866.759	2.447.553.426
Sosyal rant	(TL)		513.301.500	831.073.700
	(Euro)		237.639.583	384.756.343

*Euro = 2,16 TL

4.4 Araştırmanın Yürütüldüğü Köylerin Genel Durumu

Araştırma, Ankara ve Konya illerine bağlı 12 köyde yürütülmüştür. Köylerin genel durumunu ve değişim eğilimini incelemek için her köyde bir anket yapılmıştır. Köylerde köyün ileri gelenleri ile yapılan bu görüşmeler ile köylerin genel bir durum değerlendirmesi yapılmıştır.

Genellikle köylerde zaman içinde hane sayısında ve nüfusta azalma olduğu görülmektedir. Doğumlarla yaşanan artışa rağmen göçlerin etkisiyle nüfus azalmaktadır. Ancak, Karkın ve İçeriçumra'da zaman içinde nüfusta bir değişiklik olmadığı, Oyaca ve Karabağ'da ise nüfusun artmakta olduğu belirlenmiştir. Oyaca'da dışarıdan köye gelen göçle, Karabağ'da ise doğumlarla nüfusun artmakta olduğu anlaşılmaktadır (Çizelge 4.34).

Köylerdeki göç durumu köyler itibariyle incelendiğinde köylerden genellikle en yakın ilçe veya il merkezlerine göç yaşandığı görülmektedir. Köylülerin zamanla tarımsal geliri azalmıştır. Elde edilen tarımsal gelir, hane nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaklaşmıştır. Artan işgücü fazlalığı ve özellikle genç nüfusun kendini tarımdan kurtarma çabası yeni çalışma alanları arayan insanların sayısını artırmıştır. Bu durum,

köylerde iş imkanı bulamayan insanların en yakın ilçe veya il merkezlerine göç etmesini hızlandırmıştır.

Göçlerin sadece yurtiçine değil, aynı zamanda yurtdışına da yapıldığı belirlenmiştir. Bu durum, yurtiçinde şehir merkezlerinde de iş imkanlarının kısıtlı olduğunun bir göstergesidir.

Buna karşılık, Karabağ, Karkın, İçeriçumra ve Ovakavağı köylerinin hiç göç vermediği belirlenmiştir. Ancak tarımsal faaliyette yaşanan gerileme (Çizelge 4.35) önümüzdeki yıllarda bu köylerden de göç verileceğinin habercisidir.

Oyaca köyünün ise dışarıdan göç aldığı belirlenmiştir. Yapılan göçlerin tarımsal faaliyet amaçlı olmadığı, şehir yaşantısından bunalan insanların tercihlerinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu insanların bir kısmı tarımsal faaliyete katılmamaktadır. Tarımsal faaliyette bulunanların ise kendi ihtiyaçlarına yönelik olarak hobi bahçesi şeklinde üretim yaptıkları, pazara katkı sağlamadıkları anlaşılmaktadır.

Zaman içerisinde Türktaciri, İner, Oyaca ve Saray köylerinde yaş ortalaması artmakta, Karabağ, Karkın ve İçeriçumra'da ise azalmaktadır. Yaş ortalaması artan köyler, göçlerin yoğun yaşandığı köylerdir. Çünkü göç edenler, genellikle genç nüfustur. Yaş ortalaması azalan köyler ise göç yaşanmayan doğumlarla nüfusun arttığı köylerdir. Diğer köylerde, yaş ortalamasında bir değişiklik olmamıştır. Geçmişe göre köylerin hepsinde okur-yazarlık oranı ve ilkokul öğrencisi sayısında artış görülmektedir. Genellikle köylerde, kooperatiflere üyelik eğilimi de artmaktadır. Ancak Türktaciri, İner, Saray ve Hodoğlu köylerinde kooperatiflere üyelik eğiliminde bir değişiklik olmazken, Oyaca ve Odabaşı köylerinde bu eğilim azalmaktadır. Bunun temel nedeni, köylerin tarımsal faaliyetten uzaklaşmasıdır (Çizelge 4.34).

Köylerde zaman içinde tarımsal faaliyet değişimi, Çizelge 4.35'de verilmiştir. Bitkisel üretim faaliyetinin İner ve Odabaşı köylerinde zamanla azalmakta olduğu belirlenmiştir. Hayvansal üretim faaliyeti ise Hodoğlu ve Karabağ dışındaki bütün

köylerde azalmaktadır. Büyük baş hayvan varlığı, bu iki köy dışındaki her köyde azalmıştır. Küçükbaş hayvan varlığı ise istisnasız her köyde azalmıştır. Araştırma bölgesinde hayvansal üretim faaliyetinde süregelen gerileme, bitkisel üretim faaliyetinde de iyice hissedilmeye başlamıştır. Bu durumun yansıması, artan göçler şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Gerek bitkisel üretim gerekse hayvansal üretim faaliyetinde genel bir azalış gözlenmesine rağmen, köylerde alet-makine sayısında ve gübre kullanım miktarında artış olduğu görülmektedir (Çizelge 4.35). Alet-makine varlığı ayrı ayrı incelendiğinde traktör ve ekipmanlarının sayısı artarken, biçerdöver sayısında azalma olduğu tespit edilmiştir. İner, Oyaca, Odabaşı ve İçeriçumra köyleri dışında gübre kullanımı genel olarak artmaktadır. Bu köylerde de aslında gübre kullanım alışkanlığı geçmişe kıyasla artmıştır. Ancak son yıllarda gübre fiyatlarındaki artıştan, bu köylerin çok daha fazla etkilendikleri anlaşılmaktadır.

Araştırma kapsamında yer alan Türktaciri, Oyaca, Odabaşı, Saray ve İçeriçumra köylerinde, geçmişe göre buğday ekim alanlarının daraldığı belirlenmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında sulama imkânları artan bölgelerde, çiftçilerin buğday yerine şeker pancarı gibi sulanabilir diğer ürünlere geçmeleri etkili olmuştur.

Araştırma kapsamında yer alan köylerden Türktaciri, İner, Odabaşı, Saray, Karabağ, Karkın, İçeriçumra, İsmil ve Ovakavağı'nda sulu tarım yapılmaktadır. Genellikle zaman içinde, sulanan alanlar artmıştır. Bu durumun ve diğer çevresel faktörlerin etkisiyle su varlığı zamanla azalmıştır.

Araştırma kapsamında yer alan 12 köy için toprak mülkiyet durumu ve değişimi farklı bir bakış açısı ile Çizelge 4.36'da verilmiştir. Köyde yaşayanlar topraksızlar, az topraklılar, yeter topraklılar ve geniş topraklılar olmak üzere dört grupta ele alınmıştır (Aksoy vd. 1988). Her köy için az topraklı, yeter topraklı ve geniş topraklı bir işletmenin ne ölçüde olduğu köylünün bakış açısına göre belirlenmiştir. Zaman içinde bu gruplarda yer alan işletme sayılarındaki değişim de ortaya konulmuştur.

İç Anadolu Bölgesi'ne ait olan bu köylerin tarımsal özellikleri benzerlik göstermesine rağmen az topraklı, yeter topraklı, geniş topraklı işletme kavramları farklı şekillerde algılanmaktadır. Benzer tarımsal yapıya sahip işletmeleri kapsayan bu köylerdeki algı farklılığının temel nedeni, köylülerin “varlıklı olma” anlayışıdır (Aksoy vd. 1988). Bunun yanında arazilerin sulu veya kuru oluşu da belirleyici bir özellik taşımaktadır.

Topraksız işletmelerin sayısı Türktaciri, Odabaşı ve Saray köylerinde artarken, Karkın ve İçeriçumra'da azalmaktadır. Topraksız işletme sahipleri genellikle gençlerden oluşmaktadır. Az topraklı işletme sayısı, köylerin çoğunda artmaktadır. Ancak, İler ve Odabaşı köylerinde değişiklik olmamakta, Dikilitaş köyünde ise azalmaktadır. Bunun nedeni miras ile parçalanmış arazilerin, köyün zenginleri tarafından satın alınmasıdır. Dikilitaş köyünde görüldüğü gibi topraksız ve yeter topraklı işletmelerin sayısı zaman içinde değişmezken az topraklı işletmeler azalmakta, geniş topraklı işletmelerin sayısı ise artmaktadır.

Yeterli araziye sahip işletmelerin sayısı bazı köylerde değişmemekle beraber Oyaca, Saray, Karkın, İçeriçumra ve Ovakavağı köylerinde azalmaktadır. Geniş topraklı işletmelerin sayısı da Dikilitaş dışındaki köylerde azalmaktadır.

Araştırma bölgesinde yer alan köylerde yapılan görüşmeler sonucu ortak bir yargıya varılmıştır. Eskiden çok daha küçük işletmelerde yeter gelir elde edilebildiği, yeter geliri elde edebilecek bir işletmenin genişliğinin giderek büyüdüğü anlaşılmaktadır. Bu durumun yanında, arazilerin de giderek küçülmekte olması, işletme gelirlerini iyice azaltmaktadır.

Araştırma bölgesinde yer alan köylerde toprak hareketlilik durumu, Çizelge 4.37'de verilmiştir. Dikilitaş ve Karkın köylerinde arazi toplulaştırması yapıldığı belirlenmiştir. Diğer 10 köyde bir arazi toplulaştırma çalışması yapılmamıştır. Bu köylerden Oyaca ve Odabaşı köylerinde böyle bir ihtiyaç olmadığı belirtilmiştir. Halbuki yapılan analiz sonucunda işletme başına düşen ortalama parsel sayısı, Oyaca'da 13, Odabaşı'nda ise 6 bulunmuştur. Bu durum, köylerdeki bilinç eksikliğini açıkça ortaya koymaktadır. Ancak

diğer köyler arazi toplulaştırması yapılması konusunda hemfikirdir. Fakat köylüler arazi toplulaştırması için bir araya gelmek, birlikte hareket etmek gerekliliğinin zorluğundan kaygı duymaktadırlar.

Türk çiftçisi toprağına organik bir bağ ile bağlıdır. Çiftçi için toprağına satmak son çaredir. Bu nedenle Türkiye’de tarım topraklarının alım-satımı çok yaygın değildir. Buna rağmen, araştırma bölgesinde yer alan köylerin yaklaşık yarısında çok fazla toprak alım-satımı olduğu ortaya çıkmıştır. Toprak alım-satım durumu geçmişle kıyaslandığında, bu durumun birkaç köy dışındaki bütün köylerde artmakta olduğu anlaşılmaktadır (Çizelge 4.37).

Topraklarını satanlar, köyünden göç edenler, yetersiz toprağı olanlar, borçlular veya aile mirasını paylaşamayan kişilerdir. Özellikle ödenemeyen borçlar nedeniyle hemen her köyde toprakların satıldığı görülmektedir. Toprakları alanlar ise köy içinden veya dışından çiftçiler olabildiği gibi köy içinden veya dışından tarım yapmayan köylüler de olabilmektedir. Özellikle Ankara’nın köylerinde, toprakların köy dışından tarım yapmayan kişiler tarafından alındığı ve tarım dışı bırakıldığı anlaşılmaktadır.

Çizelge 4.34 Köylerde zaman içinde yaşanan sosyal değişim

Köyler		Köy hane sayısında değişim	Köy nüfusunda değişim	Köyün yaş ortalamasındaki değişim	Köylerde okur-yazar oranı	Köylerde ilkokul öğrencisi sayısı	Köylerde kooperatif üyeliği eğilimi
ANKARA	Türktaciri	↓	↓	↑	↑	↑	↔
	İnler	↓	↓	↑	↑	↑	↔
	Dikilitaş	↓	↓	↔	↑	↑	↑
	Oyaca	↑	↑	↑	↑	↑	↓
KONYA	Odabaşı	↓	↓	↔	↑	↑	↓
	Saray	↓	↓	↑	↑	↑	↔
	Hodoğlu	↓	↓	↔	↑	↑	↔
	Karabağ	↑	↑	↓	↑	↑	↑
	Karkın	↓	↔	↓	↑	↑	↑
	İçericumra	↔	↔	↓	↑	↑	↑
	İsmil	↓	↓	↔	↑	↑	↑
	Ovakavağı	↑	↑	↔	↑	↑	↑

↑: Arttı ↓: Azaldı ↔: Değişmedi

Çizelge. 4.35 Köylerde zaman içinde yaşanan tarımsal değişim

Köyler		Bitkisel üretim faaliyeti	Hayvansal üretim faaliyeti	Büyükbaş hayvan sayısı	Küçükbaş hayvan sayısı	Alet-makine sayısı	Gübre kullanım durumu	Köydeki buğday ekim alanı	Köyün su varlığı
ANKARA	Türktaciri	↔	↓	↓	↓	↑	↑	↓	↓
	İnler	↓	↓	↓	↓	↑	↓	↔	↓
	Dikilitaş	↔	↓	↓	↓	↑	↑	↔	↔
	Oyaca	↔	↓	↓	↓	↔	↔	↓	↔
KONYA	Odabaşı	↓	↓	↓	↓	↔	↔	↓	↓
	Saray	↑	↓	↓	↓	↑	↑	↓	↓
	Hodoğlu	↔	↔	↑	↓	↑	↑	↑	↔
	Karabağ	↔	↑	↑	↓	↑	↑	↔	↔
	Karkın	↔	↓	↓	↓	↑	↑	↔	↓
	İçeriçumra	↔	↓	↓	↓	↔	↔	↓	↓
	İsmil	↔	↓	↓	↓	↑	↑	↔	↔
	Ovakavağı	↔	↓	↓	↓	↑	↑	↔	↓

↑: Arttı

↓: Azaldı

↔: Değişmedi

Çizelge 4.36 Köylerdeki toprak mülkiyet durumu ve değişimi

Köyler		Topraksızlar	Az topraklılar		Yeter topraklılar		Geniş topraklılar	
		Hane sayısında değişim	Genişlik (da)	Hane sayısında değişim	Genişlik (da)	Hane sayısında değişim	Genişlik (da)	Hane sayısında değişim
A NKARA	Türktaciri	↑	0-100	↑	250-350	↔	500-+	↓
	İnler	↔	0-250	↔	500-1000	↔	5000-+	↔
	Dikilitaş	↔	100-150	↓	500-600	↔	1000-+	↑
	Oyaca	↔	0-50	↑	400-500	↓	1000-+	↓
KONYA	Odabaşı	↑	0-200	↔	200-500	↔	500-+	↓
	Saray	↑	0-300	↑	300-400	↓	1000-+	↓
	Hodoğlu	↔	0-150	↑	300-500	↔	750-+	↓
	Karabağ	↔	0-100	↑	100-150	↔	200-+	↔
	Karkın	↓	0-50	↑	200-250	↓	500-+	↓
	İçeriçumra	↓	0-50	↑	150-250	↓	450-+	↓
	İsmil	↔	0-100	↑	100-200	↔	200-+	↓
	Ovakavağı	↔	0-50	↑	100-200	↓	200-+	↓

↑: Arttı ↓: Azaldı ↔: Değişmedi

Çizelge 4.37 Köylerde toprak hareketliliği

117

Köyler		Köyde arazi toplulaştırması yapılma durumu E: Evet H: Hayır	Köyde toprak alım-satım durumu 1: Az 2: Çok	Zaman içinde toprak alım-satımında değişiklik	Köyde toprağını satanlar 1.Göç edenler 2.Yetersiz topraklılar 3.Borçlular 4.Miras paylaşamayanlar	Köyden toprak alanlar 1.Köy içinden çiftçiler 2.Köy dışından çiftçiler 3.Köy içinden-tarım yapmayan 4.Köy dışından tarım yapmayan
ANKARA	Türktaciri	H	1	↔	2 – 3	1 – 2 – 3
	İnler	H	2	↑	1 – 3 – 4	4
	Dikilitaş	E	2	↑	3	4
	Oyaca	H	2	↔	3	4
KONYA	Odabaşı	H	1	↓	1	1
	Saray	H	1	↓	2 – 3	1 - 2
	Hodoğlu	H	1	↓	3	2
	Karabağ	H	1	↑	3	1 – 2
	Karkın	E	2	↑	3	1
	İçeriçumra	H	1	↑	3	1
	İsmil	H	2	↑	3	1 – 2
	Ovakavağı	H	1	↑	3	1

4.5 İncelenen İşletmelerden Elde Edilen Sonuçlar

Araştırma bölgesinde 4 ayrı tabaka halinde toplam 104 anket yapılmıştır. Tabakalar işletmelerin buğday ekim alanları dikkate alınarak belirlenmiştir. Buna göre birinci tabaka 0-50 dekar arası buğday eken işletmeleri, ikinci tabaka 51-100 dekar, üçüncü tabaka 101-200 dekar ve dördüncü tabaka 200 dekardan fazla buğday eken işletmeleri ifade etmektedir.

4.5.1 Sosyo ekonomik durum

4.5.1.1 Nüfus ve yaş durumu

Tarımsal faaliyetleri sevk ve idare eden işletme nüfusunun sosyal ve ekonomik yönleri ile ortaya konulması önem taşır. Çünkü bu nitelikleri ile nüfus, tarımsal bünye üzerinde büyük ölçüde etkili olmaktadır (Erkuş ve vd. 1995).

İncelenen her işletme, bir aile olarak kabul edilmiştir. İncelenen işletmelerde ortalama aile genişliği 4,89 kişi bulunmuştur. Aile genişliği 3 ayrı kategori halinde Çizelge 4.38'de verilmiştir. İşletmelerin %60,6'sının aile genişliği 3-5 kişi arasındadır. Beş kişiden kalabalık ailelerin oranı %29,8'dir.

Beş kişiden kalabalık ailelerin en yoğun bulunduğu tabaka %34,8 ile birinci tabakadır. Aslında küçük işletmelerde nüfusun daha az olması beklenir. Erkuş (1979) tarafından yapılan çalışmada, küçük işletmelerde ortalama nüfusun daha az oluşunun başlıca nedeni, arazi yeter büyüklükte olmadığından aile fertlerinden bir kısmının şehirde iş bularak yerleşmesi olarak belirtilmiştir. Anket sonuçları ile bu düşüncenin çelişmesi, şehirlerde iş bulabilmenin zorlaştığını ortaya koymaktadır.

Konya ilinde yapılan çalışmalarda işletmelerin ortalama aile genişliğini Şenol (2005) 5,46 , Arısoy (2004) 5,23 , Gündoğmuş (2000) 5,62 ve Bayaner (1995) ise 5,61 olarak tespit etmişlerdir.

Çizelge 4.38 İncelenen işletmelerde aile genişliği (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel Ortalama
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	
1-2 kişi	0,00	11,80	16,00	10,30	9,60
3-5 kişi	65,20	70,60	56,00	56,40	60,60
5 - + kişi	34,80	17,60	28,00	33,30	29,80
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

İncelenen işletmelerde işletme sahiplerinin yaş ortalaması 49,45 bulunmuştur. İşletme sahiplerinin yaşları, üç ayrı yaş grubu halinde Çizelge 4.39'da verilmiştir. Yaşları 0-40 arası olanlar genç, 41-50 arası olanlar orta yaş ve 51'den büyük olanlar yaşlı olarak nitelendirilmiştir.

İşletme sahiplerinin %42,3'ü yaşlı, %40,4'ü orta yaşlıdır. Gençler çok geniş bir yaş aralığında değerlendirilmesine rağmen, oranı ancak %17,3'dür.

Çizelge 4.39 İncelenen işletmelerde işletme sahiplerinin yaşı (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel Ortalama
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	
Genç	26,10	23,50	12,00	12,80	17,30
Orta yaşlı	17,40	35,30	48,00	51,30	40,40
Yaşlı	56,50	41,20	40,00	35,90	42,30
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

4.5.1.2 Eğitim ve çalışma durumu

İncelenen işletmelerde işletme sahiplerinin eğitim düzeyi, Çizelge 4.40'da verilmiştir. Türk tarımının genelinde olduğu gibi araştırma bölgesinde de tarımsal faaliyeti yapan çiftçilerin eğitim düzeyi oldukça düşük bulunmuştur. İşletme sahipleri içinde ilkökul mezunlarının oranı %78,8'dir. Üniversite mezunu işletme sahiplerinin oranı sadece %1,9 bulunmuştur. Seçilen tabakalara göre tabaka genişliği arttıkça eğitim düzeyinin de arttığı görülmektedir.

Çizelge 4.40 İncelenen işletmelerde işletme sahiplerinin eğitim durumu (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel Ortalama
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	
Okur-yazar	0,00	0,00	0,00	5,10	1,90
İlkokul	91,30	76,50	92,00	64,10	78,80
Ortaokul	4,30	11,80	8,00	17,90	11,50
Lise	4,30	11,80	0,00	7,70	5,80
Üniversite	0,00	0,00	0,00	5,10	1,90
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

İncelenen işletmelerde, tarımsal faaliyet yapan işletme sahiplerinin bir kısmı aynı zamanda işletme dışı tarımsal faaliyet ve tarım dışı faaliyetler de yapmaktadır. İşletme sahiplerinin %2,9'u kendi işletmesi dışında başka tarımsal işletmelerde de çalışmaktadır. İşletme sahiplerinin %22,1'i tarım dışı alanlarda da çalışmaktadır (Çizelge 4.41). Yani yaklaşık 4-5 çiftçiden biri, tarım dışında başka bir iş daha yapmaktadır. Aynı zamanda tarım dışı alanlarda da çalışan bu çiftçiler, genellikle inşaat, nakliyat gibi hizmet sektörlerinde çalışmaktadır. Ayrıca memur, işçi ve esnaf olarak çalışan çiftçilere de rastlanmıştır.

Çizelge 4.41 İncelenen işletmelerde işletme sahiplerinin çalışma durumu (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
İşletme dışı tarımsal çalışma	4,30	0,00	4,00	2,60	2,90
Tarım dışı çalışma	17,40	23,50	20,00	25,60	22,10

4.5.2 Arazi durumu

4.5.2.1 Arazi mülkiyet durumu

Arazi, tarımsal üretimin vazgeçilmez temel ögesidir. Arazinin kıt ve artırılamaz olması, ona olan talebin nüfus artışı ile daha da yoğunlaşması, tarımsal üretimde arazi mülkiyetinin ve kullanma şeklinin önemini gittikçe artırmaktadır (Bülbül 1979).

İncelenen işletmelerde arazi varlığı ve mülkiyet durumu, Çizelge 4.42’de verilmiştir. İşletmelerde ortalama arazi genişliği 334,71 dekar bulunmuştur. Bu arazinin %72,51’ini mülk arazi, %8,71’ini kiraya tutulan arazi, %18,79’unu ise ortaklıkla işletilen araziler oluşturmaktadır.

Toplam işletme arazileri birinci tabakada 117,43 da, ikinci tabakada 162,24 da, üçüncü tabakada 287,72 da ve dördüncü tabakada 568,15 da bulunmuştur.

Tarım işletmelerinde tarlaların işletmeye uzaklığı, parsel sayısı ve parsel genişliği, işgücünün iyi değerlendirilmesi ve tarımsal mekanizasyon açısından büyük önem taşımaktadır. Arazinin fazla parçalı ve dağınık oluşu, işgücü verimliliğinin düşmesine sebep olarak işletme başarısı üzerinde olumsuz etki yapmaktadır (Erkuş vd. 1995).

İncelenen işletmelerde ortalama parsel sayısı 6,39, ortalama parsel genişliği 52,38 da bulunmuştur. Ortalama parsel genişliğinin tabakalardaki artışla doğru orantılı olarak

arttığı görülmektedir. İncelenen işletme arazilerine ait parsel sayıları üç grupta incelenmiştir. İşletmelerin %50'sinin arazisi 5-8 arası parselden oluşmaktadır. İşletme arazisi dokuz ve üzerinde parselden oluşan işletmelerin oranı ise %14,4'dür (Çizelge 4.43).

Çizelge 4.42 İncelenen işletmelerde arazi mülkiyet durumu

Arazi mülkiyeti		İşletme genişlik grubu				Genel
		1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
Mülk Arazi	(da)	86,26	139,53	218,92	395,15	242,69
	(%)	73,46	86,00	76,09	69,55	72,51
Kiraya Tutulan Arazi	(da)	5,65	0,00	2,80	72,56	29,14
	(%)	4,81	0,00	0,97	12,77	8,71
Ortakçılıkla İşletilen Arazi	(da)	25,52	22,71	66,00	100,44	62,88
	(%)	21,73	14,00	22,94	17,68	18,79
Toplam İşletme Arazisi	(da)	117,43	162,24	287,72	568,15	334,71
	(%)	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Türkiye'deki 2001 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre, tarımsal işletme sayısı 3.076.649 ve toplam arazi 184.348.224 dekadır. Bu rakamlara göre Türkiye'deki ortalama işletme genişliği yaklaşık 60,1 dekadır. İşletme başına düşen ortalama parsel sayısı ise 4'dür (TÜİK 2010).

Konya ilinde yapılan diğer araştırmalarda Şenol (2005) ortalama işletme arazisi genişliğini 160,08 da, Arısoy (2004) 206,07 da, Oğuz ve Mülayim (1997) ise 201,95 da olarak tespit etmişlerdir. Gerek bu çalışmada gerekse bölgede yapılan diğer çalışmalarda ortalama işletme arazisi genişliği Türkiye ortalamasının üzerindedir ve bölgenin geniş arazi varlığı dikkate alındığında beklenene uygundur.

Çizelge 4.43 İncelenen işletmelerde ortalama parsel sayısı ve büyüklüğü

	İşletme genişlik grubu				Genel Ortalama
	1.Tab.	2.Tab.	3.Tab.	4.Tab.	
İşletme arazisi (da)	117,43	162,24	287,72	568,15	334,71
Ortalama parsel genişliği (da)	35,05	40,56	44,68	61,69	52,38
Ortalama parsel sayısı (adet)	3,35	4,00	6,44	9,21	6,39
Parsel sayılarının dağılımı (%)					
1 - 4 parsel (%)	82,60	64,70	16,00	7,70	35,60
5 - 8 parsel (%)	17,40	35,30	72,00	61,50	50,00
9 - + parsel (%)	0,00	0,00	12,00	30,80	14,40
Toplam (%)	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

İşletme başına düşen ortalama parsel sayısı Arısoy (2004) tarafından yapılan çalışmada 6,04, Oğuz ve Mülayim (1997) tarafından yapılan çalışmada ise 8,37 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ve yapılan diğer çalışmalarda parsel sayısı Türkiye ortalamasının üzerinde bulunmuştur. Bunun nedeni araştırma bölgesindeki ortalama işletme büyüklüklerinin Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde olmasıdır.

Şenol (2005) tarafından yapılan çalışmada işletme arazisi içinde mülk arazinin payı %64,11, ortağa ve/veya kiraya tutulan arazilerin payı ise %35,89 bulunmuştur. Bayaner (1995) tarafından yapılan çalışmada işletme arazisinin %79,01'i mülk arazi, %11,72'si kiraya tutulan arazi ve %9,27'si ortağa tutulan arazilerden oluşmuştur. Oğuz (1991) tarafından Konya ilinde yapılan çalışmada 263,53 da. olan ortalama işletme arazisi genişliğinin %95,32'si mülk arazi, %3,37'si kiraya tutulan arazi ve %1,31'i de ortağa tutulan arazilerden oluşmuştur. Arazi mülkiyet durumu ile ilgili sonuçlar birbirine paraleldir ve Türkiye'deki üreticiler için toprağın önemini göstermektedir. Türkiye'de toprak hareketliliği oldukça sınırlıdır.

4.5.2.2 Arazi kullanım durumu

Türkiye’de işletme arazilerinin %18’inde sulu tarım, %62’sinde kuru tarım yapılmaktadır. Arazilerin yaklaşık %20’si nadasa bırakılmaktadır (TÜİK 2010). İncelenen işletme arazilerinin %40,57’sinde sulu tarım, %39,68’inde kuru tarım yapılırken, arazilerin %19,73’ünün nadasa bırakıldığı belirlenmiştir. İşletme tabakaları küçüldükçe sulu tarımın payının arttığı görülmektedir (Çizelge 4.44).

Çizelge 4.44 İncelenen işletmelerde arazi kullanım durumu

		İşletme genişlik grubu				Genel
		1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
Sulu tarla	(da)	60,96	83,06	125,12	209,74	135,79
	(%)	51,91	51,20	43,49	36,92	40,57
Kuru tarla	(da)	29,26	55,06	96,00	251,33	132,80
	(%)	24,92	33,94	33,37	44,24	39,68
Bahçe	(da)	0,00	0,53	0,00	0,00	0,09
	(%)	0,00	0,33	0,00	0,00	0,03
Nadas	(da)	27,21	23,59	66,60	107,08	66,03
	(%)	23,17	14,54	23,15	18,85	19,73
Toplam arazi	(da)	117,43	162,24	287,72	568,15	334,71
	(%)	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

4.5.2.3 Buğday ekim alanı ve verimi

İncelenen işletmelerde ortalama buğday ekim alanı, 186,48 da bulunmuştur. İşletme başına düşen buğday ekim alanının %59,08’inde kuru tarım, %40,92’sinde ise sulu tarım yapılmaktadır.

İşletme başına düşen buğday ekim alanı birinci tabakada 37,13 da, ikinci tabakada 73,41 da, üçüncü tabakada 151,52 da ve dördüncü tabakada ise 346,26 da bulunmuştur.

İncelenen işletmelerde ortalama buğday verimi, 388,68 kg/da olarak tespit edilmiştir. Kuru alanlardaki ortalama buğday verimi 275,68 kg/da, sulu alanlardaki ortalama verim ise 520,67 kg/da bulunmuştur. Sulu alanlarda tabaka genişliği arttıkça buğday veriminin arttığı, kuru alanlarda ise tersi bir durum olduğu görülmektedir (Çizelge 4.45)

Çizelge 4.45 İncelenen işletmelerde buğday ekim alanı ve verimi

		İşletme genişlik grubu				Genel Ortalama
		1.Tab.	2.Tab.	3.Tab.	4.Tab.	
Sulu Alan	Ekim alanı (da)	17,22	47,65	67,92	129,03	76,31
	Verim (kg/da)	448,18	473,58	526,79	584,50	520,67
Kuru Alan	Ekim alanı (da)	19,91	25,76	83,6	217,23	110,17
	Verim (kg/da)	273,08	319,38	271,13	266,35	275,68
Toplam Alan	Ekim alanı (da)	37,13	73,41	151,52	346,26	186,48
	Verim (kg/da)	356,52	415,88	377,48	402,97	388,68

Konya ilinde Arısoy (2004) tarafından yapılan çalışmada sulu alanlardaki ortalama buğday verimi 402 kg/da, kuru alanlarda 257 kg/da ve ortalama buğday verimi ise 349 kg/da bulunmuştur. Trakya Bölgesi'nde Konyalı (2008) tarafından yapılan çalışmada buğday verimi 121,3 kg/da ile 607,6 kg/da arasında değişmekte olup, ortalama 372,6 kg/da bulunmuştur.

İncelenen işletmelerde buğday ekim alanlarının %83,16'sı ekmeklik buğday, %16,84'ü ise makarnalık buğday tarımına ayrılmıştır. Tabakalar arasında buğday ekilişinin buğday cinsine göre dağılımı incelenmiştir. Toplam buğday ekilişi içinde makarnalık buğday ekilişinin payı birinci tabakada %27,52, ikinci tabakada %18,02, üçüncü tabakada %11,88 ve dördüncü tabakada ise %17,46 bulunmuştur (Çizelge 4.46). Makarnalık buğdayın küçük işletmelerde daha fazla tercih edildiği görülmektedir.

İncelenen işletmelerde ekmeklik buğday verimi 368,04 kg/da, makarnalık buğday verimi ise 539,67 kg/da bulunmuştur (Çizelge 4.46). Ekmeklik buğdayda tabaka

genişliği artışı ile buğday veriminin artışı arasında doğru bir orantı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak makarnalık buğdayda tabaka genişliği ile verim arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Çizelge 4.46 İncelenen işletmelerde buğday cinsine göre ekim alanı ve verim

		İşletme genişlik grubu				Genel
		1.Tab.	2.Tab.	3.Tab.	4.Tab.	Ortalama
Ekmeçlik	Ekim alanı (da)	26,91	60,18	133,52	285,82	155,07
Buğday	Verim (kg/da)	331,58	385,27	370,86	379,74	368,04
Makarnalık	Ekim alanı (da)	10,22	13,23	18,00	60,44	31,41
Buğday	Verim (kg/da)	458,33	425,00	600,00	582,29	539,67
Toplam	Ekim alanı (da)	37,13	73,41	151,52	346,26	186,48
Alan	Verim (kg/da)	356,52	415,88	377,48	402,97	388,68

4.5.3 Yıllık faaliyet sonuçları

4.5.3.1 Buğday maliyeti

Buğday retiminde maliyeti oluşturan unsurlar; işçilik, tohum bedeli, gübre bedeli, su creti, zirai mücadele masrafları, akaryakıt giderleri, taşıma-pazarlama giderleri, döner sermaye faizi, tarla kirası ve genel idare giderlerinden oluşmaktadır.

Araştırma bölgesinde, buğday üretiminin toprak hazırlığı aşamasında 2-4 sürüm yapılmaktadır. İlk sürüm pullukla, ikinci ve nc sürüm genellikle kazayağı ile yapılmakta, dördüncü sürümde ise toprağın tesviyesini sağlamak için merdane kullanılmaktadır. Bölgede ekim işlemi mibzerle, ilaçlama pülverizatör ile yapılmaktadır. Sulanan alanlarda buğdayın üretim dönemi boyunca 1-3 kez sulandığı tespit edilmiştir. Hasat işleminde biçerdöver kullanılmaktadır. Hasat – harman masraflarını, üreticilerin arazilerinin hasadı karşılığında biçerdöver sahiplerine ödedikleri paralar oluşturmaktadır. Birim cretlendirme, dekar başına yapılmaktadır.

Dekara buğday maliyeti hesaplanırken masraf unsurları, sabit ve değişen masraflar olarak ayrılmıştır. Araştırma bölgesinde 2008-2009 üretim döneminde 1 dekar buğday üretebilmek için yapılan toplam masraf 184 TL bulunmuştur. Bu miktarın 127,7 TL'si değişen masraflardan, 56,3 TL'si de sabit masraflardan oluşmaktadır. Toplam üretim masrafları içinde değişen masrafların oranı %69,4, sabit masrafların oranı ise %30,6 bulunmuştur.

Toplam üretim masrafları içinde sabit masraflardan biri olan tarla kira bedeli 52,5 TL/da bulunmuştur ve üretim masrafları içindeki %28,5 payı ile ilk sırada yer almaktadır. Kira bedelinden sonraki en büyük masraf unsuru, kullanılan gübre bedelidir. Gübre kullanımı 29,1 TL/da olup, toplam üretim masraflarının %15,8'ini oluşturmaktadır. Gübre masrafının bu kadar yüksek olmasının nedeni, ithal edilen kimyasal gübre fiyatlarının 2008-2009 döneminde ciddi şekilde artış göstermesidir.

Bölgede dekara ortalama buğday verimi 389 kg ve yan ürün olan samandan elde edilen gelir 18,9 TL/da bulunmuştur. Birleşik maliyet hesaplama yöntemi kullanılarak buğday maliyeti 0,424 TL/kg hesaplanmıştır (Çizelge 4.47).

TMO tarafından yapılan çalışmaya göre 2008 yılı için Türkiye'deki buğday maliyeti 0,382 TL/kg hesaplanmıştır (Anonim 2008). Ayrıca Adana Ziraat Mühendisleri Odası tarafından yapılan araştırmada, 2008 yılı için Adana'daki buğday maliyeti 0,485 TL/kg bulunmuştur (ZMO 2010).

Çizelge 4.47 İç Anadolu Bölgesinde buğday üretim masraflarının dağılımı (TL/da)

Masraf Unsurları (TL/da)			
1-Toprak Hazırlığı		1- Tarla Kirası	52,5
- işgücü	3,2		
- çekigücü	14,1		
2- Tohumluk	18,3	2- Genel idare giderleri (A*0,03)	3,8
3- Gübreleme		B) Sabit Masraflar Toplamı	56,3
- işgücü	0,5		
- çekigücü	1,6		
- gübre bedeli	29,1		
4- Tarımsal Mücadele		C) Üretim Masrafları Toplamı (A+B)	184
- işgücü	0,4		
- çekigücü	1,2		
- mücadele ilacı	1,2		
5- Sulama		D) Yan Ürün Geliri (Saman)	18,9
- işgücü	10,6		
- çekigücü	22,1		
- su ücreti	4,6		
6- Hasat – Harman	8,7	E) Buğday Üretimi (Kg/da)	389
7- Taşıma – Paz.	4,2	F) 1 Kg Buğday Maliyeti ((C-D)/E)	
8- Döner Sermaye Faizi (%6,6)	7,9		
A) Değişen Masraflar Toplamı	127,7		0,424 TL/Kg

4.5.3.2 Üretici gelir karşılaştırması

İç Anadolu Bölgesi'ndeki buğday üreticilerini kapsayan bu araştırmanın saha çalışmasından elde edilen veriler kullanılarak her bir tabakada ve tabakalar ortalaması alınarak bölgede 2008 yılı üretici buğday geliri hesaplanmıştır. Ayrıca Türkiye'deki ve AB'deki buğday üreticilerinin ortalama buğday gelirleri de hesaplanarak bir karşılaştırma yapılmıştır.

İç Anadolu Bölgesi'nde incelenen işletmelerin ortalama genişliği 33,47 ha olup işletme başına düşen ortalama buğday ekim alanı 18,65 ha bulunmuştur. İşletme başına ortalama buğday verimi ise 3.886,8 kg/ha bulunmuştur. Öncelikle üreticilerin 1 hektar araziden elde ettikleri gelir hesaplanmıştır. Gelirler ürün satışından elde edilen gelir ile buğday üreticilerine verilen desteklerin toplanması ile bulunmuştur. 2008 yılı için açıklanan müdahale fiyatı (2008 yılında müdahale fiyatı açıklanmamış olup, emanet

alım fiyatı açıklanmıştır) 0,5 TL/kg, destekleme primi ise 0,045 TL/kg'dır. Sertifikalı tohumluk desteği 4,5 TL/da, mazot desteği 2,925 TL/da ve gübre desteği de 3,825 TL/da verilmiştir. Yapılan hesaplar sonucu buğday işletmelerinin 1 hektar arazi geliri 2.231 TL/ha bulunmuştur. Bu değer AB para birimi olan Euro'ya çevrilmiştir. Euro'nun TL'ye çevrilmesinde, Merkez Bankası'nın 01.06.2008 tarihli alış kuru olan 1 Euro = 1,89 TL değeri kullanılmıştır. Hesaplanan 1 hektar arazi geliri ile işletme başına düşen buğday ekim alanı çarpılarak işletmenin buğday brüt geliri elde edilmiştir. Daha önce hesaplanan buğday birim maliyeti ile ortalama verim ve ortalama buğday ekim alanı çarpılarak üretim masrafları hesaplanmıştır. Sonuç olarak 22.013 Euro hesaplanan işletmenin buğday brüt gelirinden 16.262 Euro olan buğday üretim masrafları çıkartılarak 5.751 Euro olan işletmenin buğday net geliri bulunmuştur (Çizelge 4.48).

Aynı şekilde yapılan hesaplar sonucu işletmelerin buğday net geliri birinci tabakada 1.068 Euro, ikinci tabakada 2.391 Euro, üçüncü tabakada 4.563 Euro, dördüncü tabakada ise 10.995 Euro bulunmuştur (EK 3).

Ayrıca araştırma bölgesindeki üreticiler dışında, Türkiye genelinde buğday üretimi yapan işletmelerin buğday gelirleri hesaplanmıştır. Türkiye'nin ortalama buğday verimi, TÜİK verisi olan 2.200 kg/ha alınmıştır. Ortalama buğday yetiştiren işletmelerinin büyüklüğü TEAE verisi olan 25,5 ha ve işletme başına ortalama buğday ekim alanı 12,8 ha alınmıştır. Türkiye genelindeki 2008 yılı buğday maliyeti TMO tarafından yapılan çalışmada 0,382 TL/kg hesaplanmıştır. Sonuç olarak Türkiye'de buğday üreten işletmelerin buğday geliri ortalama 3.191 Euro hesaplanmıştır (EK 3).

Benzer şekilde bir hesaplama da AB buğday üreticileri için yapılmıştır. AB'nin ortalama buğday verimi, EUROSTAT verilerine göre 5.630 kg/ha alınmıştır. AB'de ortalama buğday yetiştiren işletmelerinin büyüklüğü TEAE verisi olan 86,3 ha ve işletme başına ortalama buğday ekim alanı 41,7 ha alınmıştır. AB27 genelindeki 2008 yılı buğday maliyeti TMO tarafından yapılan çalışmada 0,113 Euro/kg alınmıştır. İşletme geliri ise 101,31 Euro/ton uygulanan müdahale fiyatı ve 63,0 Euro/ton olarak uygulanan telafi edici ödemelerin toplamının ortalama buğday ekim alanı büyüklüğü

dikkate alınarak hesaplanması ile bulunmuştur. Sonuç olarak AB'deki buğday işletmelerinin buğday geliri 12.048 Euro hesaplanmıştır (EK 3).

Çizelge 4.48 İncelenen işletmeler ortalamasına göre buğday geliri

İŞLETMELER ORTALAMASI
Ortalama buğday verimi = 3.886,8 kg/ha
İşletme başına ortalama buğday ekim alanı = 18,65 ha
Müdahale fiyatı ve destekler Müdahale fiyatı = 0,5 TL/kg = 0,5 x 3.886,8 = 1.943,3 TL/ha Destekleme primi = 0,045 TL/kg = 0,045 x 3.886,8 = 174,9 TL/ha Sertifikalı tohumluk desteği = 4,5 TL/da = 45 TL/ha Mazot desteği = 2,925 TL/da = 29,25 TL/ha Gübre desteği = 3,825 TL/da = 38,25 TL/ha
1 hektar buğday arazisinin geliri = 1.943,3 + 174,9 + 45,0 + 29,25 + 38,25 = 2.230,7 TL/ha = 1.180,3 Euro/ha
İşletmenin buğday brüt geliri = 1.180,3 x 18,65 = 22.012,6 Euro
Buğday maliyeti = 0,424 TL/kg İşletmedeki toplam buğday masrafı = 0,424 x 3.886,8 x 18,65 = 30.735,3 TL = 16.262,1 Euro
İşletmenin buğday net geliri = 22.012,6 – 16.262,1 = 5.750,5 Euro

Yapılan bu analiz neticesinde tabakalar itibariyle İç Anadolu Bölgesi'nde, Türkiye genelinde ve AB'de buğday üreticilerinin gelirleri karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda Türkiye'de buğday üretimi yapılan işletmelerde buğdaydan elde edilen üretici refahının AB'deki işletmelerin çok gerisinde kaldığı anlaşılmaktadır (Çizelge 4.49). Bu farkı ortaya çıkaran üç temel sebep göze çarpmaktadır. Birincisi Türkiye'deki ortalama işletme büyüklüklerinin AB'deki işletmelere göre daha küçük ve parçalı olmasıdır. İkincisi birim alandan elde edilen verim, AB karşısında rekabeti azaltmaktadır. Bir diğer neden ise üretim maliyetleri farklılığıdır. Türkiye'de girdi fiyatlarının çok yüksek olması, üreticilerin üretim maliyetini artırmakta ve AB üreticileri karşısındaki rekabet şansını azaltmaktadır.

Çizelge 4.49 İncelenen işletme gelirlerinin Türkiye ve AB ile karşılaştırılması

	İç Anadolu Bölgesi					TR	AB
	1.Tab.	2.Tab.	3.Tab.	4.Tab.	Ort.		
Ort. buğ. verimi (kg/ha)	3.565	4.159	3.775	4.030	3.887	2.200	5.630
Ort. buğ. ekim alanı (ha)	3,71	7,34	15,15	34,63	18,65	12,8	41,7
1 ha buğday arazisinin geliri (€/ha)	1.088	1.259	1.148	1.222	1.180	694	925
İşletmenin buğday brüt geliri (€)	4.035	9.239	17.393	42.302	22.013	8.882	38.577
Buğday maliyeti (€/kg)	0,228	0,228	0,228	0,228	0,228	0,202	0,113
İşletmenin net buğday geliri (€)	1.068	2.391	4.563	10.995	5.751	3.191	12.048

Çalışmada bu aşamaya kadar çeşitli tabakalara göre Türkiye'deki işletmelerin, AB işletmeleri ile net buğday gelir karşılaştırması yapılmıştır. Bu karşılaştırma bir de 2008 yılında Türkiye'nin AB üyesi olduğu varsayımından hareket edilerek yapılmıştır. Bu durumda Türkiye'deki buğday üreticilerinin eline geçen buğday fiyatı ve desteği, AB üreticileri ile aynı olacaktır. Ayrıca buğday maliyeti de değişecektir. Çünkü girdi fiyatları, AB'deki fiyatlar düzeyinden değerlendirilerek maliyet hesabı yapılmalıdır. Bu amaçla Çizelge 4.50'de Türkiye'nin AB'ye üye olması durumundaki buğday maliyeti hesaplanmıştır. Girdi fiyatları, Avrupa Komisyonu'nun yıllık tarımsal raporlarından derlenmiştir (Anonymous 2009). Türkiye'nin 2008 yılında AB'ye üye olduğu varsayımına göre buğday maliyeti 0,301 TL/kg hesaplanmıştır.

Türkiye'nin AB'ye üyelik durumunda buğday üreticilerinin birim ürün maliyetleri azalacaktır. Ancak, AB buğday fiyatlarının Türkiye'deki fiyatların altında olması üreticilerin net buğday gelirlerini de azaltacaktır. Bu nedenle 2008 yılı için Türkiye'nin AB üyesi olması senaryosu üzerinden üreticilerin buğday gelir karşılaştırmasını tekrar yapmak yararlı olacaktır (Çizelge 4.51).

Çizelge 4.50 Türkiye'nin AB'ye üye olması durumunda buğday üretim masraflarının dağılımı (TL/da)

Masraf Unsurları (TL/da)			
1-Toprak Hazırlığı		1- Tarla Kirası	52,5
- işgücü	3,2		
- çekigücü	6,8		
2- Tohumluk	6,1	2- Genel idare giderleri (A*0,03)	2,4
3- Gübreleme		B) Sabit Masraflar Toplamı	54,9
- işgücü	0,5		
- çekigücü	0,8		
- gübre bedeli	20,3		
4- Tarımsal Mücadele		C) Üretim Masrafları Toplamı (A+B)	136
- işgücü	0,4		
- çekigücü	0,6		
- mücadele ilacı	0,8		
5- Sulama		D) Yan Ürün Geliri (Saman)	18,9
- işgücü	10,6		
- çekigücü	10,7		
- su ücreti	4,6		
6- Hasat – Harman	8,7	E) Buğday Üretimi (Kg/da)	389
7- Taşıma – Paz.	2,0	F) 1 Kg Buğday Maliyeti ((C-D)/E)	
8- Döner Sermaye Faizi (%6,6)	5,0		
A) Değişen Masraflar Toplamı	81,1		0,301 TL/Kg

Bu karşılaştırmada işletmelerin büyüklüğü ve buğday verimleri aynı kalacaktır. Türkiye'deki buğday işletmelerinin buğday brüt geliri, AB buğday üreticilerinin aldığı müdahale fiyatı ve telafi edici ödemeler dikkate alınarak hesaplanmıştır. İç Anadolu Bölgesi için tekrar hesaplanan birim buğday maliyeti 0,301 TL/Kg'a gerilemiştir (Çizelge 4.50). İç Anadolu Bölgesi'nde üyelik öncesi buğday maliyetinin, girdi masraflarındaki azalma nedeniyle, üyelik ile beraber %29 azalacağı yapılan maliyet hesapları ile ortaya konmuştur. AB üyeliği durumunda Türkiye için de buğday

maliyetinin (TMO tarafından 0,382 TL/kg olarak hesaplanan buğday maliyeti) aynı oranda azalarak 0,271 TL/Kg olacağı öngörülmüştür (Çizelge 4.51).

Üyelik durumunda birim ürün maliyetinin %29 azalacak olması yanında hektar başına buğday arazi gelirleri de İç Anadolu Bölgesi'nde %46, Türkiye'de ise %48 azalacaktır. Gelirdeki azalışın maliyet azalışından büyük olması üyelik durumunun Türkiye'deki buğday üreticilerinin aleyhine olacağını göstermektedir. Üyelik söz konusu değil iken İç Anadolu Bölgesi üreticilerinin işletme başına ortalama net buğday geliri 5.751 Euro iken, üyelik durumunda 391 Euro'ya düşeceği görülmektedir. Türkiye geneli için yapılan hesapta da benzer durum vardır. Üyelik öncesi işletmelerin net buğday geliri 3.191 Euro iken, üyelik sonrası 594 Euro'ya gerilemektedir.

Çizelge 4.51 Türkiye'nin AB'ye üye olması durumundaki üretici gelir karşılaştırması

	İç Anadolu Bölgesi					TR	AB
	1.Tab.	2.Tab.	3.Tab.	4.Tab.	Ort.		
Ort. buğ. verimi (kg/ha)	3.565	4.159	3.775	4.030	3.887	2.200	5.630
Ort. buğ. ekim alanı (ha)	3,71	7,34	15,15	34,63	18,65	12,8	41,7
1 ha buğday arazisinin geliri (€/ha)	586	683	620	662	639	361	925
İşletmenin buğday brüt geliri (€)	2.174	5.013	9.393	22.925	11.917	4.621	38.577
Buğday maliyeti (€/kg)	0,159	0,159	0,159	0,159	0,159	0,143	0,113
İşletmenin net buğday geliri (€)	71	159	300	735	391	594	12.048

4.5.4 Buğday üreticilerinin tutum ve davranışları

4.5.4.1 Tarımsal konularda karar verme davranışı

Üreticilerin bir yıl sonraki ürün planlamasını nasıl yaptıkları, hangi üründen kaç dekar üretim yapacaklarını neye göre karar verdikleri araştırılmıştır. Üreticilerin %34,6'sı, bu konuda bir plan olmaksızın alışkanlıklar doğrultusunda hareket etmektedir. Arazim başka ürün yetiştirmeye uygun değil diyenlerin oranı %22,1'dir. Planlamayı piyasa

fiyatına göre yapanların oranı %15,4, TMO'nun açıkladığı fiyata göre yapanların oranı ise %7,7'dir (Çizelge 4.52).

Üreticilerin üretim planlaması kararı ile eğitim düzeyleri ve yaşları arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan khi kare analizi ile üreticilerin üretim planlaması kararı ile eğitim düzeyi arasında istatistikî açıdan anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir ($p=0,887$ $p>0,10$). Üreticilerin üretim planlaması kararı ile yaşları arasında da istatistikî açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0,780$ $p>0,10$).

Çizelge 4.52 Üretim planlaması kararı (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ort.
Önceden düşünmem	0,00	11,80	4,00	2,60	3,80
Arazim başka ürüne uygun değil	30,40	17,50	24,00	17,80	22,10
Alışkanlık	26,10	47,10	40,00	30,80	34,60
Piyasa fiyatına göre	17,50	11,80	16,00	15,40	15,40
TMO fiyatına göre	4,30	0,00	4,00	15,40	7,70
Ekim alanına göre	4,30	5,90	4,00	7,70	5,80
Satış garantili ürünlere göre	13,10	0,00	4,00	7,70	6,70
Aile gereksinimine göre	4,30	0,00	0,00	0,00	1,00
Az masraflı üretime göre	0,00	5,90	4,00	2,60	2,90
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Üreticilerin tarımsal konularda karar alırken kimlerin görüşüne başvurup, kimlerden yardım istediği araştırılmıştır. İncelenen işletmelerde üreticilerin yaklaşık yarısının (%45,6) kimsenin görüşünü almadan kendi kararı ile hareket ettiği tespit edilmiştir. Üreticilerin önemli bir bölümü de, kendi aile bireylerine, komşu ve arkadaşlarına danışmaktadır. Üreticilerin sadece 1/5'i Tarım İlçe Müdürlüğü, Ziraat Odası, Ziraat Fakültesi gibi tarım teşkilatlarından fikir almaktadır (Çizelge 4.53).

Üreticilerin tarımsal konulardaki karar alma tutumu ile eğitim düzeyleri ve yaşları arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan khi kare analizi ile üreticilerin karar alma tutumları ile eğitim düzeyi arasında istatistikî açıdan anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir ($p=0,29$ $p>0,10$). Üreticilerin karar alma tutumu ile yaşları arasında da istatistikî açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0,34$ $p>0,10$).

Çizelge 4.53 Tarımla ilgili karar almada yararlanılan bilgi kaynağı (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
Kendi kararım	47,80	52,90	44,00	42,10	45,60
Aile fertleri	17,40	23,50	24,00	26,30	23,30
Komşu arkadaş	17,40	5,90	8,00	13,20	11,70
Tarım İlçe Müd.	13,10	11,80	12,00	15,80	13,50
Ziraat Odası	4,30	5,90	12,00	0,00	4,90
Ziraat Fakültesi	0,00	0,00	0,00	2,60	1,00
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

4.5.4.2 Ekim kararı

İncelenen işletmelerde üreticilerin %54,8'lik büyük çoğunluğu, arazisinin buğday dışında başka bir ürünü yetiştirmeye elverişli olmadığını ve bu nedenle buğday tarımı yaptıklarını belirtmişlerdir. Üreticiler, buğday tarımı yapmalarının diğer gerekçelerini buğdayda satış garantisi olması, çok fazla emek gerektirmemesi, diğer ürünlerin yetiştiriciliği konusundaki bilgisizlik, buğdayın ekim nöbetine girmesi, buğdayın iyi gelir getirmesi ve hayvanlara yem olarak verilmesi olarak sıralamışlardır (Çizelge 4.54).

Üreticilerin buğday tarımı yapma nedeni ile eğitim düzeyleri ve yaşları arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan khi kare analizi ile üreticilerin buğday tarımını seçmeleri ile eğitim düzeyi arasında istatistikî açıdan anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir ($p=0,225$ $p>0,10$). Ancak üreticilerin buğday tarımını seçmesi ile yaşları arasında

istatistikî açıdan anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p=0,067$ $p<0,10$). Arazim buğday dışında başka ürüne elverişli değil diyen üreticiler genellikle orta yaş ve yaşlı grupta yer almaktadır (%88). Buğday tarımını, fazla emek gerektirmediği için tercih eden üreticilerin ise tamamı orta yaş (%27) ve yaşlı grupta (%73) yer almaktadır.

Çizelge 4.54 İncelenen işletmelerin buğday tarımı yapma nedeni (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
Arazi koşulu	65,20	35,30	60,00	53,80	54,80
İyi gelir	-	-	4,00	2,60	1,80
Satış garantisi	21,90	29,40	16,00	20,50	21,20
Az emek	4,30	17,60	12,00	10,30	10,60
Ekim nöbeti	4,30	11,80	4,00	2,60	4,80
Hayvanlara yem	4,30	-	-	-	1,00
Başka bir bilgi yok	-	5,90	4,00	10,30	5,80
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,10	100,00

Üreticilerin %54,8'i buğday tarımı yapma nedenini, arazilerinin başka bir ürün yetiştirmeye imkan vermemesi olarak belirtmişlerdir. Ancak aynı üreticilerin %64,4'ü bölgelerinde buğdaya alternatif olabilecek ürünler olduğunu düşünmektedirler.

Türkiye'de önümüzdeki yıllarda her hangi bir sebeple buğday fiyatları düşecek olursa, üreticilerin bu durum karşısındaki tutum ve davranışlarının ne olacağı araştırılmıştır. İncelenen işletmelerde buğday üreticilerinin %33,7'si buğday üretiminden vazgeçmeyeceğini, %27,8'i buğday yerine başka bir ürün yetiştireceğini, %20,2'si tarımdan vazgeçip tarım dışı iş olanakları arayacağını, %9,6'sı tüketeceği kadar buğday yetiştireceğini, %8,7'si de ekim alanını azaltacağını belirtmiştir (Çizelge 4.55). Özellikle birinci tabakada üreticilerin yaklaşık yarısının buğday üretiminden vazgeçmediği görülmektedir. Bu durum, aslında küçük işletmelerin değişiklikler

konusundaki çekincelerini ortaya koymaktadır. Tabaka genişliği arttıkça, üreticilerin değişik alternatifler üzerinde daha fazla yoğunlaştıkları görülmektedir.

Buğday üretiminden vazgeçmem diyen üreticilerin tamamına yakını, arazilerinin kuru olması gerekçesiyle buğday yetiştirmek zorunda olduklarını belirtmişlerdir. Aslında bu durum, bölge üreticilerinin kuru alanlarda buğday yetiştiriciliğine alternatif olabilecek ürünler konusundaki bilgi eksikliğini ortaya koymaktadır. Fiyatların düşmesi halinde üreticilerin yaklaşık %10'u, tüketeyeğim kadar üretim diyerek buğdayın öz tüketim amaçlı da yaygın şekilde kullanıldığını belirtmişlerdir.

Çizelge 4.55 Buğday fiyatlarının düşmesi durumundaki üretici davranışı (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
Buğdaydan vazgeçmem	43,50	29,40	36,00	28,20	33,70
Başka ürün	26,10	23,60	36,00	25,60	27,80
Tarım dışı işler	17,40	17,60	24,00	20,50	20,20
Ekim alanını azaltma	8,70	-	4,00	15,40	8,70
Tüketeceğim kadar	4,30	29,40	-	10,30	9,60
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Üreticilerin buğday fiyatlarının düşmesi karşısındaki tutumu ile eğitim düzeyleri ve yaşları arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan khi kare analizi ile üreticilerin fiyat düşmesine karşı tutumları ile eğitim düzeyi arasında istatistikî açıdan anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir ($p=0,129$ $p>0,10$). Üreticilerin düşmesine karşı tutumları ile yaşları arasında da istatistikî açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0,158$ $p>0,10$).

Üreticilerin, TMO tarafından açıklanan yaklaşık 50 kuruşluk fiyatın 25 kuruş olarak açıklanması durumundaki buğday üretim davranışı araştırılmıştır. Bu fiyat seviyesinde üreticilerin %50'si buğday üretimine devam edeceğini, geri kalan yarısı da zarar edileceği gerekçesi ile devam etmenin mümkün olamayacağını belirtmişlerdir.

Devletin politikasını değiştirmesi ve buğday arazisi yerine başka ürün yetiştiren üreticiye destek vermesi durumunda, üreticilerin %65,4'ü başka ürüne geçebileceklerini belirtmişlerdir.

Devletin üreticilerin buğday üretiminden vazgeçmesi karşılığında, üreticinin mevcut gelirini koruyacak yeni bir destekleme politikası uygulaması durumundaki üreticilerin tutum ve davranışlarının neler olacağı araştırılmıştır. İncelenen işletmelerde üreticilerin %68'i destekle yetinmeyip başka ürün yetiştireceğini, %25,2'si ise destekle yetineceğini ve başka ürün yetiştirmeyeceğini belirtmiştir. Desteği alıp tarım dışı alanlara yönelecek üreticilerin oranı ise %6,8'dir. Bu tutumdaki işletmeler, üçüncü ve dördüncü tabakada yer alan büyük işletmelerdir (Çizelge 4.56).

Çizelge 4.56 Devletin buğday üretiminden vazgeçen üreticinin mevcut gelirini koruması durumunda üretici tutumu (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel Ortalama
	1.Tab.	2.Tab.	3.Tab.	4.Tab.	
Destekle yetinirim	27,30	35,30	20,00	23,10	25,20
Destekle yetinmem, başka ürün yetiştiririm	72,70	64,70	68,00	66,60	68,00
Desteği alır, tarım dışına yönelirim	-	-	12,00	10,30	6,80
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Devletin mevcut üretici gelirini koruması halindeki üretici tutumu ile üreticilerin eğitim düzeyleri ve yaşları arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan khi kare analizi ile üreticilerin bu konudaki tutumu ile eğitim düzeyi arasında istatistikî açıdan anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir ($p=0,885$ $p>0,10$). Ancak üreticilerin bu konudaki tutumu ile yaşları arasında istatistikî açıdan anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p=0,012$ $p<0,10$). Destekle yetinmeyip başka ürün ekeceğini belirten üreticilerin yaklaşık yarısı (%49) orta yaş grubunda yer almaktadır. Böyle bir durum karşısında destekle yetinip

başka ürün yetiştirmek istemeyen üreticilerin büyük çoğunluğu (%69) yaşlı üretici grubunda yer almaktadır.

Üreticilerin buğday ekim kararına fiyatların etkisi araştırılmıştır. Yıl içinde veya bir önceki yıl açıklanan buğday fiyatlarının üreticilerin ekim kararına etkisi %57,7 bulunmuştur. Üreticilerin %42,3'ü fiyatlara aldırış etmeksizin geleneksel olarak buğday üretimini sürdürmektedir.

4.5.4.3 Tohumluk kullanımı

İncelenen işletmelerde üreticilerin %16,35'i hiç sertifikalı tohumluk kullanmamaktadır. Sertifikalı tohumluk kullananların ise sertifikalı tohumluk alım sıklığı ortalama 2,6 yıldır. Sertifikalı tohumluk kullanım sıklığı ile tabakalar arasında belirgin bir farklılık yoktur (Çizelge 4.57).

Çizelge 4.57 İncelenen işletmelerde sertifikalı tohumluk kullanım sıklığı (yıl)

	İşletme genişlik grubu				Genel Ortalama
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	
Tohumluk kul. sıkl. (yıl)	2,62	2,20	2,72	2,62	2,60

Üreticilerin yaklaşık yarısı tohumluğu bayilerden temin etmektedir. TİGEM'den tohumluk alanların oranı %33,7 , TKK'den alanların oranı ise %18,6'dır (Çizelge 4.58). Tabakalar ayrı ayrı incelendiğinde de üçüncü tabaka dışındaki tabakalarda, üreticilerin tohumluk temin yeri konusundaki ilk tercihleri bayilerdir.

Bir üretim faaliyetinin en temel girdisi tohumluktur. Tohumluk, verim üzerinde doğrudan etki yapmaktadır. Bu nedenle araziye uygun çeşit seçimi, sertifikalı tohumluk kullanımı ve tohumluk temin yeri gibi konular oldukça önemlidir. Araştırma bölgesindeki üreticilerin ve tarım teşkilatının, verime doğrudan etki yapan bu konulara

daha duyarlı bir şekilde yaklaşımları gerekmektedir. Türkiye'deki buğday üreticilerinin AB üreticileri ile rekabet edebilmesi, aradaki verimlilik farkının kapanmasına bağlıdır.

Çizelge 4.58 İncelenen işletmelerde tohumluk temin yeri (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
Tohum bayii	53,80	60,00	32,00	52,60	47,70
TİGEM	38,50	40,00	40,00	26,30	33,70
TKK	7,70	0,00	28,00	21,10	18,60
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

4.5.4.4 Buğday fiyatları

Üreticilerin %94,1'i devletin buğdayda fiyat desteklemesine devam etmesi gerektiğini düşünmektedirler. Böyle düşünen üreticiler, devlet desteğinin olmaması durumunda, tüccarların insafına mahkûm olacaklarını ve çok zor durumda kalacaklarını belirtmişlerdir. Üreticiler arasındaki ortak kanaat piyasanın güvensiz oluşudur. Bu nedenle üreticiler, devlet tarafından yapılan fiyat desteklemesini bir nevi geçim garantisi olarak görmektedirler.

Buğday fiyatını belirlemesi gereken kuruluş konusundaki üretici görüşü araştırılmıştır. Üreticilerin ortak görüşü %86,9 ile TMO'dur. Üreticilerin %6,1'i Ziraat Odası, %4'ü borsa, %2'si piyasa koşullarında, %1'i de üretici örgütleri tarafından belirlenmesi gerektiğini düşünmektedir (Çizelge 4.59).

Üreticilerin, buğday fiyatlarının hasat zamanından önce açıklanması konusunda, beklenti içinde oldukları belirlenmiştir. Üreticilerin %59,4'ü fiyatların hasattan önce, %37,6'sı ise ürün ekilmeden önce açıklanmasını beklemektedir (Çizelge 4.60).

Çizelge 4.59 Buğday fiyatını belirlemesi gereken kuruluşlar (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
Borsa	-	6,70	8,00	2,70	4,00
TMO	90,40	87,00	84,00	86,50	86,90
Piyasa	-	6,30	-	2,70	2,00
Üretici örgütü	4,80	-	-	-	1,00
Ziraat Odası	4,80		8,00	8,10	6,10
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Çizelge 4.60 Buğday fiyatının açıklanma zamanı (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
Ürün ekilmeden önce	42,90	56,20	24,00	35,90	37,60
Ürün ekildikten sonra	-	6,30	4,00	2,60	3,00
Hasattan önce	57,10	37,50	72,00	61,50	59,40
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Devletin buğdayda fiyat açıklamasını bırakması söz konusu olursa üreticilerin %76'sı tüccarlara karşı çok güçsüz kalacaklarını, tüccarların istediği gibi fiyatı düşürebileceğini belirtmektedir. Üreticilerin %12'si bu durum karşısında buğday yerine başka bir ürüne yönelme eğilimindedir. Devletin fiyat açıklamasını bırakmasının her hangi bir değişiklik getirmeyeceğini düşünen üreticilerin oranı ise %12'dir. Bu veriler, küçük üreticinin de büyük üreticinin de pazar koşullarına hazır olmadığını göstermektedir (Çizelge 4.61).

Çizelge 4.61 Devletin buğdayda fiyat açıklamasını bırakması karşısındaki üretici tutumu (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel Ortalama
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	
Tüccarların eline kalırız	80,00	81,20	56,00	84,60	76,00
Başka bir ürüne yönelirim	10,00	12,50	24,00	5,10	12,00
Değişiklik olmaz	10,00	6,30	20,00	10,30	12,00
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

4.5.4.5 Satış davranışı

Buğday üreticileri, buğday satışını TMO, Borsa ve tüccarlara yapmaktadır. Üreticiler genellikle ürünün büyük bir kısmını hasattan hemen sonra satarak değerlendirmektedirler. Her üretici kendi ekonomik durumu, ürün fiyatı, pazarlama olanağı, depolama imkânı gibi kriterler göz önüne alarak ürünü çeşitli partiler halinde satmaktadır. Birinci parti satışlarda üreticilerin ilk tercihi TMO iken, ikinci ve üçüncü parti satışlarda fiyat avantajı nedeniyle Borsalar tercih edilmektedir (Çizelge 4.62).

Çizelge 4.62 İncelenen işletmelerde buğday satış yeri (%)

		İşletme genişlik grubu				Genel Ortalama
		1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	
Birinci parti	TMO	59,10	41,20	68,00	56,40	57,30
	Borsa	22,70	47,10	28,00	23,10	28,20
	Tüccar	18,20	11,80	4,00	20,50	14,60
İkinci parti	TMO	14,30	-	18,20	18,20	15,60
	Borsa	85,70	100,00	81,80	81,80	84,40
Üçüncü parti	TMO	-	50,00	100,00	8,30	20,00
	Borsa	-	50,00	-	91,70	80,00

İncelenen işletmelerde buğday satışlarının hasat sonrası döneme yoğunlaştığı belirlenmiştir. Satışların yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'ü hasat ayları olan Temmuz ve Ağustos aylarında yapılmaktadır. İlk buğday satışını Eylül ayında yapan üreticilerin oranı ise %14,9'dur (Çizelge 4.63). Ancak bu oranın içinde, hasat dönemi Eylül ayını bulan üreticilerin payının olduğu da düşünülmelidir.

Çizelge 4.63 İncelenen işletmelerde buğdayın ilk satış zamanı (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
Temmuz	63,60	64,70	48,00	45,90	53,40
Ağustos	13,70	29,40	40,00	29,80	28,70
Eylül	22,70	5,90	12,00	16,20	14,90
Ekim	-	-	-	2,70	1,00
Kasım	-	-	-	5,40	2,00
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

İncelenen işletmelerde üreticilerin %91,35'i buğdayı hasat eder etmez satma eğilimi içindedir. Bu tutumun gerekçesini %88,4'lük oran ile üreticilerin nakit paraya olan ihtiyacı oluşturmaktadır. Üreticilerin %8,4'ü depo olmaması nedeniyle, %3,2'si fiyatın ilerde düşme tehlikesi nedeniyle ürünlerini hasattan hemen sonra satmaktadırlar (Çizelge 4.64). Araştırma bölgesinde yapılan bu saha çalışması açıkça ortaya koymuştur ki, üreticiler borçları nedeniyle ürün satışını zamana yaymak gibi bir olanaktan mahrumdur.

Üreticilerin %8,65'i ise ürünü hasattan sonra bekletme eğilimi içindedirler. Bu eylem içinde olan üreticilerin ortak gerekçesi, ürünü daha yüksek fiyattan satabilme beklentileridir.

Çizelge 4.64 İncelenen işletmelerde ürünü erken satış nedeni (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel Ortalama
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	
Nakit para ihtiyacı	95,20	93,30	79,20	88,60	88,40
Fiyatın düşme tehlikesi	4,80	-	8,30	-	3,20
Depo olmaması	-	6,70	12,50	11,40	8,40
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Üreticilerin %74,3'ünün ürünü sonraki aylarda satmak üzere bekletebilme olanağı bulunmamaktadır. Bu durumdaki üreticilerin %70,5'i borçlarını ödemek zorunda oldukları için, %29,5'i de uygun depolama imkanı olmadığı için ürünü bekletme imkanına sahip değildir.

İncelenen işletmelerin %9'unda açıkta depolama yapılmaktadır. Açıkta depolama yapan üreticilerin ürününde ortalama %1,44 ürün kaybı olduğu tespit edilmiştir.

4.5.4.6 Diğer üretici bilgileri

Araştırma bölgesinde toprak analizi yaptıran üreticilerin oranı %75 bulunmuştur. Toprak analizi yaptıran üreticiye 2010 yılı için 2,5 TL/da destek verilmektedir. Her toprak analizine en fazla 50 dekar için ödeme yapılmakta olup, her analiz en fazla 50 dekarlık bir parseli temsil etmelidir. Desteğe rağmen üreticilerin ¼'ü toprak analizi yaptırmamıştır. Bunun temel nedeni, arazilerin küçük ve parçalı oluşudur. Ayrıca bazı üreticilerin ÇKS bilgilerini güncellememesi nedeniyle başvuru yapamadığı da belirlenmiştir. DGD uygulamasının 2008 yılında sona ermesi nedeniyle ÇKS'ye dahil olan çiftçilerin toprak analiz destekleme ödemesinden yararlanabilmesi için, ÇKS bilgilerini güncellemesi gerekmektedir.

Araştırma alanında son 10 yıl içinde yaşanan göç durumu incelenmiştir. İşletme başına göç eden kişi sayısı 0,55 bulunmuştur (Çizelge 4.65). Yani yaklaşık her iki işletmeden

birinde göç durumu söz konusudur. Göçlerin temel nedeni, ekonomik sıkıntılardır. İşletmelerden elde edilen tarımsal gelirin tüm aile bireylerinin geçimi için yeterli olmaması ve kırsal alandaki istihdam olanaklarının sınırlı oluşu göçleri körüklemiştir. Göçler genellikle köylerin bağlı bulunduğu şehir merkezine veya diğer büyük şehirlere yapılmaktadır.

Göç durumu tabakalar itibariyle incelendiğinde, göç nedeninin ekonomik sıkıntılar yanında başka sebeplerden de kaynaklanabileceği görülmektedir. Çünkü 0,90 kişi ile göçün en fazla olduğu tabaka, tarımsal gelirin en yüksek olduğu dördüncü tabakadır. Bu durumda göç eylemi, ekonomik gerekçeler yanında sosyal nedenlerle de yapılmaktadır. Büyük şehirlerde eğitim, sağlık, istihdam gibi alanlarda görülen çeşitlilik, göçü cazip hale getirebilmektedir.

Çizelge 4.65 İncelenen işletmelerde göç durumu

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
İşletme başına göç eden kişi sayısı (kişi)	0,70	0,53	0,24	0,90	0,55

İncelenen işletmelerde işletme sahiplerinin kendilerinden sonra tarımsal faaliyeti kime devredecekleri araştırılmıştır. İşletme sahiplerinin yaklaşık yarısı bütün çocuklarına, üçte biri de erkek çocuğuna devretme düşüncesindedir (Çizelge 4.66).

Türkiye’de 5403 sayılı “Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Yasası” ile (RG 25880, 2005/5403) arazi parsel büyüklüklerinin miktar olarak belirlenmesine ilişkin kurallar getirilmiştir. Yasaya göre, tarımsal etkinliğin ekonomik olarak yapılabildiği en küçük alana sahip ve daha fazla küçülmemesi gereken yeter büyüklükteki tarımsal arazi parsel büyüklüğü, bölge ve yörelerin toplumsal, ekonomik, ekolojik ve teknik özellikleri gözetilerek TKB tarafından belirlenecektir. Belirlenen küçüklüğe erişmiş tarım arazileri, miras hukuku bakımından bölünemez eşya niteliğine sahip olmaktadır. Tarımsal

arazilerin bu niteliği, tapu kütüğüne şerh edilir. Belirlenen parsel büyüklüğü; mutlak tarım arazileri ve özel ürün arazilerinde 20 dekar, dikili tarım arazilerinde 5 dekar, örtü altı tarımı yapılan arazilerde 3 dekar ve marjinal tarım arazilerinde 20 dekardan küçük olamaz (Kılıç 2008).

Çizelge 4.66 İşletme sahiplerinin kendilerinden sonra işletmelerini devretme eğilimi (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
Bilmiyorum	13,10	18,70	12,00	10,30	12,70
Eşime	4,30	6,30	4,00	-	2,90
Bütün çocuklarıma	30,40	43,70	52,00	59,00	48,50
Erkek çocuğuma	39,10	25,00	32,00	30,70	32,00
Yanımda oturan çocuğuma	13,10	6,30			3,90
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

İncelenen işletmelerde üreticilerin %38,5'i tarımsal konularda kayıt tutmaktadırlar. Kayıt tutan üretici oranının tabaka genişliği ile doğru orantılı olarak arttığı görülmektedir. Birinci tabakada kayıt tutma oranı %30,40 iken, dördüncü tabakada bu oranın %46,20 olduğu belirlenmiştir (Çizelge 4.67).

Çizelge 4.67 İşletmecilerin tarımsal kayıt tutma durumu (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
Kayıt tutanlar	30,40	35,30	36,00	46,20	38,50
Kayıt tutmayanlar	69,60	64,70	64,00	53,80	61,50
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Tarımsal kayıt tutan üreticilerin %17,5'i fiziki kayıt, %15'i mali kayıt ve geri kalan %67,5'i ise hem fiziki hem de mali kayıt tutmaktadırlar.

Araştırma bölgesinde ÇKS'ye dahil olan üreticilerin oranı %97,1'dir. Hayvancılık faaliyeti de olan işletmelerde hayvan kayıt sistemine dahil olanların oranı %92,31 bulunmuştur.

Araştırma bölgesinde incelenen işletmelerde üreticilerin %88,5'inin Ziraat Odasına, %35,6'sının Tarım Kredi Kooperatifine, %28,8'inin Sulama Birliğine üyeliği bulunmaktadır (Çizelge 4.68).

Çizelge 4.68 İşletmecilerin tarımsal örgütlere üyelik durumu (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
Köy Kalkınma Koop.	0,00	0,00	4,00	5,10	2,90
Tarım Satış Koop.	4,30	0,00	8,00	5,10	4,80
Tarım Kredi Koop.	17,40	29,40	40,00	46,20	35,60
Ziraat Odası	87,00	82,40	96,00	87,20	88,50
Sulama Birliği	39,10	35,30	20,00	25,60	28,80
Pankobirlik	8,70	11,80	52,00	28,20	26,90

Üreticilerin bölgelerinde kurulacak bir kooperatiften ne tür beklentileri olduğu araştırılmıştır. Üreticiler daha çok satış ve sulama konularında yardım beklentisindedir. Bilgi aktarılması, kredi gibi beklentiler çok yoğun değildir (Çizelge 4.69). Bu nedenle bölgede kooperatif kurulması söz konusu olduğunda, üreticilerin tercihleri dikkate alınarak ürün satış veya sulama kooperatiflerine öncelik verilmelidir. Böylece bölgedeki buğday üreticilerinin temel sorunları olan, sulama yetersizliğine dayalı verim kaybı ve ürünü değerinin altında bir fiyatla satma konularında mesafe alınır.

Çizelge 4.69 Üreticilerin kooperatiften beklentileri (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
Ürün satış sorunu	40,90	23,50	24,00	31,60	30,40
Kredi-finansman sorunu	18,20	23,50	24,00	15,80	15,70
Bilgi eksikliği sorunu	0,00	23,50	12,00	21,10	18,60
Hayvancılıkla ilgili sorunlar	13,60	11,90	8,00	7,90	9,80
Sulama sorunu	27,30	17,60	32,00	23,60	25,50
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Araştırma bölgesinde tarım sigortası yaptıran üreticilerin oranı %25 bulunmuştur. İşletme genişliği arttıkça üreticilerin sigorta yapma eğiliminin arttığı görülmektedir (Çizelge 4.70). Devlet tarafından üreticilere sigorta priminin % 50'si oranında prim desteği verilmesine rağmen, üreticilerin $\frac{3}{4}$ 'ü tarım sigortası yaptırmamıştır.

Çizelge 4.70 Üreticilerin tarım sigortası yaptırma durumu (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
Var	4,30	23,50	20,00	41,00	25,00
Yok	95,70	76,50	80,00	59,00	75,00
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Üreticilerin uygulanabilecek devlet politikaları konusundaki tercihleri araştırılmıştır. Üreticilerin %41,8'i devletin eskisi gibi destekleme alımı yapmasını, %40,9'u günümüzdeki TMO uygulamasını, %17,3'ü de devletin alım yapmayıp sadece götürü bir parasal yardım yapmasını tercih etmektedir (Çizelge 4.71). En büyük ve en küçük tabakalar olan birinci ve dördüncü tabakada yer alan üreticilerin büyük çoğunluğu günümüzdeki TMO uygulamasını desteklerken, ikinci ve üçüncü tabakada yer alan üreticiler eskisi gibi destekleme alımı uygulamasını desteklemektedir.

Çizelge 4.71 Üreticilerin politika tercihi (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
Götürü yardım	13,60	12,50	12,50	25,00	17,30
Destekleme alımı	27,30	68,70	50,00	33,30	41,80
TMO uygulaması	59,10	18,80	37,50	41,70	40,90
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Tarımsal kredi kullanan üreticilerin oranı %39,4'dür. Kredi kullanım oranı birinci tabakada %21,7, ikinci tabakada %29,4, üçüncü tabakada %44,0, dördüncü tabakada ise %51,3 bulunmuştur. İşletme genişlikleri arttıkça kredi kullanımının da arttığı görülmektedir.

Türkiye'de son yıllarda uygulanan politikalar neticesinde bir çok üreticinin tarımdan kopma noktasına geldiği, tarımsal faaliyeti bırakarak yeni iş alanlarına yönelme çabası içinde olduğu konuşulmaktadır. Bu durumun gerçekliğini değerlendirmek amacıyla araştırma bölgesindeki üreticilerin tutumları araştırılmıştır. Üreticilerin %31,7'sinde tarımsal faaliyeti bırakma düşüncesi olduğu belirlenmiştir (Çizelge 4.72). Bu çok ciddi bir orandır. Bu düşüncenin uygulamaya geçmesi demek, her üç üreticiden birinin tarımsal faaliyeti bırakması ve başka alanlara kayması demektir. Bu durum karşısında, istihdam sorununu çözemeyen Türkiye'nin ekonomik ve sosyal dengelerinin temelinden sarsılacağını tahmin etmek zor değildir.

Çizelge 4.72 Üreticilerin tarımsal faaliyetten vazgeçme düşüncesi (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel Ortalama
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	
Evet	30,40	29,40	36,00	30,80	31,70
Hayır	69,60	70,60	64,00	69,20	68,30
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Üreticilerin tarımı bırakmak zorunda kalmaları durumundaki beklentileri araştırılmıştır. Üreticilerin %29,9'u ticaret yapacağını, %27,8'i şehre göç edeceğini, %25,8'i de bir şey yapmadan köyünü bekleyeceğini belirtmiştir (Çizelge 4.73). Küçük işletmeler olan birinci ve ikinci tabakalardaki üreticilerin çoğunluğu şehre göç edeceğini, üçüncü tabakada yer alan üreticilerin çoğunluğu tarımı bıraksa bile köyünde kalacağı, dördüncü tabakada yer alan üreticilerin de çoğunluğunun ticaret yapma eğilimi içinde olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 4.73 Üreticilerin tarımı bırakmak zorunda kalmaları durumundaki beklentileri (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
Şehre göç	42,10	46,70	28,00	13,20	27,80
Ticaret	21,20	20,00	28,00	39,50	29,90
Köyümde kalırım	31,40	13,30	36,00	21,10	25,80
Çobanlık	5,30	6,70	-	-	2,10
İşçilik	-	13,30	-	2,60	3,10
Sadece hayvancılık	-	-	8,00	23,60	11,30
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

4.5.5 TMO ile ilgili beklentiler

İncelenen işletmelerde üreticilerin %93'ü buğday alımı ve işleme konusunda TMO'nun yetkilendirilmesi konusunda hemfikirdir (Çizelge 4.74). Bu yetkinin Ziraat Odalarına, Tarımsal Kooperatiflere veya tüccarlara verilmesi gerektiğini düşünen üreticilerin oranı oldukça düşüktür.

Çizelge 4.74 Buğday alım ve işlemlerini yapması gereken kuruluşlar (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
TMO	95,20	93,70	92,00	92,30	93,00
Tüccar	-	6,30	4,00	5,10	4,00
Tarım Koop.	-	-	4,00	2,60	2,00
Ziraat Odası	4,80	-	-	-	1,00
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

TMO 1993 yılından itibaren 2699 sayılı Umumi Mağazacılık kanunu hükümleri ve Ana Statüsünün 5. maddesi gereğince makbuz senedi düzenleyerek emanet alımı yapmaktadır. Bu uygulama ile yeterli deposu olmayan üretici ve diğer kesimlere depolama imkanı sağlanarak, ürünlerini hasat dönemi dışında pazarlama fırsatı sunulmaktadır. Ayrıca, ürününü emanete bırakan kesimlerin makbuz senedi karşılığı finans sağlamalarına da imkan tanınmıştır. TMO, tüm ürünlerde emanet ve yerinde emanet alım uygulamasıyla emanet alımları teşvik ederek, ürün arzının hasat dönemi dışına ötelenmesini, ürünün daha yüksek fiyattan pazarlanmasını ve lisanslı depoculuğa geçişe öncülük etmeyi amaçlamaktadır (Anonim 2008).

TMO tarafından Umumi Mağazacılık faaliyetleri kapsamında çıkarılan makbuz senetleri, gerek TMO'nun gerekse diğer piyasa aktörlerinin piyasalardan kredi temin etmesinde son derece yararlı bir finansal enstrüman niteliği kazanmıştır (Anonim 2008, TMO 2010a).

Araştırma Bölgesinde TMO'nun başlattığı makbuz senedi düzenleyerek emanet alım uygulamasından haberdar olan üreticilerin oranı %69,3 bulunmuştur. Bu uygulamadan haberdar olan üreticilerin, uygulama konusundaki düşünceleri olumludur. Ancak üreticilerin uygulamadan yararlanma oranı sadece %7,9'dur. Üreticiler, bu uygulamanın borcu olmayan ve stok yapabilecek durumda olan büyük üreticiler için uygulanabilir olduğu konusunda hemfikirdir.

TMO'nun destekleme alımına son vermesi durumunda, üreticilerin %87'si üretime devam ederek ürünü borsa ve tüccarlara satma eğilimi içindedir. Üreticilerin %12'si ise böyle bir durumda buğday üretiminden vazgeçeceklerini belirtmişlerdir (Çizelge 4.75).

Çizelge 4.75 TMO'nun destekleme alımına son vermesi halindeki üretici tutumu (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
Borsada satarım	45,00	31,30	52,00	59,00	50,00
Tüccara satarım	40,00	56,20	32,00	30,70	37,00
Üretimden vazgeçerim	10,00	12,50	16,00	10,30	12,00
Günün koşullarına göre hareket ederim	5,00	-	-	-	1,00
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Çizelge 4.76 Üreticilerin TMO'dan şikâyetleri (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
Fiyat indirimi	11,10	57,10	50,00	9,10	15,20
Ödemelerde gecikme	55,60	-	-	54,50	45,40
Bürokratik engeller	33,30	28,60	50,00	27,30	33,30
Tüccar gibi fiyat belirleme	-	14,30	-	9,10	6,10
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Üreticilerin tamamına yakını buğday alımı ve işleme konusunda TMO'nun yetkili olmasından yanadır (Çizelge 4.74). Buna rağmen üreticilerin %35,4'ü, bazı konularda TMO uygulamalarından şikâyetçidirler. En önemli şikâyet konusu, TMO ödemelerinde yaşanan gecikmelerdir ve üreticilerin %45,4'ü şikâyetçidir. Üretici şikâyetlerinin %33,3'ünü de TMO ile yaşanan bürokratik engeller oluşturmaktadır. Üreticilerin %15,2'si TMO'nun ürün kalitesine göre fiyat indirimine gitmesinden, %6,1'i de fiyatı

belirlerken üreticiyi düşünmeyerek tüccar gibi piyasaya girmesinden şikâyet etmektedir (Çizelge 4.76).

4.5.6 Borsa ve tüccarlar ile ilgili beklentiler

İncelenen işletmelerde üreticilerin ürünü borsada satma nedenleri araştırılmıştır. Üreticilerin %71'inin nakit paraya olan ihtiyaçtan dolayı ürünü borsada sattıkları tespit edilmiştir. Bu oran birinci tabakaya dahil olan işletmelerde %100'dür.

Üreticilerin %24,2'si borsada fiyatların daha yüksek olması nedeniyle borsayı tercih etmişlerdir. TMO'nun alım zamanı olmaması nedeniyle ürününü borsada satmak zorunda kalan üreticilerin oranı ise %4,8'dir (Çizelge 4.77).

Çizelge 4.77. Üreticinin ürününü borsada satma nedeni (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel Ortalama
	1.Tab.	2.Tab.	3.Tab.	4.Tab.	
Yüksek fiyat	-	27,30	18,80	34,60	24,20
TMO'nun alım zamanı olmaması	-	9,10	-	7,70	4,80
Nakit para ihtiyacı	100,00	63,60	81,20	57,70	71,00
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Ürününü borsaya satan üreticilerin %92,1'i borsadaki satışlar sırasında, buğday kalite standartları konusunda herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını belirtmektedir. Üreticilerin %7,9'u ise borsadaki ölçümlere güvenmediklerini, standartlar konusunda sorun yaşadıklarını belirtmektedirler.

Üreticilerin ürününü tüccara satma nedenleri ile borsaya satma nedenleri arasında benzerlik vardır. Üreticilerin %77,8'i nakit paraya olan ihtiyaçtan dolayı ürününü borsaya dahi götürmeden tüccarlara satmaktadır (Çizelge 4.78).

Çizelge 4.78 Üreticinin ürününü tüccara satma nedeni (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tab.	2.Tab.	3.Tab.	4.Tab.	Ortalama
Yüksek fiyat	11,10	-	14,30	26,10	17,80
TMO'nun alım zamanı olmaması	-	-	-	8,70	4,40
Nakit para ihtiyacı	88,90	100,00	85,70	65,20	77,80
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Ürününü tüccara satan üreticilerin %45,5'i tüccarlardan şikâyetçidir. Şikâyet konuları içerisinde en büyük payı %80'lik oranı ile tüccarların fiyatı düşürme çabası oluşturmaktadır. Bu durumu ortaya çıkartan temel sebep, üreticilerin tüccarlara olan borçlarıdır. Borçlu olan üreticilerin pazarlık şansı azalmaktadır. Alacaklı durumda olan tüccarlar da fiyatı istedikleri seviyeye düşürebilmektedir. Diğer şikâyet konusu ise, tüccarların ödemeleri geciktirmesidir. Tüccarlara yapılan ürün satışında, bir sözleşme olmaksızın karşılıklı güvene dayalı peşin alışveriş yapılmaktadır. Ancak, son yıllarda bu tür gecikmelere sıkça rastlanmıştır. Bu durum da, zaten borç batağında olan üreticiyi iyice sıkıntıya sokmaktadır.

Çizelge 4.79 Tüccara karşı güçlü olabilme yolları (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
Kooperatif kurmak	73,70	53,30	32,00	58,30	53,60
Depolama yapmak	10,50	-	20,00	16,70	13,70
Başka ürünlere yönelmek	5,30	40,00	36,00	16,70	23,20
Devlet çözmeli	10,50	6,70	12,00	8,30	9,50
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Tüccarlar karşısında oldukça etkisiz ve korumasız görünen üreticilerin, tüccarlara karşı nasıl güçlü olabileceği, bizzat üretici görüşleri alınarak ortaya konulmuştur. Üreticilerin yaklaşık yarısı, tüccarlara karşı güçlü olabilmek için kooperatif kurmak gerektiğine

inanmaktadır. Başka ürünlere yönelmek gerektiğini düşünen üreticilerin oranı %23,2, depolama yapmak gerekir diyen üreticiler %13,7 ve üreticilerin yapabileceği bir şey yoktur, bu durumu devlet çözmelidir diyen üreticilerin oranı ise %9,5'dir (Çizelge 4.79).

4.5.7 AB ile uyum konusundaki düşünceler

Türkiye, önümüzdeki dönemde AB ile uyum kapsamında, buğday alım zamanı konusunda bazı düzenlemeler yapmak durumunda kalacaktır. AB ile uyumun sağlanması amacıyla, TMO tarafından buğday alımı 1 Kasım - 31 Mayıs tarihleri arasında yapılacaktır. Üreticilerin %53,5'i bu tarihlerde ürün alımının kendileri için uygun olduğunu, %46,5'i ise uygun olmayacağını ve ekonomik sıkıntı yaşayacaklarını belirtmişlerdir. Özellikle 1 Ağustos'tan önce hasat yapan üreticiler depolama imkanları yoksa veya nakit paraya ihtiyaç duyuyorlarsa tüccarlarla anlaşmak zorunda kalacaklardır.

AB'de ekmeçlik buğday için 80 ton, makarnalık buğday için 10 ton asgari alım uygulaması bulunmaktadır. Türkiye'de bu uygulamaya önümüzdeki yıllarda kademeli olarak geçecektir. Bu uygulama karşısında üreticilerin tutumları araştırılmıştır. Bu durum karşısında üreticilerin %57,4'ü bu rakamlara ulaşamayacağı gerekçesiyle ürününü tüccara ucuz bir fiyattan satmak zorunda kalacağı düşüncesindedir. Üreticilerin %24,8'i satış partisinin bu rakamları karşılayacağını ve bir sorun olmayacağını düşünmektedir. Üreticilerin %17,8'i de bu rakamları karşılayamasa da ürününü komşularıyla birleştirip satarak sorunu çözebileceğini belirtmiştir (Çizelge 4.80).

Çizelge 4.80 incelendiğinde bu uygulamanın özellikle küçük işletmeleri daha fazla sıkıntıya sokacağı anlaşılmaktadır. Bu uygulamanın bir sorun yaratmayacağı düşüncesi, işletme genişliği ile doğru orantılı olarak artmaktadır.

Çizelge 4.80 Üreticilerin AB'nin asgari buğday alım uygulaması karşısındaki tutumları (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel Ortalama
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	
Sorun olmaz	4,80	6,30	28,00	41,00	24,80
Tüccara satarım	66,70	68,70	56,00	48,70	57,40
Komşularla birleşirim	28,50	25,00	16,00	10,30	17,80
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

TMO buğday alımı yaparken, açıktan numune alarak fiziksel bir analiz yapmaktadır. Ancak AB ile uyum sürecinde analizler, protein oranı gibi kalite özelliklerini de dikkate alarak yapılacak ve fiyatlar kademeli olarak belirlenecektir. İncelenen işletmelerde bu uygulamaya olumlu bakanların oranı %58,6'dır. Bu üreticiler, ürünlerinin kalitesine güvenmektedirler. Aynı zamanda bu uygulamanın kaliteli üretimi teşvik edeceğini düşünmekte ve uygulamayı desteklemektedirler. Üreticilerin %41,4'ü ise ürünlerinin kalitesine güvenmemekte ve bu uygulamanın kendilerine fiyat dezavantajı getirerek olumsuz etki yapacağı kanaatindedirler.

Üreticilerin %59,2'si Türkiye'nin AB'ye üye olmasından yanadır. Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda AB'ye tam üyeliğinin gerçekleşeceğini tahmin edenlerin oranı %30,3'dür.

Üreticilerin %54,7'si Türkiye'nin AB üyesi olması durumunda tarımsal açıdan avantaj sağlanacağı kanaatini taşımaktadır.

Üreticilerin, Türkiye'nin AB üyeliği konusundaki beklentileri araştırılmıştır. AB ile rekabet edemeyip iyice fakirleşeceğini düşünen üreticilerin oranı %38'dir. AB üyeliği ile tarımsal desteklerin artacağını düşünen üreticilerin oranı ile pazar sorunu kalmayacağını düşünen üreticilerin oranı %22,8'dir (Çizelge 4.81).

AB ile rekabet edemeyip iyice fakirleşeceğini düşünen üreticilerin oranı, işletme genişliği ile doğru orantılı olarak artmaktadır. Yani büyük işletmelerin AB ile rekabet konusundaki çekinceleri daha fazladır.

Çizelge 4.81 Üreticilerin AB üyeliğinden beklentileri (%)

	İşletme genişlik grubu				Genel
	1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4.Tabaka	Ortalama
Destekler artar	23,50	41,70	22,20	15,60	22,80
Pazar sorunu kalmaz	29,40	25,00	16,70	21,90	22,80
Rekabet edemeyiz	29,40	33,30	38,90	43,80	38,00
Kalite artar	11,80	-	11,10	18,70	12,60
Üreticiler örgütlenir	5,90	-	11,10	-	3,80
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Buğday tarımı Türkiye'nin tamamı ve özellikle İç Anadolu Bölgesi için büyük bir önem taşımaktadır. Tek başına İç Anadolu Bölgesi'nin Türkiye'deki toplam buğday ekim alanları içerisindeki payı %38, toplam buğday üretimi içindeki payı ise %36,2'dir.

Benzer şekilde AB tarımı için de buğday çok önemli bir üründür. AB27'deki tarım alanlarının %15'i sadece buğday tarımı için ayrılmakta ve yıllık buğday üretimi yaklaşık 150 milyon tonu bulmaktadır. Türkiye'nin yıllık buğday üretimi AB üretiminin yaklaşık %13'ü kadardır.

AB'ye tam üyelik durumunda diğer tüm konularda olduğu gibi, tarım alanında da ilgili tüm yasal düzenlemelerin kabul edilmesi gerekecektir. AB müktesebatının üstlenileceği ve uygulanacağı bu dönem, son derece kapsamlı bir dönüşümü de beraberinde getirecektir.

Türkiye'de 1980 sonrası dönemde buğday ekim alanı 9 milyon hektardan 8,1 milyon hektara gerilemiştir. Bu dönemde arpa ekim alanlarının arttığı gözlenmiştir. Ancak, bu artış buğday ekim alanlarındaki azalmayı açıklayacak kadar büyük bir artış değildir. Son yıllarda buğday ekim alanlarında görülen bu daralmada, alım fiyatlarının üreticiyi tatmin etmemesi sonucu değişik tarımsal faaliyetlere yönelen veya tamamen tarımı bırakan üreticilerin de payı vardır. Son on yılda araştırma bölgesinde, işletme başına göç eden kişi sayısı 0,55 bulunmuştur. Ayrıca anket uygulanan dönemde tarımsal faaliyeti bırakmayı düşünen üreticilerin oranı %31,7'dir.

Ekim alanlarında yaşanan daralmaya karşılık, buğday tüketimi artmaktadır. Bu durum nüfus artışından olduğu kadar hayvansal kaynaklı ürünlerin pahalı ve insanların alım gücünün yetersiz olmasından da kaynaklanmaktadır. Türkiye'de insanlar daha çok tahıl gibi bitkisel kaynaklı gıdalarla beslenmektedir. Son zamanlarda buğday üretiminin tüketimi karşılayamadığı, TÜİK tarafından yapılan denge tablolarından anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin buğdayda kendine yeterlilik derecesi 2000 yılında %106,51 iken, 2008 yılında %94,51'e gerilemiştir.

Türkiye'de olduğu gibi dünyada da, son yıllarda buğday tüketimi artmaktadır. Bu artışta, buğdayın bioetanol ve hayvan yemi olarak kullanılmasının da etkisi vardır. Artan tüketim, dünya fiyatlarını da artırmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin ithalatı körükleyen politikalar yerine üretimi artıracak tedbirler alması gerekmektedir.

Türkiye'nin son yıllarda artan buğday ithalatının, kaliteli buğday ihtiyacı ve üretim açığının karşılanması yanında DİR kapsamında yapılan ithalattan da kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Üretimin doğa koşullarına bağlı olarak azaldığı ekstrem yıllar dışında yapılan ithalatın önemli bir oranı DİR kapsamındadır. Bu uygulama ile buğday işlenerek, katma değer kazandırıldıktan sonra buğday mamulleri halinde ihraç edilmektedir ve son derece yerinde bir uygulamadır. Ancak, Türkiye'nin kendi potansiyelini kullanarak üretimini artırması, kendi üretimi ile ihracat yapması daha yerinde olacaktır. Çünkü son yıllarda dünya buğday fiyatları artmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin kendi ihtiyacını karşılaması yanında, buğday mamulleri ihracatını da karşılayabilecek üretim seviyesine ulaşması, genel ekonomiye büyük katkı sağlayacaktır.

Türkiye'de 2000 yılından itibaren uygulanan politikalar, buğday üretimine darbe vurmuştur. Bu politikaların başında, çiftçilere üretimden bağımsız olarak arazi büyüklüğü üzerinden yapılan DGD ödemeleri gelmektedir. Bu ve benzeri politikalar, buğday üretmek yerine dünya piyasasından daha ucuza satın almayı teşvik etmiştir. Ancak yaşanan gıda krizi ile dünya piyasalarındaki fiyat artışı, uygulanan politikaların yanlışlığını ortaya koymuştur. Tarımda günlük politikalara yer olmadığı bir kez daha anlaşılmıştır.

Türkiye'nin buğday üretimi, arzı, tüketimi ve talebi, 2008-2023 yılları arasındaki dönem için araştırılmıştır. Türkiye'nin AB'ye üye olması durumunda buğday üretiminin azalacağı tahmin edilmektedir. Özellikle üye olunması durumu ve mevcut AB

fiyatlarının geçerli olması senaryosunda üretim oldukça azalacaktır. Üyelik ve dünya fiyatlarının geçerli olması senaryosunda da bir önceki senaryodaki kadar olmasa da üretim azalacaktır. Türkiye'nin AB'ye üye olmadan mevcut durumunu devam ettirmesi halinde üretim genel seyrini korumaktadır. Sonuç olarak günümüzdeki buğday üretiminin yetersiz olduğu gerçeğini görerek, olası bir AB üyeliğinde ise üretimin daha da azalacağı varsayımını dikkate alarak, üretimi artıracak tedbirler ivedilikle alınmalıdır.

Yapılan projeksiyon sonucunda, Türkiye'deki buğday tüketiminin önümüzdeki dönemde artacağı tahmin edilmiştir. Bu durumun temel nedenini, Türkiye nüfusundaki hızlı artış olarak gösterebiliriz. Ayrıca ekonomik sıkıntı içerisinde olan Türk halkının, hayvansal gıdalara göre daha ucuz olan tahılları tüketim eğilimi artacaktır. En fazla tüketim, AB fiyatlarının geçerli olacağı üyelik senaryosunda ortaya çıkacaktır. Tüketicilerin talebi düşük fiyat nedeniyle artacaktır.

Türkiye buğday pazarının yapısal ve politik analizi için geliştirilen "buğday kısmi denge modeli" sonuçlarına göre, Türkiye'nin AB'ye üye olmaması halinde 2014 yılı üretimi 20,2 milyon ton, 2023 yılı üretimi 21,5 milyon ton olacaktır. Model sonuçlarına göre önümüzdeki yıllarda üretim az da olsa artış gösterecektir. Ancak bu artış, nüfusu sürekli artma eğiliminde olan Türkiye'nin ihtiyacını karşılayacak düzeyde değildir. Başka bir ifade ile kişi başına buğday üretimi zamanla azalmaktadır. Nitekim tüketim modeli ile elde edilen rakamlar da bu düşüncüyü doğrulamaktadır. Buğday tüketiminin 2014 yılında 22,6 milyon ton, 2023 yılında 24,3 milyon ton olacağı hesaplanmıştır. İthalat ve ihracat modelleri ile elde edilen rakamlar da, bu gelişmelere paralel bulunmuştur.

Çalışmada iki ayrı AB fiyat senaryosu üzerinden refah analizi yapılmıştır. İlk olarak AB fiyatının, önümüzdeki yıllarda da 2001 yılından beri uygulanan 101,31 Euro/ton fiyat düzeyinde olacağı senaryosudur. Bu senaryoya göre Türkiye'de AB fiyatlarının geçerli olması durumunda mevcut fiyatlar önemli ölçüde azalacaktır. Türkiye'de tarımsal girdi fiyatları da AB'deki fiyatlara göre oldukça yüksektir. Bu durumda AB üreticileri ile rekabet şansı azalan Türk üreticiler zor durumda kalacak, bir kısmı üretimi bırakacaktır.

Sonuç olarak fiyatların düşmesi ve yurtiçi tüketimin artacak olması, tüketicilerin refahını artıracaktır. Tüketici refahındaki değişim 2014 yılında 8,45 milyar TL (3,91 milyar Euro), 2023 yılında 8,42 milyar TL (3,90 milyar Euro) olacaktır. Üreticiler ise AB rekabeti ve düşük fiyat karşısında refah kaybına uğrayacaktır. Üretici refahındaki kayıp 2014 yılında 6,40 milyar TL (2,96 milyar Euro), 2023 yılında 6,22 milyar TL (2,88 milyar Euro) olacaktır. Fakat tüketici refahındaki artış üretici refahındaki azalıştan daha fazla olduğundan, net sosyal refah artışı 2014 yılında 2,05 milyar TL (949 milyon Euro), 2023 yılında 2,21 milyar TL (1,02 milyar Euro) olacaktır.

İkinci senaryo, AB’de destekleme alımlarına son verilerek dünya fiyatlarının geçerli olacağı yönündedir. Türkiye’nin üye olduğunda karşılaşılabileceği böyle bir senaryo için yapılan refah analizinde AB fiyatının geçerli olduğu senaryo ile benzerlik görülmektedir. Bu senaryoda da üretici refahı azalacaktır. Üretici refahındaki kayıp 2014 yılında 4,2 milyar TL (1,9 milyar Euro), 2023 yılında 4,5 milyar TL (2,1 milyar Euro) olacaktır. Daha düşük fiyattan buğday alabilecek olan tüketicilerin ise refahı artacaktır. Tüketici refahındaki artış 2014 yılında 4,7 milyar TL (2,2 milyar Euro), 2023 yılında 5,3 milyar TL (2,4 milyar Euro) olacaktır. Tüketici refahındaki artış üretici refahındaki kayıptan daha fazla olduğundan, net sosyal refah 2014 yılında 513 milyon TL (238 milyon Euro), 2023 yılında 831 milyon TL (385 milyon Euro) artacaktır.

Araştırma bölgesinde 2008-2009 üretim döneminde buğday maliyeti 0,424 TL/kg hesaplanmıştır. Bölgede, buğday üreticilerinin işletme büyüklüğü, ürün maliyeti, ürün satış geliri ve alınan destekler dikkate alınarak ortalama buğday net geliri 5.757 Euro hesaplanmıştır. İşletmelerin buğday net geliri, birinci tabakada 1.068 Euro, ikinci tabakada 2.391 Euro, üçüncü tabakada 4.563 Euro, dördüncü tabakada ise 10.995 Euro bulunmuştur. Ayrıca araştırma bölgesindeki üreticiler dışında Türkiye genelindeki buğday üreticilerinin ve AB buğday üreticilerinin de buğday gelirleri hesaplanmıştır. Ortalama buğday net geliri Türkiye’de 3.191 Euro, AB’de ise 12.048 Euro hesaplanmıştır. AB üreticileri için hesaplanan buğday geliri, Türkiye ortalamasının yaklaşık 3 katı, İç Anadolu Bölgesi’nin ise 2 katı bulunmuştur. Ancak İç Anadolu Bölgesi’nde dördüncü tabakada yer alan büyük işletmelerin buğday geliri, AB’deki çok

yakındır. Çünkü dördüncü tabakada yer alan işletmelerin ortalama buğday ekim alanı 34,6 ha olup, 41,7 ha olan AB ortalamasına oldukça yakındır.

Yapılan bu analiz neticesinde Türkiye'deki buğday üreticilerinin çoğunun refahı, AB üreticilerinin çok gerisinde kalmaktadır. Bu farkı ortaya çıkaran üç temel sebep göze çarpmaktadır. Birincisi Türkiye'deki ortalama işletme büyüklüklerinin AB'deki işletmelere göre daha küçük ve parçalı olmasıdır. Türkiye'de buğday işletmelerinin işletme başına buğday ekim alanı, AB'deki işletmelere göre yaklaşık 3,3 kat küçüktür. Ayrıca işletmelerin de parçalı olması verimi azaltmaktadır. Bu durum, AB ile Türkiye'deki üreticiler arasındaki gelir farkını ortaya çıkarmaktadır. İkinci birim alandan elde edilen verim farkıdır. AB ile karşılaştırıldığında 2,5 kat düşük olan buğday verimi, Türkiye'deki üreticilerin gelirinin daha düşük olmasına yol açmaktadır. Bir diğer neden ise üretim maliyetleri farklılığıdır. Türkiye'de girdi fiyatlarının çok yüksek olması üreticilerin üretim maliyetini artırmakta ve AB üreticilerine göre gelirin daha az olmasına yol açmaktadır.

Türkiye'deki işletmelerin AB işletmeleri ile buğday gelir karşılaştırması bir de 2008 yılında Türkiye'nin AB üyesi olduğu varsayımından hareket edilerek yapılmıştır. Üyelik durumunda üreticilerin tek ödeme planı kapsamında buğday satışından elde edecekleri gelir azalırken, üretim girdilerinin daha düşük fiyata temin edilebilecek olmasıyla üretim maliyeti de azalacaktır. Bu parametreler kullanılarak Türkiye'nin AB'ye üye olması durumunda üretici gelirindeki değişim ortaya konulmuştur. Üyelik söz konusu değil iken, İç Anadolu Bölgesi üreticilerinin işletme başına ortalama buğday net geliri 5.751 Euro iken, üyelik durumunda 391 Euro'ya düşecektir. Türkiye geneli için yapılan hesapta da benzer durum vardır. Üyelik öncesi işletme başına ortalama buğday net geliri 3.191 Euro iken, üyelik sonrası 594 Euro'ya gerilemektedir. Üyelik öncesinde yapılan gelir karşılaştırmasında en azından araştırma bölgesinde dördüncü tabakada yer alan büyük işletmelerin gelirleri, AB'deki yakın bulunmuştur. Ancak bu işletmelerin dahi üyelik durumunda AB işletmeleri ile rekabet şansı çok azdır. Üyelik durumunda birim ürün maliyetinin %29 azalacak olmasına rağmen, hektar başına buğday arazi gelirleri de İç Anadolu Bölgesi'nde %46, Türkiye'de ise %48 azalacaktır. Gelirdeki azalışın maliyet azalışından büyük olması, üyelik durumunun Türkiye'deki

buğday üreticilerinin aleyhine olacağını göstermektedir. Bulunan bu sonuç, yapılan refah analizi ile önümüzdeki üyelik dönemi ile üretici refahının azalacağı şeklinde ortaya konan sonuç ile paraleldir.

Araştırma bölgesinde yer alan 12 köyün genel olarak durumu ve zaman içindeki değişimi incelenmiştir. İncelenen bu köylerin hepsinde okur-yazarlık oranı ve ilkokul öğrencisi sayısı kriterleri dikkate alınarak zaman içerisinde sosyal bir gelişim yaşandığı görülmektedir. Ancak köylerin çoğunda nüfusun azalması, yaş ortalamasının ve göçlerin artması geriye gidişin işaretidir.

Köylerden göç genellikle en yakın ilçe veya il merkezlerine yapılmaktadır. Köylülerin zamanla tarımsal geliri azalmıştır. Elde edilen tarımsal gelir hane nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaklaşmıştır. Artan işgücü fazlalığı ve özellikle genç nüfusun kendini tarımdan kurtarma çabası yeni çalışma alanları arayan insanların sayısını artırmıştır. Bu durum köylerde iş imkanı bulamayan insanların en yakın ilçe veya il merkezlerine göç etmesini hızlandırmıştır.

Son on yıl içinde yapılan göçlerin sadece yurtiçine değil aynı zamanda yurtdışına da yapıldığı, yurtiçinde şehir merkezlerinde de iş imkanlarının kısıtlı olduğunun göstergesidir. Toplumda göçler nedeniyle ortaya çıkan sorunları azaltmak için göçleri en aza indirmek gerekmektedir. Bunun için köylerde çiftçilerin tarımsal gelirini artıracak tedbirler alınmalıdır. Ayrıca tarım dışı istihdam olanakları yaratılmalıdır.

Türkiye genelinde yaşanan buğday ekim alanlarındaki daralma, araştırma kapsamında yer alan Türktaciri, Oyaca, Odabaşı, Saray ve İçeriçumra köylerinde de görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında, Türkiye'deki genel sebeplerin yanında araştırma bölgesinde sulama imkânlarının artmasıyla çiftçilerin buğday yerine şeker pancarı gibi sulanabilir diğer ürünlere geçmelerinin de etkisi olmuştur.

Araştırma kapsamında yer alan 12 köy için toprak mülkiyet durumu ve değişimi farklı bir bakış açısı ile verilmiştir. Köyde yaşayanlar topraksızlar, az topraklılar, yeter topraklılar ve geniş topraklılar olmak üzere dört grupta ele alınmıştır. Her köy için az topraklı, yeter topraklı ve geniş topraklı bir işletmenin ne ölçüde olduğu köylünün bakış açısına göre belirlenmiştir. Zaman içinde bu gruplarda yer alan işletme sayılarındaki değişim de ortaya konulmuştur. Köylerde zaman içinde topraksız ve az topraklı işletmelerin sayısının arttığı, yeter topraklı ve geniş işletmelerin sayısının ise azaldığı belirlenmiştir. Bunun başlıca nedeni, arazilerin miras yoluyla bölünmesidir.

Araştırma bölgesinde yer alan köylerde yapılan görüşmeler sonucu ortak bir yargıya varılmıştır. Eskiden çok daha küçük işletmelerde yeter gelir elde edilebildiği, yeter geliri elde edebilecek bir işletmenin genişliğinin giderek büyüdüğü anlaşılmaktadır. Bu durumun yanında arazilerin de giderek küçülmekte olması, işletme gelirlerini iyice azaltmaktadır. Türkiye'nin AB'ye üyelik durumunda da üretici refahının daha da azalacağı, gerek refah analizi ile gerekse üretici gelir hesapları ile ortaya konulmuştur. Bu durum, tarımsal üretimden kopmaların başladığı günümüzde AB üyeliği ile özellikle küçük üreticilerin çok zor durumda kalarak üretimden tamamen kopabileceklerinin habercisidir.

Türk çiftçisi toprağına organik bir bağ ile bağlıdır. Çiftçi için toprağına satmak son çaredir. Bu nedenle, Türkiye'de tarım topraklarının alım-satımı çok yaygın değildir. Buna rağmen araştırma bölgesinde yer alan köylerin yaklaşık yarısında, çok fazla toprak alım-satımı olduğu ortaya çıkmıştır. Geçmişle kıyaslandığında, toprak alım-satımı artmaktadır.

Topraklarını satanlar, köyünden göç edenler, yetersiz toprağı olanlar, borçlular veya aile mirasını paylaşamayan kişilerdir. Özellikle ödenemeyen borçlar nedeniyle, hemen her köyde toprakların satıldığı görülmektedir. Toprakları alanlar ise köy içinden veya dışından çiftçiler olabildiği gibi köy içinden veya dışından tarım yapmayan köylüler de olabilmektedir. Özellikle Ankara'nın köylerinde, toprakların köy dışından tarım yapmayan kişiler tarafından alındığı ve tarım dışı bırakıldığı anlaşılmaktadır.

Araştırma bölgesinde 4 ayrı tabaka halinde toplam 104 işletme ile anket yapılmıştır. İncelenen işletmelerde her 4-5 üreticiden birinin tarım dışında başka bir iş daha yaptığı belirlenmiştir. Bu üreticiler tarımın yanında inşaat, nakliyat gibi hizmet sektörlerinde de çalışmaktadır.

İşletmelerde ortalama arazi genişliği 334,71 dekar, ortalama parsel sayısı 6,39 ve ortalama parsel genişliği 52,38 dekar bulunmuştur. Ortalama parsel genişliğinin, tabaka genişliği ile doğru orantılı olarak arttığı görülmektedir.

İncelenen işletme arazilerinin %40,57'sinde sulu tarım, %39,68'inde kuru tarım yapılırken, arazilerin %19,73'ünün nadasa bırakıldığı belirlenmiştir. İşletme tabakaları küçüldükçe sulu tarımın payının arttığı görülmektedir.

İncelenen işletmelerde ortalama buğday ekim alanı 186,48 da bulunmuştur. İşletme başına düşen buğday ekim alanının %59,08'inde kuru tarım, %40,92'sinde sulu tarım yapılmaktadır. Ortalama buğday verimi 388,68 kg/da bulunmuştur. Kuru alanlarda ortalama buğday verimi 275,68 kg/da, sulu alanlarda ise 520,67 kg/da bulunmuştur. Sulu alanlarda tabaka genişliği arttıkça buğday veriminin arttığı, kuru alanlarda ise tersi bir durum olduğu tespit edilmiştir.

İncelenen işletmelerde buğday ekim alanlarının %83,16'sı ekmeklik buğday, %16,84'ü makarnalık buğday tarımına ayrılmıştır. Makarnalık buğdayın küçük işletmelerde daha fazla tercih edildiği belirlenmiştir. Ekmeklik buğday verimi 368,04 kg/da, makarnalık buğday verimi ise 539,67 kg/da bulunmuştur. Tabaka genişliği arttıkça ekmeklik buğday verimi de artmaktadır.

İncelenen işletmelerde üreticilerin %54,8'lik büyük çoğunluğu arazisinin buğday dışında başka bir ürünü yetiştirmeye elverişli olmadığını ve bu nedenle buğday tarımı yaptıklarını belirtmişlerdir. Üreticiler, buğday tarımı yapmalarının diğer gerekçeleri buğdayda satış garantisi olması, çok fazla emek gerektirmemesi, diğer ürünlerin yetiştiriciliği konusundaki bilgisizlik, buğdayın ekim nöbetine girmesi, buğdayın iyi

gelir getirmesi ve hayvanlara yem olarak verilmesidir. Üreticilerin buğday tarımı yapma nedeni ile yaşları arasında istatistikî açıdan anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Arazim buğday dışında başka ürüne elverişli değil diyen üreticiler genellikle orta yaş ve yaşlı grupta yer almaktadır (%88). Buğday tarımını, fazla emek gerektirmediği için tercih eden üreticilerin ise tamamı orta yaş (%27) ve yaşlı grupta (%73) yer almaktadır.

Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda AB üyesi olması durumunda veya başka bir sebebe bağlı olarak buğday fiyatları düşerse, üreticilerin %33,7'si buğday üretiminden vazgeçmeyeceğini, %27,8'i buğday yerine başka bir ürün yetiştireceğini, %20,2'si tarımdan vazgeçip tarım dışı iş olanakları arayacağını, %9,6'sı tüketeceği kadar buğday yetiştireceğini ve %8,7'si de ekim alanını azaltacağını belirtmiştir.

Buğday üretiminden vazgeçmem diyen üreticilerin tamamına yakını, arazilerinin kuru olması gerekçesiyle buğday yetiştirmek zorunda olduklarını belirtmişlerdir. Aslında bu durum, bölge üreticilerinin kuru alanlarda buğday yetiştiriciliğine alternatif olabilecek ürünler konusundaki bilgi eksikliğini ortaya koymaktadır.

Üreticilerin, TMO tarafından açıklanan yaklaşık 50 kuruşluk fiyatın 25 kuruş olarak açıklanması durumundaki buğday üretim davranışı araştırılmıştır. Bu fiyat seviyesinde üreticilerin yarısı buğday üretimine devam edeceğini, öbür yarısı da zarar edileceği gerekçesi ile devam etmenin mümkün olamayacağını belirtmişlerdir.

Devletin politikasını değiştirmesi ve buğday arazisi yerine başka ürün yetiştiren üreticiye destek vermesi durumunda, üreticilerin %65,4'ü başka ürüne geçebileceklerini belirtmişlerdir. Bölgedeki üreticilerin yaklaşık üçte ikisinin politika değişikliklerine uyum sağlayabileceği anlaşılmaktadır.

Üreticilerin buğday ekim kararına fiyatların etkisi araştırılmıştır. Yıl içinde veya bir önceki yıl açıklanan buğday fiyatlarının üreticilerin ekim kararına etkisi %57,7 bulunmuştur. Üreticilerin %42,3'ü fiyatlara aldırış etmeksizin geleneksel olarak buğday

üretimini sürdürmektedir. Araştırma bölgesindeki üreticilerin yaklaşık yarısı için buğday tarımı bir gelenek olarak devam etmektedir.

Üreticilerin %94,1'i devletin buğdayda fiyat desteklemesine devam etmesi gerektiğini düşünmektedirler. Böyle düşünen üreticiler, devlet desteğinin olmaması durumunda, tüccarların insafına mahkûm olacaklarını ve çok zor durumda kalacaklarını belirtmişlerdir. Üreticiler arasındaki ortak kanaat, piyasanın güvensiz oluşudur. Bu nedenle üreticiler, devlet tarafından yapılan fiyat desteklemesini bir nevi geçim garantisi olarak görmektedirler.

Üreticilerin %86,9'u buğday fiyatının TMO tarafından belirlenmesini istemektedir. Üreticilerin beklentisi, fiyatların hasattan önce açıklanmasıdır. Devletin buğdayda fiyat açıklamasını bırakması söz konusu olursa, üreticilerin %76'sı tüccarlara karşı çok güçsüz kalacaklarını, tüccarların istediği gibi fiyatı düşürebileceğini belirtmektedir.

Buğday üreticileri, ürünü TMO, Borsa ve tüccarlara satmaktadırlar. Üreticiler genellikle ürünün büyük bir kısmını (%91,35) hasattan hemen sonra satarak değerlendirmektedirler. Satışların yaklaşık dörtte üçü hasat ayları olan Temmuz ve Ağustos aylarında yapılmaktadır.

Üreticilerin buğdayı hasat eder etmez satmak istemesinin ilk nedeni, nakit paraya olan ihtiyaçtır (%88,4). Üreticilerin %8,4'ü depo olmaması nedeniyle, %3,2'si fiyatın ilerde düşme tehlikesi nedeniyle ürünlerini hasattan hemen sonra satmaktadırlar. Araştırma bölgesinde yapılan bu saha çalışması açıkça ortaya koymuştur ki, üreticiler borçları nedeniyle ürün satışını zamana yaymak gibi bir olanaktan mahrumdurlar.

Türkiye'deki üreticilerin, borçları nedeniyle ürün hasadından hemen sonra satışı gerçekleştirmek zorunda kaldıkları görülmektedir. Eğer Türkiye'nin AB üyeliği gerçekleşirse, müdahale alımları 1 Kasım - 31 Mayıs tarihleri arasında olacaktır. Ödemeler de alımı takip eden 30-35 gün içinde yapılmaktadır. Yani, Türkiye'deki buğday üreticilerinin AB üyeliği durumunda da nakit para sıkıntısı devam edecektir.

Zaten üreticiler ile yapılan görüşmelerde, yaklaşık yarısı bu tarihlerde ürün alımının kendilerini sıkıntıya sokacağını belirtmişlerdir. Kasım ayına kadar hasadı bitirmiş olan üreticiler, depolama imkânları yoksa veya nakit paraya ihtiyaç duyuyorsa tüccarlarla anlaşmak zorunda kalacaklardır.

Araştırma bölgesinde toprak analizi yaptıran üreticilerin oranı, %75 bulunmuştur. Toprak analizi yaptıran üreticiye destek verilmesine rağmen, üreticilerin dörtte biri toprak analizi yaptırmamıştır. Bunun temel nedeni, arazilerin küçük ve parçalı oluşudur. Ayrıca bazı üreticilerin ÇKS bilgilerini güncellememesi nedeniyle başvuru yapamadığı da belirlenmiştir. DGD uygulamasının 2008 yılında sona ermesi nedeniyle ÇKS'ye dahil olan çiftçilerin toprak analiz destekleme ödemesinden yararlanabilmesi için ÇKS bilgilerini güncellemesi gerekmektedir.

Araştırma bölgesinde ÇKS'ye dahil olan üreticilerin oranı %97,1'dir. Hayvancılık faaliyeti de olan işletmelerde hayvan kayıt sistemine dahil olanların oranı %92,31 bulunmuştur.

Üreticilerin bölgelerinde kurulacak bir kooperatiften ne tür beklentileri olduğu araştırılmıştır. Üreticilerin %30,4'ü ürün satışı konusunda, %25,5'i sulama konusunda, %18,6'sı bilgi eksikliğinin giderilmesi konusunda sorunlarının çözülmesini beklemektedir. Bu nedenle mevcut veya kurulacak kooperatiflerin bu sorunların çözümüne yönelik faaliyetlerde bulunması gerekmektedir.

Araştırma bölgesinde tarım sigortası yaptıran üreticilerin oranı %25 bulunmuştur. İşletme genişliği arttıkça üreticilerin sigorta yapma eğiliminin arttığı görülmektedir. Devlet tarafından üreticilere sigorta priminin % 50'si oranında prim desteği verilmesine rağmen, üreticilerin dörtte üçü tarım sigortası yaptırmamıştır.

Tarımsal kredi kullanan üreticilerin oranı %39,4'dür. Kredi kullanım oranı birinci tabakada %21,7, ikinci tabakada %29,4, üçüncü tabakada %44, dördüncü tabakada ise

%51,3 bulunmuştur. İşletme genişlikleri arttıkça kredi kullanımının da arttığı görülmektedir.

Üreticilerin %31,7'sinde tarımsal faaliyeti bırakma düşüncesi olduğu belirlenmiştir. Bu oran çok ciddi bir orandır. Bu düşüncenin uygulamaya geçmesi demek her üç üreticiden birinin tarımsal faaliyeti bırakması ve başka alanlara kayması demektir. Bu durumun Türkiye'deki ekonomik ve sosyal dengeleri temelinden sarsacağını tahmin etmek zor değildir. Türkiye'nin AB'ye üye olması durumunda, üretici refahının daha da azalacak olması, politika belirleyicilerin tarımda sürdürülebilirliğin sağlanması konusunda çalışmalara hız vermesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tarımı bırakmak zorunda kalmaları durumunda üreticilerin %29,9'u ticaret yapacağını, %27,8'i şehre göç edeceğini, %25,8'i de bir şey yapmadan köyünü bekleyeceğini belirtmiştir. Geriye kalan %16,5'lik üretici kesimi ise çoban veya işçi olarak çalışacağını veya sadece hayvancılık yapacağını belirtmiştir.

Türkiye, AB üyesi olursa Türk vatandaşları ve dolayısıyla buğday üreticileri, AB sınırları içinde serbest dolaşım hakkı kazanacaklardır. Bu nedenle çok sayıda buğday üreticisinin tarımdan koparak yeni iş bulabilmek umuduyla göç edecek olması, Türkiye'nin olduğu kadar AB'nin de sorunu olacaktır. Bu nedenle, işletme büyüklüğü ve verim bakımından AB üreticileri karşısında rekabet şansı oldukça az olan Türkiye'deki buğday üreticilerinin tarımsal faaliyeti bırakmalarını engellemek amacıyla, iyi yürütülecek müzakereler ile bir takım istisnalar kazanılabilir. Bu istisnalar, üretimden bağımsız olarak verilen telafi edici ödemelerde İspanya ve İtalya'nın kazanımında olduğu gibi verimin yüksek gösterilmesi şeklinde olabilir.

İncelenen işletmelerde üreticilerin %93'ü buğday alımı ve işleme konusunda TMO'nun yetkilendirilmesi konusunda hemfikirdir. Araştırma Bölgesinde TMO'nun başlattığı makbuz senedi düzenleyerek emanet alım uygulamasından haberdar olan üreticilerin oranı %69,3 bulunmuştur. Bu uygulamadan haberdar olan üreticilerin, uygulama konusundaki düşünceleri olumludur. Ancak üreticilerin uygulamadan

yararlanma oranı sadece %7,9'dur. Üreticiler, bu uygulamanın borcu olmayan ve stok yapabilecek durumda olan büyük üreticiler için uygulanabilir olduğu konusunda hemfikirdirler.

TMO'nun destekleme alımına son vermesi durumunda, üreticilerin %87'si üretime devam ederek ürünü borsa ve tüccarlara satma eğilimi içindedir. Üreticilerin %12'si ise böyle bir durumda buğday üretiminden vazgeçeceklerini belirtmişlerdir.

Üreticilerin %71'in nakit paraya olan ihtiyaçtan dolayı ürünü borsada satmaktadır. Bu oran birinci tabakaya dahil olan işletmelerde %100'dür. Üreticilerin %7,9'u ise borsadaki ölçümlere güvenmediklerini, standartlar konusunda sorun yaşadıklarını belirtmektedirler.

Ürünü tüccara satan üreticilerin %45,5'i tüccarlardan şikâyetçidir. Şikâyet konuları içerisinde en büyük payı %80'lik oranı ile tüccarların fiyatı düşürme çabası oluşturmaktadır. Bu durumu ortaya çıkartan temel sebep, üreticilerin tüccarlara olan borçlarıdır. Borçlu olan üreticilerin pazarlık şansı azalmaktadır. Alacaklı durumda olan tüccarlar da fiyatı istedikleri seviyeye düşürebilmektedir. Diğer şikâyet konusu ise, tüccarların ödemeleri geciktirmesidir. Tüccarlara yapılan ürün satışında, bir sözleşme olmaksızın karşılıklı güvene dayalı peşin alışveriş yapılmaktadır. Ancak, son yıllarda bu tür gecikmelere sıkça rastlanmıştır. Bu durum da zaten borç batağında olan üreticiyi iyice sıkıntıya sokmaktadır.

AB'de ekmeçlik buğday için 80 ton, makarnalık buğday için 10 ton asgari alım uygulaması bulunmaktadır. Türkiye de bu uygulamaya önümüzdeki yıllarda kademeli olarak geçecektir. Bu uygulama karşısında Türk üreticilerinin tutumları araştırılmıştır. Bu durum karşısında üreticilerin %57,4'ü bu rakamlara ulaşamayacağı gerekçesiyle ürününü tüccara ucuz bir fiyattan satmak zorunda kalacağı düşüncesindedir.

TMO buğday alımı yaparken açıktan numune alarak fiziksel bir analiz yapmaktadır. Ancak AB ile uyum sürecinde analizler, protein oranı gibi kalite özelliklerini de dikkate alarak yapılacak ve fiyatlar kademeli olarak belirlenecektir. İncelenen işletmelerde bu uygulamaya olumlu bakanların oranı %58,6'dır. Bu üreticiler, ürünlerinin kalitesine güvenmektedirler. Aynı zamanda bu uygulamanın kaliteli üretimi teşvik edeceğini düşünmekte ve uygulamayı desteklemektedirler.

Üreticilerin %59,2'si Türkiye'nin AB'ye üye olmasından yanadır. Üreticilerin %54,7'si Türkiye'nin AB üyesi olması durumunda tarımsal açıdan avantaj sağlanacağı kanaatini taşımaktadır. Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda AB'ye tam üyeliğinin gerçekleşeceğini tahmin edenlerin oranı %30,3'dür. Üreticilerin %38'i Türkiye'nin üyelik durumunda, AB ile rekabet edemeyip iyice fakirleşeceğini düşünmektedir. AB üyeliği ile tarımsal desteklerin artacağını ve pazar sorunu kalmayacağını düşünen üreticilerin oranı %22,8'dir. AB ile rekabet edemeyip iyice fakirleşeceğini düşünen üreticilerin oranı işletme genişliği ile doğru orantılı olarak artmaktadır. Yani büyük işletmelerin AB ile rekabet konusundaki çekinceleri daha fazladır.

Türkiye'de buğday, yüksek GV ile korunmaktadır. Ancak son yıllarda gerek DTÖ'ye verilen taahhütler gerekse üretimin yetersizliği nedeniyle vergiler düşürülmüş ve ithalat için zemin hazırlanmıştır. Hatta 2008 yılının belirli bir döneminde GV sıfırlanmıştır. Türkiye'de üretimin devamlılığı ve üreticinin korunması açısından yüksek orandaki gümrük vergileri büyük önem taşımaktadır. Zaten DTÖ kapsamında belirlenmiş oranlarda indirim tabi tutulacak GV oranları, daha da fazla indirilmemeli ve üreticilerin korunması esas alınmalıdır.

Türkiye'de buğday fiyatları, birkaç ekstrem yıl dışında dünya fiyatlarının üzerinde gerçekleşmiştir. Ancak son yıllarda dünya fiyatlarında yaşanan artış buğday açığını ithalat ile kapatmaya çalışmanın ne kadar yanlış olduğunu göstermiştir. Bu nedenle buğday ithalatı yapmak yerine üretimi artıracak politikalar izlenmelidir.

Öncelikle buğday üreticilerinin tarımı bırakması önlenmelidir. Buğday üreticilerinin gelir düzeyini yükseltecek tedbirler alınmalıdır. Tedbirler daha çok maliyet düşürücü ve verimliliği artırıcı yönde olmalıdır. Özellikle mazot, gübre, sulamada kullanılan elektrik gibi girdilere sübvansiyon uygulanmalıdır. Gerekli bölgelerde arazi toplulaştırması ve sulama yatırımları yapılmalıdır. Teknolojik gelişmeler takip edilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.

Üretici gelirlerinde doğrudan etkili olan unsurların başında verimlilik gelmektedir. Türkiye’de buğday veriminin AB’ye göre yaklaşık 2,5 kat düşük olması, elbette üreticiler arasında ciddi gelir farklılığı doğurmaktadır. Türkiye’de üreticilerin AB üreticileri ile rekabet edebilmesi için verimin artırılması gerekmektedir. Verimi artırmanın en etkili yollarından biri, sertifikalı tohumluk kullanımını yaymaktır. Türkiye’de dağıtılan sertifikalı tohumluğun ihtiyacı karşılama oranı %29’dur. Üreticilerin daha fazla sertifikalı tohumluk kullanması teşvik edilerek verim artışı sağlanmalıdır.

Sertifikalı tohumluk kullanan üreticilere destek verilmesine rağmen, üreticilerin tohumluk kullanımı konusunda bir davranış değişikliği olmamıştır. Bu nedenle tarım teşkilatının üreticileri bilgilendirecek yayım faaliyeti yürütmesi ve üreticilerin daha kolay sertifikalı tohumluk temin etmesi sağlanmalıdır. Ayrıca kaliteli ve yüksek vasıflı tohum ıslah çalışmaları yapılmalıdır. Her bölgenin iklim ve toprak özelliklerine uygun tohumluk çeşitleri geliştirilmesi için, tarımsal araştırma kuruluşları geliştirilmeli ve desteklenmelidir.

Aslında AB üreticilerine yapılan yardımlar üretimden bağımsız hale getirilmiştir. Bölgeler itibariyle önceki yılların hektar başına ortalama verimleri üzerinden arazi genişliklerine göre üreticilere yardım verilmektedir. Türkiye de AB’ye girdiği takdirde, bölgelerin mevcut buğday verimleri üzerinden değerlendirme yapılacaktır. Bu açıdan da AB’ye üye olmadan, verimin dolayısıyla üretimin artırılması bölge üreticilerinin gelirlerinin artırılması bakımından önemlidir.

Türkiye’de buğday ithalatı yapılmasının nedenlerinden biri de gıda sanayinin kaliteli buğday ihtiyacıdır. Türkiye’nin kaynaklarının israf edilmemesi için, yurt içinde kaliteli buğday üretiminin teşvik edilmesi gereklidir. Bunun için kaliteli buğday üretimini özendirici fiyat ve alım politikası uygulanmalıdır.

Gübrelemenin gerek miktar ve gerekse tekniğindeki hatalar ve yanlış uygulamalar, kazanç yerine kayıp getirmektedir. Toprağın ve bitkinin ihtiyaç duyduğu bitki besin element miktarının belirlenmesinde en etkili yöntem, toprak analizidir. Buğdayda dengeli bir gübreleme için üreticilerin toprak analizi yaptırması sağlanmalıdır.

Kaliteyi ve üretimi olumsuz etkileyen faktörlerin azaltılması, özellikle girdi ve teknoloji kullanımında üreticileri bilinçlendirmek amacıyla gerekli eğitim faaliyetlerini yürütmek, üreticilerin ihtiyaç duyduğu teknik desteğin sağlanmasıyla mümkün olacaktır.

Üreticilere verilen her türlü destek, zamanında ve buğday maliyeti dikkate alınarak verilmelidir. TMO’nun AB ülkelerindeki gibi etkin bir müdahale kuruluşu haline getirilmesi için, finansman yapısının güçlendirilmesi gerekmektedir. Ancak güçlü bir TMO, maliyetleri de göz önüne alarak üreticileri mağdur etmeyecek fiyatı açıklayabilir ve ödemeleri zamanında yapabilir.

Türkiye’de buğday pazarlaması, TMO ve borsaların dışında çoğunlukla tüccarlar aracılığıyla yapılmaktadır. Üreticileri tüccarın eline bırakmamak ve üreticinin emeğinin karşılığını tam olarak alabilmesini sağlamak için, TMO piyasayı dengeleyici bir unsur olarak görev yapmalıdır. AB’de müdahale kurumları tarihsel süreç içerisinde ödeme kurumlarına dönüşmüşlerdir. TMO’nun da yeniden yapılandırılarak tüm tarım ürünlerinin piyasalarını dengelemek amacıyla müdahale alımlarından ve ihracat geri ödemelerinden sorumlu “Tarım Ürünleri Piyasası Ödeme Ajansı” şeklinde AB benzeri ödeme kurumu olarak faaliyet göstermesi konusundaki çalışmalar devam etmektedir.

KAYNAKLAR

- Ağılı, E. 1987. Matematiksel Yöntemler ve Uygulamaları. Teori Yayınları, sayfa 252, Ankara.
- Akbay, C., Chern, W. and Boz, İ. 2008. Household Food Consumption in Turkey: A Reply. *European Review of Agricultural Economics*.35(1): 99-102.
- Akkaya, Ş. ve Pazarlıoğlu, V. 1995. Ekonometri I, Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- Aksoy, S., Badiel, B., Eraktan, G., Kuhnen, F. and Winkler, W. 1988. Türkiye’de İnsan ve Toprak İlişkileri Gelişme Sürecinde Tarımsal Yapı –Adana ve Adıyaman Örneği-. Alkar Matbaacılık, Mart 1988, Ankara.
- Anonim. 2006. Hububat ve Çeltik Ortak Piyasa Düzeni. T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ortak Piyasa Düzenleri Alt Çalışma Grup Raporları, Cilt:3, Haziran 2006, Ankara.
- Anonim. 2006a. AB ve Türkiye’de Tarımda Sektörel Analizler. TEAE Yayınları, Yayın No: 152, ISBN : 975-407-219-1, Sy:81, Aralık 2006, Ankara.
- Anonim. 2006b. 2006 Yılı Hububat Raporu. Toprak Mahsulleri Ofisi, Ankara.
- Anonim. 2007. 2007 Yılı Hububat Raporu. Toprak Mahsulleri Ofisi, Ankara.
- Anonim. 2007a. TR7 Orta Anadolu Bölgesi Tarım Master Planı. T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.
- Anonim. 2008. 2008 Yılı Hububat Raporu. Toprak Mahsulleri Ofisi, Ankara.
- Anonim. 2008a. Buğday Raporu. Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Şubat 2008.
- Anonim. 2009. 2009 Yılı Hububat Raporu. Toprak Mahsulleri Ofisi, Ankara.
- Anonymous. 2002. Analysis of the Impact on Agricultural Markets and Incomes of EU Enlargement to the CEECs. European Commission Directorate General for Agriculture. March 2002.
- Anonymous. 2005. Evaluation of the Common Market Organization (CMO) in the Cereal Sector – Main Report. LMC International, EU Commission, October 2005. Web adresi: http://ec.europa.eu/agriculture/eval/reports/cereals/fullrep_en.pdf Erişim Tarihi: 03.24.2010
- Anonymous. 2008. OECD-FAO Agricultural Outlook 2008-2017. OECD/FAO 2008.
- Anonymous. 2008b. Commission of the European Communities Staff Working Document. Impact Assesment, Brussels, 20.05.2008, SEC(2008) 1885, (COM(2008) (306 final), (SEC (2008) 1886) Web Adresi : http://ec.europa.eu/agriculture/healthcheck/fullimpact_en.pdf Erişim Tarihi: 03.03.2010
- Anonymous. 2009. European Commission, Agriculture and Rural Development, The 2009 Agricultural Year of Economic Data. Web Adresi: http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/2009/table_en/en33.htm Erişim Tarihi: 02.08.2010.
- Anonymous. 2010a. European Commission, Agriculture and Rural Development, A Single Common Market Organization. Web Adresi: http://ec.europa.eu/agriculture/simplification/cmo/index_en.htm Erişim Tarihi : 28.09.2010.
- Arısoy, H. 2004. Tarımsal Araştırma Enstitüleri Tarafından Yeni Geliştirilen Buğday Çeşitlerinin Tarım İşletmelerinde Kullanım Düzeyi ve Geleneksel Çeşitler ile Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi-Konya İli Örneği. Selçuk

- Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2004, Konya.
- Bakhsoodeh, M. and Thomson, K.J. 2006. Social Welfare Effects of Removing Multiple Exchange Rates: Evidence From The Rice Trade in Iran. *Agricultural Economics* 34 (1): 17-23, IDS, Number: 008KT , ISSN: 0169-5150 JAN 2006.
- Bayaner, A. 1995. Konya İli Buğday Yetiştiren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Bu İşletmelerde Buğday Üretiminde Gübre Kullanımının Fonksiyonel Olarak Araştırılması, A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- Bayramoğlu, S., 2003. Kamu Yönetim Reformu ve Düzenleyici Etki Analizi. Tasarı madde 5-c hükmü.
- Bülbül, M. 1979. Bafra İlçesi Tütün İşletmelerinin Ekonomik Yapısı Yatırım ve Cari Harcamaların Dağılımı ve Bunların Gelir Üzerine Etkisi. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 710, Bilimsel Araştırma ve İncelemeler: 416, Ankara.
- Breisinger, C., Yokogawa, H. and Song, M., 2003. Policy Analysis of The Liberalisation of The Rice Market in Japan . *Journal of The Faculty of Agriculture Kyushu University* 47 (2): 503-531, IDS Number: 664 HA, ISSN: 0023-6152, FEB 2003.
- Ciaian, P. and Swinnen J.F.M. 2006. Land Market Imperfections and Agricultural Policy Impacts in The New EU Member States: A Partial Equilibrium Analysis. *American Journal of Agricultural Economics* 88 (4): 799-815, IDS Number: 094IL , ISSN: 0002-9092, NOV 2006.
- Çağatay, S. 1996. Agricultural Multi-country, Multi-commodity Trade Models. *METU Studies in Development*, 23(2) 1996: 195-213.
- Çakmak, E.H., Kasnakoğlu, H. ve Yıldırım, T. 1998. Fark Ödeme Sisteminin Ekonomik Analizi. TEAE Yayınları, Çalışma Raporu: 1998/3, Nisan 1998, Ankara.
- Çakmak, E.H. ve Kasnakoğlu, H. 2001. Tarım Sektöründe Türkiye ve Avrupa Birliği Etkileşimi: Türkiye'nin AB'ye Üyeliğinin Analizi. TEAE Yayınları, Yayın No: 68, Proje Raporu 2001-18, Nisan 2001, Ankara.
- Çiçek, A. ve Erkan, O. 1996. Tarım Ekonomisinde Araştırma ve Örneklemeye Yöntemleri. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No: 12, Ders Notları Serisi No : 6, Tokat.
- Demirci, S. 2003. Şeker Kanunundaki Değişiklikle Olası Etkilerin Ekonomik Analizi. TEAE Yayınları, Yayın No: 102, Haziran 2003, Ankara.
- Dequilbet, M. and Guyomard, H. 2002. Taxes and Subsidies in Vertically Related Markets. *American Journal of Agricultural Economics* 84 (4): 1033-1041, IDS Number: 621CD , ISSN: 0002-9092, NOV 2002.
- Dinler, Z. 1997. İktisada Giriş. Ekin Kitabevi Yayınları (Üçüncü Baskı), sf:74, Bursa.
- Dinler, Z. 1989. Mikroekonomi. Uludağ Üniversitesi Güçlendirme vakfı yayını, No:29, Bursa.
- DTM, 2010. Web Sitesi. Dış Ticaret İstatistikleri.
<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&dil=TR&yayini d=1115&icerikid=1224&from=home> Erişim Tarihi: 01.01.2010
- Düzgüneş, O. vd. 1983. İstatistik Metotları. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No : 861, Ankara.

- Enders, W. 2004. Applied Econometric Time Series. John Wiley and Sons Inc. , New York.
- Eraktan, G. 1988. AT’de Tarım Ürünleri Ortak Piyasa Düzenleri. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü (yayınlanmamış ders notları), Ankara.
- Eraktan, G. 2001. Tarım Politikası Temelleri ve Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikası. Uzel Yayınları, İstanbul.
- Eraktan, G. 2007. Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Türk Tarımı ve Tarım Politikasında Değişim Beklentileri. Türkiye-AB İlişkileri Dış Politika ve İç Yapı Sorunsalları, Alp Yayınevi, Yayın No:47, ISBN:978-975-6674-53-6, Mayıs 2007, Ankara.
- Eraktan, G. ve Olhan, E. 2009. Türkiye’nin AB’ye Uyum Sürecinde Olası Gelişmelerin Önemli Tarım Ürünleri Üzerine Ekonomik Etkilerinin Analizi-Buğday ve Arpa. TKB, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Projesi.
- Erkuş, A. 1979. Ankara İli Yenimahalle İlçesinde Kontrollü Kredi Uygulaması Yapılan Tarım İşletmelerinin Planlanması Üzerine Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No:709, Bilimsel Araştırma ve İncelemeler: 415, Ankara.
- Erkuş A., Bülbül, M., Kıral, T., Açıl, F. ve Demirci, R. 1995. Tarım Ekonomisi. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları No:5, Ankara.
- EUROSTAT, 2008. Web Sitesi. Agriculture in the European Union - Statistical and economic information 2009
http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/2009/table_en/index.htm Erişim Tarihi: 11.06.2010.
- EUROSTAT, 2009a. Web Sitesi.
<http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupModifyTableLayout.do>
Erişim Tarihi: 01.01.2010
- EUROSTAT, 2009b. Web Sitesi. <http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>
Erişim Tarihi: 01.01.2010
- Fidan, H. 2005. The Impact of Beef Prices and VAT on Chicken Meat Consumption : A Partial Equilibrium Approach. TÜBİTAK, Türk J. Vet Anim Sci 29 (2005) 1083-1091, Ankara.
- Gohin, A. and Moschini, G. 2006. Evaluating The Market and Welfare Impacts of Agricultural Policies In Developed Countries: Comparison of Partial And General Equilibrium Measures. Review of Agricultural Economics 28 (2): 195-211, IDS Number: 042LQ , ISSN: 1058-7195, SUM 2006.
- Gujarati, D.N. 2001. Temel Ekonometri. Çevirenler: Ümit-Gülay Günlük Şenesen, Literatür yayınları:33, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Gündoğmuş, E. 2000. Tarım İşletmelerinin Avrupa Birliği Sistemine Göre Sınıflandırılması: Konya İli İhtisaslaşmış Tahıl İşletmeleri Örneği, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Ankara.
- Güneş, T. ve Arıkan, R. 1988. Tarım Ekonomisi İstatistiği. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları : 1049, Ders Kitabı : 305, Ankara.
- Güreşçi, E. 2005. Avrupa Birliği’nin (AB) Türk Tarımına Bakışı. Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi, GAP IV. Tarım Kongresi, Şanlıurfa.

- Işıklı, E. 2005. Türk Tarımı AB Tarımına Nasıl Uyar? Türk Tarım Politikasının Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyumu, TEAE Yayınları, Yayın No:134, ISBN: 975-407-180-2, Haziran 2005, Ankara.
- Işın, F. 2005. AB – Türkiye Tarımsal İlişkilerinin Gelişim Süreci. Türk Tarım Politikasının Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyumu. TEAE Yayınları, Yayın No:134, ISBN: 975-407-180-2, Haziran 2005, Ankara.
- Karaer, F. 2002. Sektörel politikalar ve Çevre. Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, 2002, Bursa.
- Karkacier, O. 2001. Tarım Ekonomisi Alanına İlişkin Fonksiyonel Analizler ve Bu Analizlerden Çıkarılabilecek Bazı Kantitatif Bulgular. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi yayınları, Yayın No: 49, Ders Notları Seri No: 26, Tokat.
- Karlık S.R. 1998. Uluslararası Ekonomi. Yayın No:618, İşl. Ekonomisi: 61, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. 5. Baskı, İstanbul.
- Kesici, T. ve Kocabaş, Z. 1998. Biyoistatistik. Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, Yayın No: 79, A.Ü. Basımevi, Ankara.
- Kılıç, M. 2008. Tarım Arazilerinin Amaç Dışı Kullanımının Hukuki ve Sosyo-Ekonomik Boyutları: Çorum İli Merkez İlçesi Toprak Sanayi İşletmeleri Örneği. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Kasım 2008, Ankara.
- Kıral, T. 1991. Tarımda Maliyet Muhasebesi. Yüksek Lisans Ders Notları, Ankara
- Kıral, T., Kasnakoğlu, H., Tatlıdil, F.F., Fidan, H. ve Gündoğmuş, E. 1999. Tarımsal Ürünler İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veri Tabanı Rehberi. TEAE Yayınları, Yayın No:37, ISBN: 975-407-051-2, Aralık 1999, Ankara.
- Kıymaz, T. 2008. Dünya Tarım Piyasalarında Serbestleşmenin Türk Tarımına Fiyat ve Gelir Yönünden Yansıması. DPT İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, ISBN 978-975 – 19 – 4203-6, 2008 Ankara.
- Kızılaslan, H., Gürler, A.Z. ve Kızılaslan, N. 2005. The Analysis of The Market Price Support and Difference Payment System Practices in Turkey Using Partial Equilibrium Model. Ekonomicky Casopis 53 (9): 924-940 , IDS Number: 004IS , ISSN: 0013-3035 , 2005.
- Koç, A., Uzunlu, V. ve Bayaner, A. 2001. Tarımsal Ürün Projeksiyonları 2000-2010. TEAE, Proje Raporu 2001-6, Yayın No:54, Ankara.
- Konyalı, S. 2008. Türkiye’de Buğdaya Uygulanan Tarım Politikalarının Üreticiler ve Tüketiciler Üzerindeki Etkileri: Trakya Bölgesi Örneği. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Tekirdağ.
- Mechemache, Z.B. and Requillart, V. 2000. Analysis of EU Dairy Policy Reform. European Review of Agricultural Economics 27 (4): 409-430, IDS Number: 396TR, ISSN: 0165-1587, DEC 2000.
- Milner, C., Morrissey, O. and McKay, A. 2005. Some Simple Analytics of The Trade and Welfare Effects of Economic Partnership Agreements. Journal of African Economies 14 (3): 327-358 , IDS Number: 957IE , ISSN: 0963-8024, SEP 2005.

- Moschini, G., Bulut, H. and Cembalo, L. 2005. On The Segregation of Genetically Modified, Conventional and Organic Products in European Agriculture: A Multi-Market Equilibrium Analysis. *Journal of Agricultural Economics* 56 (3): 347-372, IDS Number: 001HL , ISSN: 0021-857X, DEC 2005.
- Nacak, İ.P. 2004. Türkiye’de Pamuk Dış Ticaretinin Yapısı ve Bunu Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma. İzmir Ticaret Borsası Yayınları, Yayın No: 83.
- Nazlıoğlu, Ş. 2006. Etki Değerlendirme Analizlerinin Yapılışı: Türk Tarım Sektörü Üzerine Bir Uygulama. Erciyes Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2006, Kayseri.
- Niemi, J. 2005. The Static Welfare Effects of The Accession to The European Union on The Finnish Agricultural Markets. *Agricultural And Food Science* 14 (3): 224-235, IDS Number: 996EU , ISSN: 1459-6067 , 2005.
- Oğuz, C. 1991. Konya İlinde Kuru Şartlarda Tahıl+Mercimek Yetiştiren Tarım İşletmeleri İle Tahıl Yetiştiren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Faaliyet Sonuçlarının Değerlendirilmesi. Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Adana.
- Oğuz, C. ve Mülayim, A.Ü. 1997. Konya’da Sözleşmeli Şeker Pancarı Yetiştiren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Durumu, S.S. Konya Pancar Ekicileri Eğitim ve Sağlık Vakfı Yayınları, yayın No: 4, Konya.
- Olgun, A. 2005. AB’de Ortak Tarım Politikasının Geçmişi, Reformlar, Mevcut Durum, Geleceği ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi. Türk Tarım Politikasının Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyumu, TEAE Yayınları, Yayın No:134, ISBN: 975-407-180-2, Haziran 2005, Ankara.
- Özçelik, A. 1994. Ekonometri. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Yayın No: 1323, Ders Kitabı: 382, ISBN: 75-482-158-5, Ankara.
- Özkan, Z.Ç. 2005. Türkiye’de Hububat Destekleme Politikasındaki Değişimlerin Üretici Kararlarına Etkisi – Polatlı İlçesi Örneği. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Doktora Tezi, Temmuz 2005, Ankara.
- Özkaya, T., Işın, F. ve Uzmay, A. 2000. “Türkiye ve Avrupa Birliği’nde Tarım Sektörüne Yönelik Desteklemeler” Tarım ve Mühendislik, Sayı: 61, s. 8-15, Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara.
- Perali, F. 2003. Partial Equilibrium Analysis of Policy Impacts (Part I). Ministry of Agriculture and Agrarian Reform, National Agricultural Policy Center, Training Materials, with the support of Project GCP/SYR/006/ITA-Phase II, December, 2003.
- Solak, Z. 2006. Müzakere Sürecinin Olmazsa Olmaz Aracı “Düzenleyici Etki Analizleri” Semineri Toplantı Raporu. Dış Ekonomik İlişkiler Müdürlüğü AB Masası, 08.02.2006. Lütfü Kırdar Kongre ve Sergi Sarayı.
- Şengül, H., Koç, A., Akyıl, N., Bayaner, A. ve Fuller, F. 2001. Türkiye’de Pamuk Pazarı: Gelecekteki Talebi Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi. TEAE Yayınları, Yayın no: 49, Ocak 2001, Ankara.
- Şenol, Ö. 2005. Konya-Ereğli-İvriz Sağ Sahil Sulama Birliği ve Konya-Ereğli-Yenizengen Yas Sulama Kooperatifi Sulama Alanında Yer Alan Tarım İşletmelerinin Karşılaştırmalı Analizi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ekim 2005, Ankara.

- Tambi, N.E. 1999. Co-Integration and Error-Correction Modelling of Agricultural Export Supply in Cameroon, *Agricultural Economics* 20(1999), 57-67 pp.
- Tan, S. 2001. Türkiye Sütçülük Sektöründe Bölgeler Arası Yapısal Değişimin Spatial Denge Modeli ile Analizi. TEAE Yayınları, Yayın No: 72, Proje Raporu 2001-22, Ağustos 2001, Ankara.
- Tan, S. ve Dellal, İ. 2003. Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikasının İşleyişi ve Türk Tarımının Uyum Süreci. TEAE Yayınları, Yayın No: 100, ISBN: 975-407-125-X. Mayıs 2003, Ankara.
- Tan, S., Dellal, İ. ve Tan, S.S. 2004. Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinde Tarım ile İlgili Son Gelişmeler ve Tam Üyeliğin Türk Tarımına Etkileri. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 1-2 , Yıl:2004.
- Tarı, R. 2006. Ekonometri. Kocaeli Üniversitesi Yayın No:172, ISBN:975-8047-49-3, 4.Baskı., Avcı Ofset, İstanbul.
- TKB, 2010. Web Sayfası. 2010 Yılı Desteklemeleri.
http://www.tarim.gov.tr/Duyurular,haber_Detayli_Gosterim.html?NewsID=742 Erişim Tarihi: 08.08.2010.
- TMO, 2010. Web Sayfası. Hububata Verilen Destekler.
<http://www.tmo.gov.tr/Main.aspx?ID=59> Erişim Tarihi: 03.03.2010
- TMO, 2010a. Web Sayfası. Genel Emanet Alım Esasları.
<http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/haberler/emanetalım.doc> Erişim Tarihi: 16.08.2010.
- TMO, 2010b. Web Sayfası. Hububat Alım ve Satış Esaslarına İlişkin Uygulama Yönetmeliği.
<http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/ab/hububatalimesas.pdf> Erişim Tarihi: 16.08.2010.
- Tongeren, F.V. and Meijl, H.V. 1999. Review of Applied Models of International Trade in Agriculture and Related Resource and Environmental Modelling. Agricultural Economics Research Institute, The Hague, FAIR6 CT 98-4148 Interim report No.1, December, 1999.
- Tufan, A. 1997. Türkiye Ekonomisi. A.Ü.Z.F. Ders Kitabı, Yayın No:1487, Ders Kitabı:448, Ankara.
- TÜGEM, 2010. Web Sitesi. Tarımsal Destekler.
<http://www.tugem.gov.tr/ContentViewer.aspx?ContentId=23> Erişim Tarihi: 08.08.2010.
- TÜİK, 2008. Web Sitesi. İstatistiksel Tablolar.
http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=45&ust_id=13 Erişim Tarihi: 11.06.2010.
- TÜİK, 2009. Web Sitesi. İstatistik Göstergeler 1923-2008.
http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf Erişim Tarihi: 01.01.2010
- TÜİK, 2010. Web Sitesi. İstatistiksel Tablolar.
http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=44&ust_id=13 Erişim Tarihi : 20.07.2010
- Türkecul, B. 2003. Tarım Ürünleri Fiyatlarına Döviz Kurunun Yansıması Örneği. E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Semineri.
- UN Comtrade, 2010. Web Sitesi. Statistics Database.

- <http://comtrade.un.org/db/dqBasicQueryResults.aspx?cc=041&px=S3&r=792&y=2008&p=all&rg=1&so=9999&rpge=dqBasicQuery&qt=n> Erişim Tarihi: 23.06.2010.
- USDA, 2009a. Web Sitesi. <http://www.fas.usda.gov/psdonline/psdResult.aspx> Erişim Tarihi: 01.01.2010
- USDA, 2009b. Web Sitesi. <http://www.fas.usda.gov/psdonline/psdQuery.aspx> Erişim Tarihi: 01.01.2010
- Van Tongeren, F., Van Meijl, H. and Surry, Y. 2001. Global Models Applied to Agricultural And Trade Policies: A Review and Assessment. *Agricultural Economics* 26 (2): 149-172, IDS Number: 495RF , ISSN: 0169-5150 , NOV 2001.
- Warren C.B. and Stokes M T. 1985. *Investing in Development: Lessons of World Bank Experience*, Oxford University Press, UK.
- Winkler W. 1992. 1992 Yılında Avrupa Topluluğunda Tarım Reformu. Çev. Gülcan Eraktan, Ankara Üniv. Yay. 1287, Konferanslar: 54, s.9.
- Yamane, T. 1967, *Elementary Sampling Theory* Prentice, Hall Inc, Englewood Cliffs, N.J, , USA.
- Yavuz, F., Tan, S., Dellal, İ. ve Ertürk, Y.E. 2003. Tarım Sektöründe Kullanılan Motorinin Sübvans Edilmesinin Türkiye Tarımına Olası Etkileri, VII. ERC/ODTÜ Uluslararası Ekonomi Kongresi, 5-9 Eylül 2003, Ankara.
- Yavuz, F. ve Bilgiç, A. 2009. Türkiye'nin AB'ye Uyum Sürecinde Olası Gelişmelerin Önemli Tarım Ürünleri Üzerine Ekonomik Etkilerinin Analizi-Buğday ve Arpa. TKB, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Projesi.
- Yıldırım, T., Furtan, W.H. ve Güzel, A. 1998. Türkiye'de Buğday Politikasının Teorik ve Uygulamalı Analizi. TEAE Yayınları, Çalışma Raporu: 1998/4, Mayıs 1998, Ankara.
- Yiğitbaşı, Ş. 1996. *Mikro İktisat*. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yayın No: 4, 4. baskı, Afyon.
- ZMO, 2010. Web Sitesi. Yaklaşan Buğday Hasadı, Tahmini Buğday Maliyeti ve Yükselen Gıda Fiyatları. http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=8598&tipi=2&sube=2 Erişim Tarihi: 15.08.2010.

AB'de Buğday İle İlgili Başlıca Mevzuat

Regulation (EEC) No 120/67/EEC of the Council of 13 June 1967 on the common organization of the market in cereals (OJL 200, 19.8.1967, p.11).

Regulation (EEC) No 2727/75 of the Council of 29 October 1975 on the common organization of the market in cereals (OJL 281, 1.11.1975, p. 1-16).

Council Regulation (EEC) No 1766/92 of 30 June 1992 on the common organization of the market in cereals (OJL 182, 2.7.1992, p.27).

Council Regulation (EC) No 1251/1999 of 17 May 1999 establishing a support system for producers of certain arable crops (OJL 160, 26.6.1999, p.1-14).

Council Regulation (EC) No 1259/1999 of 17 May 1999 establishing common rules for direct support schemes under the common agricultural policy (OJL 160, 26.6.1999, p.113-118).

Commission Regulation (EC) No 824/2000 of 19 April 2000 establishing procedures for the taking-over of cereals by intervention agencies and laying down methods of analysis for determining the quality of cereals (OJL 100, 24.4.2000, p.31-50).

Corrigendum to Council Regulation (EC) No 1782/2003 of 29 September 2003 establishing common rules for direct support schemes under the common agricultural policy and establishing certain support schemes for farmers and amending Regulations (EEC) No 2019/93, (EC) No 1452/2001, (EC) No 1453/2001, (EC) No 1454/2001, (EC) No 1868/94, (EC) No 1251/1999, (EC) No 1254/1999, (EC) No 1673/2000, (EEC) No 2358/71 and (EC) No 2529/2001 (OJ L 270, 21.10.2003, p.1-69).

Corrigendum to Council Regulation (EC) No 1782/2003 of 29 September 2003 establishing common rules for direct support schemes under the common agricultural policy and establishing certain support schemes for farmers and amending Regulations (EEC) No 2019/93, (EC) No 1452/2001, (EC) No 1453/2001, (EC) No 1454/2001, (EC) No 1868/94, (EC) No 1251/1999, (EC) No 1254/1999, (EC) No 1673/2000, (EEC) No 2358/71 and (EC) No 2529/2001 (OJ L 270 of 21.10.2003) (OJL 94, 31.3.2004, p.70).

Council Regulation (EC) No 1784/2003 of 29 September 2003 on the common organization of the market in cereals (OJL 270, 21.10.2003, p.78-95).

Commission Regulation (EC) No 299/2007 of 20 March 2007 determining the extent to which import license applications lodged in March 2007 for certain poultry meat sector products pursuant to Regulation (EC) No 2497/96 can be accepted (OJL 80, 21.3.2007, p. 9-10).

Council Regulation (EC) No 1234/2007 of 22 October 2007 establishing a common organization of agricultural markets and on specific provisions for certain agricultural products (Single CMO Regulation) (OJL 299, 16.11.2007, p. 1-149).

Council Regulation (EC) No 72/2009 of 19 January 2009 on modifications to the Common Agricultural Policy by amending Regulations (EC) No 247/2006, (EC) No 320/2006, (EC) No 1405/2006, (EC) No 1234/2007, (EC) No 3/2008 and (EC) No 479/2008 and repealing Regulations (EEC) No 1883/78, (EEC) No 1254/89, (EEC) No 2247/89, (EEC) No 2055/93, (EC) No 1868/94, (EC) No 2596/97, (EC) No 1182/2005 and (EC) No 315/2007 (OJL 30, 31.1.2009, p.1-15).

Türkiye’de Buğday İle İlgili Başlıca Mevzuat

RG 2003/5930. Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı ile Programın Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar (Tarih: 24.07.2003, Sayı: 25178).

RG 2005/5403. Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu (Tarih: 19.07.2005, Sayı: 25880).

RG 2005/8629. Ulusal Tarım Stratejisi Doğrultusunda Tarımsal Destek Ödemelerine ve Sürdürülebilir Çiftçi Kayıt Sisteminin Geliştirilmesine İlişkin Karar (Tarih: 02.04.2005, Sayı: 25774).

RG 2006. Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü Ana Statüsünde Değişiklik Yapılmasına Dair Ana Statü (Tarih: 19.08.2006, Sayı: 26264).

RG 2009/15173. Türkiye Tarım Havzalarının Belirlenmesine İlişkin Karar (Tarih: 23.07.2009, Sayı: 27297).

RG 2010. Tarım Havzaları Yönetmeliği (Tarih: 07.09.2010, Sayı: 27695).

RG 2010/41. Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeline Göre 2010 Yılı Ürünü Hububat ve Baklagil Fark Ödemesi Desteğine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı Uygulama Tebliği (No: 2010/41) (Tarih: 27.08.2010, Sayı: 27685).

RG 2010/118. Çiftçi Kayıt Sistemine Dahil Olan Çiftçilere Mazot, Gübre ve Toprak Analizi Destekleme Ödemesi Yapılması ile Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamalarına Destekleme Ödemesi Yapılmasına İlişkin Karar (Tarih: 26.02.2010, Sayı: 27505).

EKLER

EK 1: Üretici Anketi

EK 2: Köy Bilgi Formu

EK 3: Buğday Gelir Çizelgeleri

EK 1: ÜRETİCİ ANKETİ

Köy Adı:

Tarih :

Anket No:.....

I. İşletmeci ve Hane Halkının Durumu

No	Aileye yakınlık	Cinsiyet (E / K)	Yaş	Eğitim	Aile işgücünün çalışma durumu		
					İşletmede (gün)	İşletme dışı tarımda (gün ve geliri)	Tarım dışında (gün ve geliri)
1	Aile reisi						
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							

II. Arazi Varlığı ve Mülkiyet Durumu

Arazi Nevi	Mülk (da)	Ortağa aldığı (da)	Kiraladığı (da)	Ortağa verdiği (da)	Kiraya verdiği (da)	Toplam işletme genişliği (da)
Tarla-sulu						
Tarla-kuru						
Bahçe						
Nadas						
Hiç ekilmeyen (çayır-taşlık)						
Toplam						

III. Arazi Kullanım Durumu

Parse 1	Genişlik (da)	Yetiştirilen ürün	Sulu (s) Kuru (k)	Verim (kg/da)	Birim satış fiyatı (TL/kg)	Varsa yan ürünü
1						
2						
3						
4						
5						

IV. 2008-2009 Yılı Buğday Üretim Faaliyet Çizelgesi (.....da)

Üretim İşlemleri	İşlem Tarihi ve Sırası	Kullanılan İşgücü ve Çekici Gücü				Kullanılan Ekipmanlar	Kullanılan Materyal			Masraflar Toplamı (TL)
		İşgücü		Çekici Gücü			Cinsi	Miktarı (kg veya adet)	Tutarı TL	
		Saat	Tutar (TL)	Saat	Tutar (TL)					
I. TOPRAK HAZIRLIĞI										
a. Birinci sürüm										
b. İkinci sürüm										
c. Üçüncü sürüm										
d. Dördüncü sürüm										
e. Ekim (+Gübreleme)										
II. BAKIM										
a. Gübreleme										
b. İlaçlama										
c. Sulama										
III: HASAT-HARMAN										
a. Hasat – harman										
b. Pazara taşıma										
Tarla Kirası (TL/da)										
YAN ÜRÜN GELİRİ (saman)										
BUĞDAY ÜRETİM MİKTARI (KG)										

1. **Ekmeklik** Buğday: Ekim Alanı:..... da.

2. Verimi: kg/da

3. **Makarnalık** Buğday: Ekim Alanı:..... da.

4. Verimi: kg/da

5. Ekmeklik buğday ile Makarnalık buğday üretim masrafları arasında fark varsa belirtiniz.

.....

6. Tarımsal gelirin %..... hayvancılık %..... bitkisel üretim faaliyetidir.

V. Buğday Üretim-Tüketim Bilgileri

7. Ekim nöbeti uyguluyor musunuz?

- 1-Evet 2- Hayır

8. Cevabınız evet ise aynı tarlaya üst üste yıldır buğday ekiyorum.

9. Sertifikalı tohumluk yılda bir alıyorum.

10. Tohumluğu nereden temin ediyorsunuz?

- 1- TİGEM
2- TMO
3- Tarım kredi Kooperatifi
4- Tohum Bayii
5- Diğer.....

11. Sertifikalı tohumluk kullanımına verilen destekler, sertifikalı tohumluk kullanımınızı artırdı mı?

- 1-Evet (Ne kadar artış.....)
2-Hayır

VI. Buğday Satış Durumu

12. Buğday satış çizelgesi

	Satış yeri	Satış zamanı	Ödeme zamanı	Satış miktarı	Satış fiyatı (TL/kg)
1.satış					
2.satış					
3.satış					

(Hasat zamanı, satış zamanı ve satış miktarını dikkate alarak)

13. Ürünün çoğunu hasattan hemen sonra satma nedeniniz?

- 1-Nakit para ihtiyacı
2-İlerde fiyatının düşme tehlikesi
3-Depolama imkanı olmayışı
4-Diğer.....

14. Ürünün çoğunu hasattan sonra bekletme nedeniniz?

- 1- Daha yüksek fiyattan satabilmek
2- Satacak yer bulamamak
3- Diğer.....

VII. Buğday Ekim Kararı

15. Neden buğday tarımı yapıyorsunuz?

- 1-Arazim başka ürün yetiştirmeye elverişli değil
2-İyi gelir getiriyor

- 3-Satış garantisi var
- 4-Çok fazla emek gerektirmez
- 5- Diğer.....

16. Bölgenizde buğdaya alternatif olabilecek ürün/ürünler var mı?

- 1-Evet
- 2-Hayır

17. **Cevabınız evet ise** hangi ürünler?

.....

18. Türkiye’de önümüzdeki yıllarda, herhangi bir nedenle, buğday fiyatları düşecek olursa üretim ile ilgili tutumunuzda bir değişiklik olur mu?

- 1-Buğday üretiminden vazgeçmem, değişiklik yapmam
- 2-Buğday yerine başka bir ürün yetiştiririm
- 3-Tarımı bırakıp, tarım dışı iş olanaklarına bakarım
- 4-Ekim alanını azaltırım (.....)
- 5-Sadece tüketeceğim kadar yetiştiririm
- 6-Diğer.....

19. **Cevabınız 1** (Buğday üretiminden vazgeçmem, değişiklik yapmam) **ise** nedenini açıklayınız?

.....

20. TMO 2008 buğday fiyatını 50 kuruş yerine 25 kuruş olarak açıklasaydı üretime devam eder miydiniz?

- 1-Evet (Neden:.....)
- 2-Hayır (Neden:.....)

21. Eğer devlet politikasını değiştirirse ve buğday tarımından ayırdığınız araziye para ödese, yerine izin verilen başka bir ürün ekmeyi düşünür müsünüz?

- 1-Evet (Hangi ürünü yetiştirdiniz?.....)
(Ne kadar arazide yetiştirdiniz?.....)
- 2-Hayır (Nedeni:.....)

22. Buğday üretiminden vazgeçmek karşılığında, devlet vereceği destekle şu andaki gelirinizi korusa tutumunuz ne olur?

- 1-Destekle yetinir, başka ekim yapmam
- 2-Destekle yetinmem, başka ürün yetiştiririm
- 3-Desteği alır, zamanımı tarım dışı işlerde harcarım
- 4-Diğer.....

23. Buğday ekerken o yılın veya bir önceki yılın ürün fiyatları ekim kararınızı etkiler mi?

- 1-Evet
- 2-Hayır

VIII. İşletme İle İlgili Genel Bilgiler

24. Toprak analizi yaptırır mısınız?

- 1-Evet (Ne sıklıkta.....)
2- Hayır (Neden:.....)

25. Son 10 yıl içinde (kısa dönemde göç edecekler de eklenecek) işletmeden göç durumu

Yıl	Göç eden kişi sayısı	Cinsiyet	Yaş	Göç Nedeni

26. Sizden sonra tarımsal üretimi kime devredeceksiniz?

1. Bilmiyorum
2. Eşime
3. Bütün çocuklarıma
4. Bir (kız/erkek) çocuğuma
5. çocuğuma
6. Akrabalarıma
7. Tarım dışı kullanılacak
8. Diğer.....

IX. Üretici Bilgileri

27. Hangi sosyal güvenlik kurumuna bağlısınız?

- 1-SSK-işçi
- 2-SSK-tarım
- 3-Bağkur-tarım
- 4-Bağkur-esnaf
- 5-Emekli Sandığı
- 6-Tarım Sigortası
- 7-Özel sigorta
- 8-Yeşil kart
- 9-Sosyal güvencesi yok
- 10-Diğer.....

28. Tarımla ilgili kayıt tutuyor musunuz?

- 1-Evet 2-Hayır

29. **Cevabınız evet ise** ne tür kayıt tutuyorsunuz?

1. Fiziki 2. Mali 3. Fiziki ve mali

30. Çiftçi kayıt sistemine dahil misiniz?

- 1-Evet 2-Hayır

31. Hayvan kayıt sistemine dahil misiniz?

- 1-Evet 2-Hayır 3-Hayvancılık yapmıyor

32. Üyesi olduğunuz kuruluşlar nelerdir?

- 1-Köy Kalkınma Koop.
- 2-Tarım Satış Koop.
- 3-Tarım Kredi Koop.
- 4-Ziraat Odası
- 5-Sulama Birliği
- 6-Diğer.....

33. Yeni bir kooperatif kuracak olsanız bu kooperatifin hangi sorununuza çözmesini istersiniz?

- 1-Ürün satış sorunu
- 2-Kredi-Finansman sorunu
- 3- Bilgi eksikliği
- 4- Diğer.....

34. Tarım sigortanız var mı?

- 1-Evet
- 2-Hayır

35. **Cevabınız evet ise** yıllık primi belirtiniz.

36. Bir yıl sonra hangi üründen ne kadar üreteceğiniz konusunda neye göre karar verirsiniz?

- 1-Bir yıl sonrayı önceden düşünmem
- 2-Arazim başka ürün için uygun değil
- 3-Alışkanlık
- 4-İçinde bulunulan yıldaki piyasa fiyatına göre
- 5-Yeni yıl TMO fiyat açıklamalarına göre
- 6-Mevcut ekiliş alanına göre
- 7-Satış garantisi olan ürünlere göre
- 8-Aile gereksinimine göre
- 9-Az masraflı üretim dalına göre
- 10-Diğer.....

37. Tarımla ilgili kararlar alırken kimlerle görüşür, kimlerden yardım istersiniz?

- 1-Hiç kimse. Kendim karar alırım
- 2-Aile fertlerine
- 3-Komşu ve arkadaşlara
- 4-Tarım İlçe Müdürlüğüne
- 5-Ziraat Odalarına
- 6-Tarım Borsasına
- 7-Diğer.....

X. TMO

38. Devletin sadece piyasada buğday belli bir düşük fiyatın altına indiğinde, o fiyattan da ürünün satılamaması halinde alım yapması söz konusu olursa ürününüzü nasıl değerlendirebilirsiniz?

- 1-Ürünümü uygun fiyattan satabilirim

- 2-Çok düşük fiyattan da olsa satarım
- 3-Stok yaparım
- 4-Üretimden vazgeçerim
- 5-Kendi ihtiyacım için üretirim
- 6-Diğer.....

39. Sizce devlet hububatta fiyat desteklemesine devam etmeli mi?

- 1-Evet (Neden:.....)
- 2-Hayır (Neden:.....)

40. Sizce buğday fiyatını hangi kuruluş belirlemeli?

- 1-Borsalar
- 2-TMO
- 3-Piyasada
- 4-Diğer.....

41. Buğday fiyatları sizce ne zaman açıklanmalı?

- 1-Ürün ekilmeden önce
- 2-Ürün ekildikten sonra
- 3-Hasattan önce
- 4-Hasattan sonra
- 5-Diğer.....

42. Elinizdeki ürünü sonraki aylarda satmak üzere bekletebilme olanağınız var mı?

- 1-Evet (Nerede:.....)
- 2-Hayır (Nedeni :

43. Açıkta depolama yapıyor musunuz?

- 1-Evet (Bu sebeple ürün kaybı % dır.)
- 2-Hayır

44. AB ile uyum kapsamında artık ürününüz TMO tarafından 1 Ağustos-30 Nisan arası dönemde alınabilecek. Sizin için uygun olacak mı?

- 1-Evet
- 2-Hayır (Neden:.....)

45. AB' de ürün asgari alım uygulaması var (ekm. 80 ton, mak. 10 ton) Türkiye'de bu uygulamaya kademeli olarak geçecek. Tutumunuz nasıl olur? Açıklayınız.

- 1-Benim satış partim bu miktarı karşılar, bir sorun olmaz
- 2-Bu rakamlara ulaşamadığım için tüccara ucuza satmak zorunda kalırım
- 3-Komşularla birleşerek ürünü veririz
- 4-Diğer.....

46. TMO ödemelerinde gecikme oluyor mu?

- 1-Evet
- 2-Hayır

47. Sizce buğday alımı ve işlenmesi hangi kuruluşça yapılmalı?
1-TMO
2-Tüccar
3-Tarım Koop. (TSK, TKK, Köy Kalkınma Koop.)
4-Diğer.....
48. Makbuz senedi düzenleyerek emanet alım uygulamasını duydunuz mu?
1-Evet (Sizce nasıl bir uygulama.....)
2-Hayır
49. Yararlandınız mı?
1-Evet 2-Hayır
50. TMO buğday alımında açıktan numune alarak fiziksel bir analiz yapıyor. Eğer bundan sonra buğday kalitesine göre (protein oranı, kalitesi...) analiz yapıp buna göre kademeli fiyatlar belirlenmesi sizi etkiler mi?
1-Evet (Nasıl:.....)
2-Hayır (Nedeni:.....)
51. Eğer alım sistemi değişir ve TMO destekleme alımlarına son verirse ürün satışı konusunda tutumunuz nasıl olur?
1-Borsada satarım
2-Tüccara satarım
3-Buğday üretiminden vazgeçerim
4-Diğer.....
52. Devlet eğer buğdayda fiyat açıklamasını bırakırsa bu durum sizi nasıl etkiler?
1-Tüccarların eline kalırız
2-Satış garantisi olmayacağı için başka bir ürüne yönelirim
3- Bir değişiklik olmaz
4-Diğer.....
53. Ürününüzü sadece tüccara satmanız gerekirse, tüccara karşı daha güçlü olmak için sizce ne yapmak gerekir.
1-Kooperatif kurmak
2-Depolama yapmak
3-Başka ürünlere yönelmek
4-Diğer.....
54. TMO uygulamaları ile ilgili şikâyetiniz var mı?
1- Evet 2-Hayır
55. **Cevabınız evet ise** şikâyetiniz ve beklentiniz nedir?
1- Ürününüzün kalitesine göre fiyat indirimine gidilmemeli
2- Ödemelerde gecikme oluyor
3- Ürünü satarken bürokratik engeller çok
4- Diğer.....

XI. Borsa (ürünü borsada satıyorsanız)

56. Ürününüzü hububat borsasına satma nedeniniz?

- 1-Daha yüksek fiyata verdim
- 2-TMO henüz alım yapmamıştı
- 3-Nakit para ihtiyacı
- 4-Diğer.....

57. Borsada buğday kalite standartları hakkında ne düşünüyorsunuz?

- 1-Standartlara uygunluk konusunda sorunumuz yok
- 2-Standartlara uymadığı için her zaman borsada satamıyorum
- 3-Diğer.....

58. Borsada yapılan uygulamalar ile ilgili şikâyetiniz var mı?

- 1- Evet (Şikâyetiniz :)
- 2-Hayır

XII. Tüccar (ürünü tüccara satıyorsa)

59. Ürününüzü tüccara satma nedeniniz?

- 1-Daha yüksek fiyata verdim
- 2-TMO henüz alım yapmamıştı
- 3-Nakit para ihtiyacı
- 4- Anlaşma yapmıştım
- 5-Diğer.....

60. Tüccarlar buğday alımında ürün kalitesine önem veriyor mu?

- 1-Evet (Nasıl?.....)
- 2-Hayır

61. Tüccarlara yaptığınız satış ile ilgili şikâyetiniz var mı?

- 1- Evet (Şikâyetiniz :)
- 2-Hayır

XIII. Destekler

62. Gübre desteğidekar için TL

63. İlaç desteğidekar için TL

64. Mazot desteğidekar için TL

65. Sertifikalı tohumluk desteğidekar için TL

66. Alternatif ürün desteği (ş.pancarı gibi)dekar için TL

67. Kuraklık nedeniyle destekdekar için TL

68. Sulama desteğidekar için TL

69. Prim Desteği (ayçiçeği, soya, kanola, dane mısır....) dekar için
.....TL

70. Organik tarıma geçiş desteği..... dekar için.....TL

71. Makine alım desteği.....

Hayvancılık Desteği:

72. Hayvan başına destek adet hayvan içinTL

73. Suni tohumlama desteği: adet TL

74. Yem bitkileri desteği: Tek yıllık: da TL Çok yıllık:da
.....TL

75. Süt primi: kg TL

76. Et primi: kg TL

77. Hayvan kimlik sistemi desteği (hayvan tanımlanması ve tescili): TL

Diğer.....

78. Bütün aldığınız destekler yerine götürü tek bir destek verilse daha mı iyi olur?

1-Evet 2-Hayır

79. **Cevabınız evet ise** sizi tatmin edecek destek ne kadar olur?

1-Aldığım toplam destek kadar

2-Aldığım toplam destekten fazla

3-Diğer.....

80. Aşağıdaki devlet politikalarından hangisini tercih edersiniz?

1-Devletin alım yapmayıp sadece götürü bir parasal yardım yapması

2-Eskisi gibi destekleme alımı yapması

3-Günümüzdeki TMO uygulaması

XIV. Kredi

81. Tarımsal kredi kullanıyor musunuz?

1-Evet

2-Hayır

3-Geçmiş yıllarda kullanmıştım

4-Diğer.....

Cevabınız hayır ise GÖRÜŞLER kısmına geçiniz.

82. Ne sıklıkta kredi kullanıyorsunuz?

1-Hemen hemen her yıl

2-Çoğunlukla

3-Bazen

4-Nadiren

5-Diğer.....

83. 2008 Yılı kredi kullanım durumu (eğer 2007’de kredi kullandı ise)

Kredi alınış amacı	Kredi sağlayan kurum – kişi	Vadesi	Faizi	Miktarı (TL)	Açıklama

84. Yıllık ne kadar işletme kredisine ihtiyaç duyuyorsunuz?
.....

85. Krediyi ne amaçla kullanıyorsunuz? (tohum, gübre...)
.....

86. Kredi kullanma konusunda sıkıntınız var mı?

1-Evet 2-Hayır

87. **Cevabınız evet ise** sıkıntı nedir?

- 1-Faiz yüksek
- 2-Kefil bulma sıkıntısı
- 3-İpotek sorunu
- 4-Geri ödeme güçlüğü
- 5-Diğer.....

88. Son yıllarda kredi kullanımını konusunda değişiklik oldu mu?

- 1-Evet (Nasıl bir değişim :)
- 2-Hayır

XV. Görüşler

89. Tarımsal faaliyetten vazgeçmeyi düşünüyor musunuz?

- 1-Evet
- 2-Hayır
- 3-Diğer.....

90. Tarımsal faaliyeti bırakmak zorunda kalsanız ne tür bir faaliyet içinde olursunuz?

- 1-Şehre göç ederim
- 2-Ticaret yaparım
- 3- Diğer.....

91. AB’ye tam üyelik için halk oylaması yapılırsa ne yönde oy kullanırdınız?

- 1-Evet 2-Hayır

92. Cevabınız evet ise neden?
.....

93. Cevabınız hayır ise neden?
.....

94. AB üyeliği tarım açısından Türkiye’ye avantaj sağlar mı?

- 1-Evet 2-Hayır
95. AB üyeliğinin tarım açısından size ne getireceğini umuyorsunuz?
- 1-Destekler artacak
- 2-Pazar sorunumuz kalmayacak
- 3-AB ürünleri ile rekabet edemeyip iyice fakirleşeceğiz.
- 4- Diğer.....
96. Sizce Türkiye AB üyesi olacak mı?
- 1-Evet 2-Hayır
97. Cevabınız evet ise ne zaman üye olabileceğini düşünüyorsunuz?
-

EK 2: KÖY BİLGİ FORMU

...../...../.....

1. Köyün adı:
2. Bağlı olduğu bucak:
3. Bağlı olduğu ilçe:
4. Bağlı olduğu il:

A. KÖYÜN GENEL DURUMU

5. Hane Sayısı:
6. Hane sayısında zamanla nasıl bir değişim oldu?
1-Arttı 2-Azaldı
3-Değişmedi 4-Diğer.....
7. Köy Nüfusu:
8. Zaman içinde köy nüfusu değişti mi?
1- Doğumlarla arttı
2- Doğumlarla artışa rağmen göçler nedeniyle azalma eğiliminde
3- Köye geri dönenler nüfusu artırıyor
4- Dışardan köye yabancılar gelip yerleşiyor
5- Diğer.....
9. Nüfusun yaş ortalaması geçmişe kıyasla nasıl değişti?
1-Arttı 2-Azaldı
3-Değişmedi 4-Diğer.....
10. Köyde göç olgusu var mı?
1- Yurtiçinde daimi olarak göç edenler (kaç hane?)
2- Yurtdışına çalışmaya gidenler (kaç hane ?)
3- Köyü terk ettikten sonra geri dönenler (kaç hane)
4- Yurtdışından gelip yeniden köye yerleşenler (kaç hane)
5- Köy dışarıya hiç göç vermiyor
6- Diğer.....
11. Köye geçici tarım işçisi olarak dışardan gelen var mı?
1- Çapa için
2- Hasat için
3- Diğer işler için
4- Geçici işçi gelmez
5-Diğer.....

12. Köydeki arazi varlığı (da)

	Toplam Alan (da)	Sulu Alan (da)	Kuru Alan (da)	Zaman içindeki arazi varlığı değişimi
Tarla Arazisi				
Bağ-bahçe				
Çayır-mera				
Orman				
Tarıma elverişsiz				
Diğer...				
Toplam				

B. ALTYAPI VE KONUT DURUMU

13. Köyünüzde içme suyu var mı?

1-Evet 2-Hayır

Cevabınız hayır ise 17. soruya geçiniz

14. Köyünüzde kaç yıldır içme suyu var?

1- 1-10 yıl 2- 11-20 yıl 3-21-30 yıl
4- 31-40 yıl 5- 41-50 6- Diğer.....

15. Köyün içme suyu kaynakları nelerdir.

1- Kaynak
2- Çeşme
3- Kuyu
4- Sarnıç
5- Akarsu
6- Göl
7- Karışık
8-Diğer.....

16. İçme suyu nereye kadar geliyor? (geçmişe göre değişim nasıl olmuş)

1- Konutta
2- Tek bir ortak kullanım yerinde
3- Birkaç ortak kullanım yerinde
4- Bazı konutlarda (%).....
5-Diğer.....

17. Köyde sulama yapılıyor mu?

1-Evet 2-Hayır

Cevabınız hayır ise 21. soruya geçiniz

18. Köyünüzde kaç yıldır sulu tarım yapılıyor?

.....

19. Köyünüzde sulama suyu kaynağı neresidir (kuyu sayısı...)?

- 1- Artezyen
- 2- Kuyu
- 3- Sarnıç
- 4- Akarsu
- 5- Göl (Gölet dahil)
- 6- Baraj
- 7- Diğer.....

20. Su kullanımını ve ücret ödenmesi nasıl yapılıyor?

.....

21. Zaman içinde su varlığındaki değişim

	Arttı	Azaldı	Değişmedi	Diğer...
Su varlığı				
Kuyu sayısı				
Diğer su kaynakları				
Sulanan alan				

22- Haberleşme araçları nelerdir?

- 1- Ev telefonu
- 2- Cep Telefonu
- 3- Fax
- 4- İnternet
- 5- Diğer.....

23- Köyde bulunan hanenin yaklaşık inde bilgisayar inde de internet bağlantısı vardır.

C. SOSYAL DURUM

24. Köydeki okur-yazar oranı (% veya sayı) ve zaman içindeki değişim

..... 1-Arttı 2-Azaldı 3-Değişmedi 4-
Diğer.....

25. Zaman içinde ilkokul öğrencisi sayısı ne oldu?

- 1- Arttı
- 2- Azaldı
- 3-Değişmedi
- 4- Diğer.....

26- Köyde kooperatif varlığı

	<u>Üye sayısı</u>	<u>Ne zamandır faal</u>
1- Tarım Kredi
2- Tarım Satış
3- Köy Kalkınma
4- Ziraat Odası
5- Sulama Birliği
6- Diğer.....

27. Köy halkının kooperatiflere üye olma eğilimi zamanla nasıl değişti?
1- Arttı 2- Azaldı 3-Değişmedi 4-Diğer.....

D- TARIMSAL YAPI

28. Köyde toprak mülkiyet durumu

	Genişlik (köyde kaç da arazisi olan çiftçi için bu ifade kullanılır)	Hane Sayısı	Zaman içindeki değişim (hem hane sayısı hem de genişlik tanımı)
Topraksızlar			
Az topraklılar			
Yeter topraklılar			
Geniş topraklılar			

29. Tarımla uğraşan hane sayısı ve zaman içinde nasıl bir değişim olmuş

- 1- Yalnız bitkisel üretim
2- Yalnız hayvancılık
3- Karışık
4- Tarımla uğraşmayan haneler

30. Köyde yetiştirilen kültür bitkileri (önem sırasına göre)

	<u>Alan</u>	<u>Sulu</u>	<u>Kuru</u>
1-			
2-			
3-			
4-			
5-			

31. Geçmişe göre köyde yetiştirilen ürünlerde ve önem sırasında değişiklik oldu mu?

32. Son 10 yılda köyünüzde buğday ekim alanlarında nasıl bir değişiklik oldu?

- 1- Daraldı (Buğday yerine hangi ürünlere geçildi.....)
2- Arttı (Hangi ürünler yerine buğdaya geçildi.....)
3- Değişmedi

33. Köyünüzde ikinci ürün yetiştiriciliği var mı?

- 1-Evet 2-Hayır

Cevabınız hayır ise 38. soruya geçiniz.

34. Köyünüzde ikinci ürün yetiştiriciliği ne zamandır var?

35. Köyünüzde ikinci ürün yetiştiriciliği nasıl başladı?

- 1- Devletin yönlendirmesi, belli bir tarım politikası sonucu
2- Ekonomik sıkıntı nedeniyle mecburiyetten
3- Diğer.....

36. Köyde ikinci ürün olarak hangi ürün yetiştirilmekte ve hangi ürün kalktıktan sonra ekilmektedir? (dekar olarak belirtilecek)

- 1-
- 2-
- 3-
- 4-

37. İkinci ürün konusunda köydeki genel yaklaşım nasıl?

- 1- İkinci ürün yetiştiriciliği çok yaygın değil
- 2- Oldukça yaygın
- 3- Sadece sulu alanlarda
- 4- Diğer.....

38. Köydeki hayvan varlığı (adet) ve geçmişe göre değişim

- 1- Koyun
- 2- Keçi
- 3- Sığır
- 4- Öküz
- 5- Manda
- 6- At
- 7- Eşek
- 8- Aile ihtiyacı dışında tavukçuluk yapan hane sayısı
- 9- Arıcılık
- 10- Diğer...

39. Köydeki alet-makina sayısı (adet) ve geçmişe göre değişim

- 1- Traktör
- 2- Biçerdöver
- 3- Mibzer
- 4- Patoz
- 5- Orak makinesi
- 6- Pancar Hasat makinesi
- 7- Pulluk
- 8- Diğer (otobüs, kamyon, minibüs v.d.).....

40. Köyde ortalama gübre kullanımı kaç kg? Geçmişe göre nasıl bir değişim oldu?

	<u>Ürün adı</u>	<u>Gübre (kg/da)</u>	<u>Geçmişe göre değişim</u>
1-
2-
3-
4-
5-

41. Köyünüzde gübre kullanmadan önce toprak tahlili yaptıran var mı?
1- Evet (kaç kişi.....)
2- Hayır
42. Geçmişe göre toprak tahlili yaptıranların sayısı nasıl değişti?
1- Arttı
2-Azaldı
3-Değişmedi
43. Köylü tarımsal konularda nereden bilgi alıyor?
1-Tarım İlçe Müd.
2-Tarım Danışmanı
3-İlaç Bayileri
4-Büyük çiftçiler
5-Muhtar-İhtiyar Heyeti
6-Bilgi kaynağı yok
7-Diğer.....
44. Geçmişle kıyaslandığında bilgi kaynaklarında değişim oldu mu?
.....

E- DİĞER KONULAR

45. Köyünüzde depolama olanakları nasıl? Köye yakın özel depo var mı? (Buğday)
.....
46. Köyünüzde açıkta depolama yaygın mı?
.....
47. **Cevabınız evet ise** buğdayda bu sebepten ürün kaybı %..... dur.
48. Köyünüzde en fazla kullanılan buğday çeşitleri nelerdir?
.....
49. Köyünüzde buğday tohumluğunu kaç yılda bir yenilersiniz?
.....
50. Tohumluğu nereden temin edersiniz?
1-TİGEM
2-TMO
3-Tarım Kredi Kooperatifi
4-Tohum Bayii
5- Diğer.....
51. Buğday tarlalarında ne tür hastalık ve zararlılar oluyor? Nasıl mücadele ediyorsunuz?
1-Kurt-böcek Mücadelesi:
2-Yabancı ot Mücadelesi:
3-Mantar Mücadelesi:
4-Tarla faresi Mücadelesi:
5-Diğer...

52. Bölgenizde arazi toplulaştırması yapıldı mı?
1-Evet
2-Hayır
53. **Cevabınız hayır ise** yapılması gerekir mi?
1-Evet
2-Hayır
54. Bu konuda sorunlar, öneriler, beklentiler nelerdir?
.....
55. Tarım dışında köydeki diğer faaliyetler nelerdir?
.....
56. Zaman içinde köydeki faaliyetler değişti mi?
.....
57. Köyde toprak alım satım durumu nasıldır?
1- Azdır
2- Çok olur
3- Hiç yoktur
4-Diğer.....
58. Zaman içinde değişiklik oldu mu?
.....
59. Topraklarını kim satmaktadır?
1- Köyden göç edenler
2- Yetersiz topraklılar
3- Borçlular
4- Başka meslek seçenler
5- Diğer.....
60. Toprakları kim alıyor?
1- Köy içinden çiftçiler
2- Köy dışından çiftçiler
3- Köy içinden tarım yapmayan köylüler
4- Köy dışından tarım dışı işler yapan köylüler
5-Diğer.....
61. Kentte oturan ama köydeki toprağını elinde tutan aileler
1- Kaç aile
2- Kaç dekar arazileri var
3- Ortağa veriyor
4- Kendisi gelip işliyor
5- Öyle aile yok.
6-Diğer.....

62. Köy dışında arazi işleyen var mı?

1-Evet 2-Hayır

63. **Cevabınız evet ise** kaç hane ve mülkiyet durumu (mülk, kira veya ortak arazi) nasıl?

.....

64. Yörenizde günlük yevmiye bedeli ortalama kaçtır?

Erkek yevmiyesi.....TL/gün

Kadın yevmiyesi..... TL/gün

EK 3: BUĞDAY GELİR ÇİZELGELERİ

1. TABAKADA YER ALAN İŞLETMELERDE BUĞDAY GELİRİ
Ortalama buğday verimi = 3.565,2 kg/ha
İşletme başına ortalama buğday ekim alanı = 3,71 ha
Müdahale fiyatı ve destekler Müdahale fiyatı = 0,5 TL/kg = 0,5 x 3.565,2 = 1.782,6 TL/ha Destekleme primi = 0,045 TL/kg = 0,045 x 3.565,2 = 160,4 TL/ha Sertifikalı tohumluk desteği = 4,5 TL/da = 45 TL/ha Mazot desteği = 2,925 TL/da = 29,25 TL/ha Gübre desteği = 3,825 TL/da = 38,25 TL/ha
1 hektar buğday arazisinin geliri = 1.782,6 + 160,4 + 45,0 + 29,25 + 38,25 = 2.055,5 TL/ha = 1.087,6 Euro/ha
İşletmenin buğday brüt geliri = 1.087,6 x 3,71 = 4.034,9 Euro
Buğday maliyeti = 0,424 TL/kg İşletmedeki toplam buğday masrafı = 0,424 x 3.565,2 x 3,71 = 5.608,2 TL = 2.967,3 Euro
İşletmenin net buğday geliri = 4.034,9 – 2.967,3 = 1.067,6 Euro

2. TABAKADA YER ALAN İŞLETMELERDE BUĞDAY GELİRİ
Ortalama buğday verimi = 4.158,8 kg/ha
İşletme başına ortalama buğday ekim alanı = 7,34 ha
Müdahale fiyatı ve destekler Müdahale fiyatı = 0,5 TL/kg = 0,5 x 4.158,8 = 2.079,4 TL/ha Destekleme primi = 0,045 TL/kg = 0,045 x 4.158,8 = 187,1 TL/ha Sertifikalı tohumluk desteği = 4,5 TL/da = 45 TL/ha Mazot desteği = 2,925 TL/da = 29,25 TL/ha Gübre desteği = 3,825 TL/da = 38,25 TL/ha
1 hektar buğday arazisinin geliri = 2.079,4 + 187,1 + 45,0 + 29,25 + 38,25 = 2.379,0 TL/ha = 1.258,8 Euro/ha
İşletmenin buğday brüt geliri = 1.258,8 x 7,34 = 9.239,3 Euro
Buğday maliyeti = 0,424 TL/kg İşletmedeki toplam buğday masrafı = 0,424 x 4.158,8 x 7,34 = 12.942,9 TL = 6.848,1 Euro
İşletmenin net buğday geliri = 9.239,3 – 6.848,1 = 2.391,2 Euro

3. TABAKADA YER ALAN İŞLETMELERDE BUĞDAY GELİRİ
Ortalama buğday verimi = 3.774,8 kg/ha
İşletme başına ortalama buğday ekim alanı = 15,15 ha
Müdahale fiyatı ve destekler Müdahale fiyatı = 0,5 TL/kg = 0,5 x 3.774,8 = 1.887,4 TL/ha Destekleme primi = 0,045 TL/kg = 0,045 x 3.774,8 = 169,9 TL/ha Sertifikalı tohumluk desteği = 4,5 TL/da = 45 TL/ha Mazot desteği = 2,925 TL/da = 29,25 TL/ha Gübre desteği = 3,825 TL/da = 38,25 TL/ha
1 hektar buğday arazisinin geliri = 1.887,4 + 169,9 + 45,0 + 29,25 + 38,25 = 2.169,8 TL/ha = 1.148,0 Euro/ha
İşletmenin buğday brüt geliri = 1.148,0 x 15,15 = 17.392,6 Euro
Buğday maliyeti = 0,424 TL/kg İşletmedeki toplam buğday masrafı = 0,424 x 3.774,8 x 15,15 = 24.247,8 TL = 12.829,5 Euro
İşletmenin net buğday geliri = 17.392,6 – 12.829,5 = 4.563 Euro

4. TABAKADA YER ALAN İŞLETMELERDE BUĞDAY GELİRİ
Ortalama buğday verimi = 4.029,7 kg/ha
İşletme başına ortalama buğday ekim alanı = 34,63 ha
Müdahale fiyatı ve destekler Müdahale fiyatı = 0,5 TL/kg = 0,5 x 4.029,7 = 2.014,9 TL/ha Destekleme primi = 0,045 TL/kg = 0,045 x 4.029,7 = 181,3 TL/ha Sertifikalı tohumluk desteği = 4,5 TL/da = 45 TL/ha Mazot desteği = 2,925 TL/da = 29,25 TL/ha Gübre desteği = 3,825 TL/da = 38,25 TL/ha
1 hektar buğday arazisinin geliri = 2.014,9 + 181,3 + 45,0 + 29,25 + 38,25 = 2.308,7 TL/ha = 1.221,5 Euro/ha
İşletmenin buğday brüt geliri = 1.221,5 x 34,63 = 42.301,5 Euro
Buğday maliyeti = 0,424 TL/kg İşletmedeki toplam buğday masrafı = 0,424 x 4.029,7 x 34,63 = 59.168,8 TL = 31.306,1 Euro
İşletmenin net buğday geliri = 42.301,5 – 31.306,1 = 10.995,4 Euro

TÜRKİYE'DE İŞLETME BAŞINA BUĞDAY GELİRİ
Ortalama buğday verimi = 2.200 kg/ha
İşletme başına ortalama buğday ekim alanı = 12,8 ha
<p>Müdahale fiyatı ve destekler</p> <p>Müdahale fiyatı = 0,5 TL/kg = 0,5 x 2.200 = 1.100 TL/ha</p> <p>Destekleme primi = 0,045 TL/kg = 0,045 x 2.200 = 99 TL/ha</p> <p>Sertifikalı tohumluk desteği = 4,5 TL/da = 45 TL/ha</p> <p>Mazot desteği = 2,925 TL/da = 29,25 TL/ha</p> <p>Gübre desteği = 3,825 TL/da = 38,25 TL/ha</p>
<p>1 hektar buğday arazisinin geliri = 1.100 + 99 + 45,0 + 29,25 + 38,25 = 1.311,5 TL/ha = 693,9 Euro/ha</p>
<p>İşletmenin buğday brüt geliri = 693,9 x 12,8 = 8.882,1 Euro</p>
<p>Buğday maliyeti = 0,382 TL/kg</p> <p>İşletmedeki toplam buğday masrafı = 0,382 x 2.200 x 12,8 = 10.757,1 TL = 5.691,6 Euro</p>
<p>İşletmenin net buğday geliri = 8.882,1 – 5.691,6 = 3.190,5 Euro</p>

AB'DE İŞLETME BAŞINA BUĞDAY GELİRİ
Ortalama buğday verimi = 5.630 kg/ha
İşletme başına ortalama buğday ekim alanı = 41,7 ha
Müdahale fiyatı = 101,31 Euro/ton Telafi edici ödeme = 63 Euro/ton
1 hektar buğday arazisinin geliri = 570,4 + 354,7 = 925,1 Euro/ha
İşletmenin buğday brüt geliri = 925,1 x 41,7 = 38.576,7 Euro
Buğday maliyeti = 0,113 Euro/kg İşletmedeki toplam buğday masrafı = 0,113 x 5.630 x 41,7 = 26.529,1 Euro
İşletmenin net buğday geliri = 38.576,7 – 26.529,1 = 12.047,6 Euro

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Hasan ARISOY
Doğum Yeri : Ankara
Doğum Tarihi : 23.05.1977
Medeni Hali : Bekar
Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)

Lise : Ankara Bahçelievler Cumhuriyet Lisesi (1994)
Lisans : Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü (2000)
Yüksek Lisans: Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü (2004)

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl

Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü/KONYA (2001-2004)
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü/ANKARA (2004-...)

Yayımları (SCI ve diğer)

SCI :

Olhan, E. **Arisoy, H.**, Ataseven, Y., Ceylan, C. 2010. Changes in Livestock Production Support Policies in Turkey and Effects on Production. Journal of Animal and Veterinary Advances, 9 (3): 570-575.

Olhan, E., Ataseven, Y., Gün, S., **Arisoy, H.** 2010. The Features of the Farmers Preferring Environmentally Friendly Agricultural Methods-The Case of Turkey. Scientific Research and Essays, Vol. 5(7), pp. 646-653.

Olhan, E., Gün, S., Ataseven, Y., **Arisoy, H.** 2010. Effects of Agricultural Activities in Seyfe Wetland. Scientific Research and Essays, Vol.5 (1), pp. 009-014.

Diğer:

Taşdan, K., Çeliker, S.A., **Arısoy, H.**, Ataseven, Y., Dönmez, D., Gül, U., Demir, A., 2010. Akdeniz Bölgesi'nde Su Ürünleri Avcılığı Yapan İşletmelerin Soysa-Ekonomik Analizi. T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomik Araştırma Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 179, ISBN: 978-975-407-293-8, Temmuz 2010 Ankara.

Arısoy, H., Olhan, E., Ataseven, Y. 2010. An Evaluation of Organic Foods and Health Relationships in Turkey: The Case of Ankara. 5th Central European Congress on Food, ISBN: 978-80-89088-89, pp: 302-307, 19th-22nd May 2010, Bratislava, Slovak Republic.

Gül, U. , **Arısoy, H.** , Sivük, H. , Ataseven, Y. , 2009. Alternatif Ürün Projesi Kapsamında Tütün ve Bazı Ürünler Arasında Karlılık Karşılaştırmaları. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 2009 6 (3) S: 215-226, Tekirdağ.

Sivük, H. , **Arısoy, H.** , Gül, U. , 2008. Küresel Isınma ve Küresel Isınmanın Tarım İle Olası Etkileşimi. Türkiye Yem Sanayicileri Birliği, Küresel Isınma ve Küresel Isınmanın Tarım İle Olası Etkileşimi. Türkiye Yem Sanayicileri Birliği, Yem Dergisi, ISSN: 1302-2687, Sayı:53, Sy: 31-37 , Aralık 2008, Ankara.

Güneş, E. , **Arısoy, H.** , 2008. Avrupa Birliği'nde Gıda Politikaları ve Türkiye'nin Uyum Sürecindeki Çalışmaların Değerlendirilmesi. VIII.Tarım Ekonomisi Kongresi, Haziran 2008, Bursa.

Olhan, E. , **Arısoy, H.** , 2007. The Impact of Custom Union Agreement on Turkey's Foreign Trade. Critical Issues for The 21. Century Global Economy: Economics, Finance, Management and Entrepreneurship, Edited by Peter E. Koveos, Published by Athens Institute for Education And Research, ISBN: 978-960-6672-20-0, 2007, Athens, Greece.

Olhan, E. , **Arısoy, H.** , Ataseven, Y. , 2006. Factors Affecting on Organic Food Demand in Turkey – Ankara Example. Human Perspectives on Sustainable Future – Sustainable Living, Universty of Joensuu Research of The Faculty of Education, No:99, ISSN: 0780-5314, ISBN: 952-458-830-7, November 2006.

Arısoy, H., Oğuz, C., 2005. Tarımsal Araştırma Enstitüleri Tarafından Yeni Geliştirilen Buğday Çeşitlerinin Tarım İşletmelerinde Kullanım Düzeyi ve Geleneksel Çeşitler İle Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi – Konya İli Örneği, T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomik Araştırma Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 130, ISBN: 975-407-174-8, Mart 2005 Ankara.

Arısoy, H., Oğuz, C., 2004. Konya İli Buğday Üretiminde Yeni Geliştirilen Çeşitler İle Geleneksel Çeşitlerin Kullanım Durumu, Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16-18 Eylül 2004, Tokat.

Şahin, M., Oğuz, C., **Arısoy, H.**, Yılmaz, A.M., **2003**. Konya İli Çumra İlçesinde Uygulanan Sulama Yöntemlerinin Tarımsal Yayım Açısından Değerlendirilmesi, 2.Ulusal Sulama Kongresi, 16-19 Ekim 2003, Kuşadası.

Öğüt, H., Oğuz, C., Oğuz, H, **Arısoy, H.**, **2003**. Kolzadan Biodizel Üretiminin Analizi, Tarımsal Mekanizasyon 21. Ulusal Kongresi, 1,21, 1-9, 3-5 Eylül 2003, Konya.

Oğuz, C., **Arısoy, H.**, **2002**. Konya Bölgesinde Örtüaltı Sebze Yetiştiriciliğinin Geliştirilebilme Olanakları, Türkiye V. Tarım Ekonomisi Kongresi, 18-20 Eylül 2002, Erzurum.

Oğuz, C., **Arısoy, H.**, **2002**. Konya İlinde Örtüaltında Yetiştiricilik Yapan İşletmelerde Domates Üretiminin Fonksiyonel Analizi ve Üretim Maliyetinin Tespiti, Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt:16, Sayı:30, Sayfa:43-48, Konya.

Direk, M., Paksoy, M., **Arısoy, H.**, **2001**. Konya İlinde Sebze Tarımı ve Gelişme Potansiyeli, GAP II. Tarım Kongresi, 24-26 Ekim 2001, Şanlıurfa.

Oğuz, C., **Arısoy, H.**, **2001**. Konya Yöresinde Seracılık Yapan Tarım İşletmelerinin Ekonomik Faaliyet Sonuçları, 6. Ulusal Seracılık Sempozyumu, 3-5 Eylül 2001, Fethiye, Muğla.

Gündoğmuş, E., Tanrıvermiş, H., **Arısoy, H.**, **2001**. Türkiye’de Bazı Bölgeler İçin Önemli Ürünlerde Girdi Kullanımı ve Üretim Maliyetleri, İç Anadolu Bölgesi’nde Tarımsal Ürün Maliyetleri, T.C.Tarım Ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Yayın No: 64, Nisan 2001, Ankara.